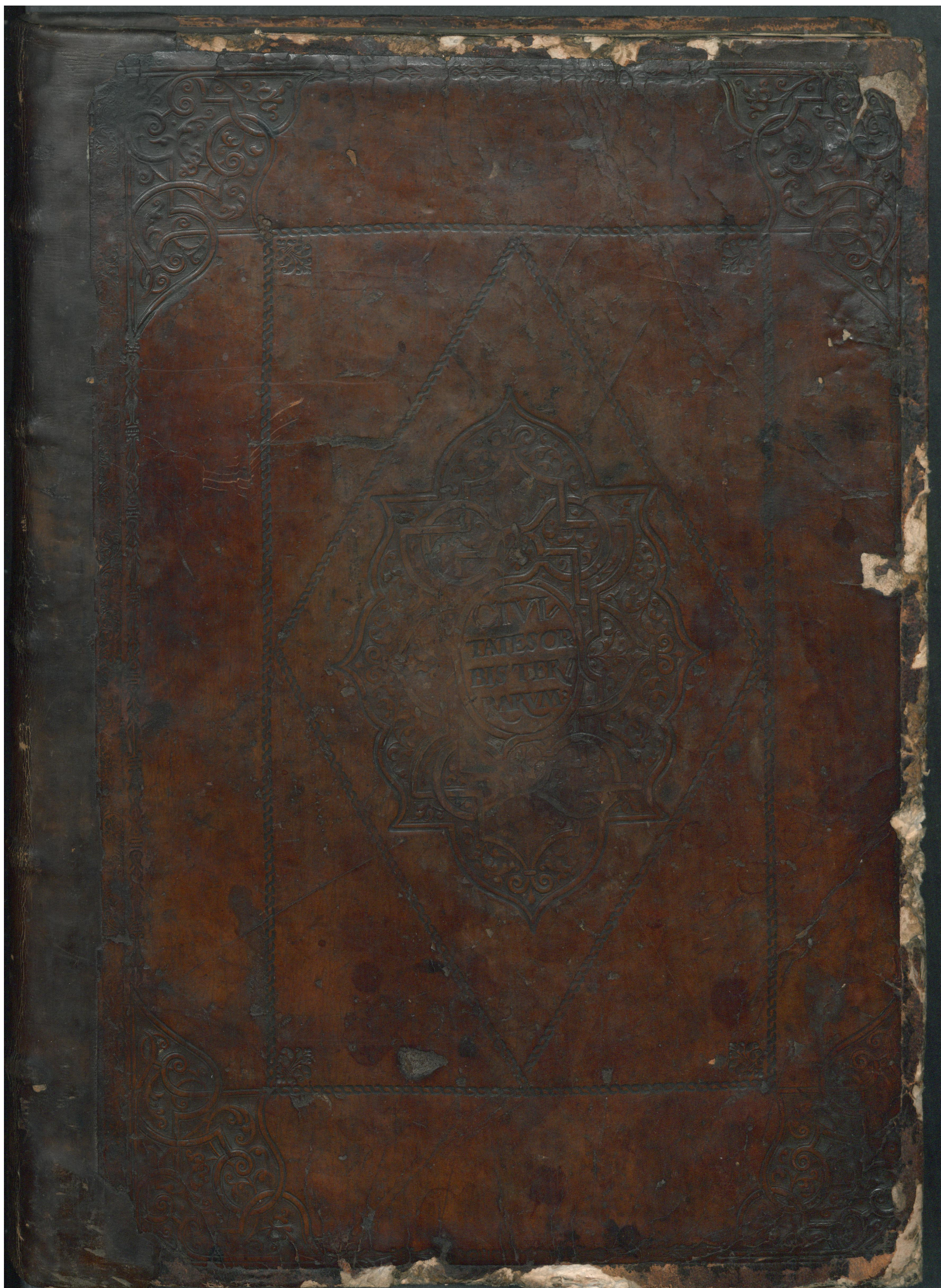
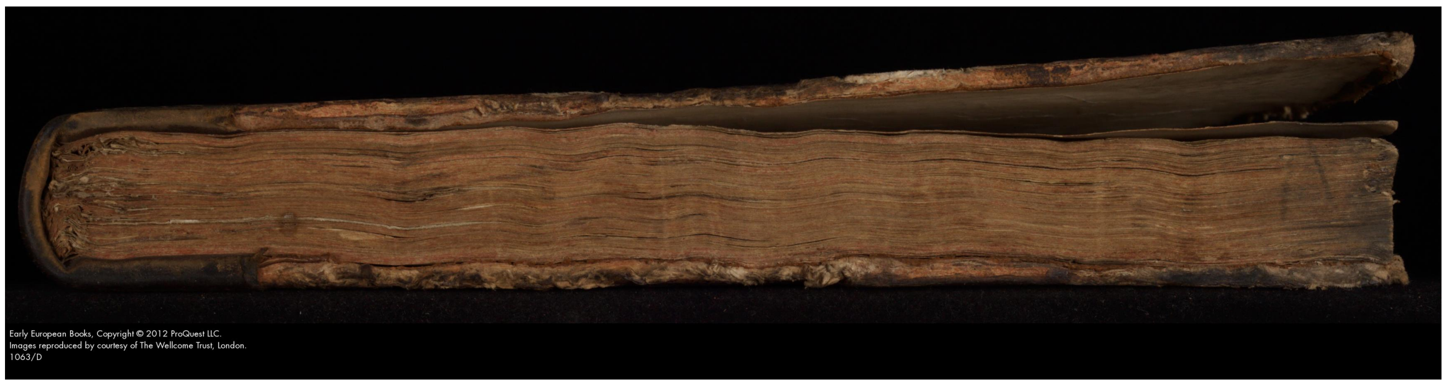

CIVI
TATES OR
BIS TER
RARVM

X

Georgius Braun's "Urbium Præcipuarum Totius mundi" Vol III

Coloniae - anno - 1581.

Possidet me Antonius Ferdinandus ... 1712 56100

181

Ex liberali donatione Rmi ac Perill. Dni Dni Godefridi Langwerd a Simmern ... Ratisponensis, et Mariana ... resp. Praepositi et Canonici ... Samuel ... eidem Mariana ...

IO. MATALII METELLI SEQVANI, IVRISCONSVLTI, ELEGEIA IN GEORGII BRAVNI AGRIPPINENSIS THEATRVM VRBIVM.

Rdua quam varie potuit fundare vetustas
Oppida, quotq́; vrbes condere, Magna viris;
Oppida tot valuit Brunus concludere libro,
Vrbibus atque Arces iungere conspicuas.
Oppida, Mortales quæ non coluere priores;
Lympha quibus potus, glans cibus, antra domus.
Sed quæ Posteritas curuis deduxit aratris,
Dum trahit ad cœtus aspera corda hominum,
Imposuitq́ue iugo montis. quæ vallibus imis,
Quæ nemori, aut fluuijs, veliuoloq́ue mari.
HAEC tibi quò pateant longe clarissima visu,
Luceat & toto corpore quidquid habent:
Ille situm, & forum, portasq́ue, & mœnia, pontes,
Exhibet ac moles, marmora, tecta, vias
Flumina, tẽpla Deum, fontes, fora, littora, portus;
Et loca: gymnasia &, signa, theatra notat.
Narrat, quale solum· quæ sint contermina rura·
Quæ ferat vrbs Bacchi munera, quæ Cereris.
Præclari quidnam· quas & Natura fodinas
Condat humo· tepidis balnea nata locis.
Quam late imperitet· quibus & caput exerat oris·
Hanc fera Fortunæ spicula quæue petant·
Vnde genus ducat priscum· quo sidere præstet,
Hæc quibus ingenuis Artibus; illa, opibus·
Ingenium vt faciat paupertas· diuite terra
Mollicies habitet, flagitiumq́ue gerat.
Quæ cuiq́; hinc merces· q̃ sint cõmercia· quæue vrbs
Pauperiem fugitat per mare, perq́ue solum?
Doctrina illustres quinam· virtute perennes
Quos dedit, ac Diuos æthere, quosq́ue Duces.
Describit mores· quæ leges, quiq́ue Senatus,
Explicat· & Populi fœdera, vincta manu.
Artes quæ, Pacis· ferroq́ue potentia quæ sit,
Auro, consilijs, sedulitate fide.
Publica priuatis ornat, priuataq́; raris
Indagat; variæ conditor Historiæ·
Quis præsit· Princeps, heres, victórne, gubernet·
Almaq́; quo vigeat numine Relligio·
Gesserit vrbs ecquid magni· quæ bella? quid inde,
Subdiderit duro libera colla iugo?
NAM diues, surgit· mutato cardine rerum
Corruit· & fati est maxima caussa sui.
Sed mors est saxis, tacitisq́; senescitur annis·
Sic venit & claris vrbibus atra dies.
Quis Romã in media iam quæreret, en age, Roma?
Hæc vetus; in nostra; tota sepulta iacet·
Nec quidquam superest: quã quas mirere ruinas;
Tempore quodq́; mori, viuere Marte, queat.
Scilicet annosa vt Quercus, celsissima creuit,
Postq́; cadit· victa hæc tempore Roma, ruit.
Vrbibus at certis, post funera, vita resurgit;
Sedibus aut migrant, omine forte suo·
Pax, vrbes firmat; Pacem concordia· crescunt;
Iustitia, atque armis, Relligionis ope.
HOC duce non igitur populos sic noscere pergis?
Nec vises vrbes, turribus aerias?
Nimirum: docuit; fuerant quæ muta per æuum;
Pictura, & verbis, Oppida posse loqui·
Vt quibus haud liceat, pedibus sine fine per vrbes
Currere; pro pedibus, sufficiant oculi.

REVEREN-
DISSIMO ET ILLVSTRIS-
SIMO PRINCIPI AC DO-
MINO, D. GEBHARDO, ELE-
CTO ET CONFIRMATO AR-
CHIEPISCOPO COLONIEN-
SI, SACRI ROMANI IMPE-
RII PER ITALIAM ARCHI-
CANCELLARIO, PRINCI-
PI ELECTORI, VVESTPHA-
LIAE ET ANGARIAE DV-
CI LEGATOQVE NATO,
&c. DOMINO SVO
CLEMENTISS.

GEORGIVS
BRAVN AGRIPPINAS,
ET FRANCISCVS HO-
GENBERGIVS DEDICANT
CONSECRANTQ.

Philypp v. Gudenus

GVVOLFGANGVS HAMMERSTEIN GEORGIO BRAVNIO SVO.

N tua meßis adest. Vrbes atque Oppida scribens
Arua colis, laudum consita luminibus.
Non obscurus erit, qualem tibi nomina fingunt,
Inde color; laudis lumine clarus eris.
Scilicet hic fructus pulchro tibi nascitur agro.
Quisquis es, hinc fructus tu quoq; carpe tuos.

ANDREAS PAPIVS IN GEORGII BRAVNI SVI STVDIA.

I quando mare veliuolum, terrásque iacentes,
Iupiter, & latos despiciens populos,
Consistit cœli medio; tractare putamus,
Secretum, regni consilia alta sui,
So li nota sibi. Surgant vt regna, cadántque:
Stet prima his ætas vrbibus, his senium.
At reliquis (quantum Regis sese abdita cuique
Mens aperit) nosse & voluere dulce Dijs
Quas iuste regit ille vices, seu(dedita culpis)
Gens hominum nescit prospera ferre diu:
Seu(pœnis attrita) sapit, cœlumqúe fatigans
Exorat multa lenia cuncta prece.
Nec superos mage cara ipsos tenet vlla voluptas.
Tu tamen in partem nos quoque, Brune, vocas;
Insignes quascumque oculis dum subijcis vrbes,
Et populi mores, fataqúe, opesqúe canis.
Pro quibus officijs quæ nos, quæ præmia Musæ?
An Musæ nil; quod dent tibi, maius habent?
At nobis, quos sic similes facis esse Deorum,
Ipse etiam certè denique numen eris.

GEORGIVS BRAVN, AGRIPPINAS, BENEVOLIS LECTORIBVS S. D.

PEregrinationem, Lectores beneuoli, quæ non lucri, cum negotiatoribus, sed artium ac virtutum causa, suscipitur, permagna, ad sapientiam, ad rerum vsum & experientiam, adiumenta præbere, nemo est, qui vnquam negabit. Non etenim sine causa ingeniosus Vlysses, à Poetarum omnium summo, ob singulare peregrinationis studium laudatur, vt, qui multorum prouidus vrbes, & varios hominum mores inspexerit. Quid Plato, quid Solon, quid Pythagoras, multique Philosophi alij peregrinando consequuti sint, eruditorum cœtui constat. De Diodoro etiam Siculo, historiarum monumenta confirmant, triginta ipsum annos, peregrinationis studio, consecrasse, vt veram Orbis Terrarum descriptionem, historiamq; exhiberet. Quam, vt omnium certißimam absolutißimamque, Geographorum clarißimus Ptolemæus ille Aegyptius, Antonini Pij Imperatoris tempore, daret, non solis Mercatorum atq; Nautarum informationibus fidem adhibuit, sed & remotißimas nationes ipse, vt labore & difficultate maxima, ita curiosa diligentia, obiuit, ac perlustrauit, & Geographicæ picturæ beneficio, cum sempiterno nominis sui elogio, à se perlustrata, & obseruata, ad posteritatem transmisit. Cæterum, hi, & complures alij, celebritate nominis clarißimi viri, heroico, & mitiore vsi sunt sæculo, quàm, in quod nos, temporum & hominum malignitate, incidimus. Periculosũ quippe, imo, vix Regum ac Principum legatis, iam tutum est, ob latronum, ac nefariorum hominum frequentiam, qui omnia paßim itinera, ad cædem ac rapinas parati, occupant, diuersas peragrare regiones, varias perlustrare vrbes ac oppida, peregrinos populorum ac gentium ritus ac consuetudines, oculari obseruatione, conspicere. Et, si pestiferis etiam, sceleratißimorum conatibus, & funestißimis sicariorum insidijs, optima, ingenuorum hominũ studia non impedirentur: Non sunt tamen omnibus eæ facultates ac opes, quas difficiles, & remotæ peregrinationes requirunt. Non omnibus id corporis robur, vt molestias & difficultates itinerum queant perferre. Quod si verò maximè, opes, si vires etiam, valetudoq; suppetant; variȩ sunt, ac diuersæ diuersorum, conditiones. multi, functionibus publicis, multi priuatorum negotiorũ mole obruti, non possunt liberalem, & laudabilem inclinationem suam, eorum locorum inspectione, quæ historiarum, & famæ præconio, celebria sunt, satiare. His & similibus incommodis præsenti instituto nostro occurrendum, & multorum votis, quorum ego sermonibus ac literis frequenter sum incitatus, consulendum esse putaui: Vt nimirum, nunquam satis laudato, Cosmographico Abrahami Orttelij Theatro, quo iam pridè ipse tam Belgis suis, quàm exteris etiam nationibus innotuit, Topographicas Vrbium & oppidorum delineationes coniungerē, eò, quod argumentum hoc nostrum, cum Geographia tã arcta sit societate coniunctum, vt noua quadã, & mutua eam luce perfundat. Quod enim Geographia de vniuersæ terræ situ, generatim, & summaria quasi narratione, recenset, haud secus, atq; præcellentes pictores, quos Inuentores inde vulgo nuncupamus, elegantem & venustam exhibituri picturã, potiora prius lineamenta, & præcipua corporis membra, per dispositas, & vsitatas lineationes, generali idea, deducunt, (Qua de re Albertus ille Durerus Noricus, opus perelegans cõscripsit;) Id Topographus, separata certarũ mundi partium, puta vrbium, oppidorũ, insularum, fluminum, lacuum, montium, fontium, &c. enarratione, historicè explicat, & spectantium oculis, quasi oppidum, aut locum ipsum coram intuerẽtur, proponit. Quod quidem, cum tertio hoc vrbium Tomo, vt laboriosa, ita artificiosa Francisci Hogenbergij manu, historicis etiam nostris enarrationibus, optima fide, ex veterũ, & recentiorum scriptis, ex communicatis doctißimorum virorũ sermonibus & literis, ex obseruatione demum propria à nobis, pro virili, præstetur, & vrbium, oppidorumq; icones, ea forma exhibeantur, quæ vicos omnes, plateas, ædificia, areas, spectatori manifestè ob oculos ponat: diuinare equidem nequeo, quídnam Geographiam, historica enarratione illustratam, amantes, addam etiam curiosi, vlterius, ad plenam mundi cognitionem requirere poßint, aut debeant. Maxime quidem, si notum iam diuersarum nationum & linguarum hominibus, Orttelianũ Orbis Theatrum, nostris vrbiũ Tomis

coniungant.Id, quod clarisſimus vir, omni ſcientiarum nitore perpolitus, Dominicus Lam-
pſonius,ſingularis mihi amicus,venuſto,elegantiq; carmine,& lepidisſima Abrahami Ortte
lij,cum Brunio concertatione,quæ Præfationem immediatè ſubſequitur, prudentisſimè etiã
conſulit. Atq; hinc cõmoda,vtilis ſimul,&iucundisſima contemplatio,orietur. Quid etenim
dici poterit,aut fingi iucundius,quàm in loco aliquo tuto,& à periculorum metu alieno,apud
penates domeſticos, vniuerſam terræ,quã inhabitamus,formam, regionibus diuerſis, flumi-
nibus,& aquis diſcretam,vrbium,& oppidorũ nitore ornatam,librorum iſtorum præſidio in-
tueri,illudq; inſpectione picturæ, & adiunctarum enarrationũ lectione cognoſcere, quod alij
longis & difficillimis itineribus vix vnquam conſequi potuerunt? An ne ea ratione, maxima
videmur itinera,flumina ſuperaſſe,ac maria,& alium quaſi mundum ingreſsi,dum remotarũ
gentium,& populorum vrbes,diuerſos viuendi ritus, diuerſas habituũ formas, (de quibus va-
rij,& magnorum ſumptuum nunc paſsim libri ſcribuntur,) quæ noſtris ſunt vrbibus,ſingula-
ri diligentia & ſtudio adpicta,contuemur? Et maxime, cum citra metũ vllius,vitioſorum mo-
rum,contagij, hiſce in libris peregrinari liceat. Fit namq; frequẽter, vt, qui longinqua itinera,
incertas,& periculoſas nauigationes, mundi cognoſcendi gratia,ſuſcipiunt, earum gentium,
quibus cum longa conſuetudine viuunt,corruptelis ac vitijs infecti,ad ſuos reuertãtur: ſed ho-
rum librorum præſidio,totus conſpicitur mundus,ſalutaria virtutum percipiuntur exempla,
viri,eruditione,& virtutibus illuſtres,cognoſcuntur: Nihil de vitiorum contagio, quo certæ
nationes obnoxiæ,pertimeſcendum periculi. Erit igitur in hoc noſtro Theatro,quo ſe hiſto-
riarum,& peregrinationum ſtudioſi,citra diſcrimen,& periculum aliquod, oblectent, dũ va-
rias diuerſarum vrbium formas,conſtitutiones,ac ſitus,dum quid in ijs maxime exercetur,ſtu
diáne,&,qualia iſta potisſimum,vigeant, An mercatura tractetur,cognoſcent. Erit,quod Pi-
ctorib⁹ ſit recreationi,qui loca aprica,amœnos fructiferosq; colles, mirabiles fluminũ lapſus,
mirabiles vrbium,montiũ,inſularum,lacuum ſitus,quos nõ ſemper ad viuum delineatos ha-
bent,excerpere,ſuisq; tabulis atque operibus ad ornatũ,maxima cum voluptate ſpectantium,
inſerere poterunt; Quod à plerisq; etiam factitatum, frequenter obſeruaui. Erit,quod Archi-
tectos reficiat,dũ magnifica diuerſarum vrbiũ ædificia,mœnia, muros,& propugnacula, pro
diuerſa temporum,& machinarũ,quibus impetuntur,ratione, contra inſolentes hoſtium in-
iurias offenſionesque,excitata,in Theatro hoc noſtro conſpicient,quorum viſendorũ gratia,
ad remotas regiones frequenter proficiſcuntur. Erit etiam ijs, qui à grauioribus ſtudijs liberi,
otio abundant,vel,qui ob læſam afflictamq; valetudinẽ,ſedentariam coguntur vitã amplecti,
ampla ſuppeditata materia, qua honeſta dignitate,otium & tœdiũ fallant. Deniq; & ij,qui ad
Remp. gubernandã vocantur, vt variarũ hîc vrbium icones videbunt, ita, diuerſarum gentiũ
inſtituta; Reſp.mores,& conſuetudines cognoſcent,& optima,ad Remp.ſuam formandam,
exempla inuenient. Neq; porro ijs tantum, qui exteras regiones, varias ob cauſas, inuiſere, ac
perluſtrare nequeunt,vtiles erunt,& iucundi noſtri labores,verùm his etiã gratisſimè accidẽt,
qui longinqua,ſtudiorum,vel qualiſcunq; rei,gratia,itinera, & profectiones,conãtur ſuſcipe-
re. Illi namq; horum librorum inſpectione exercitati, certa quadam ratione præperabuntur,
vt non ad incognita, ſed quodam modo ſibi perſpecta loca deueniant; quod in ijs viſendum,
quod fama,& cõmunis omnium opinio,tanquam celebrius deprædicat, multo deinde com-
modius,compendioſius,& accuratius indagare poterũt. Ita namq; anno elapſo accidit,vt cla-
risſimus ampliſsimusq; vir, D.Franciſcus Dumsdorffius, non maiorum tantum imaginibus,
ſed ſcientiarũ etiam,virtutumq; ſplendoribus,verè nobilis, (cuius Bibliotheca, in remotisſi-
mis mundi regionibus,incredibili diligentia ac ſumptu comparata, optimi hiſtoricorum, &
eruditisſimorũ hominum iuuantur conatus:) ad Vbiorũ Metropolin Agrippinã Coloniam
quam nunquã ante viderat,animi gratia, deueniens, ea, quæ exteris ad vrbis commendationẽ,
exhiberi,& viſu iucunda eſſe ſolent,iam annotata,& quaſi ſibi perſpecta habens, deſignare po-
tuerit,vt mihi non peregrinus,ſed notus in patria hoſpes,videretur. Ea quippe,ex primo vrbi-
um noſtrarum Theatro,in quo Coloniam Agrippinam,patriam nobis charisſimam expreſ-
ſimus, obſeruarat. Ita,in Italiam, Dominam & Reginam Europæ, abituri, vt amplas in ea
Reſpub. Vniuerſitates præcellentes, totius antiquitatis veſtigia,infinitam,& inexplicabilem
ædificiorum,ac operum varietatem,cultisſimos agros, Florentis Imperij ſedem conſpiciant,
& admirentur, De quibus antiquæ hiſtoriarũ memoriæ,varia & ſtupenda perhibent, Illi in-
quam,

quam, vt plurimum, eam Italiæ partem, quæ Floro, req; ipsa testante, toto orbe terrarũ pulcherrima est plaga, Campaniam, Plinio, meritò, fœlicem, primùm adire, ac perlustrare solẽt, vt amœnissimo in ea Liberi, Cererisq; delectẽtur certamine; iucundissimas Fontium Baianorum contemplentur delitias: montes, sulphureas ignitasq; exhalationes eructantes: vrbes, portus, paludes famosas, cryptas, ac specus ingentes, ac infinita demum alia naturæ, & artiũ, quæ luxus Romanus, hoc loci, peperit, opera. Hæc autem omnia, peculiaribus Theatri nostri tabulis, tam graphicè, præstantissimi viri Georgij Hofnaglij Anuerpiani, opera (quem raræ dotes naturæ, non artificis institutio præcellentem edidêre pictorem) exhibentur, vt ea, qui studiosius inspexerit, quid in vniuersa Campania, maxima obseruatione dignum; quidnã ipsi in ea potissimum inquirendum; quænam loca, aut euitanda, aut, ob præsentissimum, cautius perlustranda, periculum, iam ante, rudi cognitione, intelligat, quàm iter hoc ipsum ingressus fuerit.

Sed neque per se commendati operis, hîc laudationem suscipimus, quòd diuersarum linguarum editio, frequens distractio, & Eruditissimorum virorũ commendant elogia, quorum aliquot saltẽ publica esse voluimus, alia verò, & venusta & prolixiora, ne in immensum Prolegomena excrescerent, in proximam oportunitatem reseruantes.

Sunt porro, vt intelligo, nonnulli, qui hosce vrbium Tomos, atq; institutum hoc nostrum, genusq; argumenti, ob studia, quibus me, vocationis gratia, consecratum sciunt, malignè rodunt, & superstitiosè reprehendunt. Verùm hi grauissimorum virorum, Hieronymi, Isidori, Bedæ, Orosij, Roderici Toletani, Roderici Santij, Aeneæ Syluij, Ioannis Gerundensis Episcopi, Alberti Crantij, Osorij, & cõplurium aliorum meminerint, Quos à nemine hactenus reprehensos existimo, quòd, licet ecclesiastici, historicum sibi argumentum scribendi delegerint. Varia etiam & diuersa diuersorum esse studia meminerint, natura ad picturarum & ectyporum amorem, & admirationem me rapi, non nesciant. Ferant illi amare me & sequi, quem mihi natura honestum indidit, sensum, cum & ille à sacris studijs, non modo alienus non sit, sed lucem etiam permagnam ijsdem adferat. In quibus varia quandoq; ædificia, templum, Regia Solomonis, Sion, Vrbs Hierosolymorum, Bethleem, D. Pauli patria, nõ obscura Cilicum Ciuitas, & similia multa, quæ instituti nostri sunt, describuntur.

Sed, vt ab his tandem, qui neque picturis, neque Geographicis delectantur iconibus, quibus etiam hi nostri non sunt nuncupati labores, ad beneuolos nos spectatores conuertamus; eos, vt peramanter rogemus, iam reliquum est, quò conatibus & studijs nostris bene faueant, ijsdemque fruantur: Ac demum precemur, fœlices sint, ac valeant.

COLONIAE AGRIPPINAE

ANNO M. D. LXXXI.

IN GEORGII BRAVNII THEATRVM, VRBIVM ORBIS TERRARVM.

BRVNE, tuo qui das vrbes spectare Theatro
Pictura expressas, quot, puto, terra gerit;
Aemulus Ortelij nostri, spectãda Theatro
Terrarum dederat, qui sola cuncta suo;
Litem agitatis, vter labor anteferendus, amici?
Lis minimè facilis, carus vterque mihi,
Sic ego. Sed causæ se mox adcingit agendæ,
Me, renuente licet, iudice, vterque suæ.
Ac BRVNVS prior: Ipsa domos inuenit, & vrbes
Condere de patrio vertice nata Dea.
Expolijt quéferos mores, & agrestia corda
Ciuilem ad vitæ mollijt alma modum;
Munijt & muris, instruxit & artibus vrbes,
Quotquot vt hinc animum, corpus & inde beant.
Iura, magistratus qúe dedit, sanctumqúe Senatum,
Terroriqúe malis, præsidioqúe bonis;
Vt male pro meritis, illos sua pœna sequatur,
Hi probitate sua præmia digna ferant.
Neu, quia terrarum sola sunt magis vrbibus ampla,
Has ab eis vinci nobilitate putes.
Nonne ampli reliquis, Sol aureus, aurea Luna,
Astraq; sunt cœli nobiliora locis?
Byßina nonne sua veste excellentior ora est?
Byßina veste licet, sit minor ora sua.
Quin cœlum soli, lunæqúe vt debet, & astris;
Sic decus omne ora vestis & ipsa suum.
Sic adamas auro potior, quo clauditur, auri
Attamen est moles magna adamante magis.
Paruus & est cycni melior canor, ille gruum quàm
Dispersus nubes clamor in æthereas.
Quod sine sideribus cœlum, sine nauibus æquor;
Hoc sine terra suis vrbibus esset iners.
Nulla hominum inter se commercia, vita ferarum,
Non hominum, nullo more, nec arte foret.
Quam memoranda oculis de se spectacula præbent
Vrbes, & muris oppida clausa suis?
Vrbes dant plateas recto procul agmine ductas.
Dant fora, dant varijs compita pulchra locis;
Templa peristylijs decorata palatia, circos;
Dant Xystos: thermas, amphitheatra, tholos;
Culminibusq; polum ferientia Mausolæa,
Et præcincta suis atria porticibus,

Pyra-

Pyramidasque, arcusque & Niliacos obeliscos.
Quasque procul fornix plurima ducit aquas.
Dant portas, turresq; & propugnacula, & arces.
Dant portus, pontes, marmoreasq; domos.
Nec tua, Dinocrates, iuuat hîc ars sola videntem.
Hîc & Apelleæ, Phidiacæq; manus.
Denique pingendis magis vrbibus Optica gaudet;
Ars delectandis Optica nata oculis.
Maior & hinc pictas vrbes spectare voluptas:
Quàm terræ in tabulis, plana geographicis.
Iure igitur nostrum, cum det potiora Theatrum,
Sint minus ampla licet, laus mea maior erit.
Et librum grauiore meum mercabitur aere
Sollertes oculi cui potiora probant.
At contra ORTELIVS. Pallas quas cōdidit vrbes
Vrbanasq; domos, vt libet, ipsa colat.
Rura mihi, & gelidis placeant in vallibus amnes,
Et nemora, vt quondam summe Poëta tibi:
Vrbium vbi strepitum, & populi tabularia, et auras,
Insanumque forum, & ferrea iura fugis.
Scilicet haud vllas Bruno, rus repperit artes.
Quin & commodius quaslibet vrbe colit.
Noster hic, en, Iudex, libet hanc cui fingere litem:
Quippe ea nos inter nulla nec est, nec erit:
Legiacos inter strepitus, curasque nequibat,
Nunc Stabuletano fingere rure potest.
Ipsæ adeo Pietas, Astrea, Aedosquè, Fidesquè
Vrbibus eiectæ, vel modo rure latent,
Vltima vel posuere in agris vestigia, & inde
Ad cœlum volucri, se retulere fuga,
Vrbis amator erat Fuscus, tu ruris Horati.
Cætera qui Fusco, pene gemellus eras,
Musarum tibi cœtus amat nemus, & fugit vrbes,
Ipse sibi vt tota mente vacare queat.
Ignorasq; locum potiorem rure beato.
Nec tibi iam quamuis maxima Roma placet.
Rus itidem Ortelius præfert, vt Horatius, vrbi;
Vtque animi, distant nomina & ipsa parum.
Fumosas Fuscus, fumo qui concolor, vrbes
Et referens Fusci nomina Brunus ament.
Hactenus Ortelius. Sed & addere deinde parabat
Præsidio causæ plura futura suæ:
Nempe Geographicas sic laudatura tabellas;
Vt sua, Brune, tuis vtiliora probet.
Ast ego præuertens: Vestram hanc componere litem
Sic, inquam, vt vestrum vincat vterque, volo.

(???) *Debetur*

Debetur toto, tabulis quem rettulit, orbe
Laus magna Ortelio, nec tibi Brune minor.
Quare, vt suaue magis dulces sese inter amicos,
Quam secus, est Brunum cernere & Ortelium:
Gratius ætherios ignes spectare, colore
Cæruleo liquidi se sociante poli.
Byßina & ora suæ speciosior addita veste est.
Nec sat disiunctæ vestis, & ora decent:
Atque adamas, nudum si contemplere, minus quàm,
Auro si inclusum, quo capiaris, habet:
Deniq; vt vrbs, & pars vicini ruris eodem
Obtutu, atque vno tempore visa iuuant:
Sic non inter se vestros conferre labores,
O Socij (hæc semper res odiosa fuit)
Aut illum huic, aut hunc illi præferre, sed illum
Aequè hunc æquali tollere laude placet.
Bibliopola igitur coniungat vtrumque Theatrum
Censeo, vt ex vnus fiat vtroque liber.
Sic duo constituent vnum Amphitheatrum, oculisq;
Iuncta Theatra magis grata duobus erunt.
Nec spectatorem, renuat nisi bulga, pigebit
Duplice opus duplex aere parare sibi.

Dominicus Lampsonius Bru-
gensis canebat.

CARMEN HVGONIS FAVOLII IN TERTIVM VRBIVM THEATRVM GEORGII BRAVNII AGRIPPINATIS.

INtulit orator cænis Ortensius olym
Stellantem Iunonis auem, gemmisq; decoram,
Pandentemq; alas, caudamq; ad terga rotantem,
Monstrantemq; vago conuiuis picta colore
Sydera, purpurea paßim quæ luce repleta
Non vna variant proprios ratione colores.
Intulit haud aliter, studijs quo consulat almis
Ortelius, quondam vectus super æthera curru
Phœbæo, varios ritus, tractusque locorum,
Ignotamq; alio penitus gentem Orbe repostam.
Quæ varijs prudens tabulis distinxit, vt esset
Spectanti vario Mundi sub climate, nota

Quæ-

Quælibet occultè latitans pars orbis operti.
Ingens ingenij labor, & res magna, Profundi
Cærula metiri, terram distinguere filis
Et paruis totum tabulis describere mundum.
Brunius, at varias vrbes, cumq; vrbibus arces,
Fluminaq; excelsos cingentia margine muros,
Deduxitq; altis labentes alpibus amnes:
Coniunxitq; soli terreni maxima regna,
Oppidaquę ignoto seclusa sub orbe, celebri
Extollit fama, seris spectanda sub annis.
Cunctaque ab interitu seruat, reuocatq; sub ortum
Quæ velut obscuris iacuére obducta tenebris:
Vt non sit regio, quocunq; ea fixa sub axe est,
Siue illam spectes amplam, siue intus & extra
Egregio ornatam, prisco & fulgore micantem,
Quæ non sit proprijs ornata vel vrbibus, altis
Arcibus, aut celsis ferientibus astra colossis.
O fœlix ætate bona, si cuncta benigno
Sydera prospiciant vultu, dignissime longa
Annorum serie, & transcendere Nestoris annos,
Bruni Castalidum decus immortale sororum.
Nunc tua te prodit virtus, tua fama manebit
Per varios terræ tractus, vrbesq; remotas.
Nam duce te priscos seruasse videmus honores
Innumeras vrbes, varias cumq; vrbibus arces,
Et male seruato rursum splendescere cultu.
Ergo ferent merito in cælum tua facta nepotes,
Posteritasq; tuas extollet laudibus vrbes.
Dumq; arces stabunt, dum cinctæ mœnibus vrbes,
Iura Palatinusq; dabit dum sancta senatus,
Iustitiæq; sacras seruabunt mœnia leges,
Nominis alma tui crescet cum fœnore virtus:

ECLO-

ECLOGA HERMANNI ORTENBERGI NOVIOMAGI IN VRBIVM THEATRVM GEORGII BRAVNII AGRIPPIN.

Aculus Campanus.

DIc, quibus è siluis, ignotus pastor adisti,
Nulla tibi retinens insignia pristina vitæ,
Præter inane pedum, duroq́; è tergore vestem?
Camp. Otia cum tibi sint, aliena negotia curas.
Ast ego, qui patrijs è finibus exsul oberro,
Nec mihi grex reliquus, nec Di mansere Penates,
Horreo cum subijt vel sola doloris imago,
Acul. Nescis illoquio depelli pectore curas?
Sedibus ecce meis iam succedemus euntes,
Non procul hinc inter præcelsa cacumina, fagos,
Hic apud irriguum tibi fagina pocula fontem,
Cum pernis, botulis, & lardis pinguibus addam.
Camp. Si iuuat ergo meos referentem audire dolores,
Etsi animus refugit meminisse, hæc accipe paucis.
Est natale solum mihi, qua iacet æquor ericis,
Milia multa patens, vbi Scaldis deuehit vndas
Oceano, tollitque suas Adripia turres.
Hic me grex ouium fœtu lanaqúe beabat,
Complebat latis qui mollia pascua campis;
Vnde mihi facilem vitam, vxorique parabam
Prolificæ, & natis, quos indurabat eidem
Vitæ, perpetuus, bissenos sub Ioue sudor.
Hic ego malebam dominusq́; paterq́; preesse
Sedibus angustis, quàm viuere molliter vrbe
Finitima, quo ferre mea de corte solebam,
Gallinæ sobolem, lac pressum, matribus agnos
Auulsos, & eo mihi ditior esse videbar,
Quod quæcunq; sibi Naturæ postulat vsus,
Villula præbebat, nec opes poscebat ab vrbe;
Aurea, dum, Pacis riderent numine, rura.
At postquàm populatur agris, ferus, omnia, miles;
Non secus ac pauidas memini fugitare volucres,
Vulture conspecto, vel si qua rapacior ales;
Pars adiere nouum, Carolo quem principe nobis
Enituisse ferunt, mundum, propiúsue profecti,
Pars Celtas, alij remis velisqúe Britannos.
Diffugere greges, vix ipsum me quoque ferro
Crudeli eripui, & uagor exsul, nudus inopsque,
Qui vix ante solo patrio, me posse reuelli
Credideram, sed præcludunt suspiria vocem.

Acul.

Acul. Parce p̄cor lacrymis, lacrymas pastoria virtus
Respuit, est cæli spatium, quo viuitur ingens,
Siue placent siluæ, siluarum copia nobis,
Siue senex mauis ciuilem ducere vitam.
Nuper forte mei vicini tecta Georgi,
Cum subij, paruis spatijs lustranda per orbem
Oppida clara dedit, quibus omnibus ænea primus
Mœnia circumduxit, & æuo æterna sacrauit,
Huc primum egressos siluis, & montibus altis
Fama est pastores coijsse, vt fortius hostes
Arcerent, manibus coniunctis, vimq; ferarum.
Idem victores parta virtute quiete,
Iustitiæ, & Pacis coluerunt protinus artes.
Hic nunc magnificis tēplis pia thura cremantur,
Hic gaudet domini versari gleba labore.
Cunctaq; suppeditat pleno aurea copia cornu.
Qui mage prospiciunt, hi rerum summa tuentur,
Hos alij tanquàm patres, venerantur, amātqúe:
Sic tamen, vt primas, ius immutabile seruet.
Tali principio narrant cœpisse Quiritum
Æternam, alitibus, primum, fœlicibus, vrbem.
Sed tibi ne longe peregrina exempla petantur,
Vrbs antiqua iacet vicina Colonia nobis,
Hanc Vbij quondam nostri statuere parentes
Posthabitis proprijs aruis, quæ magna tenebant,
Sed grauis vrgebat vicinæ iniuria gentis.
Ergo sibi nomen retinebunt vsque Coloni.
Sed nox atra premit, tibi saxo Georgius ipse
Monstret, quæ seris monimenta nepotibus abdit,
Aurea cùm nobis iterum lux crastina surget.

AD

AD GEORGIVM BRVNIVM THEATRI VRBIVM AVCTOREM ELEGIA.

OTia Saturno traherent cum secula rege,
Rusticus & nullo verteret arua boue,
Maßica sed toti ruerent in pocula fontes,
Ruraq́ complerent auia mille faui;
Non muri, non mœnia erant, nec peruia tellus
Sollicitas hominum senserat alma vias,
Nec labor externos vlli cognoscere mores,
Qualem te memorat Chius, Vlysse, senex
Multorum ignotas docilem venisse per vrbes,
Quà maris extremis terra tenetur aquis.
Sed pia cura Deûm, regno meliore, veternum
Exuit, & stimulos addidit ingenijs.
Tunc artes venere sacræ, tunc cultior ætas,
Atque animi quamuis tunc abiere rudes,
Oppida cum, legesq́ datæ, & commercia terris,
Et faciles alnis præbuit vnda vias.
Ipsaq́ conspectus non dedignata viriles
Natarum Vraniæ maxima Mnemosynes
Terrarum, cæliq́ modos, & liquida regna
Edocuit, rapidis non sine sideribus;
Quæ tellus sit lenta gelu, quæ frugibus apta,
Quà grauis arentes æstus hiulcet agros.
His ego non gemmas, non pondera diuitis auri
Mutarim aut totis putria signa toris,
Nec tu docte sinas, Musarum cura Georgi,
Nec soror hoc Phœbi, nec Deus ipse probet.
Illa tui mihi sint cordi monumenta laboris,
Quæ facili solers duxit in ære manus,
Lustrandasq́ dedit totas cum mœnibus vrbes,
Æquora prospectat quà sua cumq́ Ceres.
Queis tibi non vllo quæsitum nomen ab æuo
Excidit. ingenijs stat sine morte decus.

Ioannes Liuineis.

FRON-

FRONTISPICII
EXPLICATIO.

GRandæuus Scythici moderatus sceptra Scylurus
Imperij natos decies susceperat octo.
Hos, vt conspiceret, supremam fata minari
Horamiamq́ suæ metam describere vitæ,
Conuocat, atque dato iaculorum fasce cuiuis,
Hunc iubet vt rumpant. Robur, quo rumpere posset,
Quilibet esse sibi constans negat. Eximit inde
Singula tela parens, & nullo singula nisu
Confringit. Natos hinc talibus admonet orsus:
Colligat vnanimis vestras Concordia mentes.
Viuite pacifici, longùm iussisq́ valere
Litibus & rixis, regni coniungite neruos.
Robora, diuitiæ, milesq́ parabitur, hostem
Qui patrijs possit depellere fortiter oris,
Absque pauore frui partis, & plura licebit
Quærere: vos multi, nullumq́ timebitis ipsi.
Ast vbi dissidijs aditus patefactus, & iræ
Pectoribus fixæ, tum seditione diremti
Ac scissi fuerint animi: iam nulla medela
Mororum, iam nulla datur reparare vigorem
Amissum ratio. Perijt, quodcunque tuendi
Robore, dissidijs Regnum se reddidit orbum.
Contemplare libri frontem. Depingit idipsum,
Quod Scytha monstrauit Scythicis, HOGEBERGVS ad artis
Præscriptum digito sculptis solerte figuris.
Pluribus intuitu nexum de cordibus offert
Fasciculum primò CONCORDIA, parte locatam
Opposita monstrans PACEM, quæ turture gaudet
Vernicibus recubante suis: tum fœmina rerum
Cernitur omnigenum manibus SECVRA plicatis,
Dextra deîn quiduis promens OPVLENTIA cornu.
Tun quippe aspicias, vrbes & regna potiri
Pace, nec externo lacerari à milite, nulla
Seditione quati: si ciuica pectora lites
Non dirimant, si blanda liget Concordia plebis,
Et procerum mentes, Princeps cum principe iungat
Fœdera, verus amor deuinciat vndique corda.
Pace coluntur agri: complentur diuite fructu
Horrea, Mercator peregrinas vadit in oras,
Fertq́, refertq́, quibus se gens humana carere
Posse negat: faciunt operas, gnauumq́ laborant

Artifi-

Artifices: Phœbus Muſas Heliconis alumnas
Vrbibus inducit: populusq; Prophetica diſt,
Et docet abſque metu venerandus ſcripta ſcerdos:
Denique ſecuram nummi ponuntur in arcm,
Quando libido feret, quandoq; neceſſe putais,
Promendi. Cruciat Mars ſollicitudine ciuea
Perpetua, deuaſtat agros, vinetaq; perdit.
Diripit inſanus, quæ conſpicit obuia, miles,
Oppida conſumit flammis, tranſfigit honeſto.
Enſe viros, nulli parcit, rabieq; ferina
Inſanit. Facies narrabit Belgica, Græcum
Conſule, cum Gallo confer. Diſcordia, dicent
Bella parit: bellis querimur, florentia quondm
Oppida nunc deſerta viris, rebusq; iacere
Orba neceſſarijs. Traiecti inſanit Iberus,
Machliniam Germanus habet, vaſtauit Atenas
Turcus: Diſsidijs caſus debemus iniquos.
Efficiat Deus omnipotens, ne iurgia Gent:
Germanæ componat Arabs, Oriente remoto
Qui ſemel egreſſus non patria rura reuiſet,
Donec eas etiam, quæ ſole cadente tepeſcunt,
Finibus Aſſyrij imperij coniunxerit oras.
Illi, quæ cruciat ſe ſollicitudine nulla,
Subdita diua IVGI patiens: & RVSTICAlextra
Inſtrumenta gerens, illi, quæ diuite quiduis
Depromit cornu, dominantem ſede ſuprema
IVSTITIAM generāt. Huius fert dextera ſtrictū
Enſem, læua libram. Gnauo dum namque labore
Vertit agrum, plantat vineta colonus, & hortos
Excolit, ac natos diuino munere fructus
Non retinet ſibi, ſed diuendit in vrbibus, omnes
Diuitiasq; ſoli largè communicat illi,
Longinquis varias qui merces portat ab oris;
Emtaq; mercator pretio dat aromata iuſto,
Dat pannum, corium, confectum è lacte butyrum;
Artificesq; ſuis commune laboribus augent
Amplificantq; bonum: queritur ſibi nemo deeſſe,
Queis eget, & prudenter opes iuſteqúe locantur.
Sed nec opes ſceleri, pacata nec otia frænos
Nequitiæ laxare decet, nec vincula legum
Rumpere. ſecuram tum denique viuere vitam
Verè contigerit, formata timore Iehouæ
Pectora ſi iuſtas legis patiantur habenas.
Diuinæ, cultuq; Deum, quo poſcit, honorent.
Et proceres ſimul, & ciues: ac ſubdita iuſtis
Pareat imperijs dominorum turba ſuorum.

En

En igitur Pacem peperit Concordia: pacem
Otia diuitiasq́ dedisse videmus: & illa
Obsequio legum munita, sed hasce benigna
Instructas dextra terris retulisse supremo
Prognatam Ioue Iustitiam, quæ muniit & ornat
Oppida, conseruat florentia, perdita rursus
Erigit, omnigenûm constans medicina malorum,
Queis Thebæ periere, quibus periere Colossi.
Verum vbi flagitijs nullus finisue modusue
Ponitur, & scelerum numerusq́ gradusq́ subinde
Incrementa capit, iustus nec stringitur ensis
In scelerum authores, imò scelerata piorum
Innocuum gaudet potare caterua cruorem:
Exscindunt vrbes bellumque, famesq́, luesq́,
Fœda Venus Sodomã, scelerata libido Gomorrham,
Raptus adulterio connexus perdidit vrbem
Troianam, perijt ponto vicina Corinthus
Spurca libidinibus. Solymæ vix rudera cernis,
Quæ Dominum mundi crucifixit, viuere poscens
Turpem flagitijs & seditione latronem.
Suggerit ista libri facies: tu lector amice,
Inspice progrediens, HOGEBERGICA dextera quales
Sculpserit ideas: artem mirabere, claudi
Grandia quæ poßint tantillis oppida chartis.
Tum lege, quæ veterũ promens monumenta librorũ
BRVNO refert, BRVNO longè doctißimus autor,
Oppida describens, vt sint sita, quóue fruantur
Iure, quibus sint principibus subiecta, Deumq́
Qua ratione colant, & cætera digna relatu
Commemorans. Tandem votis ardentibus opta,
Omnipotens digitos Hogebergi viuere mille
Annos vt iubeat, sculpturos oppida mille:
Brunoq́ vt excedat viuacis secula corui,
Ipsius vt toto prudentia clareat orbe:
Denique cælestes recipi sit dignus in vrbes,
In quibus æternum cum sanctis gaudeat, Amen.

Casparus Trogus
Decumas.

MA-

MAXIMILIANVS Secundus, diuina fauente clementia, electus Romanorũ Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Boiemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & VVirtenbergæ, &c. Comes Tyrolis, &c. Recognoscimus & notum facimus, tenore præsentium, vniuersis. Rempublicam benè & rectè constitutam, nõ tam armis, mœnijs, & propugnaculis, quàm litterarum studijs, & viris rebus agendis aptis & idoneis munitam esse decet. Animaduertentes autem ad conseruandas & propagandas bonas artes, ac seminarium quasi virtutis constituendum & retinendum, operas typographicas plurimũ adiumenti conferre: Ideo non eos solum, qui Reipub. domi aut foris prodesse, vel hostium iniurijs propulsandis, vel pro Tribunali Ius, & iustitiam administrando, quietem & tranquillitatem publicam tueri solent; sed etiam in primis existimauimus fouendos, qui rei litterariæ curã suscipientes, non de nostra solùm ætate, sed de posteris etiam bene mereri nituntur. Cùm igitur nobis iam humiliter exposuerit noster & Imperij Sacri fidelis dilectus, Franciscus Hogenbergius. Quod cum superioribus annis (præter alia opuscula) vtrumque theatrum de Ciuitatibus Orbis Terrarum edidisset, accedisse, vt quidam ciuitatum, regionum, aliarumque pulcherrimarum rerum descriptiones magno suo labore & sumptu depictas imitarentur, suoq; nomine in lucem emitterent. Hacque ratione factum esse, vt suo labore partum decus sibi vendicarent, & omne lucrum atq; emolumentum quod ipsi Hogenbergio authori & inuentori debebatur, ad se transtulerint: Demisse nobis supplicando, vt quia nunc nouas variarum regionum & nunquam antea visas descriptiones, tertium de vrbibus tomum, venustas Bibliorum icones & multa alia præ manibus habeat, quæ in lucem edita non parum lucis Geographiæ & historiarum studijs sint allatura, ne (quod antea accidit) huiusmodi laborum suorum fructus rursus ab alijs intercipiantur, vt priuilegiũ generale ad omnia ea, quæ in hoc genere editurus sit, ipsi concedere benignè dignaremur: Nos sanè eiuscemodi precibus gratiosè admissis, præsentiũ vigore, scienter, animoq; bene deliberato, & Cæsarea auctoritate nostra seriò decernimus & statuimus, quod nemo pictorũ, sculptorum, cælatorũ, typographorum, bibliopolarum, & aliorum, qui vendendis, vel imprimendis libris, seu quacunque alia ratione librariam negotiationem exercent, æmulisque opus illud imitaturis, pingendis, sculpendisve, aut alio quouis modo exornandis, atque illustrandis imaginibus & tabulis vsui vel auxilio esse possunt, memoratum tertium de vrbibus tomum, Bibliorum Icones & quæcunque alia in hoc genere præfatus Hogenbergius editurus est, intra decennium ab editionis absolutæ die numerandum, coniunctim, vel diuisim, ipso inscio vel inuito, nec typis, nec sculptura, seu quocumque alio modo, aut charactere, æmulari, aut imitari, vel alicunde allata, intra Sacri Romani Imperij fines vendere, ac distrahere publicè, vel occultè posit aut debeat. Si quis autem præsens edictũ nostrum transgredi aut violare, memoratumque opus recudere, & in fraudem auctoris spargere conatus fuerit, eum non solùm huiusmodi libris, tanquam commissis & prædicto Francisco Hogenbergio, vel hæredibus, aut mandatum habentibus, auxilio Magistratus eius loci, vbi deprehensi fuerint, vendicandis priuari, sed insuper etiam pœna decem marcarum auri puri fisco nostro Imperiali, fraudis vindici, & parti læsæ ex æquo soluenda & numeranda mulctari volumus. Ita tamen, vt ex singulis editionibus aliquot exemplaria quàm primum ad Imperialem Cancellariam nostram transmittãtur. Quod si negligetur, hac nostra gratia & priuilegio neutiquam vti aut gaudere possint, sed eo priuati & exuti censeantur. Mandantes proinde vniuersis & singulis nostris, & Sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis tam ecclesiasticis quàm sæcularibus cuiuscunque status, gradus, ordinis & cõditionis exstiterint, præsertim verò ijs, qui in Magistratu constituti sunt, ac vel suo, vel superiorum suorum loco & nomine, Iuris & Iustitiæ administrationem exercent, ne quemquam hoc Priuilegium, seu interdictum nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur. Sed, si quos contumaces compererint, præscripta pœna plecti, & quibuscunque rectè fieri potest, modis coerceri curent, quatenus & ipsi grauissimam indignationem nostram euitare voluerint. Id quod testamur præsentibus litteris, manu propria subscriptis, & Cæsarei sigilli nostri impressione munitis. Datum in ciuitate nostra Imperiali Ratispona, die vigesima quarta mensis Iulij, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo sexto Regnorum nostrorum, Romani, decimo quarto, Hungarici, decimo tertio, Boiemiæ verò vicesimo octauo.

Maximilianus.

V. Io. Bap. VVeber, &c.

Ad Mandatum Sacræ Cæsareæ
Maiestatis proprium.

Obernburger.

COLONIAE AGRIPPINAE,
TYPIS GODEFRIDI
KEMPENSIS.

ANNO REPARATAE SALVTIS
HVMANAE. M. D. LXXXI.

NORVVICVS.

NORDOVICVM,vel,vt alij,NORVVICVS,populoſa Angliæ ciuitas,& vna inter multas celeberrima,ad Orientis Inſulæ extremum latus ſita,quam veteres,Ordouicum,deprauatè quidem illi,recentiores verò,Nordouicũ multo certè deprauatius cognominauére.De nominis namq; ratione atq; origine variæ ſunt, & multiplices diuerſorum hominum opiniones. Siquidem qui ea de re ſcripſerunt(ſcripſerunt autem plurimi)in dubias,& ancipites ſententias diſtrahuntur.Quidam enim à regulo quodã ſeu duce ;Noro (nam id in primis traditur) nomen ciuitati impoſitum putant.Nonnulli,à Norico,antiqui ſanè nominis fluuio.Cæterum & fluuius,& fluuij nomen vetuſtate iam penitùs exaruit.Alij,de piſcinis quibuſdam,neſcio quid, non minus fabuloſe quam perridiculè, & inſulſe cõminiſcuntur.Sunt, qui ex his duobus ſaxonicis vocabulis:Nort,&;VViche,ſimul iunctis,ac ſi dicas, Aquilonarem vicum, talis enim Latino,ſi exprimantur, ſermone,iſtorum verborum vis eſt,vrbem,Norvvicum,nuncupatã exiſtiment. Hos vt ſequar potiſſimum,inclinat animus.Eſt autem Norvvicus,ſi ad ea tempora reſpicias,quando illic ab Angloſaxonibus primùm habitari cœptum eſt,vrbs ſanè perantiqua;ſin autem ad vetuſtiora ſecula,& Gurguntum ac Guthelinum Britannos(haud dubio eius,quod hodie viſitur,Caſtelli auctores)antiquiſsima. Forma eadem ferè,quæ arcui vehementius intento;poſitaq; eſt in leni montis deiectu,longe, lateque ſpatioſa. Etenim in longitudinem ab auſtro in ſeptentrionem, mille, quingenta paſſuum, & amplius protenditur.Latitudo autẽ ab ortu in occaſum,hoc eſt,à montis radice, quam flumen alluit,ad ſummum verticem,paſſus fere mille; vbi ſenſim creſcendo, in maiorem ſemper amplitudinẽ diffunditur.Ciuitatem mœnibus cinxerũt,vt fama eſt, vrbis eius ciues duo, Spinchius quidã & Sparuchius, Anno recuperatæ ſalutis,M.CCC.LXXIV.Porrò,eodem vtuntur iure,& iiſdem penè ritibus atque inſtitutis in ciuitate gubernanda ciues Norvvicenſes,quibus hodie vtuntur Londonienſes; Prætoremq;(Maiorem ipſi nuncupant)Regis permiſſu,quotannis deligunt, cui quemadmodum Londonienſi,vſitato more,atq; ſolenni,gladius prefertur.Diu tamen, ſicuti quondam Londinum quoque, cæteræq; huius inſulæ ciuitates,Prefectos habuerunt ſuos,ſeu vrbis ſubmagiſtros,quos alibi Balliuos adpellitant.Anno verò M.CCCC.III.qui fuit Regis Edouardi,eius nominis Quarti,is adminiſtrandæ ciuitatis ordo primum immutatus eſt,iſque, quem nunc retinent, inſtitutus. Cæterum ſedes eius Prouinciæ epiſcopalis,primum Dunuici fuit:(peruetus eſt id oppidulum,iuxta Mare ſitum, hodieq; Filchſtovv,dicitur)deinceps,nam duo tũ vni,atq; eidem Prouinciæ Præſules præſidebant,& Dunuici,& Elmhami;nec ita multo poſt,regnante Eduino,vbi ad vnum denuò Preſulem pontificia dignitas deuenit, vſque ad Gulielmi Nortmanni tempora,Elmhami,permanſit. Demum, Gulielmo regnante, Arfaſtus quidam Elmhamo Thetfordiam tranſtulit; Thetfordia Norvvicum Herebertus, atq; vt illic perpetuò conſiſteret,proprijs ibidem ſumptibus eccleſiam cathedralem,Anno ſalutis M. LXXXVII.conſtruxit. Ad Norvvicenſem hanc vrbem, quemadmodum & in reliquas Britanniæ præcipuas,Daniel Rogerius,Albimontius Anglus,poëta noſtri æui elegantiſsimus,omniq; artium, & variarum diſciplinarum nitore vehementer politus, hoc, quod ſubijcio epigramma,ſuperiore anno luſit,in procinctu aulico,cùm Sereniſsima Angliæ Regina,magnifico iſthic apparatu,varijs comitata legatis,exciperetur.

Londino aſſurgit Norduicum iure,priori
Dein Eboraci vrbem,quòd mage priſca,colit.
Briſtolio,dubitat,num cedere debeat æque:
Vtraq; Pontificis claret honore pij.
Mœnibus illa valet,cincta hæc quoq; mœnibus altis.
Arce potens hæc eſt, nec minus illa potens.
Nobilis emporio viget vtraq;. Briſtolin amnis
Sabrinæ refluens:hanc ſed Hierus adit.
Vtraq; fœcundæ circundatur vbere glebæ,
Vtraq; culta opibus,ciue decora ſuo eſt.
Norduicum populi nùmero,ſpatioq́; peramplo:
Nauibus vrbs præſtat Briſtoliana vagis.
Hoſpitibus Belgis ſimul hæc,ſimul illa benigna eſt:
Vnde ſimul laudem,commodaq́; ampla ferunt.
Ambæ quid poſſent, Dacæ ſenſére cohortes:
Nortmannas ambæ ſuſtinuére manus.
Ite pares igitur,memores,quòd tempore priſco
Vtraq; Venta vnâ voce vocata fuit.
Tu ſed Iſenorum Norduicum Venta fuiſti:
Venta vbi Belgarum Briſtolis ante fuit.

NORDOVI
ANGLIAE
HONI SOIT QVY MAL Y PENSE
Thorpe Woode
S·Leonardes
The Suburbs called Pok-thorpe
1 The place where men are customa
2 Bishoppes Gate. [blie burnt
3 The Cathedrall church, called Christes
4 S Martins at the Pallis Gate. [Churche.
5 Poke thorpe Gates
6 Magdalene gates
7 S.Butholdes
8 S.Clementes
9 S.Augustines
10 S.Augustines Gates
11 S.Martines Gates
12 S.Martines at th Ooke
13 The new milles
14 Hell gates, the Suburbs toyning toit called Heibā.
15 S.Benets Gates
16 S.Gues Gates
17 S.Stephens Gates
18 Brasen dore
19 S.Thons gates
20 Lakenam Woode
21 Chappell in the fielde

DOVICVM,
LIAE CIVITAS
S. Michaels
Lakenam Woo
de.

BRISTOLIA.

BRISTOLIA, Venta Auiloniæ, nunc Bristovve; olim autem Britannis, Caer
Oder yn nant Badon. Id est, ciuitas Oderæ, in valle Badonico, famosissimũ An-
gliæ Emporium, primum post Londinum obtinens locum, situm est V. M. P.
ab Oceano, in vtraque editiore ripa Auonij fluminis (Auon Britannica veteri
lingua, fluuium significat. caret itaque proprio nomine hic annis) ponte autem
lapideo coniungitur, sed domibus vtrinq; adeò cõstructo, vt transgredientibus
pons minimè percipiatur. Permagnus hic Oceani æstus. eius enim fluxu, & re-
fluxu, ita crescit, decrescitque, vt naues, eo decrescente, in vado hærentes, eius
inundatione, ad nouem vel decem, interim ad vndecim vlnas, in altum deue-
hantur, idq; singulis diebus. Littora, quæ hunc fluuium in Oceanum, profundo admodum alueo defe-
runt, ex rupibus, cautibusque ferè constant, quorum summitas, qua se in planitiem campestrem expla-
nat, adamantum adeò est fertilis, vt nauem quis onerariam, ijs implere possit. A dextra fluminis parte, hę
ripæ à S. Vincentio cognominantur, cuius domicilium, siue cryptam, in ipsa littoris decliui crepidine
excisam, vsque hodie ostendunt. Hicq; hæ gemmæ singulares omnes è terra eruuntur. A sinistra autem,
quæ D. Georgij nomen refert, non item. vbi namq; conglobatæ, & orbicularibus silicibus inclusæ, effo-
diuntur. Hi rufum colorem referunt, fragiles sunt, & intro caui, quos si ruperis, statim se adamantes pel-
lucidi, concauo horum circumcirca adfixi, oculis offerunt, matrices vel adamantum oua, hos silices, nõ
ineptè diceres. Solum, quod æque, vt hi silices, rufescit, & laterem coctilem, in tenuissimum puluerem
redactum quis putaret, frumenti, frugumque valdè ferax est. Sed naturæ lusitantis miraculum, studiosus
hic lector consideret. Reperiuntur namque interdum, ab ipsa rerum parente, tam affabrè adamantes in
mucronem turbinati, interdum superficie plana, figuraq; quadrangulari cęlati, vt ab artificiosissimo gẽ-
mario, ad normam non possint dexterius secari. Duritie ab Indicis, siue (vt vulgus loquitur)
ab Orientalibus, vincuntur, tanta tamen præditi, vt vitrum scalpant. Inuenias peritos gem-
marios, qui nulla in re hos ab illis differre iudicẽt, quam vulgi opinione. Et hęc quidem hactenus, nunc
ad vrbem redeamus. Hæc priuatis ciuium domibus, & publicis ædibus, fanisq; Diuorum, luculenter or-
nata, atque incolis admodum frequens. Præstat hoc mercatorum omnigenum hic confluxus. Cum ex-
teris enim, in primis Hispanis, Gallis & Hibernicis, quotidie negociantur. Bis quoque in anno, ad Ame-
ricam orbis partem Septentrionalem, quam terram nouam appellant, piscandi gratia, nauigant. Omni-
um itaque hic rerum affluentia & copia, atque annonæ, vt plurimum, grata, exoptataque vilitas. Inter
alia rarioris notæ, primum occurrit templum insigne D. Mariæ, quam Radcle, vulgò cognominant, cõ
secratum. Hoc in ripa dicti fluminis, haud procul è mœnibus est, pulcherrimi sanè operis, cum turri su-
spiciendæ ex marmore altitudinis, intus vndique saxo testudine cõcameratum, cum lacunari sculptili,
artificiosè variegato. Huic alia testudo lignea supernè imminet, quæ plumbo tegitur, inter quas duas va-
cuum, quod erectum hominem continere potest, remanet. Incolæ tradunt, hoc fanũ à ciue, (quem Gui-
lielmum Canynges nominant) mercatore, & huius vrbis Maiore (Magistratus sic appellatur supremus,
& annuus) proprijs impensis ædificatum. Cuius Canyngi in hac ipsa æde sepulchrum honorarium, ex la
pide magnificum, quod eius, & vxoris suæ imagines integras marmoreas, ea forma, & vestitu, quo mer-
cator incedere solebat, ad viuum refert. Hoc adiecto Epitaphio:

Hic inferius tumulatur corpus nobilis & circunspecti, magnæq; industriæ viri, VVilhelmi Canynges, dudum valentis
Mercatoris, & quinquies Maioris istius villæ, & postea in ordine sacerdotali per septennium constituti, ac De-
cani de VVestburi, qui in ista Ecclesia duas cantarias perpetuas, duorum Cappellanorum, videlicet, vnum in ho-
norem S. Georgij, & alterum in honorem S. Catharinæ, ac etiam vnum clericum stabilem fecit, & iuxta eum
requiescit vxor sua Ioanna, quorum animabus propicietur Deus.

Alio in loco, sed eodem in templo, idem aliud habet monumentum, ex eiusdem generis lapide, cum
eius imagine sacerdotali, quod iuxta Sarcophagus est, qui ossa continet. Aliud insuper hic templum vi-
situr, quod S. Crucis nomen habet: hoc lanæ impositum credunt ciues. quod etsi videatur absurdum,
tantæ molis nempe fundamentum, tam molli constare posse materia, non nemini tamen ex ijs, quæ se-
quuntur, persuaderi, fortasse facilè erit. Præcelsam habet, & elegantem turrim, quam crassitie & alti-
tudine cum ea Coloniensi, quæ sancti Martini minoris nomine innotescit, æquiparare ausim. Hæc, so-
nante, quæ in ea seruatur, campana, hac illac, adeò commouetur, vt tandem hac nimia, & frequentiore
agitatione, se à cætero templi corpore abruperit, rimamq; à summo tecti culmine, ad imum vsque ege-
rit fundamentum, ita hiantem, vt transuersos tres caperet digitos. Scribit ad me Abrahamus Ortelius,
summus vt antiquitatum admirator, ita, dum Cosmographiam remotissimis in locis rara diligentia
excolit, sumptibusque & impensis permagnis exornat, rerum mirabilium, & stupendorum naturæ, ar-
tiumque miraculorum, indagator acerrimus, Huic rimæ lapillum oui anserini magnitudinis, se impo-
suisse, quem sensim viderit deorsum, prout ea se arctaret, dilataretque, deuolui, atque ex crebra collisio-
ne, in frustula demum conquassari. Dorsum cum turri subiecisset, ruina eius oppressum se iri, reformi-
dasse. Aedituum etiam (quem Gubernatorem ibi nuncupant,) aliosque non minoris auctoritatis viros
retulisse, totius huius templi molem, olim, priusquam hiatus iste factus esset, titubasse, idque ea
vehementia, vt lampades inde extinguerentur, oleumque effunderetur. Esseque
huius rei adhuc in eadem diœcesi, testes viuentes. Templum au-
tem nunc, quia campanarum sonitu minime tan-
gatur, immotum sub-
sistere.

Great S. Augustin
The marshe
The Kay
y Backe
BRIGHTSTOVVE, vulgo; quondam venta, floretissimum Angliae Emporium.
1. S. Peter.
2. S. Mary port.
3. Christchurch.
4. S. Laurence.
5. S. Tones.
6. S. Leonard.
7. S. Warbors.
8. S. Asphius.
9. S. Alhalowes.
10. S. Nyccholas.
11. S. Stephen.
12. S. Michael.
13. S. Thomas.
14 The Temple.
15. S. James.

BRIGHTSTOWE.
Freme gate
15
4
5
Smal St.
Brodo St.
8
3
Wyne St.
Hy St.
1
2
Neugate
Chatelle.
S. Phillippe
Shamb St.
10.
y Backe
13
S. Thomas St.
14
Temple St.
Temple gate

CESTRIA.

CESTRIA, Deua, Antonino, vrbs Angliæ, Comitatus Ceſtrenſis ſuper Deam fluuium, Romanorum monumentis celeberrima, de qua Iohannes Lelandus comment. in Cygneam cantionem, ita ſcribit: Deua, Britan, Cair Leon ar dour Devv. id eſt, Caſtrum Legionis ſuper Deuam flu. Ar Devv, à Britannis conſulte additum, vt flu. titulo diſtinguerent à Cair Leon ar vviske, quam vrbem Romani, Iſcam appellabant, & Iſcelegiam. Antoninius ſcriptor Latinus hanc vrbem Deuam à flu. appellat. Beda ſecundo capite, ſecundi libr. hiſtoriæ Anglicanæ, vrbem Cairlegion appellat, ſecutus Britannos. At Saxones, aliud indidêre nomen, videlicet Legeceſter, à Legionum caſtro, vt apparet ex Rogeri Houedeni hiſtoria. Admiror interim, quæ auctoritas eò deduxerit Gulielmum à Maildulphi curia, vt libro de epiſcopis Angliæ quarto, ſcriberet, Legionum vrbem inde dictã, quòd emeriti milites Iulianarum Legionum, illic conſederint. Ego verò palam pronuncio, nec legiones Iulij; nec ipſum Iulium eo perueniſſe. De Decia flu. fuſius hîc ſcriberem, niſi nuper in libello, cui titulus Genethliacon, in gratiam Eadueardi Principis edito, accuratè pinxiſſem Tegeum lacum, Penliniæ ornamentũ magnum à quo defluit, ac prætereà curſum illius omnem ad ipſa vſque oſtia. De antiquitate & magnificentia huius vrbis ſcripſêre quidem multi; at fuſiſsimè Ranulphus Hygedenus, & Henricus Bradeshauus, monachi Ceſtrẽſes: Ille, in hiſtoria, cui titulus Polychronion: hic in vita D. VVerburgę virginis. Sentijt magnam hæc ciuitas cladem, tyrannide Ethelfredi Nortabrinorum Regis, at maiorem longè perſequutione Danica, qua tantum non funditus concidit. Ethelfleda filia Ealfridi Magni, & Coniunx Ethelredi Comitis Merciorum, quam Henricus Huntendunẽſis, eleganti carmine vel ad ſydera tollit, vrbem & reparauit, & exauxit. Leofricus Merciorum Comes, vir, tum nobiliſsimus, tum optimus, Deuę gloriam inſigniter promouebat. Idem fecit & Lupus Comes, gente Nortmannus. Tandem Petrus quidam, coronidem magnificentiæ addidit, eò transferens Lichefelda ſedem Epiſcopatus, Gulielmo Magno Anglis imperante. Atque hæc quidem ex Lelandi commentarijs hactenus. Ranulphus autem Ceſtrenſis monachus, quem Lelandus allegat, Polychronij ſui lib. 1. cap. 18. Ciuitas, ſcribit, Legionis, videlicet Ceſtrenſis, ſituatur in Marcheis Anglię, ſuper riuulum Dea, & Latine nuncupatur Ceſtria, vel Legiceſtria, & ciuitas Legionis etiam, eò, quòd ibidem hyemabat militum auratorum legio vna, quam Iulius Cæſar miſerat, Hiberniã ſuperandam. Et poſtea Claudius Cæſar, ab inde Legiones miſit ad Orcades inſulas expugnandas. Huius ciuitatis ædificatoris nomen non conſtat. Nam quicunque viderint concaua ædificia ibidem magnis lapidibus conſtructa, opera Gigantum, vel Romanorum potius, quam Britannorum eſſe, iudicarẽt. Antiqua ibidem hominum nomina characteribus veteratis inſcribũtur. Iulij quoq; Cæſaris nomen ibidẽ mirabiliter inſculptum eſt. Hæc quoq; ciuitas, tempore Britannorum prima erat Venedotiæ, videlicet Borealis VValliæ partis. Iſta quoq; ciuitas magnum numerum mercimoniorum tam recipit, quàm emittit: pecoribus, frumentis, & piſcibus, pręcipuè ſalmonibus, abũdat. Huc vſq; Polychronion. Ceſtria igitur Epiſcopalis, magnifica, & celeberrima Angliæ vrbs, amplitudine, ſuperbo ædificiorum nitore, & cultiſſimorum hortorum elegantia commendata, duo paſſuum millia, in circuitu colligit. Eccleſias parochiales nouem, & cathedralem elegantem exhibet, præter loca alia ſacra, vt hoſpitalia, & Noſocomia, religioni nuncupata. Suburbia habet elegantiſſima, & ſpacioſa, plateas patentes, & domus eum in modum conſtructas, vt per vniuerſam propemodum vrbem ambulare quis poſſit, & in plateis tamen nunquam conſpiciatur, ſed in periſtilijs, & mœnianis, ab vtraque platearum parte, conſtructis, quas vulgò (le Roes) nuncupant. Quæ quidem ambulacra, plurimas vtrinq; officinas, & multos, varijs in locis, gradus habent.

Hæc quæ ſequuntur, Londino cum vrbis Ceſtrenſis icone, operi noſtro inſerenda, accepimus.

Anno ante Chriſti incarnationem 917. Rex Leyll incepit ædificare ciuitatem de Cairlehon, quam hodie Ceſtriam nuncupamus, ex incepto opere Lehon Gauer, magni Gigantis, qui circundedit ciuitatẽ muro, & hodie Britannica lingua, Cairlehon dicitur.

Anno ſalutis 126. Marius Rex Britanniæ, hanc ciuitatem ædificijs ſubleuabat, qui ibidem inhumatus manet.

Anno 901. Elfleda, Duciſſa Marchiæ, hanc vrbem ædificijs reſtaurauit, poſt ruinam per Danos factã, & muros magis ſpacioſos erexit, adeò, quòd Caſtellum muro incluſit, quod prius extra vrbem erat poſitũ.

Anno Domini 959. Rex Edgar, Ceſtriæ, aulam ſuam fouit, Riuum Dea introibat lintre, vbi octo Reges, remis in eo laborare coegit, ad Eccleſiam S. Ioannis appulit, & inde ad ſuum Palatium reuertebatur, vt appareret eum fuiſſe dominum & Regem tantarum Prouinciarum. Nomina aũt regũ hęc ſunt.

Rynoch, Rex Scotorum. Malcolin, Rex Cambriæ. Macon, Rex Monæ inſulæ. Dufral, Rex Auſtralis Vualliæ. Syfrith & Hovvel, Reges Borealis Vualliæ. Iacobus, Rex Gallovvay; &, Lukil, Rex Vveſtmerlandiæ.

Anno reparatæ ſalutis 1078. Rex Vvilhelmus Conqueſtator, Lichefildia epiſcopatũ, in Ceſtrenſem commutauit.

Anno Domini, 1301. Rex Eduardus primus, filium ſuum maiorem natu, nomine Eduardum, in Principem Vualliæ creauit, eidemq; Principatui, Cornubiæ, & Ceſtriæ comitatum adiecit.

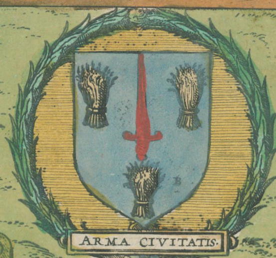
Anno Domini 1335. Rex Eduardus Tertius, Cornubiæ comitatum, in Ducatum erexit, cumque filio ſuo natu maximo Eduardo, dedit, vnà cum comitatu Ceſtrenſi.

Ioannes cognomento Scotus, filius Comitis Angutię, vltimus fuit Ceſtrię comes, à cuius tempore, comitatus ille, vnà cum Ducatu Cornubiæ, ad Primogenitum Regis Angliæ ſpectat.

CESTRIA (VVLGO) CHE
HONI SOIT QVI MAL Y PENSE
Leofricus Comes obijt anno 1059.
Hugo Lupus Comes.
Bicardus Filius Hugonis Lupi perijt naufragio. 1119.
Hugo Keueliock Comes.
Ramulphus comes obijt anno 1232
Iohannes cognominat Scotus Cestriæ Comes vltimus.
Persaus Caue
Waterγte streate
Rood eie
Bridge streate
Ruinosu domus Comi
tis Cestrie …nsis
MERIDIES

...) CHESTER, ANGLIÆ CIVITAS.

1. S Warbor eclesia ca-[thedralis.
2. Aula Ciuitatis.
3. Domus Episcopi
4. Domus Diaconi.
5 Forū frumentarium
6. Porta Septentrionalis.
7. S. Thomas
8. S. Petrus ad crucē altā
9. S Trinitas
10. Porta ad Orientem
11. S Iohanna
12 Porta ad aquam
13 Rumosa fratrum ecclesia
14 S. Martinus
15 S. Brigetta
16 S. Michaël
17 S Maria super mōtem
18 S Olauus
19 Porta ad pontem
20 Castrum [apellata
21 Suburbia Honbridge.
22 Porta noua
23 Pons
24 Turris noua

Hoc flumen Dea deuidit Angliam et Walliā. Oritur in Wallia septentrionali & cursū suū tendit in lacū Tegæum propriè vocatum Quo in lacu quoddā piscis est genus quod haud vnquam flumen enatat. neq; Salmones (quibus flumen abundat, veniunt in Lacum prædictum.

Northgate Streate
Cowe lane
Estgate streate
Forgat platea
The barrs
Boughton
Via ad Taruin
Iter ad Wicum malbanū
Peper Streate
Bridge streate
Dea f vulgo dee
Bassus pedes

EDENBVRGVM.

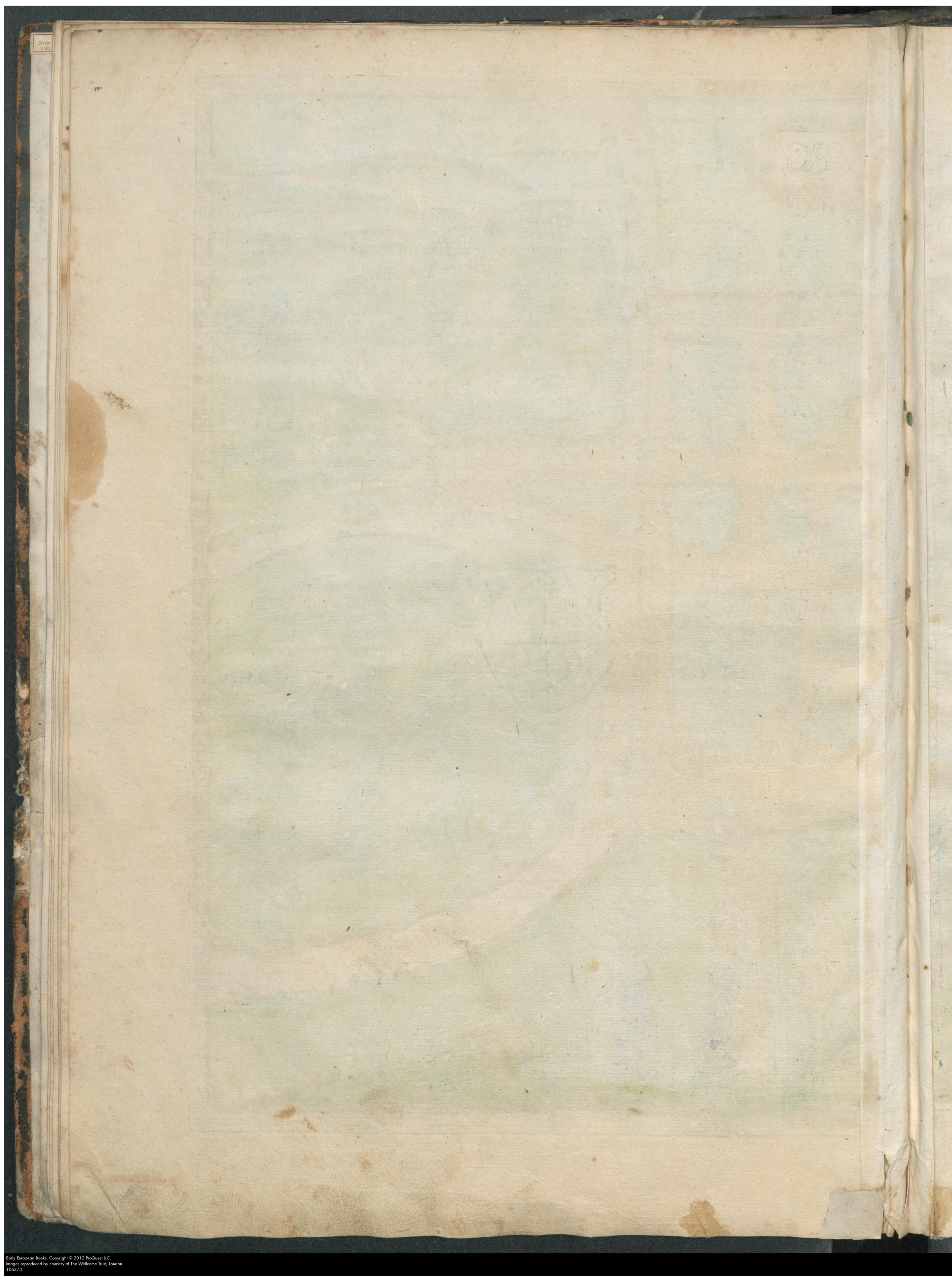

DENBVRGVM, Regia & metropolitica in Scotia vrbs, Alata castra vocant, à Cruthneo Scotorũ Rege condita, & primęua institutione Agneda, posteriore autem ætate ab Etho, Pictorum Rege, Ethinburgum cognominata, in Landonia, præcipua Scotiæ Prouincia sita. Forthea amne alluitur, excipitq; ab eiusdẽ nominis æstuario nauigia ob orientali Oceano, in frequentisimum portum, vix mille pasibus ab vrbe distantem, vbi Hœmonia est insula, hodie columba dicta, vltra Fortheam, in cuius ostio Castellũ Dunbar conspicitur. Habet autem vrbs ipsa Edenburgum duos montes ad Orientem, Australior, Cathedra Arthmi, &, qui Aquilonem respicit, Collis apri nuncupatur. Ager vndique fertilissimus est, amœna prata, syluulæ, lacus, riuuli, arces vltra centum per circuitum vrbis, intra vnum miliare Germanicum. Ad Septentrionem interuallo Italici miliarij, est brachium maris, iuxta quod situm est oppidum Letha, in cuius medio con structa est porticus, in qua simul videre licet centum magnas onerarias naues. Habet brachium maris, ibi ad aquilonem in latitudine septem milliaria. Porrò Edenburgum in monte, instar Pragæ sita, habet in longitudine miliare Italicum, in latitudine dimidium. Longitudo accipitur ab Occidente in Orientem. Ab Occidente vrbis, assurgit mons, & alta rupes, atque arx in rupe, natura loci munitissima, sub qua, vndique est profunda vallis, nisi ea parte, qua respicit vrbem. quare arx omninò est inexpugnabilis, cum aditu sit omnium difficillimo, (licet quandoque, sed mirabili prorsus stratagemate, sit expugnata, vti Index latius commemorabit) nec quisquam ad eam scandere posset, qualibuscunque etiam scalis; tam præceps, & dura est petra, in qua vultures nidificant. Quarũ auium nidos deprædantur iuuenes audaciores, ex arce in sportis demissi. Hęc arx, occidentalem vrbis partẽ claudens, Puellarum castrum vocatur, quòd illic Regiæ, Pictorumque virgines insigniores, manuarijs artibus discendis, ad nubilem vsque ætatem, vt tum fiebat, addictæ, arcta custodia seruabantur. Cæterum ad Orientẽ vrbis est augustissimum monasterium S. Crucis, habens annexum palatium Regis, & amœnissimos hortos, quos claudit lacus ad fundum montis, Cathedræ Arthmi. In hoc monte inueniuntur pretiosi lapides, clara die radiantes, adamantes præcipuè. In vrbe sunt duæ magnæ viæ, ab arce puellarum, vsque ad monasterium, & regium palatium, lapidibus quadris stratæ, præsertim regia via. Est suburbiũ ad Occidentem, dimidio miliari longum, vocaturque via S. Cuthberti. Sunt in vrbe multa Monasteria, & templa, præsertim Franciscani, Dominicani, Ecclesia Mariæ de Campo, Collegiũ Sacerdotum: & aliud Collegiũ Trinitatis, Hospitale D. Thomæ. Vrbs ipsa, non est constructa ex coctis, sed naturalibus & quadris lapidibus, vt etiam singulæ ædes possint magnis palatijs comparari. In medio vrbis ęst Capitolium, & Ecclesia collegiata sancti Egidij. Habent Episcopi, Duces, Comites, Barones & Proceres totius regni, in ipsa vrbe sua palatia, quando ad Comitia vocantur. Est Palatium Regis, positum supra Monasterium amplissimum & superbissimum, à quo, vsque ad arcem puellarũ extenditur perpetua quædam platea, vicus Regius, dicta, sed, quæ prope arcem puellarum latior, prope Monasteriũ autem angustior est; atque hæc regia via insignes habet ex vtraque parte ædes, potioresque polito ex lapide constructas. Porrò, alia oblonga via, quæ vicus Canonicorum vocatur, angustior est, seiungiturque à Regio vico, muro, porta, ac turribus, atque pro suburbio reputatur. A regia via inter austrum & boream, infiniti extenduntur viculi, qui omnes excelsis ædibus sunt ornati, quemadmodum & vaccarum via, in qua patritiorum, & senatorum vrbis, habitationes; principũ ac regni palatia, vbi nihil humile, sed cuncta videntur magnifica. Inter maiores Edenburgi Ecclesias, post insignẽ Monasterij Basilicam, Collegiata sancti Egidij Ecclesia, primũ sibi vendicat meritò locũ, in medio Regiæ viæ constructa. Deinde in vico, qui Edenburgum à via Canonicorum & suburbio diuidit, Ecclesia est celeberrima, Collegium reginæ intra muros. Item inter Monasteria Franciscanorum & Prædicatorum, sita est Ecclesia Marię de Campo, vbi sacerdotum etiam est Collegium. Et sub rupe demùm arcis puellarum, noua S. Cuthberti Parochia est sita.

Castrum puellarum
EDENBV
EDENBVRGVM,
SCOTIAE
METROPOLIS.

ENBVRG.

NEBRISSA.

NEBRISSA, Bęticæ, fertilissimæ Hispanicæ Regionis oppidum, à Baccho, aliâs Iaccho, Libero patre conditũ, qui Romi, Regis tempore, agmine magno comitatus, in Hispaniam venit, non tam dominationis cupiditate, vt inquit Antonius Nebrissensis in præfatione Historiæ suæ, quàm vt parem gloriam reportaret ei, quam ex domita India consequutus erat. Demum victor, nullum aliud Hispanis aduentus sui monumentum reliquit, quàm quòd Nebrissam in Bætica cõdiderit propè æstuaria Hispaniæ, quam Silius, à Satyris cultam dicit, propter ipsum nomẽ. Nebris enim pellem hinnuli, id est, pulli ceruini significat, qua bacchantes Bacchi sacerdotes induti, sacrificare solebant, vnde scribit:

Ac Nebrissa Dionyseis conscia thyrsis,
Quam Satyri coluêre leues.

Hæc vrbs olim inter æstuaria erat Bætis fluuij, qui in saltu Tygensi ortus, non longè à Castaone, fluit in occasum, dextra læuaq; oliuiferis colitur Oppidis, atq; ab Andugaro Bæticã mediam secat, & Prouinciæ nomen imponens, eius vrbes nobilissimas, Cordubam, Italicam, Romuleamq;, nunc, Seuillam, præterlabitur, tandemque per vnum ostium, magno cum impetu, exit in mare Atlanticum, iuxta municipium, quod Luciferi templum ab antiquis dicebatur. Olim autem duo habuit ostia, quorum alterum, quod Meridionalius, oblimatum est, cum alueo eodem, pertendente ab hac Ciuitate Nebrissa per Astam Coloniam ad turrim Capionis. Ex quibus facilè (inquit Antonius Nebrissensis) soluitur illa dubitatio, quæ solet harum rerum curiosos mouere, & meipsum plerunque ambiguum reddidit. Cum Strabone, Ptolemæo, Mela, Plinio, omnibus Cosmographis auctoribus, Nebrissa & Asta colonia, inter æstuaria Bætis positæ sint, qui potuit fieri, vt hodiè non paucioribus, quàm octonis passuum millibus à flumine distent? Nimirum, quia alueus illę, qui Nebrissam & Astam præterfluebat, oblimatus est, sic tamen, vt illius vestigia hodie visantur cum æstuarijs, atque diorygibus manu factis, vt inquit Strabo, ad exportandas scaphis, & lintribus fruges ex agris in vicinas vrbes. Oppidum est autem peramœnum & pulchrum, cum arce perueteri, agro vndiq; beatissimo cinctum. Nam etsi vniuersa Bætica Prouincia frugibus, & cunctis rebus necessarijs sit admodum fœlix, hoc tamen pręcipuè tractu, non solum lætissimas fruges, vina, mella, delicatus arborum fructus, oliuas, sed & immensam omnium rerum copiam producit. Quocunque nanque oppidum Nebrissense egressus, te vertas, patentes te campi excipiunt, prata viriditate & florib. læta, vineta, & maxime, frequentia oliueta. Quare Nebrissensis ager, ab olei non vbertate solum, sed & bonitate pręcipua commendatur, quod hinc in Indiam exportatur. In quem vsum, varij generis fictilia, & vasa lutea hîc conficiuntur, magnæ capacitatis, quæ ipsi Tenagias, & minora, quæ Botigias, vulgo nuncupant, quibus oleum ad remotissimas mundi partes transmittunt. Est denique hæc vrbs eo multo celebrior, non, quia Bacchum habuerit conditorem, Deum ebriosum, ac male sanum, sed, quòd ciuem ediderit Aelium Antonium Nebrissensem, magnum decus & ornamentum Hispaniæ, Qui ex Grammatico & Rhetore Regius Historiographus factus, rerum à Ferdinando, & Elisabe, Hispaniarum felicissimis Regibus gestarũ, decades binas, magna cum laude conscripsit.

SEPTENILIVM.

SEPTENILIVM, vulgo, Settenil; Hispaniæ oppidum in monte, positione prorsus mirabili, itinere, quo ex Xeres de la Frontera, Malagam versus tenditur, plura incolarũ subterranea habet domicilia cauernosa, in rupibus excisa, quàm quæ foris, structura videntur erecta. Solum, quale in montibus frequens, asperum & lapidosum, vt aratri culturam non ferat, sed pecoris, varij generis, diuęs. Nam montes hîc passim gregibus, & armentis boum, ouium, atque caprarum, pleni. Posteriore Granatensi bello, quonam pacto à Ferdinando Hispaniarum Rege expugnatum, & Mauris ereptum fuerit, Indicis ex Antonij Nebrissensis historia docebit narratio.

S

LEBRIXA.
Oliuares.
Camino de S. Lucar.
Camino de Cadiz y Xeres para Seuilla
Depingeb: Georgius Hoefnagle

SETT
Deping: Georgius Hoefnagle
Camino para Malaga

BRIXA.
Oliuares.

SETTENIL.

AVRELIA.

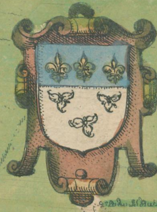

VRELIA, vel vt alij Aurelianum, in Gallia ciuitas est, quondam Genabum dicta, sita ad Ligerim fluuium. Quis eam cōdiderit, certò adfirmari non potest. A multis creditum est ab Aureliano Imperatore fundatam esse, atque inde nomen sortitam: sed, cum constet eam multò antè, quàm Aurelianus esset, extitisse Genabi nomine; fieri non potest, vt ab eo fundata sit. Genabum verò, de quo Cęsar meminit commentariorum suorum libro 7. ipsam Aureliam esse, cùm ex ipsa Cæsaris & Strabonis lib. 4. eius descriptione colligi facilè, tum ex Aimonis historia, & aliorum scriptis apertè demōstrari potest. Quapropter Franciscus Belleforestius, celeberrimus nostro tempore historicus, in noua sua Galliæ descriptione, ait, verisimile videri, ab Aureliano Imperatore ei nomen inditum, qui vel auxerit eam, tametsi Vopiscus & Aurelius Victor eius rei nullam mentionem faciant, vel Genabenses à se Aurelienses vocari voluerit, quòd apud eos per Druides de imperio suo prædictum fuerit: explodi autem omninò eorum opinionem, qui ab Aurelia Cæsaris matre sic vocatam autumant, cùm multò pòst etiam Genabum adhuc dicta sit. Minimè quoq; Sabellici sententiam probari, qui à Gallico auri vocabulo: Or, denominatum, quo ob loci, in quo sita est, fertilitatem, & ciuium singularē industriam, mirè abundet. Ligeris fluuius tota Gallia notissimus hanc præterlabens, magnam illi commoditatem ad mercaturam faciendam, præstat. Vnde non sine causa etiam olim vnicum quasi Carnutum forum fuit. Agrū circumquaq; fertilissimum habet, omniumq; abundantissimum, vt non minus pro horreo totius Gallię habeatur, quàm quondam Sicilia Romæ. Vina eius territorium præstat nobilissima, quæ inde & in Galliæ, & in alias Europæ partes magna copia exportantur, nomen ab vrbe consecuta. Quapropter mirum non est, ciues ei magno numero opulentissimos, & ditissimos esse, cùm & merces naturæ benignitate habeant, & ad eas aliò exportari curandas egregiam commoditatem. Loco est paulò editiore ædificata, ea maximè parte, qua Lutetiam Parisiorū respicit, atque vnde se templum S. Crucis, quod non ita pridem per sectarios dirutum fuit, ostentat. Aëre gaudet puro atque salubri. Peropportunus certè ac maximè idoneus vniuersitati locus, quæ istic, inter cæteras Galliæ academias clarissima, Anno M.CCC.XII. post natum Christum, à Philippo pulchro Galliæ Rege erecta est. Iurisprudentiæ imprimis alumna & cōseruatrix. Nam cum Philippus Rex in animo haberet, hoc loco totius prouinciæ summo senatui sedem figere, qui etiamnum ibi est, necessitatem postulare facilè iudicauit, esse oportere, vnde veluti ex equo Troiano, prudentes ad ius populo dicendum atque administrandum rem omni mortalium societati vti maximè necessariam, ita dignissimam, euocari haberique possent. Quam ad rem nihil erat Academia tali commodatius. Ex hac vniuersitate quot egregij viri non Galliæ solùm, verū etiā vniuersæ Europæ communicati, & quasi dati sint, non est facile hoc loco referre. Plures enim sunt, quàm hic locus patiatur enumerari. Hoc tamen prætereundum non est, Bertrandum Burdegalensem Archiepiscopum, qui posteà Pontif. Maxim. creatus, Clemens Quintus dictus est, hinc quoque egressum esse. Lingua hic vtuntur vernacula adeò pura, vt Gallis Aurelianismum esse adfirment, quod Græcis quondam fuit Atticismus. Quare profectò multæ sunt caussæ, cur externi homines frequentes huc confluant. Alij enim mercandi caussa, alij studendi, alij linguæ discendæ gratia, multi procul dubio vtranque ob caussam, vt videlicet & studia prosequantur, & simul linguam purè discant. Vnde imprimis Germanis moris esse aiunt, huc filios suos domo paterna ablegare. Qua ratione inde ab origine gubernata sit, cum nemo scriptorum, quod sciam, posteritati mandarit, non est facile dictu. Colligere tamen licet ad leges Druidum, ab initio sub indigena principe istic Rempub. administratam: Posteà Romanis, rerum potitis, eorum imperio, vti præscriptum fuit, haud dubiè paruisse. Ijs inde vel eiectis, vel conuentione facta, in Italiam reuersis, tandem ad regni titulum euecta est, eo scilicet tempore, quo Clodoici filij Galliam inter se partirentur, primusque Rex eius Clodimirus fuit. Hoc & prole sua mortuis, Clotanus frater in regum successit, qui idem etiam Galliæ vniuersæ monarchiam, fratribus omnibus absque prole extinctis, adeptus est. Posteà Galliæ coronæ restituta, ab ea vsque ad Valesiorum imperij initium, non est diuulsa. Ioannes enim Valesius, Rex, vt erat à Philippo patre iussus, eam ducatus titulo, ac perpetuo quasi regni feudo, cum omni ditione ei adhærente, fratri Philippo, tū Comiti Valesio, contulit. Vnde deinde ducatus nomen retinuit. Eo iterum sine mascula prole Anno M.CCC.XCI. vita defuncto, secundò ad Gallorum regnū redijt. Nec enim in huiusmodi feudum, præter mares, quisquam succedit, non magis, quàm in ipsum Galliæ regnum. Postremò Carolus eius nominis Quintus, Galliæ Rex, qui sapiens cognominatus fuit, perpetua lege sanxisse videtur, vt semper Aurelianensis Ducatus secundo Regis filio, quemadmodum primo Delphinatus, cedat. Quondam ab Attila, qui se Dei flagellum appellabat, obsessa legitur, verùm inde strenua ciuium defensione repulsum, inito conatu referre pedem oportuisse.

6

AVRELIA FRAN
TAS AD LIGER
S. Paterne
Rue de la bretonnerie
Martroy
S. Pierre en sentelee
Rue d'Ilhers
La grand rue
Carmes
S. Sanson
Viel marché
Pillory
Chastellet
Le pont
Mot
tes
LA
LO
Rue S. Laurens
Tourelles

FRANCIÆ CIVI'
LIGERI FLV: SITA.

Cordeliers
Jacobins
Estappe
S. Michel
Grand Cimerie
Le martroy aux corps
S. Aiy
Hostel Dieu
S. Croix, grande Eglise
S. Pierre lutin
S. Colombe
Commanderie
S. Liphart
S. Pierre en pont
Nostre Dame de bõnes nouuelles
S. Estienne
S. Germain
S. Hilaire
Nostre Dame de la conception
S. Donatien
S. Pierre le puellier
S. Benoist
Tour neufue
Poterne Chesneau
S. Euuertre
S. Victor
S. Michel
Nostre Dame du chemin
S. Aignan
LOYRE
Portereau

RHOTOMAGVS.

RHOTOMAGVS, ciuitas antiquissima, quam Ptolemæus & Rhotomagum appellat, & in Celtogallatia ponit: Ammianus autem Marcellinus, caput facit secundæ Lugdunensis Galliæ, duos habet ad Orientem fluuios, à quibus perluitur, Rubecum & Aubettam. Ad Meridiem, magnum & celebre flumen Sequanam; Ad Septentriones, latissimos pratorum campos, & montes præcelsos complures, vestitos olim densissimis syluis, quæ posteà, partim, vt magis conspicua esset regio, partim, vt vrbis aër liberior, atque salubrior; partim, vt bello, minus esset insidijs obnoxia, cęsę, ac deiectæ fuerunt. Quod ad mercatum attinet, fluuij commoditas, eiusq; alueus maximarum nauium capax, tum maris propinquitas, cũ ita facilẽ & copiosum reddiderunt, vt nulla hodiè Europæ vrbs, frequentiorem habeat mercatorum numerũ, nec ciues negotiationis vel terra, vel mari magis peritos, nõ etiam longius mercimoniorum gratia proficiscentes, siue in occidentem, siue vltra æquatorem ad ipsos vsque Indos. Non alibi optimorum gubernatorum & nautarum maior copia. Et certè artes marinas Gallonormanni, propemodum habent naturales, tum ob maris vicinitatem, tum ob diutinam eius rei exercitationem, quam veluti hæreditariam à Noruegis & Normannis è Scandinauia egresis, acceperunt. Sunt, qui dicant, vrbem hanc olim sudibus tantum, & palis conclusam fuisse, sed, cum Cęsar eam videret Romanorum conatib. oportunam, cinxisse muris, præsidioq; muniuisse, propugnaculum autem deiecisse in mõte, cui modò D. Catharinæ nomen est, collocatum. Quod, an verum, in medio examinandum relinquitur. Eius certè neque Dionis, neq; Cæsaris scripta meminerunt. Id tamen verisimile, vrbem hanc, Romanorum tempore non tantam fuisse, quantam hodie videmus. Nunquam enim Cæsar eius amplitudinem, potestatem, splendorem, silentio præterijsset, vt æquè huius vrbis expugnationem laudi sibi duceret, atque aliarum Galliæ vrbium, quarum tum erat fama insignis. Creuit autem huius vrbis amplitudo & dignitas, posteaquam & sub Regum Franciæ potestate fuit, & Nortmanniæ Duces in ea sedem posuerũt, compluribus aucta splendidis ædificijs, quorum Archiepiscopi domus, & S. Ouentij Cœnobium, loco totius vrbis pulcherrimo, situm, in quo & pulcherrimus sit Orientis prospectus, & horti, mirum in modum amœni. Itaq; Reges ferè Galliæ, quoties Rhotomagum adeunt, illic excipiuntur. Est autem hoc cœnobium, à Clotario Rege conditum, cum anteà non aliud esset, quàm Ecclesia, sub Apostolorum Petri & Pauli nominibus extra vrbis muros consecrata. Inter substructiones, quas Rhotomagi splendore, atq; maiestate videas excellentes, est pons ille in Sequana, eo artificio cõstructus, vt vno hoc opere artifex, ingenij sui atq; artis præstantiam vel maximè omnibus probet, cùm alioqui res factu difficillima fuerit, ob maris fluxum, & refluxum, bis die quoque accidentem. Est tamen huius pontis substructio, ex lapide quadrato, maximis, crassissimisque columnis, & arcubus pulcherrimis firmata, altitudine prorsus, & latitudine insigni. Alterum huius vrbis admiratione dignum opus est, Ecclesia Cathedralis, virginis Dei matris nomine, dicata, in qua nihil omninò desiderari potest, quod ad architectonicæ artis absolutissimam rationem exigi queat. Ea tribus veluti armata est amplissimis turribus, quarum, quæ antiquissima, sancti Romani, Rhotomagensium Archiepiscopi turris vocatur; Secunda, nomen habet butyraceæ, quòd ædificata fuerit stipibus corrogatis à populo, ad obtinendum quadragenarij ieiunij tempore, butyri vsum: Tertia, constructa est ad ipsum Ecclesiæ vestibulum, eleganti, atque admirando artificio, quemadmodum & reliquum Ecclesiæ corpus. Historia Ecclesiastica Nortmanniæ, primum Euangelij nuncium atque Apostolum, sanctum Nicasium agnoscit, non illum Romanensem, sed alium, qui duobus sæculis, & amplius antecesserit, missus à D. Clemente in Galliam, & deinde plantato Rhotomagi, alijsque locis, Euangelio, Gagnij ab ethnicis cæsus. Hunc, ob Euangelij persequutiones, aliquot sæculis nemo Rhotomagi sequutus est episcopus. interiectis centum circiter, & triginta annis, Successit Melo, à Xisto, primo eius nominis Pontifice, missus, quo tempore Valerianus imperabat, & Carthagine, Cyprianus Ecclesiæ præerat. Multi horum præsulum impetrarunt suæ Ecclesiæ à Franciæ Regibus multa, eaq; insignia priuilegia, inter quæ illud primum, quòd à Dagoberto Rege eius Ecclesiæ canonicis concessum, ab alijs etiam regibus ordine succedentibus confirmatum fuit, vt quotannis, Ascensionis Christi die, Canonici liberare possint captiuorum vnum aliquem damnationi proximum, & quidem eum, quem ex omnibus talem deligere voluerint. Est autem hæc eius liberationis series; Denunciatione à Canonicis Senatui facta, vt quem petunt captiuum ipsis tradat, eum acceptum, Canonici deducunt in D. Romani Sacellum, vbi peccatorum exomologesin facit. Pòst capsulam prædiuitem, qua D. Romani ossa continentur, à quindecim, aut sedecim hominibus adiutus, in humeros gestandam suscipit, atq; in pompa solenni totius ordinis Ecclesiastici, qua simul omnes proferuntur sacræ vrbis reliquiæ, ad Ecclesiam defert D. Mariæ titulo sacram. Absoluto sacro, deducitur idem ad D. Romani præfectum, qui optimè ipsum habens, eo etiam vesperi in cœnam adhibet, eique lectum ad quietem præbet commodissimum. Eo, postridie ad Canonicorum Collegium deducto, ipsorum quispiam ei recenset, quàm turpiter anteà, & sceleratè vitam egerit, atque vt eam melius deinceps instituat, hortatur. Eo facto, liberatur facinorosus ille, &, si qui etiam cum ipso in eiusdem facinoris partem aut societatem venerunt. Illud interim verum, si quis facinore lęsus sit, oportere illi primùm satisfieri. Est autem huius priuilegij cõcessi caussa, quòd D. Romani tempore in sylua ad alteram Sequanę ripam, immani magnitudine serpens, damna vrbis ciuibus plurima inferret, aquam tranans, & pecora cuiusque generis deuorans, quin & homines frequenter, quoties non aliud ad explendam ingluuiem inueniret. D. Romanus, Dei numine confisus, ciues adit, promittitque, si qui velint se adiungere socios, liberaturum se regionem ab hoc monstro. Cum nemo omnium auderet sequi, petijt duos sibi dari facinorosos homines in vincula coniectos; his facilè impetratis, cum eis serpenti obuiam pergit, vno latrone, altero fure. Fur, in fugam se coniecit, Latro Deo confidens, & Episcopi virtute & sanctimonia fretus, vnà cum eo perstitit. Ibi D. Romanus eam, qua indutus erat, sacram stolam, in serpentis collum implicuit, ita verò ligatum serpentem, latroni tradidit pertrahendum, & cum ad areæ medium peruenisset, iussit confixum in terram monstrum exuri, & exusti cineres, in confluentem proijci. Facinorosus ille, qui cum Episcopo perseuerârat, à Senatu absolutus fuit. Post D. Romani autem mortem, cum Ouentius ei successisset, opera Dei admiratus, ne tam insignis facti memoriam intercidere pateretur, impetrauit à Dagoberto Rege, cui rem totam exposuerat, quod superius enarratum est, priuilegium, quod certè vel solum, rei gestæ veritatem satis ostendit, cum etiam ipsum Senatus iudicium ei cedat, & rei à tot iam sæculis gestæ recordatione, iustitiæ seueritatem remittat, & neq; Rex, neq; Dux ab eo tempore successerit, qui non & priuilegium, & natam ex priuilegio consuetudinem approbarit.

RHOTOMAGVS,
ad Sequanam flu.

Porte cauchoise

Fauxbourgs de cauchoise

Les Cais

Le pont

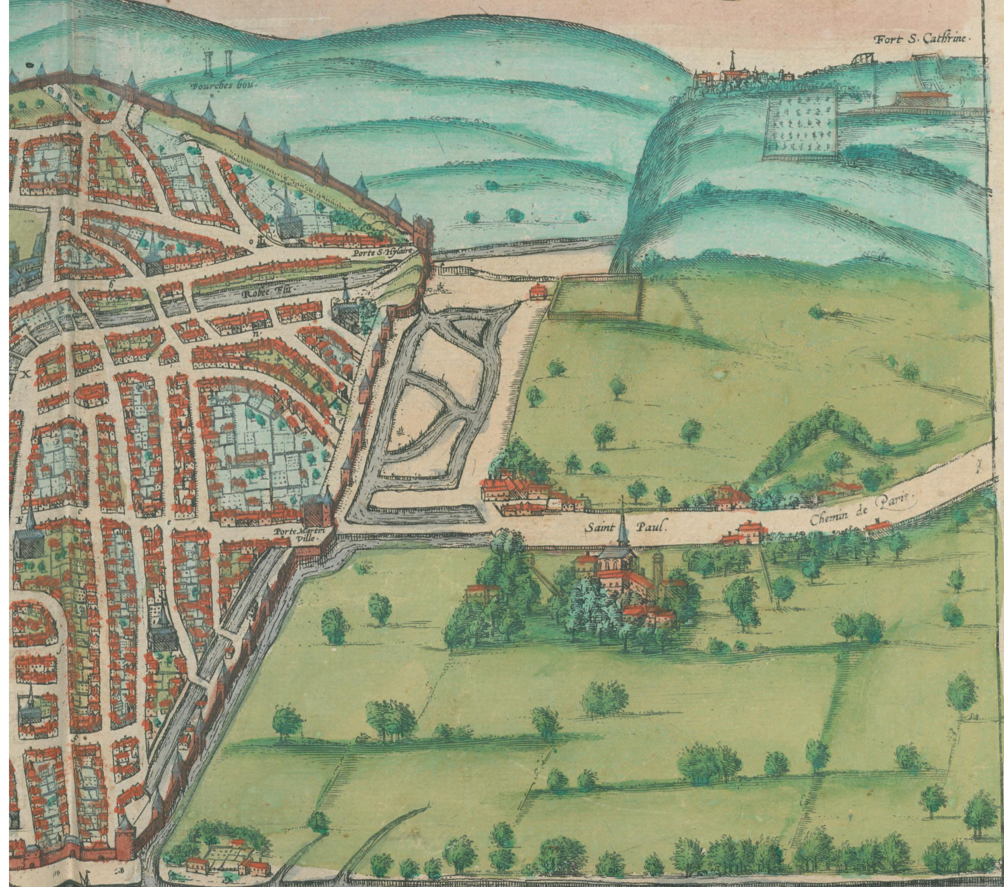
RI VIERE DE SE

Fauxbougs S. Seuer

MAGVS, Galliae Lugdunensis
...nam flu. Opp. vulgo Rouen.

A. Nostre Dame.	N. Les Carmes.	e. Rue S. Denis.
B. Palais du Roy.	O. S. Martin sur Renelle.	f. Rue de la grosse boutaille.
C. Le Chasteau.	P. Vieux marché.	g. Ganterie.
D. Le Vieux Palais.	Q. Neuf marché.	h. Rue S. Viue.
E. L'horloge.	R. Marché aux Veaux.	i. Les cosmaies.
F. S. Maclou.	S. Nostre Dame de la Ronde.	k. Rue S. Godard.
G. S. Lo.	T. Vielle tour grād marché.	l. Rue d'Escosse.
H. S Ouen.	X. Pont de Robec.	m. Roggemarre.
I. La Court Ouen.	a. Grand rue du pont.	n. La marequerie.
K. S. Croix.	b. Rue cauchoise.	o. Croix de pierre.
L. S Marc.	c. Rue Martin-Ville.	p. Rue S. Nicaise.
M. Les Cordeliers.	d. Rue de la Magdelaine.	

CHARTRES.

QVAE regio Parisijs ad occidentem proximior est, Gallorum olim Philosophis inhabitata dicitur, ijs, qui Druydes adpellantur; Carnutum inquam Regio, mirũ in modum ampla, multos vicos, vrbes multas, copiosas, & diuites complexa, quarum Autricum Cæsari ea est, quam hodie Chartres, Latini Carnutum vocant, à Græco nomine κάρυον, quod nucem significat, ob ingentem nucum copiam, quam ea regio producit. Perinde, vt Gallorum sophi eam incolentes regionem, Druides, vel Dryides, à nomine δρῦς nuncupabantur, quercum significante, propter ingentes eiusmodi arborũ syluas, quarum hodieq; insignis in ea regione copia sit. Hæc autem vrbs à Gallorum sapientibus condita, conuentibus agendis vsui erat. Nam omne paulò maioris momenti negocium, à Druidibus transigebatur, in ea vrbe atq; regione sedes habentibus; neque rectè quicquam, nisi eorum auctoritate factum, habebatur. Quæ res, nonnullis occasionem dedit, vt existimarent Chartres, Gallico vocabulo, dictam vrbem, quòd illic carceribus atq; supplicijs coercerentur, qui leges transgressi essent, quasi à nomine carcer, Gallici vocabuli origo deducta fuerit. Verum hanc sententiam multi non sine causa reijciunt. Ager huius oppidi, quemadmodum & vniuersum Carnuticum solum, nulli reliquę Galliæ parti, fertilitate vel amœnitate cedit, vt, quod omni genere frumenti, pecoris, & fructuum abundans, vitibus etiam & vino minimè destituatur, hortorum autem fertilitate & pulchritudine, mirum in modum excellat. Vicino oppido, agri perluuntur exiguo fluuio, qui à Perchijs ortus, in ipsam vrbem se infundit, & ad extremum apud Luparias, maioribus Sequanæ vndis permiscetur. Pręcipua vrbis Ecclesia B. Virgini Mariæ est nuncupata, quæ ex superstitioso gentilium ritu, in sacrum & castum veræ religionis vsum est conuersa (de quo plura in Indice) Episcopus tum primus vrbis Aduentinus est institutus, cuius pædagogia Carnotenses, militię Christianæ primùm nomina dederunt. Nec multo post, eius loci Christiani persequutionem passi sunt, à Quirino Galliæ proconsule, qui ad Cornutos veniens, magnum Christianorum numerum in puteum quendam profundissimum præcipitari iussit, qui hodie Sanctorum fortium puteus, dicitur, & in Ecclesiæ crypta visitur. Hac autem persequutione sedata, S. Lubinus, decimussextus Episcopus, diœcesis episcopæi Carnutensis limites constituit: Quo etiam tempore, ad instar 72. discipulorum Christi, instituti fuerunt ad Aedem B. Mariæ pari numero canonici, atq; eorum alimoniæ, præter id, quod antea possidebant, totidẽ pagi, seu vici attributi. Horum census annui, à quatuor præfectis, seu, vt vocant, Præpositis curabantur, sed eo iam cessante numero canonicorum, quisq; suas habet villas, & census attributos, manẽte nihilominus in ea Ecclesia Præpositorum dignitate. Gancellino deinde, quadragesimo septimo episcopo, cum hæc ciuitas restituta esset (à Nortmannis namq; grauiter afflicta deformataq; fuerat) & Carolus simplex in Gallia regnaret, Nortmanni Rollono Duce, obsessos in hac vrbe eo redegerunt, vt neminem omninò haberent, ad quem confugerent, præter Deum & Virginem matrem, cuius cultui tot iam seculis addicta ciuitas esset. Itaq; Gancellinus, B. Virginis subuculam, quæ præcipuâ illic pietate adseruaretur, acceptam, de lancea suspendit, & cum ea, militum cateruis stipatus, contra Rollonum egressus est. Ille, vi numinis perculsus, relicta obsidione, in fugam se coniecit, persequentibus Christianis, ad illud vsque pratum, cui ab eo euentu nomen est, iuxta Gallicum idioma, Prati retrocessionum. Itaque Rollonus ille, factus deinde Christianus, cum à Galliæ Rege, ducatus titulo, Neustriam, (quæ postea Normandia dicta fuit) accepisset, Ecclesiam Cornutensem, multis ornauit, auxitq; beneficijs. Anno partę salutis M. D. LXVII. Carnotum à patriæ perturbatoribus obsessum, & virtute Lignerij fortiter defensum, dies, quo ab obsidione repulsi hostes, inter festos consecratus. Ad mœniorum partem, hostium machinis prostratam, ac deinde restauratam, hoc carmẽ in lapide incisum visitur.

Dum noua Relligio studia in contraria cæcas
Gallorum mentes agit; & bello omnia miscet,
Carnutum premitur magna obsidione, globisq;
Machina sulphureis oppugnat mœnia, quæ nunc
Sarta & tecta vides, salua incolumisq; remansit
Vrbs, duce Lignerio, populi curaq; fidelis,
Atq; manu parua numerosum reppulit agmen.
Quàm pro Rege suo, patriaq;, arisq; focisq;
Sit pulchrum pugnare, atq; hosti cedere nunquam,
Exemplo hoc discant nati, seriq; nepotes.

CHASTEAVDVNVM.

REgionis Dunensium in Gallia, Chasteaudunum, siue Castrodunum, caput est, dictum olim Gallorum, sed corrupto vocabulo, Rubeclara, quasi vrbem claram dicas. Litterarum enim Metathesi à Gallis facta, id nominis habuit, quòd vrbs longe conspicua esset, condita in rupe multùm eminente, ad quam non sanè facilis patet accessus, ne à Septentrionibus quidem, qua parte regio latissimè se oculis ostendit. Dicta itaque fuit hæc vrbs castrum, hoc est, propugnaculum Dunensium, quòd scilicet bellorum temporibus eò confugerent, nec hostibus locus ille, nisi qua parte ad Beausiorum, (vt dicuntur) regionem vergit, accessum relinquat. Est autem Dunum priscæ Gallorum linguæ vocabulum, collem, aut rupem sonans. Et vrbes, quarum nominibus huius vocabuli accessio facta est, ipsa statim adpellatione situm indicabant montosum & asperum, accessuque difficilem. Vrbs igitur hæc in rupe veluti pensilis est, eo planè artificio condita, vt dicas hirundinei nidi ad modum in sublimi fixam, munita insuper atq; ornata turri amplissima, quo propugnaculo vtuntur ciues & vrbis accolæ, quoties bello vrgentur. Hanc vrbem longe olim, quàm modò ampliorem fuisse, testantur, quæ hodie in suburbijs adparent, templorum ruinę, ijs factæ bellis, quæ Dunenses cum finitimis gesserunt, vt in antiquioribus Galliæ annalibus videre est, à primis statim Francici regni temporibus. Vtcunq; autem multas bello clades acceperit, plurimæ in ea, eiusq; suburbijs extant augustissimæ Ecclesiarum Basilicæ. Imprimis, quæ D. Magdalenæ dicitur, à Carolo Magno condita: Ad quam & cœnobium est, & curialis Parœcia. Diui rursum Andreæ, vbi Canonicorum cœtus, amplo admodum censu: Diuorum Petri & Lubini Parœciæ. Prætereà, cui S. Sacelli nomen, &, quæ D. Rochi titulo consecrata est, vtraq; à Dunensium Comitibus conditę, cum Pręposito, Cantore, & Canonicorum cœtu amplissimo. Est illic & domus, quæ Dei Pandocheium vocari potest, à ciuibus condita, receptandis morbo affectis, puerisq; expositis, & à genitoribus desertis. Suburbia verò quater ipsa vrbe maiora, duodecim habent Ecclesiarum Basilicas magnifice constructas, atq; in his & mercatus, ad magnam, eò venientium commoditatem, celebrantur, & ædes sunt multo, quàm in vrbe splendidiores, maiorq; incolarum frequentia. Peringentes autem in suburbijs hisce ruinæ, vrbem hanc multo olim ampliorem fuisse, satis manifestè declarant. Id ciuibus causam dedit, vt magna ruinarum parte restaurata, pro vrbis insignibus, tres semilunulas acceperint, addita inscriptione, EXTINCTA REVIVISCO. Quo significatum volunt, se vrbem restituisse, quæ olim vastata, indies maius capiat rerum incrementum,

Autricum, Ptolemeo in Gallia Lugdunensi Vrbs; vulgo, cum Villa nouano, CHARTRES.

Chartres.

S. Iulien, ruine

Les filles Dieu

Abbaye S. Iehan.

Porte Chastelet

Conuent des Cordeliers

Porte des Espars

Porte Guillaume

S. Michel

S. Aignan

Chasteaudun
SVB SOLE SVB VMBRA VIRENS
Le Chasteau
L'hostel Dieu
Lubin
S. Roch
Rue de la Cuirasserie
Rue du Chasteau
Rue du coing
La rue aux asnes
La grand rue
Rue S. Pierre
La Magdelaine
La Rue de la Magdelaine
Rue d'esguille
S. Pierre
Porte d'embas
Rue du guichet
Rue du pave
Rue de l'ors
Rue de la Vieille salle
L'estape
Rue S. Andre
S. Andre
La porte d'amont
Le Doyenne
EXTINCTVS REVIVISCO
CHASTEAVDVNVM, Comitatus vulgo Dunoys in Gallia Oppidum primarium.

GRATIANOPOLIS.

RATIANOPOLIS, inter Galliæ Narbonensis vrbes antiquissimas, Et Allobrogũ populis, nulla non ætate adscripta, non semper id nominis habuit, quippe, olim Accusio, vel; Accusiorum Colonia, vocata, Caballoniorum in Prouincia Colonia fuit. Nam & ita Ptolemæo in sua Geographia dicitur, & eodem ei permanente nomine, vsque ad Diocletiani, & Maximini tempora. quamobrem Cularona exinde vocata fuerit, nullam rationem accepi. Post autem imperante Gratiano, cùm ampliore murorum circuitu eius pomœria nonnihil prolata essent, à Gratiano eius rei auctore, Romanis primùm Gratianopolis, Gallis deinde corrupto vocabulo, Grenoble, appellata fuit. Itaque, non ipse Gratianus, (vt aliqui falso existimant,) hanc vrbem condidit, sed quam restauratam ampliasset, nomen ab sese habere voluit, Gallicæ quidem Gentis, apud quam Ambiani Romanorum Imperator factus esset, studiosus. Post autem Anno Christi CCC. LXXXVII. Lugduni, à Maximino Tyranno, cæsus. Cæterum, ante Gratianum Maximinianus à Diocletiano in Galliam missus, vt subortos illic tumultus componeret, hanc vrbem ita communierat, vt Romanorum veluti propugnaculum quoddam aduersus Gallorum vim esset. Portas autem exstruxerat duas ex lapide quadrato insignes, opere scalptorio per quàm subtili, coagmentatione tam solida, vt ne hodie quidem illarum pulchritudinem, vlla in parte, vetustatis iniuria læsam appareat. Harum altera, quòd ad viam spectaret, quæ Romam ducit, appellabatur Romana Iouia. Altera, per quam milites in Prouinciam grassatum prodibant, Viennensis Herculanæ nomen habebat. Hæc Maximiano, qui sibi pari cum Hercule felicitate blandiens, Hercules dici vellet, Illa, Diocletiano, qui rebus gestis, parem se Ioui crederet, dicata. Id hodieque scalptæ illæ inscriptiones docent, quas non Viennæ, (vt somniauit Pomponius Letus) sed Gratianopoli videas: Alteram quidem in porta, quæ ad Meridiem pertinet, & Romana dicitur:

DD. NN. IMPP. CAES. GAIVS AVREL. VALERIVS DIOCLETIANVS PP. INVICTVS, *Augustus, & Imp. Cæsar. M. Aurel. Valerius Maximianus, pius, felix, inuictus, AuguSS. muris Cularonensibus, cum interioribus ædificijs prouidentia sua institutis atque perfectis, portam Romanam Iouiam vocari iusserunt.*

Alteram verò in porta, qua Viennam itur, quæque ad Septentriones vergit.

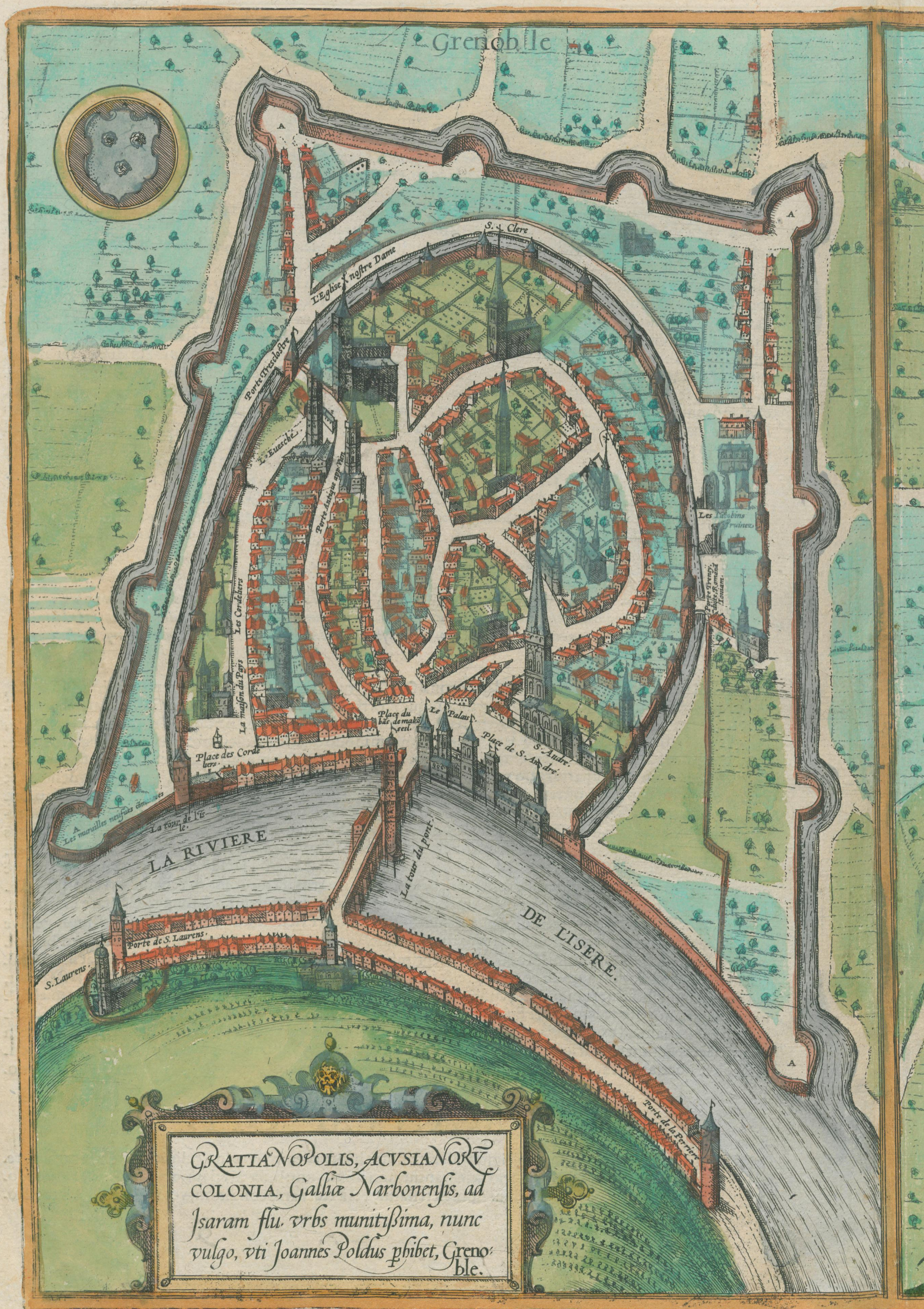
DD. NN. IMPP. CAES. CAIVS AVREL. VALERIVS DIOCLETIANVS PP. INVICTVS *AuguSS. & Imp. Cæsar Marc. Aurel. Valerius, Maximianus, pius, felix, inuictus, AuguSS. muris Cularonensibus, cum interioribus ædificijs prouidentia sua institutis atque perfectis, portam Viennensem Herculeam vocari iusserunt.*

Sed nulla Maximiani tanti momenti Cularonæ fuit substructio, quin ei vrbi Gratianus, ampliori ab se factæ, veteri abolito nomine, suum dare voluerit. Cumque is orthodoxæ religionis Princeps, Gallis etiam charus esset, facilè in ea vrbe nominis ac virtutis æternam memoriam assequutus est. Antiqua eius forma longior est, quam rotundior, in angulum desinens acutum, ac tantummodo oualis. Planiciẽ occupat, quæ paulatim à montium radicibus ad Orientem extensa, ita pingue habet solum, aut nulla omninò regio, fertilitate ipsam vincat. Sed neque tantum ab hac parte regio fructuosa est. Quocunque enim oculos vertas, amœnitas, deliciæ, & rerum omnium copia sese offert. Isara, ex altis Alpium iugis ab Oriente lapsus, hanc perluit, qui magno impetu, per Centrones & Viconcios (Tarentasios hodie, & Moriennos vocant) delatus, irrigata Delphinatium regione, in Rhodanum se, intra Tinum, & Valenciam confundit, quo loco Fabius olim Maximus, Allobrogas memorabili prelio superauit. Ad Septentrionem in Isara, pons stratus, omnium, quos vsquam videas, pulcherrimus, ad suburbia, quæ D. Laurentij dicuntur, pertinens. Nec longè, fodinæ lapideæ, ex quibus lapides ad omnẽ ciuitatis vsum eruuntur. Ad Meridiem præterlabens Dracus, torrens ita morosus, & vehemens, vt non raro, limosis inundationibus vicinos agros deformet, nec vllo aggere coërceri possit, nõ longe à Ciuitate in Rhodanum excipitur. Qui ab hoc torrente longius absunt agri, latissimis extenduntur campis, omni fructuum genere onustis, & aspectui perpetuò quodam virore, fontiumque, ac riuorum scaturigine, mirum in modum blandientibus. Franciscus, eius nominis Rex Gallorum primus, Gratiani sequutus exemplum, constituerat hanc Ciuitatem maiore murorum ambitu concludere, & iam fundamenta, quæ hodie quoque videre liceat, iacta erant, sed pendet opus interruptum, nullam ciuibus inuenientibus rationem, qua tanti momenti rem cœptam, absoluant. Gratianopolis sedem habet Episcopalem, Viennensi Archiepiscopo subditam. Habet & Curiam iudicialem primariam, ad explicandas maioris momenti causas, quæ apud inferiores Iudices decidi non possunt: In qua viri semper sunt cum scientia præstantissimi, tum iustitia & vitæ integritate summi, qui & patriæ iura conseruent, & libertatem tueantur. Deniq;, ad cætera huius ciuitatis ornamenta accedit, rationum ærarij cognitio.

ROMANVM OPP.

ROMANVM Oppidum, ad ipsum Isaram situm habet, eorum, quæ in decliuiore Delphinatium regione posita, ob pulchritudinem celebrantur, non minimum: Inter ea etiam, quæ diuitiarum splendore præcellunt, adscriptum. Cuius nomen testatur, vel à Romanis conditum, vel ab ijs, qui abs vrbe Romana nomen eidare voluerunt.

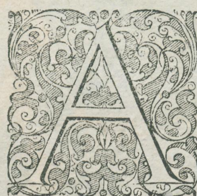
9

Grenoble
S. Clere
L'Eglise nostre Dame
Les Cordeliers
Place des Cordeliers
Le Palais
S. Andre
Place de S. Andre
LA RIVIERE
DE L'ISERE.
La tour du pont
Porte de S. Laurens
S. Laurens
GRATIANOPOLIS, ACVSIANORV
COLONIA, Galliæ Narbonensis, ad
Jsaram flu. vrbs munitißima, nunc
vulgo, vti Joannes Poldus ꝓhibet, Greno-
ble.

Romans
Porte S. Nicolas
Le College
Porte de Lacquerna
La grand place du marche
LA RIVIE RE DE LIZERE.
Porte du pont
Porte de Clerieu
PRESLE FLV.
Porte de Chapclier
ROMANS DELFINATVS VVLGO DAVFINE IN GALLIA OPPIDV.

AVGVSTODVNVM.

AVGVSTODVNVM, si, vt in Indice, ex aliorum disputatur sententia, vetus Heduorum Bibracte, id cum Cæsare populosum, & magnitudine præcipuum adpellabimus, situm ad radices montium, quibus perinde vt ijs, qui apud Salassios, nomen Cenijs, oppidum in Burgundia admodum ædificijs vacuum, præter quam eo loci, vbi arx, & D. Lazari templum, cui etiamnum, quòd illic Martis esset campus, à Marte, lingua vernacula nomen. Complures magnificas habet basilicas, quarum quæ præcipua, S. Nazarij nomen habet: Is, à Pontifice Romano sub annum Christi septuagesimum secundum baptizatus, venit in Galliam, ibique Celsum baptizauit, & cum eo deinde Mediolani palmam martyrij tulit. Augustodunenses non immemores, quod is primus salutis doctrinam ipsis annunciasset, Augustalem eius nomine Basilicam dedicarunt, quæ nunc in D. Lazari conuersa Ecclesiam, reliquis in ea vrbe templis, splendore ac maiestate præcellit. Est autem hic Lazarus B. Magdalenæ frater, qui à Christo suscitatus ad vitam, post Christi ad cœlos ascensionem, in Galliam, Euangelij propagator, venit. In ea Basilica corporis eius reliquiæ positæ, per quàm religiosè adseruantur. Apud hanc, & alia, Canonicorum cœtu insignis, virginis Deiparę nomine dicata, quam Raulinus Burgundiæ Cancellarius condidit. Habent quoque in hac vrbe mendicitatem professi Ascetæ suas ecclesias. Et præter hæc, duo sunt monasteria, quorum alterum ad D. Symphoriani memoriam, ab Euphronio Augustodunensi Episcopo conditum in eo cœmiterio, cuius meminit Turonensis Gregorius, qui & D. Symphoriani vitam narrat. In eo monasterio, quod & ordinis Augustiniani prioratum habet, recondita sunt corpora Symphoriani, Faustæ, & Augustæ, Symphoriani parentum, qui perinde omnes Christi Euangelium, fuso sanguine, fortiter asseruerunt. Alterum autem Monasterium, Abbatiam habens D. Martini nomine, à Brunichilde olim regina conditum, ipsius etiam adseruat corpus. Sanctimonialium præterea virginum duo Asceteria, vnum ad S. Andocheum, quod nonnulli existimant auctorem habuisse Carolum Magnum, Petro sancto Iuliano, quòd nusquam id veteres codicilli, vel vltimarum voluntatum instrumenta indicent, negante. Alterum à S. Ioanne, cui vulgo Magni cognomen, adpellatum, existimatur id esse, quod à Brunichilde regina extructum, Dei Seruarum dictum fuerit, vel certe à Cabilloni Principib. conditum, Sanctimonialium pijs exercitijs dicatum fuisse. Parochiales ecclesias, breuitatis causa omitto. Episcopus Augustodunensis primus est episcoporum, qui Lugdunensi Episcopo subordinatam potestatem habent. Quod ad ciuilem Reipub. statum attinet, vnus olim fuit, qui de causis tum ciuilibus, tum criminalibus cognoscens. ab officio, vt lingua tum gentis erat, Virgius diceretur. Huic magistratui successerunt, qui vulgo Ballifij adpellantur, seu diœcetas, seu nomarchas adpellare malis, in comitum vetus officium, quorum iudiciaria tantum potestas fuit, subrogati. Olim Augustoduni Senatus quidam erat Druydum, atque hodie locus ei Senatui dicatus, ab ipsis Druydibus, vulgato sermone, à Latina adpellatione nonnihil deflexo, Mons Druide vocatur. Apud ipsum quoque Augustodunum visitur & alius locus, Latinorum adpellatione Mons Iouis dictus, vbi vsque in hanc diem, familia illustris est Montijouiorum. Quæ autem vrbis pars, à reliqua seclusa, Gallica voce, sed corrupta, Marchault, modo vocatur, Martis campus olim erat, locus videlicet Martis cultui sacer. Et, quod hodie Genotoie eius vrbis incolis dicitur, quod eo loco Iani templum esset, Iani tectum adpellari debuit. Denique Augustodunum olim & suum habebat Capitolium, & varia Diuorum templa, quæ post ruinas illas Bibractenses restaurata, Barbarorum deinde impressionibus vastata sunt, & abolita.

NOVIODVNVM.

NOVIODVNVM, Ducatus Niuerniæ oppidum præcipuum, ad Ligerim flumen, nomen consequutum ex situ. Dunum namque, antiqua Gallorum lingua, montem, aut locum editiorem significat. Monticulum namque occupat, in faucibus, quibus Niuernis flumen in Ligerim sese exonerat. Vnde Nouioduni videtur adpellatio nata. Est autem oppidum omni ex parte mœnibus cinctum firmissimis, & cùm amplissimis turribus, tum fossis profundissimis egregie munitum, Ad meridiem, Ligeris mœnia subluit. In quo flumine pons est, pulcerrimè quadrato lapide constructus, viginti habens arcus. Niuernis ab Oriente circumfluit: Ab alijs partibus frequẽtes sunt fontes, ex quibus etiam in fossas aquæ deduci possunt. Vt autem oppidum ipsum munitius sit, minusque insidijs obnoxium, nulla ipsi suburbia adiacent, omnesque substructiones, mœniorũ ambitu continentur. Ager, pascuis syluisque abundat. Itaque populus non aliud fere, quam pecudum alturam curat, &, quòd nec vites colat, nec agros, tenuis est, parumque laute viuit. Alioqui regio fodinis abundat, argenti quidem ad D. Leonardi, quę hocce tempore vsui esse desierunt; ferri aũt, quod lingna illic è syluis large suppetũt, quodque lapis quidam ad fouendum ignem idoneus, non longè ab vrbe effoditur. Ad hæc lapis ad structuras idoneus, quo non alius in tota ditione Francica nobilior, duobus à Nouioduno milliaribus, inuenitur, & facilè per Ligerim, Aureliam, atq; alias Galliæ vrbes deportatur. Sed ipsum nunc oppidum ingrediamur, in quo arx est, & Prætorium Principum Niuernensiũ, olim Comitum, hodie Ducum, iuxta primariam Ecclesiam. Quod ad statum autem Ecclesiasticum attinet, Nouiodunum modo ciuitas est, (vt Pontificij iuris interpretes ciuitates appellant vrbes Episcopæo decoratas) Senonensium Archiepiscopo, tanquam Metropolitano subdita. Quanquam autem episcopęis antiquioribus nõ adnumeretur in catalogum redactis, in eam tamen dignitatem subuecta fuit, sub annum redditę à Christo salutis, sexcentesimum, quo tempore Gregorius cognomento Magnus, Pontificatum Romæ gerebat, primusque huius vrbis Episcopus fuit D. Aregius, & Episcopęi diœcesis partim ex Augustodunensi, partim ex Biturigum Episcopæo confecta. Primarium vrbis templum, initio D. Geruasij nomine dicatum, posteà, quo affectu erat Carolus Caluus ergà D. Cyrum martyrem, cum eius reliquias ibi condidisset, ex Regis voluntate D. Cyri nomen tulit. Est etiam in hac ciuitate monachorum Augustiniani ordinis cœnobium, nomine Diui Martini, & aliud virginum, D. Mariæ titulo consecratum, Duo itidem, vt vocant, Prioratus, vnum D. Stephani, alterum Saluatoris nomine. Fratrum item Dominicani & Franciscani ordinis cœnobia. Ad hæc sacrorum vndecim curiæ seu Parœciæ, vt hinc facilè intelligi queat. Nouiodunum elegantem & copiosam esse vrbem, eiusq; ciues atque Patricios, qui tam multas ædes sacras condiderint atq; dotarint, religionis fuisse comprimis amantes, & studiosos.

AVGVSTODVNVM,
Flauia Heduorum, quę et
Hedua, ab Hedorum au-
gurio, qui in aëre visi fe
runtur infestis ceruicibus
concurrere, vulgo Authũ,
Burgundiæ Opp.
MERIDIES.
Authun
La pyramide du mont de Concubarre
S. Blaise
S. Claude sur vn mont
Reneau, ou sont les prisõs
La porte matron
S. Brancher
Le champ S. Ladre
La tour pres riuiere

Neu ers.
Riuier de Loyre
La porte et pont de Loire.
La chapelle de nostre Dame du bout du pont
NOVIODVNVM, AEduorum Oppidum apud Cæsarem lib. de bello Gallico VII. Vigenerus, NEVERS indigetat.

LOVANIVM.

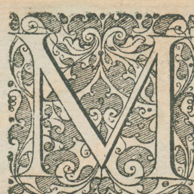

OVANIVM, Brabanticarum vrbium caput, celebre litterarũ ac artium emporium, à Ioanne Brabantiæ Duce fundatũ, circa annum Christi M. CCCC. XXII. Ciuitas est amplitudine tam ſpatioſa, vt in circuitu habere dicatur intra mœnia milliaria Italica quatuor, Cœli & aëris benignitate, nulli aliarum cædens. Hic inter muros libera prata, vineæ, horti ſpatioſi, agri, pomaria, campi, dumi, ſaltus, paſcua, paruæ ſyluulæ, parua nemuſcula. Nomen habet, non à laudando, vt quidam prodiderunt: nõ à Leuacis, vt alij ſunt ſuſpicati, eò, quòd hi Neruiorum, nõ Eburonum fuerint clientes, ſed, à ſitu vrbis, qui talis eſt, vt mœnia vetuſta, quę illa tulit ętas, fuerũtq; firmiſsima, ex albo nimirum lapide, ad normam conſtructa, ex alto deſcendant ad loca humilia, & aquis obnoxia, quas Tila fluuius maior, & Vorta, riuulus, ſiue torrens, extra ripas ſuas euomere quàm frequentiſsimè ſolent, & longè lateq; omnes campos & intra muros, & extra, in ſtagna, & paludes permutarunt. Altum autem illud, è quo deſcendunt, Lo vocatur; è quo mons aſcendit ſyluoſus, à Lo cognominatus, Lobtech, id eſt, altioris loci mons. Iam ſtagna omnia, & loca aquis exundantia, Brabantico ſermone, Ven, dicuntur. Hinc igitur vox compoſita, Louen, id eſt, altum locum, & ſtagnantem complectitur. Nec citra cauſam de hoc ſitu nomen fabricârunt, eò, quòd nihil amœnius ſit, quàm vtranq; faciem, terram habere. Louaniũ certè, & intra vrbem, & in ſuburbanis, vbiq; campos habet aquis obnoxios, & ijs altiora loca incumbentia, è quibus & colles aſſurgunt, alij vitibus cõſiti, alij Syluis horridi, alij pomarijs vberes, alij per decliuia ſegetibus læti. Sunt hæc quidem, ſcribit Becanus, primo Auaticorum libro, Louanio & Romæ cõmunia, ſed ſic, vt, ſi meo iudicio ſententia ferenda ſit, longe lateq; loci amœnitate Roma ſuperetur, atque vincatur à Louanio. Nuſquam, ita me Phœbus amet, terrarum locus eſt, qui magis videatur mereri, vt ſit ſacrũ Muſarum domicilium. Conferantur omnia, quotquot ſunt litterarum Gymnaſia, vel in Italia, vel in Hiſpania, vel in Gallia, vel in Germania, nullum inuenietur, quod huic par dici queat. Vixi Pariſijs, Aureliæ, Pictauij, Lugduni, Burdegalæ, & in loco Galliæ amœniſsimo, Andegaui, vidi Ticinum, Bononiam, Patauiam, Mantuã, Florẽtiam, Romam & Neapolim, Germaniam partim vidi, partim de auditu cognoui, ſed, quæ equidem vidi oppida, nulla ſunt Louanio comparanda ſitus iucunditate, cum tamen viderim præcipua, & inter cætera, Monachum, Auguſtam, Vlmam, & Coloniam Agrippinam, vt taceam inferiora. In Salamanca, Scholarum magnificentia longe omnibus in Europa præſtat Gymnaſijs, ſed ſitu, & locorum facie à Louanio ſuperatur. Vallis Olitana extra vrbem non eſt inamœna, præſertim in Viſurgis ripis, & habet duo Collegia, quibuſuis ædibus regijs conferenda, ſed omnibus inter ſe comparatis, nihil ad Louanij amœnitatem. Multa, inquit Barlandus, ſunt paſsim toto orbe Chriſtiano Gymnaſia, ſed in alijs alia videas deſiderari. Aureliæ in Gallijs, ſolæ leges ciuiles, Pariſijs Theologia, Ius Canonicum, & ſophiſtica traduntur. Sunt aliæ quædam ſcholæ, vbi ſola in pretio eſt Medicina, Louanij omnes ſcientiæ docentur. Habet hæc vrbs ſacras ædes plurimas. Vnam Diui Petri, ſtructura tam eleganti, vt architectorum iudicio, nullam pluribus locis inuenias pari politia. E conſpectu templi Apoſtolici, viſitur domus Ciuica operoſiſsima, & quæ non vna re teſtetur, olim florentiſsimam vrbem fuiſſe Louanium. Hanc artificij plenam ſtructuram mirantur Galli, Germani, Britanni, & Itali. Schola Louanienſis vnum habet caput, vnũ principem, cui omnes pareant, hunc Rectorem vocant. Cuius officium eſt ius dicere, priuilegia tueri, & maleficij reos ſcholaſticos pœnis afficere. Cum in publicum prodit, ante eum it Accenſus, quem Bedellum, recepto illic vocabulo, appellant; ponè ſequuntur famuli. Quantum autem honoris huic dignitati habeatur, hinc apparet, quòd Conſules, Magiſtratus, & Clariſsimi quique viri, deniq; omnium dignitatum gradus, academiæ principi aſſurgant, & decedant è via. Exeunti ad Comitia, quæ certis anni temporibus indici ſolent, plures accenſi anteambulant, ſinguli manu auratum geſtantes baculum, inſignia honoris ampliſsimi. Eſt hæc ſemeſtris dignitas, quemadmodum apud Romanos olim dictatura fuit, ſex duntaxat mẽſium. Sunt & alia quædam Louanij non indigna ſpectatu loca. Xenodochium ampliſsimum, vbi nunquã non aſsiſtunt ægrotis mulierculæ, ſolatijs refouentes ſingulos, atq; adferentes, quod cuiq; è valetudine eſſe conſtiterit. Eſt alio loco digna diuis, digna principe domus, quam extruendam curauit ſummus Pontifex Hadrianus ſextus, cum adhuc in minoribus ageret. Intra mœnia viſitur & Cœnobium Carthuſianorum, loco, ab omni tumultu, ab omni frequentia ſemoto, ita, vt nec eremi ſolitudinem in vrbe magnopere deſiderent monachi. Hoc ædificio nil ex ea familia vidiſſe ſe quicquam ſplendidius, ingenuè fatentur quiuis exteri. Ad muros vrbis, qua Mechliniam itur, arx eſt inſigni vetuſtate, & ad otium rerumq; vrbanarum vacationem principibus accommodata. Eodem loco in monte templũ eſt Baptiſtæ ſacrũ. E regione arcis, cuius modo cõmemini, turris eſt in ipſo muro ex candido lapide, eaq; altitudine, vt inde videri ſereno cælo Antuerpia poſsit, octo magnis miliaribus Louanio diſsitũ oppidum: vulgò Impenſa Perdita vocatur hæc turris, quam annis aliquot ſuperioribus fatiſcentem Conſules magno reficiendam curauerunt. Ager Louanienſis pręter frumentũ, legumina, triticũ, poma, pira, perſica, cæteraq; ad corporũ alimoniam pertinentia, dat & vinũ, cuius ea natura, vt non facilè inebriet, non facilè ad arma protrudat, & luctam Veneream. Bibant hoc vinum initiati, quos diuinæ litteræ perpetuò ſobrios & continentes eſſe volunt.

LOVANIVM, Brabanticarum vrbium caput, vnica Musarum ac praestantissimarum artium sedes, optatissimumque domicilium

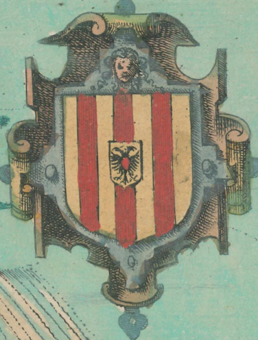

LOEVEN.

MACHLINIA.

MACHLINIAM, peruetere m ac præclaram vrbem, excusis tum antiquis, tum nouis auctoribus comperimus priscum nomen adhuc dum seruare. Ea, nō mal., naturę beneficio, sita, salubri aëre imprimis vtitur, cęteris omnibus affluit rebus, quę ad hominum consuetudinem sunt necessariæ. Mediā secat, perluitq; flumen Delia. Hanc non ineptè meditullium vocaueris Brabātiæ, Louanio, Bruxella, Antuerpiaq;, tot clarissimis simul vrbibus interclusum, & vndiq; quatuor miliaribus distās, quam tetrapolim, qui circunspexerit, is iustissimam trianguli formā efficiet. Interim Machlinia, singulari iurisdictione valet, suisq;, & proprijs legibus vtitur; quo loci, ante alia notandum hoc est, Grauidæ matres, dū pariendi instat tempus, relicta vrbe, in interioris Brabantię municipium quodpiā se auferunt, inibi onerosæ alui pondus deposituræ, eo consilio, vt liberi in partem immunitatum Brabantinarū, itidem veniant. Vrbs alioqui per se, non tantùm ædificiorum tā priuatorum, quàm publicorum descriptione, nobilis, verum etiam operibus molibusq; firmissima existit, eoq; magis, quòd, dum supra caput est hostis, patefactis ostijs, viciniam omnē diffusis aquis, instar vasti lacus, ciues complere soleant, atq; hoc pacto hostem intercludant. Cunctis autem vrbanis operib, splēdore, artificio, structuraq; antecellit Basilica D. Rumberto dicata, cui vasta, & præalta imminet turris, qua in speculæ loco, ad remotissimarum cum ciuitatum, tum amœnissimarum circunstantium possessionum prospectum, vtuntur. Secundum autē cum dignitatis, tum magnificentiæ locum illic obtinēt Septa Pizemburgica, in quibus commorantur Teutonico ex illo ordine procreati religiosi milites. Sed huic vrbi dies ille septimus ante idus Sextiles, exeunte anno M.D. XLVI. funestus extitit, hoc ferè initio. Cum horrenda tempestas cęli esset orta, ecce vasta turris, portæ Arenariæ vicina, qua maxima pulueris illius nitrati vis asseruabatur, fulminis iactu non modò conflagrauit, verū etiam à fundamentis frustulatim disiecta, lacerata, reuulsaq; est, vt ne vestigium quidem vllum prioris fabricæ superesset: quodq; magis admirêre, subitum istud, & inopinatum incendium, vrbanam fossam, aquæ plenam, altam, & sexcentis amplius passibus latam, ex ea parte, non tantum siccauit, sed etiam arefecit, piscibus partim coctis, partim verò tostis, quaq; versus, remotissimè sparsis. Quinetiam mœnia, flamma deflagrata, ac eo vlterius. Circunstantium domorum parietes, ter centenum amplius passuū interuallo, labefactati, aut deformati, vacillare; simulq; vno & eodem temporis puncto, malum insolens, manare non solùm per vrbē, verumetiam suburbanā viciniam transcendere. At ne dum modus infortunio positus. quantopere enim lapidum iactus, quo instar tonitru, cęlum contremuit, totam ciuitatem permiscuerit, quantumq; ruinarum passim ediderit, nisi ipse præsensq; viderit, nō facilè credat vnusquisq;, & multi etiamnum superant oculati testes. Huc accedit hominum magna clades, quorum amplius ducētos perijsse, ac triplo plures vulneratos, accepimus à fide dignis ciuibus. Fulgurum, ac tonitruū tanta vis fuit, vt vsq; ab Antuerpia Bruxellaq; sonus iste miserabilis, multis credentibus terræmotum in vicinitate factum, audiretur. Indigenæ verò ipsi, vsq; aliquo videre videbantur cælum ruere, ac vniuersum mundum inuerti, quippe, cum inter cæteros quidam in hypogęo concamerato, sed labefactato, triduo inediam ferens, semisepultus iaceret, ruderibusq; fortè latitans, à circunstantibus extraheretur, attonito consternatoq; homini, animo similis, sciscitatus est; Num qua vniuersi superest species? Quòd igitur Machlinia, de cœlo tacta, incredibilem suarum rerum iacturā fecerit, id infelicitatis eius fuit: quòd verò deinceps non ex ea tantū parte instaurata, sed multis præterea locis ornata, honoris est hoc eiusdem. Vbi septemdecim opificum collegia, exceptis cohærarijs, ad Senatū admittuntur, quoties de re aliqua graui deliberatio suscipitur, quorū præcise sex, tantum apud suos gratia & auctoritate valent, (Hi sunt Pictores, Ichthyopolæ, Infectores, Coriarij, Ceruisiarij, ac Lanij) vt ex ijs quotannis singuli legantur Senatores. Itaq; summus magistratus vniuerse duodecim, sex patricijs, ac totidem plebæis constat Senatorib. Lanificij laus, id quod pace cæterorū Belgarum dictum sit, Machliniensibus, in quantum diligentissima perquisitione didicimus, prima tribuitur, quod tamen illic olim, sine comparatione, multo fuit huberius, & copiosius exercitium. Intra eius enim territoriū, supra ter mille ducenas textrinas extitisse, cōpertissimum habemus; Quippe, legimus, quemadmodū olim textores, tribus multitudine freti, vsq; adeò insolescere, animis efferri, neq; se continere, vt coorto de repente tumultu, & correptis armis, cæteros ciues inuaderēt, sed tumultuario isto prælio inferiores, multos suorum amiserunt, itaq; temeritatis, & superbiæ pœnam, iure merito luerūt, nec eo contentus Senatus, immunitatum, munerumq; prærogatiua, huiusmodi auctores turbarum priuauit, à quo vsq; tempore, & numero opificum, & existimatione sunt diminuti, licet ad hunc diem textorum collegium audiat, nunc amplum, nunc omnium reliquorum primum. Hæc vrbs vti telarum, & quidem optimarum, ita cortinarum multiplicium plena est. Tormēta, tintinnabula, denique instrumenta, & vasa quæuis, ambigam, an vsque terrarum maiore artificio, dexterius, faciliusq; ære cōflentur. Reperias hîc itidem, omnis generis nauium architectos, & fabricatores. Instructissimum in ea vrbe, ad quosuis casus, rerum dominus conseruat armamentarium, tot tormentis æreis, ac ferreis, tot machinis, bellicisq; instrumentis, puta, nauibus, pontibus, carris, deniq; tanta re castrensi, & militari supellectile affluens, ac postremo tot operarijs, fabrisq; plenum semper, vt spectatoribus admirationem copia pariat. Hæc vrbs, alma nutrix, altrixq; fuit Philippi I. Caroliq; illius ter Max. Imper. Philippi illius Belgarum heri, cum patris, tum aui, quòd illic tum temporis, vt plurimum Curia hærebat, cuius amplissimæ Prouinciæ vsuram, dum iam modo dictus Carolus auiæ Margaritæ Austriadi, quoad vita frueretur, daret, sedem Machliniæ fixit illa ipsa Herois, quæ etiam in ea vrbe, sui semper cupida, & gratiosa, Anno M.D.XXX. obijt. Beneficiorum verò omniū, quibus olim aliquando ab Hero ornati sunt Machlinienses, par pulcherrimum hoc est: Primum omnium, portatoriorum, quæ in singulas merces iustis locis exiguntur, sunt immunes. Secundò, bona eorum firma, fixaq;, Belgicæ territorio circumscripta, per se libera existunt, nec obligatione sunt obligata (vti cæteræ popularium res) opt. iure prædijs comparanda. Quam immunitatem ex Caroli illius omnium nouissimi Aeduorum Reguli, Belgarumq; domini, gratia ac liberalitate, officijs, studio, opera sunt demeriti. Quod enim eum summa virtute ac fortitudine bello laborantem semper subleuassent, vix vlli alij clientum, aut magis fidere, aut plus tribuere solebat, ac ea propter amplissimum illum Senatum (vulgò Concilium Regium) illic Anno M.CCCC.LXXIII. instituit, cuius ipse princeps esset, cæteroqui triginta quatuor viralem, puta, Cancellario, cohærario, binis præsidibus, quatuor equitibus, sex supplicum libellorum magistris, initiatis cōsiliarijs octo, profanis verò duodecim, partim doctoribus, partim prolytis constantem. Hic Senatus, primò rerum Dominum quocūq; is isset, comitabatur, assequebaturq;: absente verò Principe aut hero, Archigrammateus cunctis præerat. Eò autem ab omnis penè Belgicę tribunalibus, ius erat receptitium. Porrò cum vxoris Ioannę beneficio Philippus I. ad amplissimam Hispaniensium, & annexorū regnorum possesionem vocatus, necessariò transmitteret, eius iussu nouissimè, Anno M.D.III. ad eam vrbem, in medio propè Belgio sitā, itaq; apprimè oportunā, sedeis fixit ille ipse Senatus, eius tamen forma & auctoritate, nec non consiliariorū numero, anteà nonnihil immutato, qui vti nunc est, vno Præside, sedecim cōsiliarijs, duob. scribis, ab epistolis, siue à secretis octo, & cætera munusculorū turba. Huc generatim post ciues & tribules, Flādris. Atrebatib. Hollandinis, Middelburgensib. Namurtibus, Luceburgensib. Valencinensib. postremò illis, qui litigiosa illa prædia colunt, in Flandriæ, Hannoniæq; confinijs collocata (de quorū iurisdictione ac iudicatu Flādri & Hānonienses valdè pertinaciter inter se cōtendunt) ex domestico foro prouocare, appellaréue licet. Frisij itē, occidentem Solē versus qui spectant, ac Vltraiectini, paucis ab hinc annis, hūc ipsum agnoscunt Senatū recognitorē ciuilium causarū, quas ipsi antè iudicassent. Hîc ex formula prętoria thiasus Torquatorum itē sistitur, lites, cōtrouersiasq; oēs, tam ciuiles, quā criminosa, semel iudex definit, nulla prouocationis prorogatione aut gratia, stāte interim semper sua curiæ Bruxellanæ in causarum recognitione, prærogatiua auctoritate. Illo ipso in foro, in gratiam maximè peregrinorum, etiam Gallicè litigatur.

MECHELEN
Dele flu.

MECHELEN

NITIDISSIMÆ CIVITATIS ME
CHLINEENSIS,
IN MEDITVLLI
O BRABANTIÆ
SITÆ, EXACTIS:
DELINEATIO.

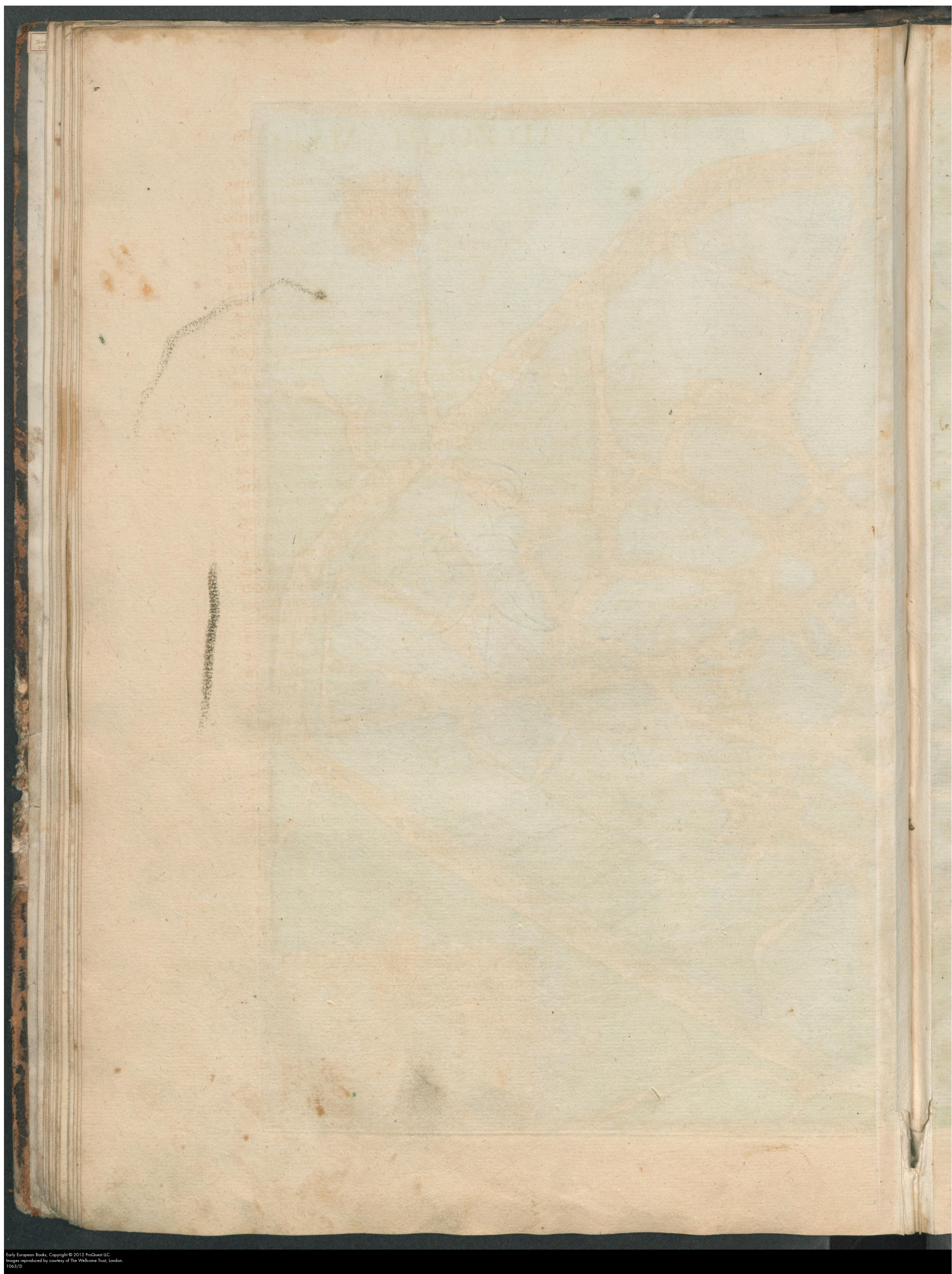
THENAE.

HENAE, copiosa, & ampla Brabantiæ vrbs, sita ad fluuium Getam, qui non longe ortum habens, per eam delapsus, vrbem Halenum influit, seseq; in Demeram fluuium exonerat. Louanio, & S. Trudone pari abest miliarium triũ interuallo. Agro tam commodo gaudet, vt rei frumentariæ horreum semper hactenus fuisse, origo, & etymologia nominis, manifestè conuincat. Horreum scribit Becanus, voco ipsas Thenas, nomen inde nactas, quòd decimæ principibus, iure Herculano dandæ, illic conderentur; quas lingua nostra, Theinden/ vocamus, vnde oppidũ, exempto Delta, de more nobis frequẽtissimo, Theinen/ nominamus. hinc & fluuius nomen accepit, ab alimentis subministrandis, quæ per ipsum deuehuntur. Nam Getas/ nullius elementi mutatione, idem significat, quod Latinis, Dat alimentum: quod nomen vulgus, vti cætera pleraque omnia, Get/ adempta posteriore syllaba, pronũtiat. Ad huius autem fluminis vtranq; ripã, Diabelinteres consedisse, quos Iulius Cæsar, inter Menapios, & Morinos interijcit, idẽ Becanus, ingeniose admodùm confirmat. Cuius quidem periucundam narrationem, quia Thenarum quoq; agrum & territorium dilucide exprimit atq; describit, paulò prolixius recensere hîc libet. Et infra oppidũ, inquit, Thenas, geminus pagus, locorum vbertate nobilis, nomen, vt videtur, Diabelinterum hactenus conseruãs. Ex Diabelinter enim, voce integra, Lyntter/ retinemus, quod nomen, duobus pagis ad Getam, infra Thenas sitis, commune ita est, vt cum adiectione superioris, & inferioris, accipiant distinctionem. Nomen certe, loci naturã imitatur, si de sermone nostro vernaculo, pro eo, ac debet, exponatur, cum Diabelinters/ nullius literę immutatione, eos significet, qui elegantes sunt in arte inserendi, vti quiuis, linguæ nostræ non imperitus, agnoscet. Hactenus is genius, cum locorum, tũ hominum est, vt pomorum non alia regio ditior inueniatur, adeò, vt nõ porcos modo, & vaccas ijs per hyemem sustentet, sed maximam etiam copiam Antvverpiam transmittat. Pertinet ea à Lynter/ sursum secundum Getæ ripas vltra Hogardum, cuius nomẽ vernacula lingua, altum pomarium significat, ad Diabelinterum institutum, & locorum naturam optimè alludens. Nec ager hic pomorum tantum feracissimus est, sed copioso etiam tritici prouentu, nulli secundus habendus; qua in dote ita excellit, vt Prisci illi Principes, qui limiti huic sub Regibus Francorum præsidebant, horreum suum hoc loco habuerint, è quo, cum opus esset, annonam subleuarent, & vicinis eam copia sua redderent laxiorem; decimis omnibus, cum è locis proximis, tum è tota Asbania, huc cõuectis, quæ cum lætissimis, & fertilissimis totius Europæ aruis, vbertate certans, nomen Asbaniæ adepta est, quo significatur via regia ad alimentum. Et est profecto illuc eundum ijs, qui volunt breui compendio, rei frumentarię Atuaticorum ad Scaldim sedes suas habentium, prouidere, ad quod magnum præstat Getas fluuius adiumentum, ad ipsum vsq; horreum, dorso suo naues benè magnas subuehens, quibus frumentũ Machlineam, atq; inde Antvverpiam, portatur. Horreum autem, quare ipsas Thenas vocitet, iam ante dictum. Ad Getæ igitur fluminis ripas, si Diabelinteres habitasse dicamus, nihil sit absurdi, quos non pomaria tantum, sed vinum etiam Hogardicum, & caseus, hoc tempore nobiles reddit. Si itaq; Cæsar, de his, apud Thenas olim commoratis, quantum eius de nomine, lociq; natura conijci potest, intelligatur, rectè eos inter Morinos, & Menapios interiecit; cum Morini omnes illi olim vocarentur, qui post Iccium Promontorium, ad Scaldin vsq; Moeren/ id est, paludes tenerent, quamuis sigillatim alijs quoque nominibus dicerentur. Est sane digna hæc, quæ ad Getam iacet, regio, vt antiquo nomine celebretur, tametsi daretur, nunquam eam à Cæsare cognitam fuisse, propterea, quod nusquam putem plus pomorum prouenire. Sed diutius nos iucundissimi Diabelinterum agri tenuerunt, restat, vt ad ipsas Thenas iam redeamus. Magnam vrbem, & magnæ olim potentiæ, multisq; negociationibus frequentem fuisse, & historiæ, & quæ illic hodie visuntur monumenta declarant, quippe, ter nouis aucta mœnibus, & antequam Sylua Ducis, eius casu, ad hoc fastigium peruenisset, quarta Brabantiæ Metropolis, sed ferocissimis, inter Brabantos, Francos, & Eburones, bellis vexata, capta, euersa nõ semel fuit, vt hodieq; magna ex parte sit deserta. Quod reliquum est, domus habet mediocres, & ciuiũ numerum non aspernandum. Canonicorum præterea cœtum insignem, ad D. Germani, qui Episcopus olim fuit Parisiensis, Aedem. Trium Brabantiæ ciuitatum, quæ inter minores principem locum habeant, prima hæc est, amplis omninò priuilegijs, & quidem ijs, quæ maiorum sunt ciuitatum, ornata.

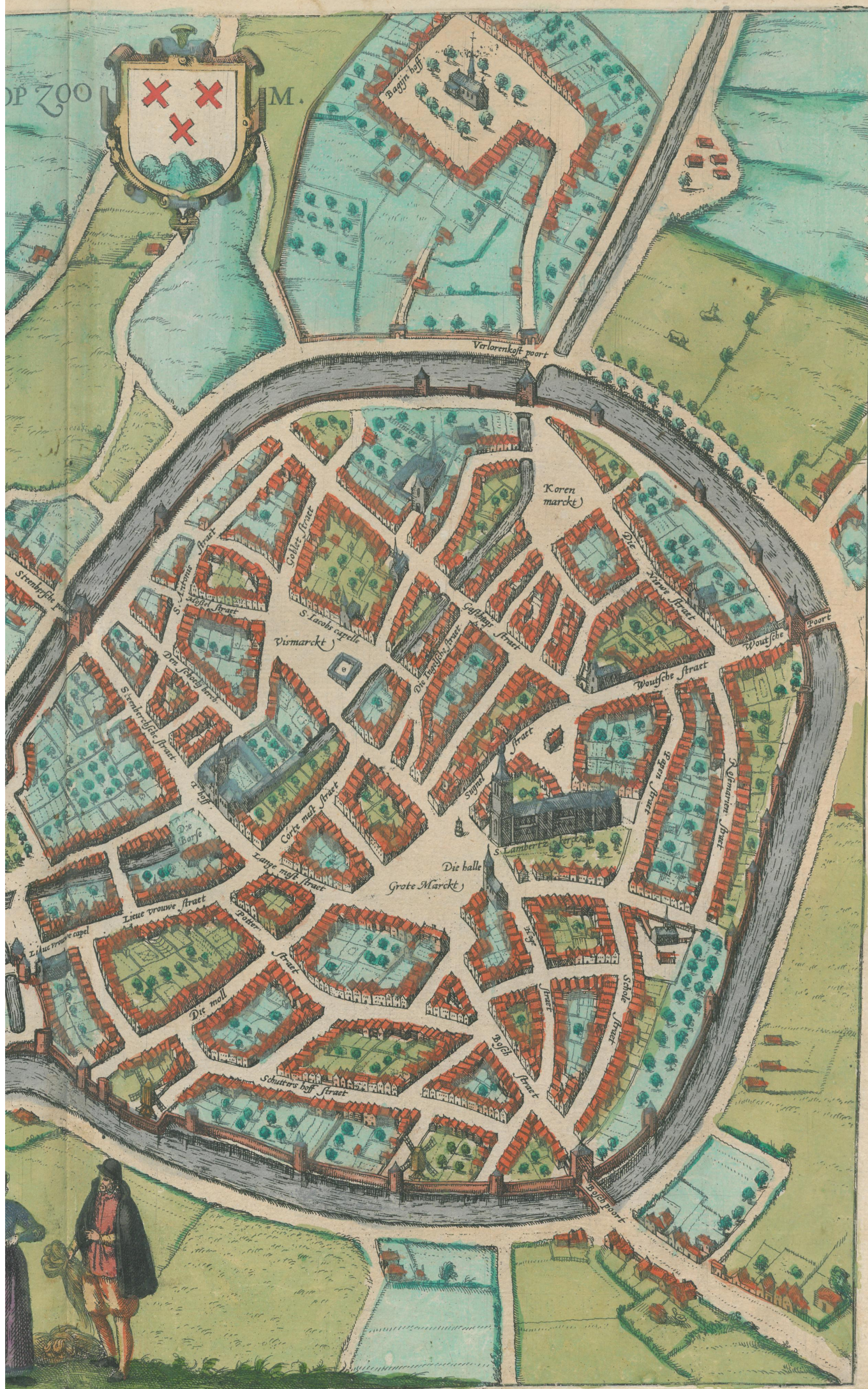

TIENEN.
TIENA, Brabantiæ Opp: ad
amnem Geta, vnde casei, qui in-
de nomen habent, magnus pro-
uentus, Estque hîc templum
S. Germani, Canonicorum
Collegio, ornatum

BERGA AD ZOOMAM.

BRABANTIA, Regio verè nobilis, & amœna, præter ducatus, comitatus, frequentes Baronatus, & præstantia, quibus distinguitur, dominia, Marchionatum etiam S. Romani Imperij continet, cuius Anuerpia Metropolis: & Marchionatum Bergensem, cuius BERGA AD ZOOMAM, caput est, oppidum valde elegans, & nitidissimè cultum. Quod, quia ad fluuiolum Zoomam, non longè hinc ortum, eleganti, & peroportuno situ collocatum est, ad Zoomam dicitur Berga. Cæterùm, quánam de caussa Berga, Goropius Becanus, dum in Ambiauaritis eam collocat, & ad vernaculam Cymbrorũ linguam, plurimas origines refert, hanc eius, sicuti & omniũ in vniuersum Bergarum, appellationis caussam recenset. Propius, inquit, Ambiauaritos, Mosa lambebat, vt è nominib. Bergarum is intelliget, qui linguæ nostræ non sit imperitus. **Barg**/ vnum de illis, quę conuersa, cõtrarium notant, primo suo significatu, montem indicaret; verùm in illis locis, quibus hæc vox antiquitus est tributa, nulli montes videntur. A translatitia igitur significatione deducta sunt nomina horum, de quibus agimus, oppidorũ. A **Barg** enim, siue **Berg** (nam vtrunq; dicitur) fit **Bargen** siue **Bergen**/ quod est abscondere, & occultare. Et, quia, quæ conseruata volumus, maximè occultamus, transfertur vox ad cõseruationẽ. Hinc dicimus, **Scepen bergen**/ pro eo, quod est naues in tuta statione collocare, atq; ex eo nomen **Berg**/ ad portũ stationemq; nauiũ significandam, transiuit. Primi enim parentes, à diluuio in montibus se seruarũt ab vndis: ad cuius rei memoriam sempiternam, omne genus conseruationis, occultationisq;, qua nos à periculis tuemur, à montis nomine appellârunt; non ob id tantum, vti videtur, quò commemoratio gratum animũ in nobis excitaret, verùm etiam, quò in omni vitæ, fortunarumq; discrimine, in mentem veniret, Deo fidendũ esse, qui in extremis malis, suos nouit conseruare. Hac itaque ratione, **Bergen op Zoom/ Seuenbergen/ Steenbergen/** Sanctę Gertrudis **Bergen**/ nomina sortiuntur à nauiũ statione. Qua de re videre licet, Mosam ad Ambiuaritorũ has oras, propius olim euolutũ fuisse; siquidem tot nauium stationes hactenus nomina seruarũt, tametsi plurimum perdiderint altitudinis & profunditatis, aquis nullo certo alueo constrictis. Hæc igitur Berga, initiò non alio, quàm dominij titulo insignis, à Carolo V. Anno M.D.XXXIII. ad Marchionatus dignitatem euecta, eleganter in exiguo quodam monte in occidua Brabantiæ parte, ita mari vicina est, vt non immerito vrbis maritimæ nomen habeat; ab Anuerpia, itinere quidẽ terrestri, senis dissita milliaribus, nauigio aũt à Middelburgo, circiter octonis, vrbs etiamnum copiosa, multo & ditior, & rebus omnibus abundantior olim fuit, cum mercatus illi Panegyrici, quibus tantum concessum est prærogatiui, apud eam frequentarentur. Itaq; nunc quidẽ, quòd Anuerpię vicinitas & amplitudo, omnia circunquaq; loca (vt sic dicam) inumbrarit, exigua illic negociatio est: quanquã nullus est totius Belgij municipalis mercatus, qui nõ ab illo solenni, & Panegyrico Anuerpiensi vincatur, ita, vt negotiatores huc malint ad solennem, quàm aliò ad municipalem proficisci. Ac, tametsi Bergensis Marchio, Britannorũ etiam, magni ad id momẽti, gentis fauore adiutus, cũ ante hac, multam in eo posuerit operam, tũ hodie quoq; plurimũ laboret, non potest tamen (ita difficile est, res semel delapsas reuocare) hanc vrbem in pristinũ splendoris ac fœlicitatis statũ reducere. Ea tamen regionẽ habet municipalẽ valde amplam, in qua & vici complures, & in ipso illic Scaldi parua quædã insula, fertilis & amœna. Eius Principes ex familia sunt Bergensi, antiqua, & illustri; quę cum alios tulerit viros præstantes non paucos, tũ etiam habuit Ioannem Bergensem Marchionẽ, & antea Carolo V. virtutis merito longè charissimũ, & postea apud eius filium Regem Catholicũ, gratia, & authoritate plurimum valentem, Velleris aurei Equitem, Hannonię Prætorem, Venationũ Brabantiæ, quæ prima illic dignitas est, Præfectum, censsus annuos habentem peramplos. Robertus eius frater, vir doctus, amplissimus quondam Leodiensium Antistes, Patruelis autem, Maximilianus Bergensis, Dux & Archiepiscopus Cameracensis. Ioannis etiam Latomi, Bergense hoc oppidum patria est, qui ad S. Trudonis, propè vicum Grobbedunck, nec longè à Lira, Prior, magna vir dignitate præditus, poëta etiam elegantissimus, & alioqui omni prorsus humanitate excultus fuit.

BERGEN OP ZOO
BERGA, ad Somam, Brabantiæ Opp: á fluui
olo sic dicto, qui eam irrigat, cognominatū, nundi:
nis aliquando foelix, nunc verò ob Anuerpiæ vici:
nitatē minus ab exteris Mercatorib. frequentatum
Die dubbel straet
Op de spuye
Lombaert straet
Die Voor straet
Den hauen kant
Den Houwer

OP ZOO
M.
Bagyn hoff
Verlorenkost poort
Koren marckt
Die Niewe straet
Woutsche Poort
Woutsche straet
Goblet straet
S. Antonis straet
Moßel straet
S. Iacobs capelle
Vismarckt
Gasthuys straet
Die Ingelsche straet
Den Schoetij berch
Steenberchsche straet
Sugnel straet
Papen straet
Rosemarien straet
Corte mest straet
Lange mest straet
Die Borse
S. Lambertz kerck
Die halle
Grote Marckt
Lieue vrouwe straet
Lieue vrouwe capel
Potter straet
Die moll
Schole straet
Bosch straet
Schutters hoff straet
Bosch poort

TRAIECTVM AD MOSAM.

TRAIECTVM, vrbs in finibus Eburonum amplissima, ad vtranq; fluminis Mosæ ripam sita, & lapideo ponte iuncta, fornicibus aliquot, accuratissima structura confecto, à traijciendo flumine, nomen habere, constanti historicorum sententia perhibetur. eius incolas Bethasios, Tacito dictos, Marlianus existimat. Quanquam nescio, vnde Ammianus Marcellinus acceperit Obtrincense Mosę oppidum, quo Traiectum super Mosa situm intelligere videtur, nisi fortè id à Tungris sit mutuatus, qui Traiectum in Tricht mutârunt. Et, quia Traiecti nomine, duo oppida vocabantur: Alterum inferius, apud Batauos, alterum superius in Tungris, hoc Oppertricht/ id est, Superius Traiectum, Et syncoptos, Opptricht vocarunt, è quo Obtrincense oppidum, Marcellinus fecit: Illud Vtterßtricht, id est, Exterius Traiectum, & concisè, Vttricht nominârunt. Quæ verò pars Traiecti ad Mosam, Orientali littori adiacet, Wick / vulgari idiomate, dicitur. De vtriusque origine, antiquitate, nomine, ac tutelari diuo, hunc in modum Matthias Herbinus, Scholæ Traiectensis Rector, à Ioanne Tuthemio Abbate Spanheimensi commendatus, libello de Traiecto instaurato, scribit. Wick/ Ex vico, Latino nomine, tractum, & vsurpatum esse videtur. Hanc autem interpretationem inde coniecturâ colligo, quòd ille locus, antequam ciuitas ad tantam amplitudinem, in qua nunc est, veniret, fortè vicus paganus erat. constat enim ex antiquis historijs, Ciuitatem hanc post aduentum S. Seruatij, maximè auctam, & ampliatam hominibus, muris & ædificijs. Ita, quæ tunc vicus paganus erat, nunc est referta viris vrbanis, & tamen antiquum nomen retinet, quod ex appellatiuo, longo vsu, proprium factum est, quod frequēter apud priscos accidisse, comperimus. Nam & tota ciuitas nostra, apud illos, via Regia appellabatur, quia per illam Romani Reges, qui ijdem Imperatores, vel eorū Legati, Tungrim, nobilissimam tunc Galliarum Metropolim, iter facientes, transibāt: cumq; ad Mosam peruenissent, qui ponte carebat, traiectione opus erat. à traijciendo ergo, Traiectum est nuncupatum, quo vocabulo, Iulius Cæsar, tam eloquens, quàm bellicosus, in Commentarijs suis, vtitur sæpè. Et, quoniam Cæsaris mentio facta est, libet hîc de Cæsare aliquid interponere, quod ad rem nostram attinet. Quoniam ex claris fundatoribus, vrbes nonnihil sibi gloriæ solent vendicare, vt Constantinopolis à Constantino, à Romulo Roma: Primordium itaq; Ciuitatis nostræ condendæ, Iulius Cæsar fuit, qui cùm multis ac magnis prælijs Galliam, Germaniamq; oppressisset, Traiectum, conuenientissimum locum hybernandi copijs suis delegit. Conspexerat enim prudētissimus Imperator, quòd is locus seipsum facilè muniebat, & nihilominus alimenta viuentibns abundè suppeditabat. Habet enim ad Austrum saltus apricos amœnissimos, pabulationibus iumentorum aptissimos. Ad Occidentem & septentrionem, patentes campos, satorum fertilissimos. Nam ad Orientem, Mosa est, infinitis vsibus accommodus. Cui in modum semicirculi adiunctum Vallum, omnia castra girando tuebatur, super cuius aggeribus, positi sunt posteà muri antiqui ciuitatis, qui vsque in hodiernum diem apparent, & nonnihil fortitudinis afferunt. Hæc hactenus deducta, eò spectant, vt, si nobis gloriandum sit de antiquitate, antequam Saluator noster carnem humanam assumeret, anno circiter octauo & septuagesimo initiati sumus: si de fundatore, à Iulio Cæsare originem traximus: si de nomine, à traijciendo flumen Mosæ dictum est Traiectum, quum aliquando, via Regia appellaretur. Si de præsidente Patrono atque Ampliatore, B. Seruatio plurimū obligati sumus, qui Pontificalem sedem, primus huic vrbi intulit, in qua viginti Episcopi resederunt. Paucæ igitur Ciuitates in procinctu nostro sunt, quæ de his æque possunt gloriari. Nam, aut non tam antiquæ, aut à minus nobili conditore fundatę, aut non tam digno Præsidente atque ampliatore memorabiles. Cum Cæsar oppidum construxerat aggeribus, impleuit Romanis. nam lingua Latina vsi sunt, per multa tempora, vt ex certissimis indicijs adhuc apparet. Et præcipuè omnia, coram Scabinis, & Consulibus negotia, Latinè acta sunt, vt constat ex diuersis adhuc Actis, ac litteris hæreditatuum, transactionum, infra ducentos adhuc annos Latinè scriptis. Hucusque Herbinus. Ciuium pars episcopo Leodiensi, pars Duci Brabantiæ (qui nunc est Inuictissimus Philippus Hispaniarum Rex Catholicus) paret. Qui vtrique, suos ibi habent Præfectos, ædilesq;. Senatus, Romanorum more, quotannis nouus creari solebat: Bini videlicet Coss. cum XII. Procoss. ac Quæstore ex vtriusq; Principis plebe. Sed propter turbas, quæ nō solùm huius oppidi Rempub. sed totius Belgij statum, paucos ante annos, susque deque miserrimè agitarunt, is Senatus constituendi mos, interruptus est, Senatu iam per Principum deputatos ordinato, vsque ad eorum reuocationem perdurante. Primaria Traiecti Ecclesia, supra crypta exigua, in qua S. Seruatij corpus, miraculis clarum, sepultum erat, opere, reliquijs sacris, Canonicorum societate, & amplissimis reditibus nobile, S. Seruatio nuncupata est, religione ac pietate ciuium (vt Vsuardus Martyrologio suo, iussu Caroli Magni cōscripto) vel à Monulpho Tungrēsi episcopo, vt Beda testatur. In qua etiamnū eius ossa, quemadmodum & sex, ex ordine successorum, cum multis alijs præstantissimis reliquijs, religiosè asseruātur, quæ ex Octauiensi Galliæ vrbe, S. Seruatius, Hunnorum deuitans tyrannidem, huc transtulit. quarum gratia, ex remotissimis orbis partibus, vtputa, ex Styria, Croatia, Slauonia, Hungaria, Bohemia, Elsatia, tota Francia, alijsq; innumeris regionibus, & maximè singulis septennijs, dum sacræ reliquiæ potissimum ostenduntur, turmatim homines aduolare consueuerunt. Episcopalem Tungrensem sedem B. Seruatius Traiectum transtulit. Cui ibidem XX. ex ordine, sanctitate vitæ clarissimi, successerunt Antistites. Quorum penultimus fuit gloriosus & inclytus martyr D. Lambertus, qui Leodij, pro Christi nomine, sanguinem suum profudit. Cuius discipulus, atque successor, Hupertus, loci, sanguine Magistri, ac Prædecessoris sui consecrati, tactus affectu, Episcopalem sedem eo transtulit. Cui hoc tempore, Reuerendissimus Illustrissimusq; Princeps, ac D. Dominus Gerardus à Grosbeck, S. R. E. Cardinalis, summa cum laude præest. Traiecto plurimum vtilitatis, Iecora præbet, fluuius exiguus quidem, sed subinde niuibus resolutis, aut immodicis imbribus, ita exundans, vt pagis, ædibusq; vicinis, non parum detrimenti inferat. Prosilit non procul à Centronibus, Tungrosq; alluens, Traiectum, sinuosus, se confert: in cuius suburbio in duos diuisus alueos, totidem etiam locis, vrbem intrat. ibique rursum, altero alueo in plures se pandente, maximam molitoribus, fullonibus, tinctoribus, coriarijs, alijsq; opificibus, ciuiumq; domibus, commoditatem adfert. Demùm, Franciscanos præterluens, omnes suos alueos in vnū cogit, sicq; oppidum effluens, in Mosam se exonerat. Quin & illud memorabile, quòd passim in vicinis Traiecto locis, potissimum verò in Gronsfeldt, sabulosi è terrę visceribus eruantur lapides, præstantissimi autem in pago Tichen, vtputa, duriores, ac diuturniores. At, deterrimi, in Hunnorum monte, in quibus præter conchiliorum species, in lapidem induratas, animalium quoque ossa reperiuntur. vnde conijcere quidam volunt, eos montes, ex diluuij æstibus aggregatos. Qua de re accuratius disseritur in Veronæ descriptione, in operis istius Indice.

MAEST
Hoochter port
Lander Cruys port
Die hout marckt
Twil berger port
S. Seruaes
Limeuqlē port.

MAESTRICHT.

Die halle.

S. Martens port

FLV.

Hoech bruge port

MAESE

S. Peters port

TRAIECTVM
AD MOSAM.

LVTZENBVRGVM.

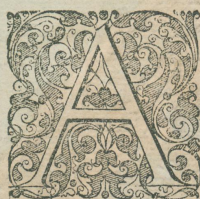

VTZENBVRGVM, vel, vt plerique, abſque certo tamen Orthographiæ delectu, Lucenburgum: Et, vt Meierus, Luceburgum, vrbs eiuſdem nominis Ducatus præcipua, Regioni vniuerſæ, quod cum pluribus alijs cõmune habet, appellationem præbet: Quam & ipſa à prætercurrente fluuio Elza ſortiri putatur, (Antonino fortaſſe Alizontia) quaſi Elſenburg, & corruptè Lelzenburg, vnde Euphoniæ deinde gratia, Lutzenburg, deriuatum ſit. Petrus Appianus, Ptolemei Auguſtam Romandiorũ huic Belgicæ vrbi attribuit. Sed Volaterranus Conſtance, vrbem Normanniæ deſignare ſcribit, Et ipſos Romandios, Normannos eſſe: quod tamen cum ſitu non conuenire, Villanouanus obſeruauit. Alij, eam ad anilem Meluſinæ præſtigiatricis hiſtoriam referunt. Sed diuerſarum appellationum ratio, fides & defenſio penes ipſos auctores eſto. Vrbs ipſa eſt ſatis munita, ſed inæquali ſitu. partim enim in monte, partim in infima, ac præcipiti valle exſtructa, diſparili admodum forma ſeſe ſpectandam præbet. In ea ſupremi Conſilij Tribunal, in quo & Præſes, & Senatores, cauſarum Iudices, alijq; nonnulli, ei magiſtratui veluti ſubſeruientes. Gens ipſa, etſi potiore ex parte Germanica, Iuris tamen diſceptationes, partim Germanicè, partim Gallicè fiunt, prout Regionis vrbes ac vici alterutra vtuntur lingua. Cùm etenim finitimarum ditionum, partim Germanicis, partim Gallicis cingantur limitibus, quam regionem potiſſimum, & magis vicinam ſpectant, eius quoque potiſſimum moribus, & lingua vtũtur. Ex quo neceſſe eſt, Iudices, & eorum tabelliones, aut qui aliâs Iudicio quomodocunq; ſuffragantur, vtramq; tenere linguam. Ab hac deinde Curia prouocatur Mechlineam, vbi, quæ ſcripta ſunt Germanicè, bona fide Gallicè redduntur. Hæc vrbs, iam tum à primordio Comitatus titulo inſignis, poſtea in Ducatus dignitatem, qua hodiè adhuc vtitur, euecta fuit. Hoc aliqui VVẽceſlao Romanorum Regi, alij Carolo quarto tribuunt. Conradus autem Vercerius, Henrico ſeptimo adſcribit, primo, ex ea familia Romanorum Imperatori. Aedem primariam, numini dicatam, ſub D. Nicolai tutela, exhibet, priuatas ciuium ædes mediocres, pleraſque bellorum iniuria, non optimè reſtauratas, complures etiam deſolatas. Non enim exiſtimo, multo plures inueniri vrbes, in quas tam hoſtili mente, bellorum furoribus, offenſa fortuna deſæuierit, atque in hanc Luceburgici ducatus Metropolim. Quæ non ab externo tantum milite, potiſſimum verò à Gallo, quem offenſum, inſultantemque ſibi frequenter, magno cum detrimento ſentijt, ſed domeſticis etiam diſſidijs attrita, fracta, & mille calamitatibus expoſita fuit. Quales certè maximas, anno M.CCCC. XLII. perpeſſa. Quas hunc in modum Meierus Annalium Flandricarum libro XVI. deſcribit. Elizabeth dux Lutzeburgen. quæ primùm Ioanni Brabanto, inde nupta Ioanni Bauaro, per hæc tempora multis iniurijs afficitur à ſuis popularibus; qui conſuetos cenſus & redditus pendere illi detrectant. Hanc rebellionem ipſa Regio Luceburgẽſis, & Theonis villa in primis inceptabant, ſuamque dominam portis excludebant. Vidua miſera ac deſolata, niſi ad Philippum quò confugeret, non habebat. Hunc igitur multis precibus ſolicitat, vt pro honore patrui ſui, ſimul & auunculi, quos ambos deinceps habuerat maritos, auxilium præbere dignetur, alioqui viuendum ſibi fore in inopia & miſeria. Philippus, certus ſibi perire, quicquid periret amitæ, & materteræ viduæ, mox concilio ſuorum coacto, auditiſque ſententijs, monet hortaturque Luceburgenſes, iniurijs deſiſtãt, debito ſuam dominam honore colant, nihil nouarum rerum moliantur, debitum, conſuetumque cenſum pendant, pacem cum illa cuſtodiant, alioqui contra tantam iniuriam, omni ſe ope illi auxiliaturum. ſe eſſe ex pactis, eius vnicum, & verum hęredem, ſe Principem Ducem futurum Luceburgenſium, non paſſurum ſe, vt damni quidpiam Ducatui inferatur. His Philippi monitis minimè parendum Luceburgij exiſtimant: ſed ad Guilhelmum Saxoniæ Ducem, qui ſe eius Ducatus dicebat hæredem, confugiunt. Habebat enim Guilhelmus in matrimonio neptem ex filia Elizabetha Sigiſmundi Imper. Elizabetha nempe filia illa Sigiſmundi ex Alberto Imp. viro ſuo liberos reliquit Ladislaum Regem Vngarię ſine liberis immaturè defunctum, & duas filias; maiorem Guilhelmo iſti Saxoniæ Duci, minorem verò, nuptam Cazimiro Regi Poloniæ. Octingentos circiter pugnatores ab Guilhelmo accipiunt Luceburgij, qui ductore quodam Comite de Clito, aduenientes, bellum facere cœperũt vniuerſis Caſtellis, quæ adhuc in Elizabethæ perſiſtebant fide. His Philippus cognitis rebus, Ioannem Comitem Stampanum, cum forti manu pugnatorum, quos ex Ambianis, Atrebatibus, & Morinis conſcripſerat, ad ſe accerſit in Burgundiam, præmittitque Simonem Lalanum, cum quadringentis pugnatoribus, vt cum Comite Varnenburgenſi, cũ domino Salucenſi, & Henrico à Turre, qui fideles adhuc erant ſuæ dominæ, ſe coniungat, bellumque facere, ac reſiſtere hoſtibus incipiat, ipſe ſtatim, cum nobilitate Burgundica, alijſque nobilibus, & bellicoſis viris, ſubſequitur. Lalanus apud Harlonem, Philippus ſtatim aduenieus, ad Iuodium oppidum, caſtrametatur: Et Villiacum, prædonum receptaculum, vnde Iacobus Bellomontanus vicinos infeſtabat, cepit. Promouit inde copias ad Luceburgum, ſcaliſque de nocte, muris admotis, haud magno negotio, per fortiſſimos exercitatiſsimoſq; milites ſuos, cepit. Primus Gauarus Quieretus murum cum ſuis ſuperauit, in oppidum euaſit, portamque effregit, per quam pleroſque ductores cum militibus circiter ducentis, intromiſit, forumque occupauit. Ad clamorem oppidi capti, Germani in arcem confugerunt, incenſis perpulchris circa illam ædificijs, cum grandi ciuium damno. Stampanus oppidum ingreſſus, arcem obſidet. Ciues, amiſſo oppido, trepidi fugiunt ad Theonis villam, deſertis omnibus fortunis ſuis. Philippus oppidum plenum inuenit diuitiarum: Direptum ac deprædatum totum. Rixa inter nobiles, ac militem orta, de præda ex æquo diuidunda, vt erat promiſſum: ſed nobilitas vbique ſuperior, longè meliorem tulit partem; militi, quanquam grauiter quiritanti, non niſi viliora, ceſſerunt. Comes Clitanus, de nocte ſe ex arce proripuit, fugitque Theonis villam. Obſidio arcis tenuit circiter ternas hebdomadas. Tandem Clitanus ſuorum pactus duntaxat vitam, arcem Philippo dedidit. Ita Dux breui tempore, nulloque magno ſuorum damno, toto ducatu potitur, Elizabethamque amitam domum reſtituit, vt omnibus emolumentis & fructibus, vti antea, in vita frueretur, accepturus ab illa, quinque circiter milia ducatorum. Ita aſſertur Luceburgicus Ducatus, quem etiam nunc Philippus Hiſpaniarum Rex, Ducatus titulo poſſidet.

LVXEMBOVRG
ALSAT
FLV

LVTZENBVRGVM,
Ducatus eiusdem nominis, vetus
et primaria Vrbs, in ſuperi-
orem & inferiorem ſitu mira-
bili, vallibus, et præcipitijs
ſecatur. Caſtro quondam, et
Benedictiorum coenobio Du-
cum oratorio, et ſepulturæ
nuncupato pręſtans

ARNHEMIVM.

RNHEMIVM, Tacito, vt Diuæus, & B. Rhenanus asserunt, Areuacum Geldriæ oppidum, in dextri Rheni ostij, dextra ripa, medium milliare ab eo loco, vbi altera fit Rheni sectio, cuius dextrum brachium Issula, ac ibidem fossa Drusiana, dici incipit, Asciburgium, id est, Dousburgum vsq;. Issulę verò nomen ei ostio manet, vsq; dum mari Australi, vulgo Süderzee, excipiatur. Oppidum est florens vtcunq;, ac primaria Velauniæ insulæ, quæ & Vcenauia, id est, Paludū Insula, vulgo Die Velaw/ appellatur. Inferior insulæ pars Hollandia nuncupatur, & Vltraiectensis tractus, circa Batauodurum, id est, Wict te Duerstеden/ vbi Rheni medius alueus nomen mutat in Leciam. Est autem eius insulæ territorium paludosum, ac vliginosum, syluisq; consitum, vtpote quæ ferinarum affatim præbent venatum; eius latera clauduntur ab ortu Issula, à Septentrione eo mari, quod Züderzee vocant, ab occidente, Vicht flu. à meridie Rheno, seu Lecio fluuio, vnde abunde piscium ipsis suppeditatur. Supremum Geldriæ ius & Cancellaria, Arnhemium obtinet, subditas habens vrbes, earumq; præfecturas, VVageningū, Hattemum, Harderouicum, Elburgum, sitas omnes in ea Geldriæ parte, quæ Velauia vulgo nuncupatur. Complures etiam continet vicos, suos habentes magistratus, omnes tamen summo Velauuiæ Præfecto subiectos. Arnhemij autem Geldriæ Dux sedem olim, ac Prætorium habebat. Ibidem nunc & Prouincię Præfectus degit, & Curiæ Iudicialis Geldriæ atq; Zutphaniæ Senatus, quem magistratum instituit Carolus V. posteaquam eam Prouinciam armis Anno M. D. XLIII. recepisset. In eum Magistratum adlegit vnum Cancellarium, & Senatores decem; eorum quatuor ex nobilissimis, quatuor Geldriæ Regionum viris, sex reliquos ex Iuris & legum consultis. Hi magna prorsus auctoritate ius dicunt, nec ab eorum sententia concessa est appellatio. Est hac ipsa quoq; in vrbe Ratiocinarium à Philippo Catholico Rege institutum Anno M. D. LIX. ad quod omnes Geldriæ, Zutphaniæq; Magistratus, siue iuris dicendi, & rerum criminalium Præfecti, siue pecuniæ publicæ, atque ærarij Quæstores, suas administrati muneris rationes referre iubentur.

VENLONVM.

ENLONVM, opp. Geldriæ, arte & natura munitum, in dextra fluminis Mosæ ripa conditum, & dimidio dissitum à Strala milliari, mercimonijs pollet. Vbi anno M. D. XLIII. Cliuiæ Dux Carolo V. Cęsari sese dedidit, concordia inter vtrunq; Principem deinde cōsequuta. Hinc Guilielmus Veldius, homo doctissimus prodijt.

GELDRIA.

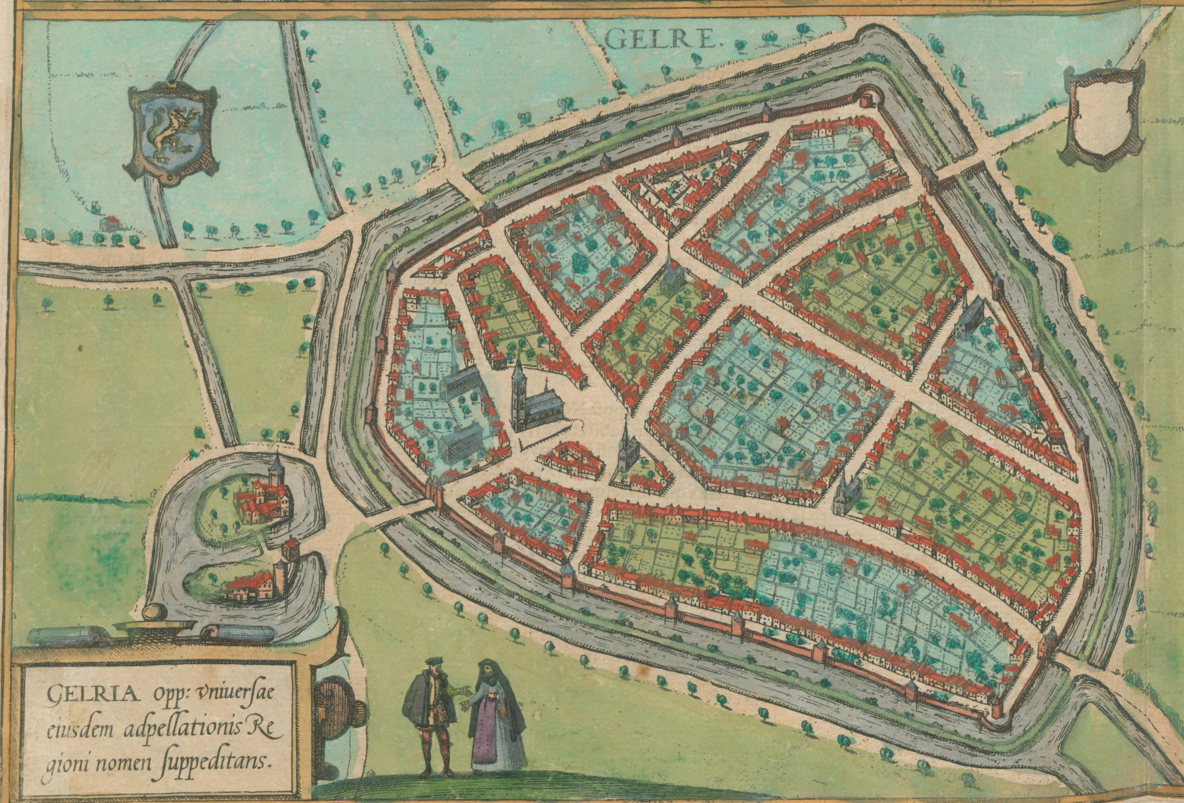
ELDRIA, paruis duobus milliaribus Strala dissita, vrbs ipsa est, abs qua tota Regio nomen, idque hac occasione acceperit: Sunt, qui constanti narratione perhibent, tempore Caroli Calui Imperatoris, circa locum illum, in quo est Geldria oppidum, horrendam quandam, ac venenosam beluā, ijsque locis ante id tempus nunquam visam cognitamque, sub arbore esculo delituisse, magnitudinis immensæ, sæuitiæque incomparabilis. hæc agros, camposque deuastans, nec pecoribus, nec iumentis parcens, ipsis etiam hominibus, à quibus non abstinuit, vsque adeò formidabilis ob inexplebilem voracitatem, ac atrocitatem euasit, vt finibus suis cedere complures, seseq; solitudinibus abdere coëgerit. Duo verò cuiusdam à Ponthe filij, partim, vt sibi ipsis, partim etiam, vt publico vicinorum commodo prodessent, miris technis, audaciaque incredibili beluam aggressi, post dubium, varium certamen ac luctam, tandem superiores belua euasere, eaque interfecta, haud ita procul à Mosa fluuio, ad Nersæ ripam, in memoriam rei arcem extruxêre, cui Geldre nomen fecêre, voce ex continuo & miserabili, ac identidem repetito mugitu eius beluæ, quem, dum cęderetur, edebat, mutuata.

RVREMVNDA.

VREMVNDA, Præcipuum post Nouiomagum Geldriæ Ducatus oppidum, ad Ruræ fluuij ostium situm, vbi Mosæ miscetur, habitatore frequens, situ, natura, arteque munitum, tribus Venlono milliaribus distans. Episcopali nostris temporibus dignitate ornatum, cui D. VVilhelmus Damasi Lindanus, varijs in re Theologica æditis libris clarus, primus episcopus præest. Nobilium ingeniorum Ruremunda ferax quouis tempore fuit. Hinc namque editi Bartholomęus ille, Cœnobij Bethleemitici Prior, multorum auctor operum, Et Dionysius Rickel, eiusdem Cœnobij Monachus, vir eximiè doctus ac celebris, multorum librorum tanta cum laude Scriptor, vt præter D. Augustinum apud Latinos parem habuerit neminem. Sub Ruremunda, & vrbes & Magistratuum sunt præfecturæ: Vrbes quidem, Venlonum, Geldria, Stralena, VVachtendonchum, & Herculis vrbecula, vulgo Erckelens, in Ducatu Iuliacensi; Præfecturę autem harum ipsarum vrbium, & magistratuum Kesselij, Monsfortis, Melderij, Crickenbekij, Echtij. Sub Otthone III. Geldrici Ducatus Comite, maxima Ruremunda incrementa sumpsit. eam namque tunc temporis villam, muris cinxit, & ciuilibus priuilegijs consecrauit.

ARNHEM
RHYN
FLV.
ARNHEMIVM, GELRIAE IN RIPA RHENI OPP.

GELRE.
GELRIA opp: vniuersae eiusdem adpellationis Regioni nomen suppeditans.

VENLONVM, Opp: arte et natura munitu, Mosae ripa illus tre.
VENLO.
MAESE FLV.

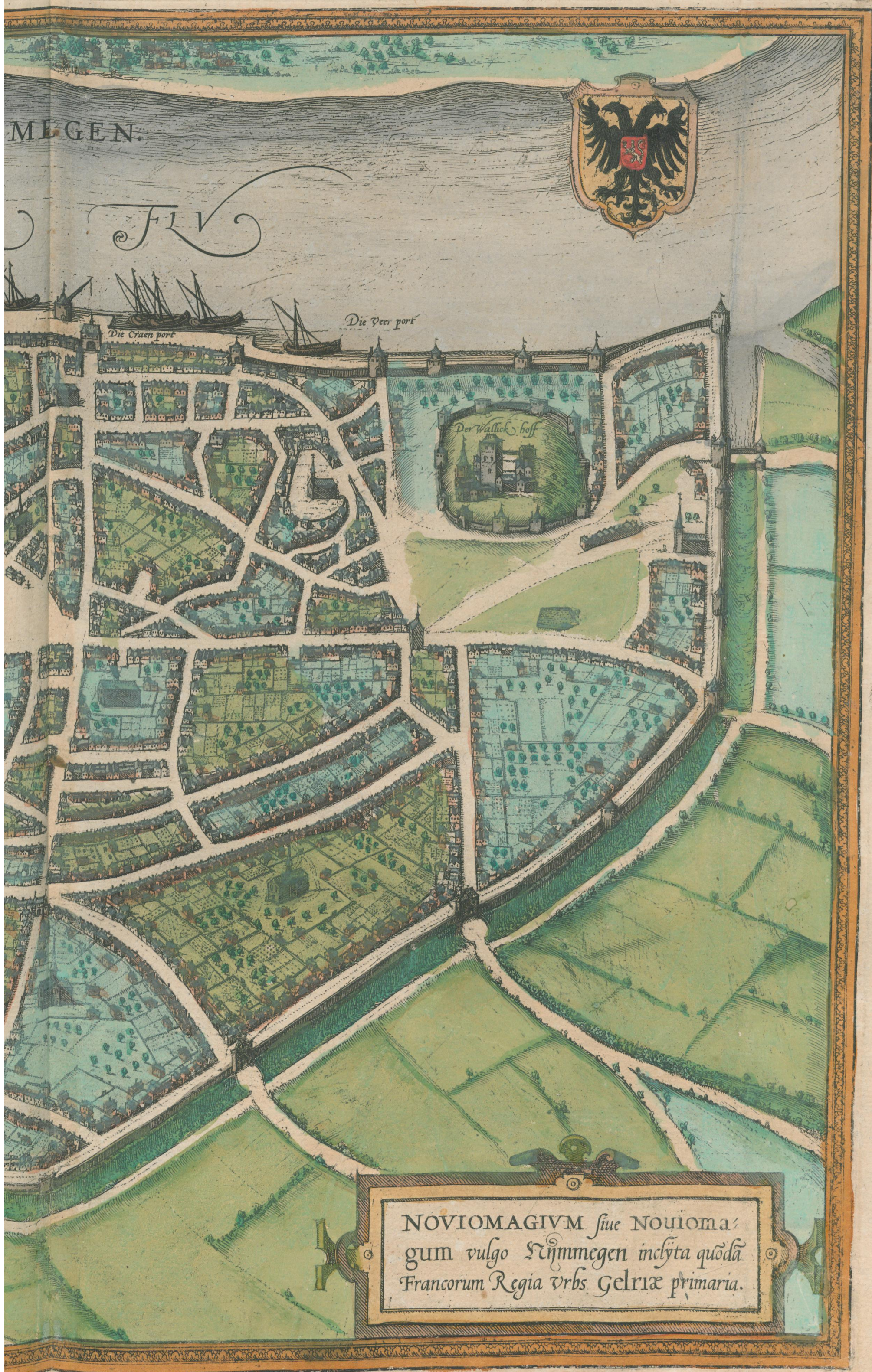

RVERM ONDE
MAESE FLV.
RVREMVNDA GELRIAE OPP.

NOVIOMAGVS.

NOVIOMAGVM, vrbem ſuam indigenæ, nunc regnum, nunc baſim imperij, appellant, quòd vna ſit trium earum, quas Carolus Magnus, quōdam ſibi ſedes delegerat. Primam aiunt Aquiſgranum fuiſſe, ſecundam Nouiomagū, tertiam Theonis Villam. De origine eius, Gelden Aurius ciuis, in hiſtoria Batauica, à Mago potentiſsimo Gallorum Rege, Ditis filio, conditam, & de eius nomine Magam appellatam fuiſſe, tradit. Pòſt temporis progreſſu, à Batone Cattorum Regulo, iſtuc tranſmittente, loci amœnitate capto, tum etiam antiquæ nobilitati iſtic gratificaturo, inſtauratam atque auctam, triplici mœniorum ambitu cinctam, ac inde Nouiomagum vocatam. Addit idem, Batonis filium Heſsium patriā ſuam ſummoperè ornaſſe, vnde procliuior eius pars, etiamnū ab eo, Mons Heſsij dicatur. Poſtremò adiungit, omnium ordinum conſenſione, à Batauis regiam, ac prouinciæ caput conſtitutam eſſe. Vtcunque eſt, liquet, perantiquam eſſe vrbem, ad eam Rheni partem collocatam, quæ Vahalis vulgo vocatur, flumen inibi & latiſsimum, & altiſsimum. duobus milliaribus ab arce Rauenſtenia diſtat. Aedificiorum ſtructura nobilis profectò eſt, & firma: populoſa & diues. Nam poſtquam nouiſsimè ad Auſtriacam domum redijt, ciues cùm mercaturis faciendis, tum litteris operam dederunt, antea ferè nulli rei intenti nec aſſueti, quàm bello, & armis. Habuit tamen diuerſos viros olim litterarum doctrina illuſtres, qui varia opera, & ſe, & Repub. digna, ediderunt: vt Theodoricum Borguuim, Ioannem Henricum, Henricum Bronchorſtium, & D. Franciſcum Craneueldium, Mechlinienſis Regij concilij Senatorem, virum vti doctum, ita ſingularem, virtutis & ſtudiorum patronum. Gerardo quoq; Falckopyrgico patria eſt, ſingularis eruditionis viro. Sunt etiam iſtic innumeri alij, bonis literis dediti. Inter alia quoque gymnaſium erectum, in quo à ſeptem magiſtris vtraq; lingua, Latina & Græca, ſingulari Reipub. vtilitate & laude docetur. Templorum, quæ ibi ornatiſsima arte ſunt, omnium excellentiſsima eſt baſilica D. Stephano dicata. Inter rerum porrò miracula, perantiqua eſt arx illa, in colle ſita, vrbi imminens, quam à Iulio Cæſare ædificatam, aut ſaltem inſtauratam aiunt, quaſi dominatricem, atque exploratricem ſubiectæ atque circumiacentis viciniæ. Ambigi profectò poſsit, an vlla alia totius Belgicæ ſpecula amœniorem, regionum, fluuiorum, agrorum, terrarumque proſpectum habeat. Hic iuxta atque in vicinis municipijs repertæ aliquando priſcorum Romanorum reliquię, puta numiſmata, lapides, marmora, inſtructiſsimarum domorum parietinæ, ſepulcra, monumentaque, ſolerter perquirendi, perſcrutandique terræ viſcera deſiderio ciues afficiunt. Cuius rei luculentiſsimus teſtis eſt, inſtar multorum, Ioannes Falckopyrgicus ciuis Nouiomagenſis, homo virtutis, & antiquitatis perſtudioſus, qui domi ſuæ tres aut quatuor tabulas marmoreas oſtentat, vnà cum illuſtrium virorum elogijs, epitaphijs atque inſcriptionibus. Habet etiam Nouiomagum vicecomitatus titulum, eſtque vrbs & feudum Imperij. Monetæ cudendæ ius habet, vt & cæteræ Imperij vrbes liberæ. Prouocatur inde non ad Geldriæ Cancellariam: ſed rectà ad Aquiſgranenſem curiam. Quotannis certum hominem Aquiſgranum mittit, qui defert eò cheirotecam piperis plenam, Imperialis feudi agnitionis ergò. Philippus tamen Rex Catholicus, vti Dux Geldriæ, iſtic, quemadmodum alibi, monetam percuti curat. Eccleſiaſticus ordo eius vrbis paret Archiepiſcopo Colonienſi, quod nunc nouorum Epiſcoporum in hiſce regionibus inſtitutio perturbauit. Hæc vrbs totius Ducatus, & ſingulatim primæ tetrarchiæ Geldriæ, omnium ampliſsimæ, caput eſt, cuius territorio comprehenduntur, Tiletum, & Bommela, ciuitates muris clauſæ, Gentum vel Gandauum, & Bōmelerouerda, non quidem mœnijs cinctæ, attamen priuilegijs & immunitatibus donatæ; item ſuperior atque inferior Batauia, cum tota ea plaga, quæ Moſa & Vahali fluminibus includitur, adeò, vt generatim omnes hi municipes ſe Nouiomagi ſiſtere, iure cogantur. Acceſsit hæc ditio Geldriæ Ducatui, Anno M. CC. XLVIII. hac ratione. Otto II. Comes, Guilhelmo Romano Regi vnum & viginti millia infecti argenti pondo, mutuo dederat ea lege, & conditione, vt, niſi certa die commodatam pecuniæ ſummam perſolueret, Geldrienſis in eam poſſeſsionem, vt ſuam ac propriam, veniret, quæ conuenta, pluribus etiam conditionibus additis, poſtea à Rodolpho itidem Romanorum Rege confirmata ſunt. Cum verò, ad conſtitutum tempus, ſiue propter ærarij tenuitatem, ſiue incuria quadam, pecunia illi reddita non eſſet, ex conuentu, certis tamen conditionibus, Nouiomagenſis ditio, Geldriæ Comiti ceſsit.

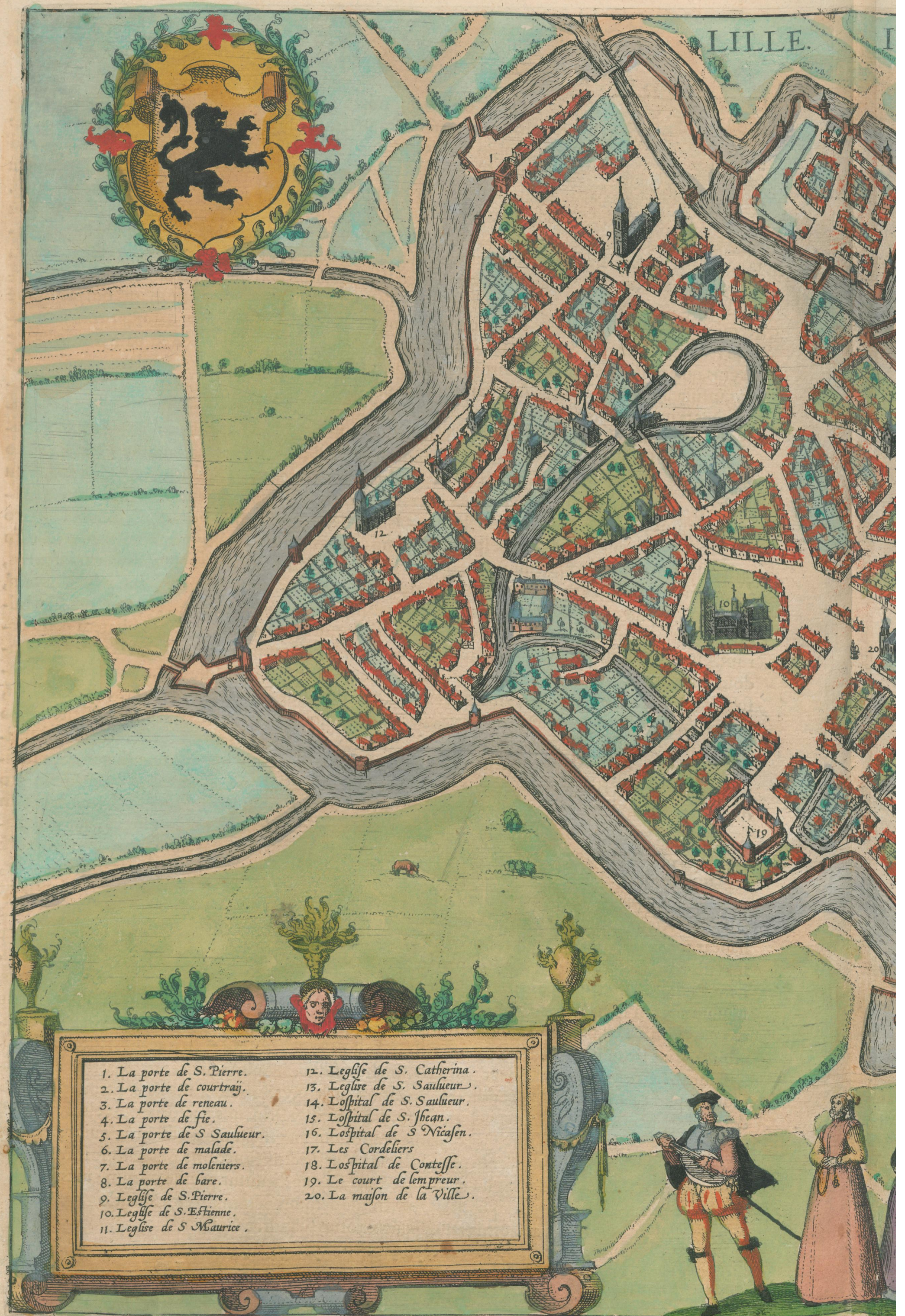

NYMMEGI
WAEL
Die boddel port
Die mey port
Die cleyn portyen
S. Steffens kerrich
Die Schoel

MEGEN.
FLV
Die Craen port
Die Veer port
Der Walick hoff
NOVIOMAGIVM siue Nouioma-
gum vulgo Nijmmegen inclyta quōdā
Francorum Regia Vrbs Gelriæ primaria.

INSVLA.

LANDRIA, latioribus quondam extensa terminis, hodie Brabantia, Hannonia, Artesia, & Oceano finita, in tres diuiditur partes: In Flandricantem, siue Teutonicam, in Gallicantem, & Imperatoriam. Gallicans dicitur, eò, quòd lingua vtatur Gallica; iungitur à Septentrione Galliæ Teutonicæ, à Meridie attingit diœcesin Cameracensem, ab Oriẽte Scaldi flu. ab Occidente Liza flu. & Artesia terminatur. Regio haud ampla, ac supra, quàm dici queat, fertilis, cũ rerũ omnium, tũ inprimis frumẽti, & rubeæ Tinctoriæ, seu Erythrodani, prata ac pabula lętissima, vnde pecudũ, iumentorũq; abunde alunt. Continet oppida ciuitatesq; elegantes, & opulentas, quarũ prima est INSVLA, vulgo Ryssel, ciuitas perpulchra, & diues, mercatorib. locupletibus frequens, ac opificum mechanicorũ; Textorum præcipuè, ingens numerus, qui per omnẽ fermè orbem, merces mittunt varias, ita, vt hæc, post Anuerpiam ac Amsterodamũ, primas in mercatu teneat, Insulę appellationem ex eo, multis perhibentibus, obtinens, quòd in paludibus olim & stagnis, quæ posteà temporis diuturnitate, atq; hominum industria, vel siccata, vel terra oppleta fuerint, insulæ ad modũ sita esset. Alij narrant, ex multis illic circumiectis insulis, id vrbi nominis accidisse. Iuxta mœnia, qua regione arx collocata est, labitur fluuiolus; qui Lentij Atrebatũ ortus, incitato ad Septentriones cursu, Disselmontij se in Lisam confundit. Insula Messenijs tribus abest miliaribus, quinq; Tornaco, paulò amplius Ipris. Condidit Balduinus Barbatus, Flandriæ Comes, anno septimo supra millesimũ, Qui deinde Barbati filius, vbi natus fuit Balduinus pius, ex loco etiã, Insulani cognomentũ tulit, abs quo vrbs, quæ ipsius esset patria, multis aucta beneficijs, muris quoq;, anno millesimo, sexagesimo sexto, conclusa fuit. Is deinde, magnificum illud templũ, quod à D. Petro nomen habet, excitauit, in quod & splendidissimũ Canonicorum Collegium, amplissimo ad eam rem constituto censu, cooptauit, interq; ipsos canonicos, Tornacensem, ac Morinensem episcopos, accenseri voluit. Hæc vrbs, præualidã habet arcem, in qua veteris arcis Bucanæ (quæ primũ eorum, qui Regis Galliæ nomine, Flandriam administrârunt, Prætoriũ fuit) reliquiæ visuntur. Hi, cum initio dicerentur Nemorarij, quasi Nemorũ Præfecti, & custodes, ad summam dignitatem peruenerunt. Eo bello, quod Ferdinandus Flandriæ Comes, in Philippum secundũ Galliæ Regem, & Ludouicum Principem, eius filiũ, Diui postea Ludouici patrem, gessit, Insula capta, & incendio consumpta, de hinc restaurata, bello rursum exitiali, & toti Flandriæ tantum non internecino, exarsit, in hostium potestatem redacta, multis vexata modis fuit; qua de re Flandriæ Annales Meieri, libro VIII. consule. Eadem hodie pulchris ædificijs, illustrib. ac nobilibus familijs, mercatoribus ditissimis frequens ac celebris. multos etiam habet industrios artifices, qui merciũ diuersa genera, præcipuè autem ea, quæ Belgæ Saias, ostadia, inuersa, & quæ iuxta Gallicum Idioma, quòd colorem pro diuerso positũ, mutare videantur, variantia dicuntur, ad pretij cuiusq; modum, conficiant. Imò tam frequentes Mechanicis incumbunt, vt, quod vix alibi videre est, haud reperias pueros, quatuor annos natos, qui non sufficientes sint suo labore, victum sibi comparare. Cũ enim ingentem pannorũ copiam concinnent, hi aut fila fuso ducunt, aut in globulas ea redigunt, aut lanã tractant, seliguntq;, aut aliud quippiam operæ impendunt. Hac ipsa in vrbe, curia est iudicialis, eademq; ratiocinaria, vt quæ Fisci etiam rationibus præsit, ei quidem similis, quæ est Bruxellæ, sed, quæ tum plus auctoritatis habeat, tum res plures tractet, latiusq; dominetur. Cõplures etiã habet Municipales prouincias, quæ suas illuc rationes referant, Flandriam, Artesiam, Hannoniam, Namurcũ, & Mechlineanam ditionem. Quin & eũ, quem dicunt, Burgundiæ liberum Comitatũ habuit, quoad paucis ab hinc annis, nouum eodem loci Ratiocinariũ institutum fuit. Hunc Magistratũ Philippus Burgundię Dux, Audax cognominatus, prudẽti consilio instituit, vt tanquã sanctius quoddam Antistitũ Iustitiæ Concilium, & ius Prouincijs diceret, & ærarij sui rationibus præesset. Qui tamen ei successit filius Ioannes, cum Senatum huic tantæ negotiorum moli non sufficere animaduerteret, bipartitò hunc diuidens, apud Gandauos aliam condidit Iudiciorum curiam, vt ibi quidem Iuris controuersiæ deciderentur, penes Insulanum autem Concilium, ærarij ac fisci Principis auctoritas, & veluti summus tribunatus esset. Ibi Concilij Præses, & quatuor rationum magistri, quibus adduntur quinq;, vt vocant, auditores, tres Notarij, & alij nonnulli, eius Magistratus functionẽ aliquam sustinentes. Horum fidei committuntur codicilli, ac Regesta, quę dicuntur, priuilegiorum, cuiusq; modi Princeps Reipub. largiatur. Insula demum, peramplo est Comitio ac dominatu; & paucis, totius Flandriæ Gallicæ caput, ac Princeps.

LILLE.
1. La porte de S. Pierre.
2. La porte de courtraij.
3. La porte de reneau.
4. La porte de fie.
5. La porte de S Saulueur.
6. La porte de malade.
7. La porte de moleniers.
8. La porte de bare.
9. Leglise de S. Pierre.
10. Leglise de S. Estienne.
11. Leglise de S Maurice.
12. Leglise de S. Catherina.
13. Leglise de S. Saulueur.
14. Lospital de S. Saulueur.
15. Lospital de S. Jhean.
16. Lospital de S Nicasen.
17. Les Cordeliers
18. Lospital de Contesse.
19. Le court de lempreur.
20. La maison de la Ville.

INSVLA.
Ryssele

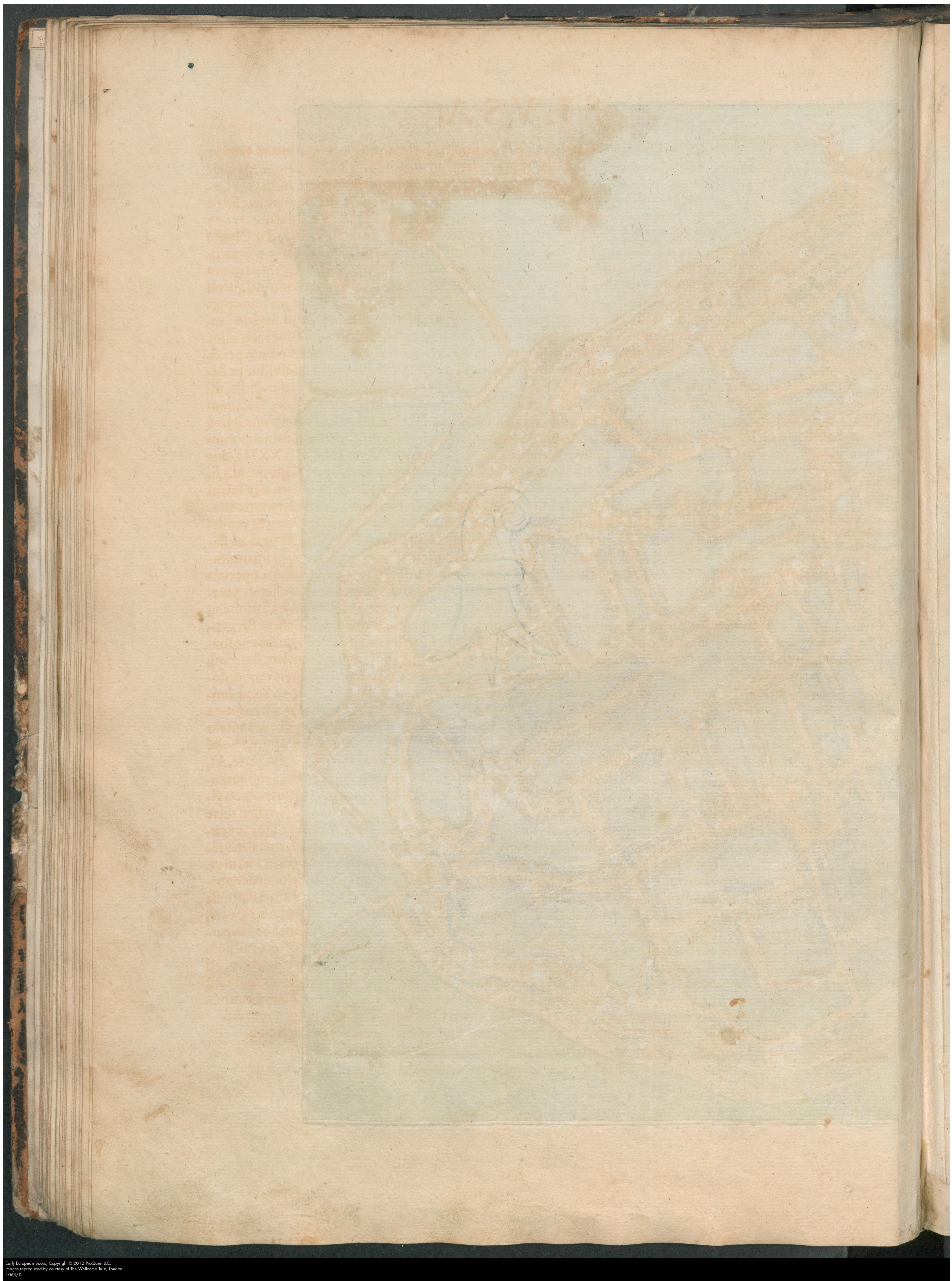
DVACVM.

VACVM, in Flandriæ, Hannoniæ, & Artesiæ confinibus, opp. quo non aliud mœnibus & incolis cultius, munitiusque, aquis quàm optimè instructum, fontes siquidem limpidissimos habet cōplures, vnum propè D. Amati, maximè celebrem, qui Mauronti, cui sacer est, nomen cœpit. Altissimo aggere, quasi perpetuo quodam monte cingitur, quem binæ etiam fossæ, aquis refertæ, venustissimè ambiunt. Scarpo itidem fluuio irrigatur, qui prope Atrebatum ortus, in hanc vrbem Duacensem, duabus illabitur faucibus, inde frequentibus diductis riuulis, præterquam, quòd varijs in locis oppidanis vsui est, & emolumento, vbi se tandem colligit, ibi demum aquis adauctus, nauigabilis redditur, vt onustas mercibus cymbas Tornaco, Aldenarda, atque Gandauo, in Scaldin, notum & celebre flumen, peroportunè deferat. Duacenses olim Catuacos fuisse, Cæsaris Commentariorū Scholiastes palam fecisse, Iacobus Lessabeus, Marlianus, & alij affirmant. Sunt vicissim, qui dubitant, cum locus ille Cæsaris in Commentarijs ita legatur, vt nihil ea de re certi liqueat. Verū, vt ad oppidanos nunc redeam, illi hactenus vt illibatam vrbem, ita Principi studiosissimam mentem semper habuêre. Id visum est, cum superioribus sæculis sæpè, tum Auorum Patrumque memoria, quando finitimi Franci in Galliā excurrerunt. Magis verò postremis hisce annis, quibus funestis, & pernitiosis seditionibus, vniuersum Belgium exarsit, quibus ne in minimo quidem contra Regem Philippum itum est. Cum Insulis, Orchiaco & confinibus inferioris Flandriæ in summa est, & vnum eius Prouincię statum constituit. Rempub. habet optimè constitutam, ab alijs municipijs plane diuersam. Concurrunt enim in ea tria Rerumpub. genera. Regem suum supremum, & monarcham agnoscit: deinde sunt in ipsius corpore, mira quadam maiorum prudētia, duo ciuitatis Prętores, vnus in criminalibus, quem Balliuum; In ciuilibus alter, quem Præpositum vocant; ad quos non cognitio, sed sententiarum à Magistratu latarum, executio pertinet. Habent ij perpetuam dignitatem, & hæreditariam. In Magistratu sunt XIIX. vt vocant, Scabini, & VI. viri alij, qui XIII. Mense ex toto populo à IX. viris ad hoc ab ijs, qui Scabinatu tum defunguntur, nominatis, eliguntur. Quę speciem Aristocratiæ ferunt. Deliguntur enim pauci, & optimi. Quin etiam nullo Nobilitatis respectu, de Plebe vocantur, in quo Democratia versari videtur. Et hæc quidem de Duacensi Repub. & ciuitate: nunc ad vrbem ipsam redeamus. Proximum foro est Capitolium Valecenati haud absimile. Alterum mœnium, quæ hîc geminata conspiciuntur, ad imam aluei crepidinem, arcendis hostibus, prouide collocatum est. Verba sunt Lessabæi, Putatur autem, de Arce perueteri hîc agere, prope D. Amati, in qua turris fuit stupenda altitudine, ac vetustate, cuius visendæ caussa, Architecti, ex Italiæ, & alijs mundi partibus, huc frequenter concedere solebant. Eius immensa altitudo obstabat, cum alia à ciuitate erigeretur, ne is, qui perpetuo in summa curiæ specula, excubias agit, in omnes portarum vias, pandere visum posset. quamobrem diruta est. Domus contigua, partim in publicos carceres, commutata, partim in Orphanotrophium, clↃ. florenis annuis eo ex munere dotatum, quo Rex Catholicus, Carthusianos, qui Valencenis in hanc vrbem aliquando commigrare statuerant, ornaturus erat. A paucis deinde annis, mœniorum forma prorsus immutata fuit. nec enim geminata sunt hodie, sed perpetuus, altusq; agger, duplici aqua munitus, vniuersum vrbem circundat. Templa habet non pauca eximiæ vetustatis. Præcipua sunt Apostolorum Principis, & B. Mariæ sacrum, sub Clodoueo Francorum Rege, Anno à Christo nato Ↄ. erectum. Quorum hoc hodie sacellum est in D. Amato, in sinistram chori. Quatuor Diuorū reliquias adseruat, in queis Mauronti Diua Rictrude, quæ Marchenis colitur, geniti: Illud molem habet, ædificandę ad templi crepidinem turri, iam olim apparatā. At vereor, ne noctua illis aduolauerit, nempe Babylona potius, quam Pyramidem comminiscentibus. Et aduolauit aliqua certè: iacet fundamentum, & columnæ etiamnum interruptæ. quod si emerserit vnquam, futurum, vt Pyramis, qualis nusquam in Flandria, exstet. Nundinæ binæ, Ad Kalendas Sextiles, & Octobres. Frugum maximus mercatus. Conuehuntur autem ex Austrebanēsi, & Artesiaco agro. Lanarum peculiari colore tingendarum ius habet. Ager est supra Duacum, Atrebates vsque, compascuus atque arabilis, at raræ in proximo syluæ. Lignis vtitur aduectis, ex syluis, quæ sunt ab altera vrbis parte, Tornacū versus, satis frequentes. Aedes sunt pleræque non dicendæ venustatis. Genus hominum, nihil minus, quàm effœminatum, proinde pugnax. Itaque propellendi hostis spem, non collocant in adscititiorum militum centurijs: quin prius habent, suum defraudare ærarium, suoque discrimine, superstitem seruare vrbem, quàm alieno ferocire præsidio. Quanquam tamen, sub Carolo Quinto, & ante ipsius quoq; tempora, licet rarius, præsidiarium militem admiserint. Ab eo verò tempore, eā huic vrbi fidem, etsi in Galliæ finibus cōstitutæ, Philippus Rex semper habuit, vt proprijs sub vexillis, ciues militent, ac Patriæ defensioni præsint. Ob quam quidem incolarum tum fidem, tum constantiam, tanta in hanc vrbem Regis liberalitas exstitit, vt quicquid M. suę ex ærario, dotis nomine, debebatur, id omne in magistratus, & vniuersitatis ornamenta conuerterit. Celebrem hîc namque Academiam, à Romano Pontifice approbatā, Anno clↃ.Ↄ.LXIII. multis ab vtroq; immunitatibus, & priuilegijs donatam, instituit. Quæ quidem maxima huic vrbi ornamenta hactenus conciliat, cum ex paupere municipio, opulentā vrbem; ex tugurijs, & casis, ædes magnificas, & insulas: ex parua denique; magnam effecerit. Inuexit mercimonia, opes, prudentiam; toti demum Belgio, præcipuè vtilis, in qua cum omnium facultatum scientia, eadem opera etiam linguam Gallicam Studiosi addiscant, qua in omnibus ferè Belgij Aulis, & tribunalibus, passim res forenses tractantur, & mercatores in negotijs aliquantò libentius, quàm sua vtuntur. Ad hoc Gymnasium amplificādum, summa Regis accessit liberalitas. Domum maiorum suorum, & Arcem, quam hodieque vulgus Aulam inferiorem: *la Basse court*, appellat, in Collegium Facultati Artium donauit, in quo adolescentes in literis & Philosophia exercerentur, locum sanè ad Musas accommodatissimum, quod ad situm attinet, vndique cinctum flumine. Deinde scholam publicā, amplissimā domum exstruxit & Macellū. Ex sua dote in singulos annos IↃ. millia florenorū Academiæ donauit, ex qua summa, omnium Facultatum Professoribus salaria dantur. magnus est auditorum numerus, maximè Anglorum, & tanta docentium diligentia, & doctrina, vt hac iuuencula, non tantum Auiam Agrippinēsem Scholam, sed matrem etiam Louaniensem facilè agnoscas. Regia ista liberalitas, duorum potentium ac nobilium Abbatum studium, mirum in modum inuitauit, D. Ioannis Lentailleri Aquicinctensis, & D. Arnoldi Gantois, Marchensis qui, cum prius vnum Collegium communibus sumptibus cogitassent, ad incrementa studiorum, mutatis in melius animis, Aquicinctēsis solus tā amplum Collegium excitauit, vt facile clↃ. conuictorum, vt singuli cubiculum habeant, sit capax. In quo Collegio amplam quandam domum Societati Iesu donauit, eosq; disciplinæ præfecit. Marchensis item, non quidem tam amplum, sed multo splendidius, erexit. Mirum est, quàm in his Gymnasijs & literarum, & Philosophiæ studia, æque colantur, quamque proinde ad superiores facultates idoneam iuuentutem transmittant.

DOVAY.
MERIDIES.

DVACVM, Catuacorum vrbs, tam
situ, quam incolis, et litterarum stu-
dijs elegantissimè ornata

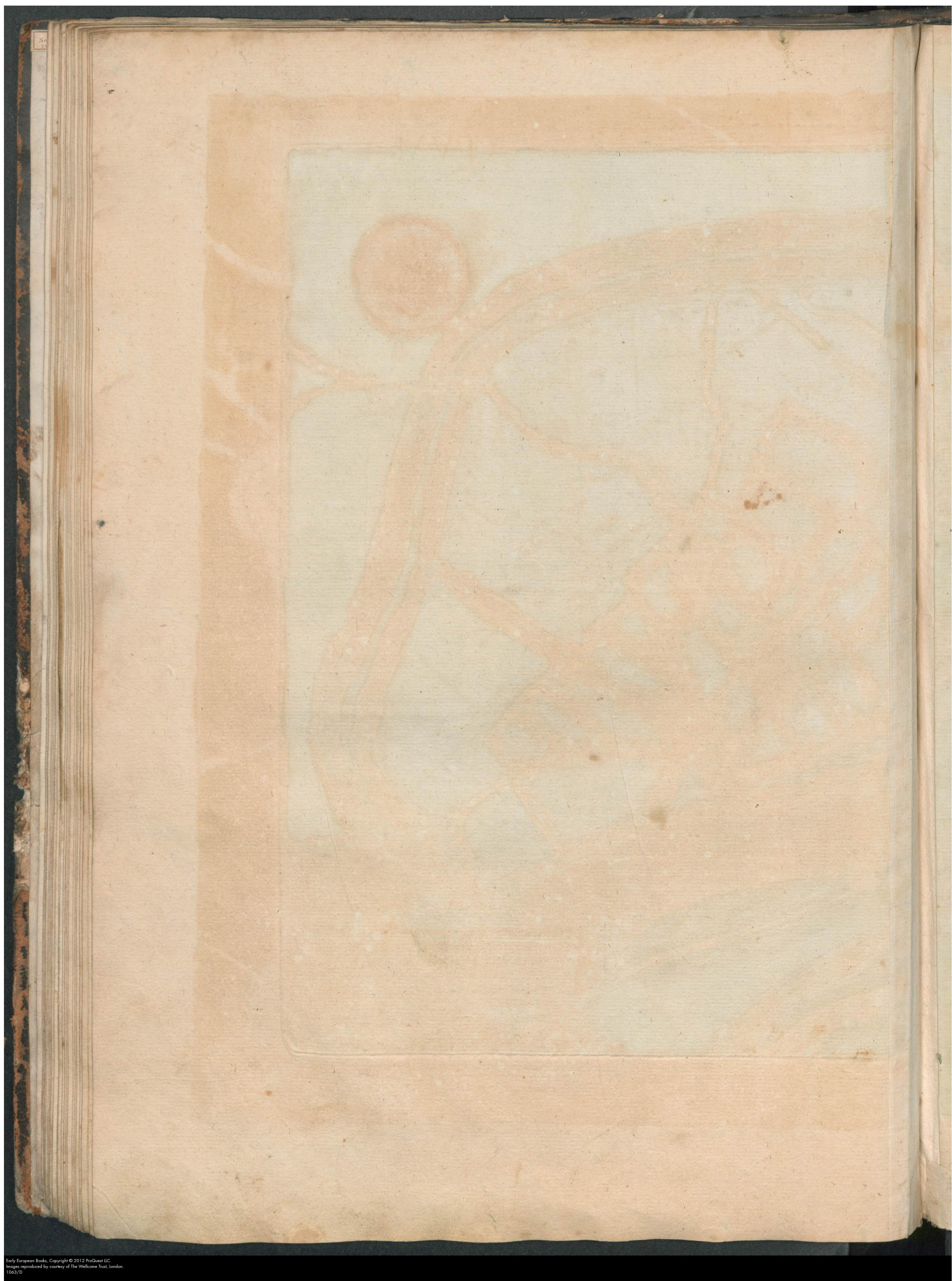
SLVSA.

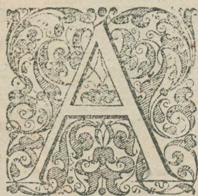
SLVSA, Teutonicæ Flandriæ oppidum, per quàm elegans, quondam Lammiers vliet/ vt palam fit ex publicis litteris, nuncupatum, copiosum olim, & diues, quinque Middelburgo, tribus milibus à Brugensibus abest, qui arte, manuq; facto aquæ ductu, seu Canali largissimo copiosissimoq;, omnes eius territorij aquas, singulari industria, facilè vnum in locum colligunt, easq; pluribus fossis nauigabilibus, per vrbẽ ducunt, ac vnũ in alueum denuò reuocatos, ad Dãmum oppidũ, indeq; ad Catarrhactas, Ter Sluysen vocant, deducunt, eiq;, Reiæ, nomen faciunt. In cuius exitu, portu etiam, quo Slusa opibus olim floruit, (quando non minus, quàm tunc etiam temporis Bruga, Hanseaticis Orientalibus mercatoribus domicilia præbuit) tota Flandria Teutonica cõmendatur. Is, quingentas naues facilè admittit, sicuti & annales Flandriæ perhibent, Anno M.CCCC.LXVIII. paulò ante natalem Dominicum, in hunc portum appulsas centum quinquaginta vno tempore naues mercatorias, inspectasq; ab oppidanis magno gaudio & lætitia. Verùm hunc portum & oppidum Slusanum, temporum iniuria collapsum, Brugenses nunc restaurare, & beneficijs augere instituunt. Ad oppidi latus, arx egregiè constituta, quam Rex militum præsidio tenet. Dux autem Bouillonius, & Gallię Admirallius, siue maris Præfectus, ille prius Hesdini, hic posterius, ad Quintini vrbem capti, & in custodia illic habiti fuerunt. Ea arx, licet nunc ab oppido seiuncta sit, illi tamen antea per ædificia complura, quæ deinde consultò Brugenses euerterunt, coniuncta fuit. Slusanum nanq; oppidum, bellis contra Brugenses & dissensionibus fractum, ad extremum, etiam venditione ipsis à Principe addictum, in eorum potestatem deuenit. Acerrimæ namq; diuersis temporibus commerciorum causa, inter Brugenses & Slusanos viguerunt contentiones, quarum præcipuæ Anno M.CCC.XXIII. quas motum nouum, siue magnum vocârunt, hac occasione sumpsére initium· Ioannes Comes Namurcensis, filius Principis Guidonis, patruus magnus Ludouici Comitis, ea tempestate portum Brugensem, ad Slusam possidebat; Simul præfecturam aquæ, quæ hactenus Prętoris Dammensis fuerat, ab Ludouico, rerum adhuc per ætatem imperito, obtinuit, Slusæq;, quascunq; vellet merces, maioris etiã ponderis exponere, & vendere, licere sibi persuasit: quæ tamen merces bonaq; omnia, iuxta leges & priuilegia Brugensiũ, Brugas ad statum emporium subuehi debebant. Gruem ad exponenda quęcunq; bona, Slusę erexit. Ea re, quoniam emporium, quod stabile Brugis erat, cùm summa pernicie Reip. Slusam transferri videretur, summa ope cum Comite agunt Brugenses, vti ea omnia, quæ absq; communi terræ consilio Namurcæo concesserat, prorsus & in solidum reuocaret: alioqui multò grauissimam rerum omnium secuturam esse perturbationem; quam quidem reuocationem, postquam fortiter contranitente Namurcæo, obtinere non possent Brugenses, ad arma se conuerterunt. Magno numero fortiter instructi, Slusam versus mouent. Distat tribus nostratibus milib. Ludouicus ea de re certior factus, aduolat Cortraco Brugas, vt, si fieri posset, impediat, frangatq; eorum inceptũ: sed frustra omnia conatur. Coniurant vnanimiter omnes in Slusensium interitum, nisi donationem illam Namurcæo factam, Comes protinùs per nouas tabellas rescindat, atq; abroget. Et ne omnia priuato videantur agere consilio, Ludouicum vna secum Slusam ducunt. Namurcæus, qui hæc futura minimè ignorabat, quantis potuit munitionibus, militumq; robore, se ad resistendũ parabat: mente autem consternatus erat, quòd vnà cũ inimicis suis Comitem accedentem videret. Venientem nihilominùs hostẽ facta eruptione acriter excepit: primùm occisis Signiferis retrocedere coëgit, interfecta aliquanta parte. At, postquam reliqua manus accessit Brugensium, longè impar euasit: fusus fugatusq; est, atq; à Brugensibus captus, ductusq; Brugas in arctissimam custodiam, quæ Lapis dicitur. Desiderauit eo prælio ex suis nobiles viros vsq; ad viginti, si modò veri sunt, quos inuenio, commentarij: quo ex numero primarij ac præcipui fuére Florentius Bersaliensis; Simon ab Bruchdammo, & Ioannes Beruagius, omni pœnè vulgari milite, aut cæso, aut fugato, aut submerso. Ipse per vrgentissimas Comitis preces protectus & seruatus est, alioqui ab furiosa multitudine discerpendus. Slusam Brugenses diripiunt, direptamq;, nullius habito respectu, per iram incendunt, ac funditus euertunt. Paulò pòst, dum pro Namurcæi liberatione apud Fanum Odomari conuẽtus indicitur, vbi multa primorum virorũ, ea de causa frequentia, nuntium, ipsum Namurcæum è custodia elapsum, Brugensiũ animos ad pacem inuitat; Maximè, quia Carolum Galliæ Regem Namurcæo fauere, idq; agi cognoscerent, vt adempta Slusa, atque maris accessu, emporio spoliarentur, eumq; in modũ in perpetuum vrbs ipsorum humiliaretur, nouo emporio ad Slusam constituto. Itaq; sex, & sexaginta millium nummum solutione admissorum veniam à Comite sibi cõparant. Proximum Slusæ inter Brugenses, est Dammum, valdè opulentũ, populo, & mercatoribus frequentissimũ olim oppidulũ, portu etiam, & vinorũ statione celebre, clauis & ostium maris. claudebat quippe, & aperiebat Brugensibus, mercatoribusq; omnib. oceanum: sed nunc, incursionibus Gallorum, intestinis etiam Gandauensium atq; Brugensium dissidijs, alienata mercatorum frequẽtia, instar vici est, & portus iam nostra memoria, nihil est aliud, quam fossa manufacta, per duo milliaria Flandrica vsque ad portum Slusæ, æstu concitato tantummodò nauigabilis.

SLVYS
Die Oost port
S. Iohans Kerck
S. Ians Damme
S. Iacobs port
Het Pas

VYS.
Die Suyd port
Onser Vrawen kerck
Die Co re mart
Rhat haus
Die melck marckt
Die visch mart
Vrawen port
Die hauen
Die Smee port
Die West port
SLVSA, TEVTONICÆ FLANDRIAE OPP. ADMODVM ELEGANS.

ATREBATVM.

TREBATVM, vulgò Arras, Artesiæ, cuius gens Iulio Cæsari Atrebates, qua
voce vniuersitatem accipit; Recentiores, Latine scripturi, scilicet effinxêre pro vr
be, & capite gentis: sed, quam rectè, aliorum esto iudicium. Nos, antiquitatis imi-
tatione, Atrebatum Augustam mallemus dicere, sicut ciuitatem pro Repub. vni-
uersa, Iulius purè loquens, protulit. Vrbs est maxima, & politica dignitate clara,
adeoque cum naturali situ, tum propugnaculorum, murorum, & turrium præ-
sidio munita, vt, non nisi longissima obsidione expugnari facilè queat. Intra teli
iactum indidem Scarpa præterfluit; Duaco, senis; Dorleno octenis; Cameraco,
nouenis; & Ambianis, denis quaternis abest miliaribus. Vrbs ampla, augusta, &
spaciosa, imò, Dipolis. Nam pariere quodam intergerino, ac mediano scinditur, ac secernitur. Quarũ par-
te altera ciuitas Antistiti nimirum obnoxia vulgo vocatur: Altera autem, quæ dominum agnoscit, vul-
gò, male, villa dicitur, ea vrbs est. Interim ciuitas vt vrbe minor, angustiorq;, tamen propugnaculis, mo-
libus, &, opere firmissima est, & affabre facta. Vbi Cathedra, fama celebris, Mariana, ac inibi Bibliotheca
manu scripta. Libri verò omnes theologici. Omnium primum Antistitem hîc instituit D. illum Veda-
stum, D. item Remigius Rhemorum Archiepiscopus, anno Domini. D. XXXI. Procedente tempore,
ea dignitas in Cameracensium itidem Antistitem transcripta est, sic, vt ex gemino, vnus duntaxat,
coalesceret Episcopatus. Atque adeò, vt multam ætatem Atrebates huiusmodi dignitate frustra-
ti. Forte autem euenit, vt Samobrini siue Cameracenses Henrico Quarto Imperatori studerent, ac
fauerent, hunc cœperat inimicum Pontif. Maxim. Roman. Vrbanus II. hostemque Ecclesiæ Romanæ
proscripserat, qui aliqua ex parte, ita animaduertere volens in Cameracenses perduelles, ac Imperatoris
iam dicti socios, Atrebatibus pristinum Episcopatus honorem restituit, Episcopumq; creauit Lambertũ,
ad Teruanam tunc Archidiaconum, id, quod contigit Anno M. LXXXXV. Egit ibi haud ita pridem
Antistitem Antonius Perenotus, hodie Cardinalis Granuellanus, vir insignis, & fama notissimus, quo E-
piscopatum hunc abdicante, suffectus est in eius locum Franciscus Ricardotus, vir spectatus, & literatus,
eloquentia singulari, venusta & grata actione compta, præditus, scriptisq; Theologicis, de horum tempo-
rum controuersijs, clarus, verum nunc in fata, cum summo bonorum luctu, concessit, vir æuo, & sempi-
terna memoria dignissimus. Episcopus autẽ in hac sua ciuitate Atrebaten. singulare habet imperium, hoc
est, magistratus creat, leges irrogat, ius dicit vniuersè, denique tam profanarum, quàm sacrarum rerum
Dominus, Patronum tamen Belgarum Principem, ac nominatim Atrebatum Comitem recognoscit, à
quo electus est, & à Romano Pontifice confirmatus, vel inauguratus. Annuali episcopatui, tanta, quanta
fuerit messis frumentaria, nempe quaterna, vel quina, ac interdum sena Scutatorum millia. Ibi ad Diuæ
Mariæ, magna religione, & egregio cum peregrinorum lapidum apparatu, certum manna adseruatur,
instar lanæ, quod D. Hieronymus ætate sua ad hanc regionem pluisse, suis in epistolis refert, quod etiam
certo, & constituto tempore, nimirum in maxima aëris terręque siccitate, ac sideratione, ad eliciendam,
implorandamque è superis pluuiam, commonstratur. Nec deest vrbi etiam sua Religio: nam illic ad se-
cundum compitum, summa cum cæremonia, in delubro lucerna custoditur διοπετὴς, vtputa, quam rem
sanctam, & cęlitus acceptam, antiquitus credunt, cuius occasione iam commodum in vrbem transmisi-
mus. Ea ampla in primis, ac situ, & opere arx habetur, quam nisi longinqua obsidione non facilè quis ca-
piat. Plateę hîc apertæ: Forum spaciosum. Vedastinorum Sodalitium cœnobium inibi diuitijs reliquas o-
mnes monasticas societates, longe antecellit, vti percunctatione didicimus. Vectigal enim ei immẽsum,
nempè, vicena ducatorum millia, & eo amplius. Deinceps, multa passim templa, apprime ornata, & cul-
ta. Domicilia ciuium appositè facta, & commoda, & eo magis admiranda peregrinis, quòd Hypogęa in
omnibus, & ipsa affabrè facta, pauimento nimirum, aut lithostrato, aut lateritio, eaque altè effossa, de in-
duria. Necessitate enim ea ratione ac via, ciues prouidi, suarum rerum consulunt, qua vrgente, sicuti ali-
quando vsu venit, Hypogæa illis sunt, quæ alijs cœnacula. Bello nimirum æstuante & hoste mœnia tor-
mentis concutiente, in subterraneis illis sedibus, dum extra telorum omnem sunt iactum, cum omni re
sua incolumes, facilius ferunt, tolerantque obsidionem. Hanc gentem, antiquitate, fortitudine, & virtu-
te, vel vnus cohonestat comicus ille Atrebas, summopere ab ipso Cæsare commendatus. In instanti tẽ-
pore, nunc præter cæteros claret Christophorus Assimvillius, in consilium Regis priuatum adscitus, vir
Illustris, Magnificus, spectatus, & doctus, magnificis legationibus ad Angliæ Reginam, & ad pacificatio-
nem Coloniensem, superiore anno, celebris. Ac deinde Nicolaus Bornius Antistes designatus Atrebatũ,
cum rara doctrina insignis Orator, non inuenustus poëta, & luculentus Historiographus. Supremus hîc
sessitat prouinciæ Senatus, vnde recte Mechlineam prouocare fas est, reo actoreque caussa cadenti. Vrbs
sic satis frequentata est Atrebatum, quorum alij mercatores, alij opifices. Horũ sunt multa Collegia, quo-
rum maxima pars lanariæ studet. Hinc leuidense & textile Atrebas, nulla non in parte Europæ, & cogni-
tum, & acquisitum. Hoc iam inde ab ipso Cæsare caput numerosæ gentis fuit. Ad hæc, Carolo Caluo Im
peratore, & Rege Franciæ, & multa post ætate vniuersæ imperabat Flandriæ. Verum, postquã Atre-
batum singularis institutus est comitatus, & à Flandrico seiunctus, huius tantum
populi metropolis, multis tamen nitens clientelis,
est facta, qua conditione, etiam-
num cernitur.

AR

A. Le Beffroy.	I. Les Cordeliers.
B. Labbaye de S. Vaast.	K. Leglise de nostre Dame
C. Sierie.	L. Leglise de S. nicaise.
D. S Croix.	M. S. Clare.
E. S. Jeuz.	N. Le grand marche.
F. Les Carmes.	O. Le petit marche.
G. Leglise de S. maurise.	P. Le marché au poissõs.
H. Leglise S. Obert.	Q. Lhospital de chariot.

La porte de bandonõ

La porte de trypric

La porte de Cite

La porte dameans

L

K

M

ARRAS
La porte de meulan
La porte de S. Nicolas
La porte de Ronville
ATREBATVM, fertilissimæ Artesiæ vrbs primaria, elegantissimo situ, opere, episcopatu, templis augustiss: quorum S. Mariæ, & Vedasti præcipua, & nobilis. viris, præstans.

HANNONIAE HORTVLVS.

ANNONIAM, scribit Lessabęus, olim Pannoniam à Panos cultu, vocatam: deinde, saltum carbonarium: postea, Picardię inferioris titulo, cognitam dicit. Sed tandem Hannoniæ nomen, quo hodie innotescit, ab Hania flumine (quod mediã regionẽ secat) obtinuit. Haniault, incolæ, & Henegaw/ Germani, adpellitant. Habet hęc Hannonia Flandriam cum Artesia ab Occidente; Brabantiam à Septentrione; qua orientem Solem aspicit, sunt illi ijdem Brabanti cum Namurcis, & Leodiensibus vicini; à Meridie, Campaniam, Gallorum Regis Prouinciam attingit. Regio est, si quæ alia hoc tractu, nemoribus, lacubus, fontibus irriguis, pratis & pascuis admodum amœna. Gens bellicosa, & erga Principem, fide & officio incomparabilis. Habet in longitudine plus minus viginti, in latitudine sedecim milliaria. In eo ambitu comprehendit viginti quatuor oppida, & plus, quam nongentos, quinquaginta pagos, aut villas; vt Guicciardinus auctor est. Robertus Cœnalis, in ea bis mille ducentas villulas, turri campanaria (vt vocant) insignitas, numerat. Titulo Comitatus hodie ornata est: & habet in se principatum (vt hodie dignitatis vocabulum vulgò sonat) octo comitatus, duodecim Pares (vt hodie appellãt) viginti duos Baronatus, 26. Abbatias, aliosq; dignitatis titulos, quæ omnia apud Guicciardinum videre licet. Vrbes in ea primariæ sunt, Montes & Valencenę: hæc ad Scaldim flumen, qua id nauigia ferre incipit, sita, amplitudine & vallatis mœnibus inclyta est. Plebs mercimonijs & negociationibus, vt plurimum indulget: magnumq; sibi emolumentũ, ex eo panni genere, quod vulgus, fussetas, & in hac vrbe magna quãtitate texitur, atque hinc, in remotissimas orbis regiones auehitur, parat. Illa, fluuiolo Trullæ insidet, mediumq; regionis ferè occupat. Vrbs admodum munita, atq; aduersus hostium insultus tutissima. Plebs opulenta, plerunque rem faciens ex telæ quodam genere, quod vernaculè, Sayam, adpellant: cuius ibi ingẽs copia conficitur. Sunt præterea Condatum, Halla, Angia, Malbodiũ, Auesne, Bellus mons, Chimacum, Quercetum, Binchium, Mariæ Caroli V. Imp. sororis à curis diuerticulum, atque exstructis ibidẽ ædibus plane magnificis, quondam in delicijs habitum, sed postea ab Henrico II. Gallorum Rege, incendio & ruina fœdatum. Est item Bauacum, vulgariter Bauais, quod nonnulli Baganum, vel Bagacum Ptolemæi esse arbitrantur, nonnulli illud Belgium Cæsari, in suis commentarijs dictum, volunt. Hubertus Leodius tamen, non existimat Cæsaris temporibus tam potens fuisse, sed sub D. Constantino Imperat. potius floruisse: idq; ex numismatibus, quæ ibi magna quotidie copia, huius imagine signata, effodiuntur, colligit. Visitur in huius foro columna lapidea, sub qua ab incolis inchoare omnia eiusmodi viarum capita referuntur, quæ ab eo loco, in omnes Galliæ partes, & sublimi atque recto tramite exporriguntur. Has Brunehildi opera constratas, fama loquitur. Eius quoque nomenclaturam, in hunc vsque diem seruant. Chemins de Brunehault, Gallicum vulgus: Germanicum verò, Die Caßeie/ vocat. Durant vsque hodie harum viarum plurimis in locis vestigia, sed interrupta. Hæ id præsertim miraculi habent (vt scribit Bouillus) quòd sublimiores sint vicinis vtrinque agris: quòd inter insignia Galliæ oppida rectissimum iter conficiunt: quòd silicinis lapillis, qui etiam vicinis in agris desunt, sternuntur; adeò, vt vel ab humo ebulliuisse silices, vel æthere sublimi eos pluisse, quis iudicet, vel alia, quàm humana manu & opera, vndecunque toto orbe lectos in eiusmodi viarum ruderationem quis demiretur. Sunt quoque in huius regionis limite versus Mosam fluuium, quà in Galliam iter patet, Carolomons, Marieburgum, & Philippouilla, in hoc tractu, contra Gallorum irruptiones fortissima præsidia; à Carolo Quinto Imperat. Maria eius sorore, & Philippo eius filio exstructa & denominata. Diues est hæc Regio ferri & plumbi fodinis. Effodiuntur hic quoque diuersa marmorum genera, vt sunt, album, & nigrum, item pluribus coloribus variegatum, ad Regum & Magnatum ædes & sepulchra ornanda, valde accommoda. Calx viua, hic etiam ex terra eruitur. Item carbones lapidei & atri, bituminis indurati natura; quibus incolæ loco lignorum in extruendo foco vtuntur. Conflantur hic quoque vitreæ illæ laminæ pellucidæ, quibus omnem cæli iniuriam, ex templis & ædibus propellimus, hæque præ alijs, quæ alibi locorum fiunt, palmam præstantiã ferunt. Omne item vitreorum vasorum genus & supellex hic conficitur. Vide plura apud Ludouicum Guicciardinum, & Iacobum Lessabæum, qui peculiarem libellum de hac regione conscripsit. Hubertus Thomas Leodius quoque in suo, de Tungris & Eburonibus libellulo, non contemnenda, de hac ipsa Hannonia, recenset.

NOBILIS HANNONIAE COM

Pays de Haynault tenu

Rumegny · Malde · Potelle · Blecourt · Couroublé · Croix · Dandregny · Pereuuers · S. Denys · Audegnye

Louuegnies · Maigny · CIMAY · Marrage · LEROEVX · Resay · LES IGNE · Heripont · PESQVI COVRT · Neufuille les Sogny · Rieulay · Fromatel · Wallers · Moutray · SOGNYES · Bligny · Vilers

Hartam · S. Vuauldrut · S. Feullie · Vicogne · S. Denys · Liessy · Cambron · Marcene · S. Guislain · S. Vincent · ATH · S. Aul degonde · Spinleu · Chi lenghie

BAVAY · Beaumont · Fontenelle · Vallencenes · Cimay · Condet · S. Guislain · Sognyes · Veneur · Panetier · Seneschal · Côte de Beaumõt · Côte de Lalain

Rans · Loqueuille · Lens · Silly · Petit rieuy · Cieure · Aueine

Wadripot · Frasne · Bousie · Belleuille · Condet · Ville · Kiurain · Fontaine · Antoing · Haureq · Enghien

Escarmain · Aubry · BEAVMONT · Courbege · Grãt Wargny · Iumot · Somain · S. Verone · S. Auldegõde · S. Denys · S. Piere · S. Paul · S. Badil · S. Wauon · S. Heltrud · S. Ladelain · S. Guislain

Saultain · QVESNOII · Hom · Amerual · ENGHIEN · Beaufort · MAVBEVGE · Vuagnonuille · Beaurains · Petit Vuargny · Blargny · Desclebies · Chipty · VALLENCENES · MONS

Sebourg · Hamel · Vuadeghien · Nuste · Preissant · Hehimers · Bleaugie

Venus tissimus iucundissimusq; Hannoniæ Hortulus, tanta Cœli, aërisque amoenitate; tanta rerum omnium et necessariarũ, et delitijs splendidissimis inseruientium, copia, vndiq; confertus, vt amoenissimus cultissimisq; totius propemodum Europę regionibus, optimo iure, prǽferri meritò debeat. Etsi enim ambitu tantum suo, decem et septem, tam in longum, quam in latum, milliaria, colligat; vrbes tamen, vallis, muris, propugnaculis habet munitissimas 23. Baronias, publica militię signa, seu vexilla, gestantes, totidem. Comitatus. 4. Patres, quos vulgo, Pares Regionis nuncupant 12. Abbatias 22. Pagos, turrigeris illustres Ecclesijs 2200. ijs, qui campanarijs carent, omissis. Primarię dignitatis Princeps Chimays.

Le ioly & plaisant Jardin d'Haynault est doué de si bon air & telle abondance de toutes choses, tant necessaires à la vie humaine, que seruantes au plaisir & delectation d'icelle qu à bonne raison doit estre preferé aux plus plaisantes & Cultiuees Regions de L'Europe; Et combien qu'il ne contienne en son circuit, longueur & largeur, que 17. lieuës a toutesfois en son contour vingt & trois Villes, bien munies, de Portes, Bouleuerds & Murailles; Barons portants Banieres en temps de guerre aussi vingt & trois. Quatre Contes; Peres, que le vulgaire, appele Pairs de la Prouince, douze. Abbayes, vingt & deux: Villages, ayants clocher 2200. sans les Hameaux, n'ayants clocher; vne principauté de grande authorité: Nommeé, Chimay.

MONTES.

MONTES, Hannoniæ vrbs potēs & ampla, muris, propugnaculis, & aquis probè instructa, de qua in hūc modum Iacobus Lessabeus, in Hannoniæ descriptione. Iulium Cæsarem, rebus alioqui fœlicissimè gestis, tradunt obsidione Belgensi multa clade defatigatum, aliquantisper supersedisse, intereaq; eo loci penetrauisse, vbi in edito colle Pani fanum erat, ac mox eum montem vallis, & ligneis propugnaculis, vti earum rerum materia suppetebat, velut præsidio futurum, instruxisse. Porrò, Hunnis, Pannonijs (quibus à Pane nomen remanserat) Rhetijs, & id genus fortunæ adiuratis viris, qui tum palantes, suo quisq; more agebant, huc summum erat, oraculi gratia, confugium; donec nominatissimi, terra mariq;, Ducis Iulij aduentu, ex fano castrum haberi cœpit. Post supremū Brunulphi diem, qui eam arcem obtinuerat, traditæ rerum habenæ Alberico, Sigiberti Austrasiorum Regis (Austrasiam inter Oceanū, Mosam, & Scaldim tū posuére) ad recuperandas mortuo Dagoberto possessiones adiumento, vnde & filiam eius sibi matrimonio copulauit. Alberico tandem libuit ociū arcis instauratione oblectare, maximè autem turris, cui ex suo nomine vocabulum indidit, quanquam alijs placet ad Albonem eam referri. Secus castrū locus erat, quem sanctæ habitationis gratia, Gillenus Antistes Valletrudi designârat, vbi iam miraculis quoq; conspicua erat. In eo Sigibertus ædem Deiparæ construxit, sanctimonialesque ex Valletrudis ædicula, opima sorte asciuit. In Arce Montana, Prætor ex ordine Torquatorū, principem agens, ius dicit, noxios, & patria interdictos ciuitate donat. Penes eundem creandi in annos singulos Montani Senatus, sub ferias Ioannis præcidanias, Mense Iunio, ius est. Tradunt, Carolum Magnum donasse Montes Metropolitano munere, cæsareisq; priuilegijs firmasse. Iam ex ipsa vrbis nomenclatura intellectū oportuit, præcipuam vrbis faciem, nunc in colles assurgere, nunc vallibus deprimi. Ad fori crepidinem fons est, magno totius populi cōmodo, procul ductus. Nam supra Dionysij in Broceria, paludes, ortum habet, ligneis fistulis grauissima arte compactis, quæ fluuium Haniam, & citeriorem syluulam trāsmittunt. Alluitur oppidum Trulla fluuio, paruo admodum vsui inuehendis, euehendisq; mercib. nisi huic rusticana ex superiore parte palus, suas aquas hebdomadatim fœneraret. Primo, quàm Montes reliquit, lapide, Trullæ immiscetur Hania, hincq; toto nomine ei Trulla cedit, Condatum vsq;. Vrbs paucis supra sæculis, & virorum & ædium frequentia, ad maximum numerum locupletata, opibus, quantum facies ipsa pollicetur, non inferiorib. Frequēs ad Francfordianum & Anuerpianum mercatus profectio, idq; saginariæ negotiationis gratia, qua re textrinarum ingens copia. Oppidum, si quod aliud, natura & propugnaculis munitissimum, fossa circundatum, & vna haud temere parte obsidionis impatiens. Gēs ab huius ætatis vitijs, ne dicam, prorsus aliena, sed tamen comitatis, & beneuolentiæ magistra; in tractandis amicis, & excipiendis hospitibus, summam eius agnosceres humanitatem. Imò, mecum contenderes, quorundam ædes, munificentię ac liberalitatis officinas potius, quàm priuatas domos, optimo iure censeri posse. Vt autem templorum Anacephalæosin traham in compendium: Curiata sunt, Valdetrudis, Germani, Nicolai, Elizabethæ, ac rursum Nicolai in suburbanis, Bertæ montis appellatione, circumlatis cum eo, quod est Valdetrudis Xenodochio finitimum, Beghinagium dicunt. Cæterum habet S. Franciscus sodalitium virile, habet item fœmineū. Augustino sacra est, quæ dicitur Vallis Scholarium. Eidem Antistiti addictæ sunt etiam virgines, quas à pullis vestibus vulgus Nigellas nuncupat, haud tamen nigris moribus. Nam vita integra, omnem sinistram opinionem sustulit. Magdalenæ sacellum est, cum publicis ædibus, excipiendis puellis, quæ sicut exhibuerunt membra sua seruire immundiciæ ad iniquitatem, ita decreuere impendere iustitiæ in sanctificationem. Harum laboris, ac ærumnarū hic scopus est, adstare, succurrere, inuigilare pestilente lue correptis. Qua in re strenuam nauant operam, vbi malū, volentibus superis, grassari cœperit. Proximus est locus eorum, qui tertium Franciscanorum ordinem indepti, Minimi vocantur. Egressis vrbe, offert se iucundissima deambulatio, & ferme quaq; versum ornatissima suburbia, vt ne dicam de syluis, in quibus nec frondium virorem, nec auium garritum desideres, cùm riget æstiuis hirsutus campus aristis.

MO
La Porte de Riuagie
Les Esco: liers.
Le Reguinage
Lhostel d Amerie
Les Repentties
Les Freres de la borgne
Lhostel du Duc dArscot
S Wandru
S. Germyn.
Le Chasteau
La Porte de Berte mon.
La Rue de Bertemon
La Grande Rue
Le pois dufer
La rue a degrez
La porterie
La Chaussie
La Fontaine
Grandarche
La Rue de Tripprie
La rue de Haurech
La porte de hayon

ONS.

Le parcq

La place S. Iehan

La porte de Nimy

Rue

Mar

cotte

S. Ladre

Nicolas

MONS, Hannoniæ vrbs potens & am
pla, a Carolo Magno Metropolitano mu-
neze et cæsareis priuilegijs donata, Trulla
flu. alluitur, propugnaculis, et natura loci,
munitißima, Gens humana & opulenta,
Saginariæ negotiationi dedita.

VALLENCENAE.

VAM hodie vrbem Valencenarum dicunt, arx olim fuit, quę, vt in medijs collocata aquis, in quibus multi versarentur cygni, primùm cygnorum vallis, successu deinde rerum, & abundante multitudine, cum in vrbem excreuisset, à Regionis incolis, Vallencenæ nomen habuit. Post Montes, vrbs in Hannonia, primæ notæ: eam Scaldis influit, Bauaco distantem sex milliaribus, Tornaco septem, Auenijs, nouem. Etiamnum illic, ea vrbis regione, quæ Tornacensi & Duacensi portis, interiecta est, intra Scaldim, & ipsos intrinsecus muros, videas antiquæ Arcis reliquias, vt turres, & nonnulla quædam. Situ, mœnibus, & fossis profundissimis, hæc vrbs munitissima est, & præter hæc, aqua per machinas affabrè confectas, longè, lateque ab incolis in planiciem diffundi potest. Ab altera parte Mons, ita eam munit, vt propemodum inexpugnabilis habeatur, nec verò potest, nisi binis castris, obsideri. Magna & amœna vrbs, pulchris ædibus, cœnobijs, atque templis augustissimis plena, quorum duo, vnum à Deipara Virgine; alterum à diuo Iohanne nuncupatum, reliquis præcellunt. Posterius hocà, Pipino Galliæ, atque Austrasiæ Rege, conditum. Cùm autem ditissima hæc sit ciuitas, tum ciues quoque habet ita mercaturæ studiosos, vt & domi, & foris plurimum negocientur, artesque varias, & complura opificia tractent, sed imprimis eius conficiendi texti, quod lingua gentis, dimidiatum ostadium, quodque inuersum appellatur. Hic in lucem prodijt Anno Millesimo, Quadringentesimo, Quinquagesimo septimo, Magni illius Caroli Burgundionum Ducis, in prælio, apud Nancium cæsi, filia, quæ totius Belgij, hæreditario iure, Domina, Maximiliano exinde Romanorum Regi coniuncta, cum sobolem ex eo numerosam peperisset, Belgium Austriacæ ditioni coniunxit. Hic plures conditi sunt nobiles, ac Principes viri, quàm vllo alio, totius Belgij loco, id, quod hodie magnifica ipsorum mausolęa declarant. Habet verò ista vrbs Prætorium, atque augustalem statum, ab Hannoniæ Comitatu sęiunctum, quo fit, vt in iuris disceptationibus ab eius tribunali, non Montes Hannoniæ, sed Machlineam statim prouocetur. Milliaris à Valencena interuallo, situm est prædiues illud Cœnobium, cui Viconia nomen, vbi peramplam & nobilem videas Bibliothecam, facultatis, & disciplinæ cuiusuis, libris instructissimam. Intra Vallencenas & Cameracum, non longe à vico, nomine Happa, est & alius vicus, Auenia sicca, nuncupatus, apud quem effoditur insignis ille candore lapis, à Leone quoque Baptista Florentino, in secundo, quem de Architectura conscripsit, libro, celebratus. Hic lapis, ob loci vicinitatem, vulgo Auenianus appellatur, candore Marmoreo, & ad incisionem facilis, serra diuidi, & quouis instrumento, vt neque assulatim frangatur, tractarique potest. Ex eo itaque egregia sanè opera, præcipuè quidem sculptoriæ artis, permulta fiunt: sed quia natura tenerior est, ac proinde frigori, pluuijsque australibus valde obnoxius, incolæ regionis artifices, ne sua opera corrumperentur, rationem excogitarunt, qua ipsum oleo, vernigine, alijsque temperaturis imbutum, confirmarent, ac veluti crusta solidiore, aduersus omnes aëris iniurias munirent.

VALENCENA, QVONDAM CYGNORVM VALLIS, VRBS HAN: PERELEGÃS, ET VALDE MAGNIFICA.

VALENCHIENNES

CARLOMONTIVM.

ARLOMONTIVM, siue, Mons Caroli, angustum est Comitatûs Namurcẽsis oppidulum, firmissimæ arcis instar, Marieburgo vicinum tribus milliaribus, Namurco septem, pulchrè admodum in monte collocatum, ad sinistram fluminis Mosæ ripam, quo in loco prius Giuetum, vicus nõ ignobilis, situs erat. Nomen accepit à Carolo V. Cęsare, qui volens hoc ditionis atq; Imperij propugnaculum obijcere, Marieburgo à Gallis tum occupato, id condidit Anno Domini M.D.LV. Hoc namq; tractu solertia & præmonstratione quorundam, etiam à Rege Philippo Arces & loca munita sunt excitata, quemadmodum & à Maria Regina Hungarię, non procul ab eo fluuio, qui ad Vireium oppidũ in Mosam fertur (quem ipsa nauigationi statuerat idoneũ reddere retatione) de suo nomine, munitissimum oppidum conditum est; quòd hæc loca nullis propugnaculis munita, hostiũ incursionibus semper paterent. vnde Martinus Rossemus Gallico stipendio Francisco Regi deuinctus, dum exercitum in Galliam alia via è Geldria per Brabantiam ducere non posset, hàc fecit expeditionem: quam, quia collimitia hæc nullis arcibus adhuc essent firma, propter locorum asperitatem & horrorem, quibus satis tuta & defensa credebãtur, nemo eum tentauit impedire. Atq; hæc, in hisce locis tam multorum munitissimorum oppidorum recenti memoria excitatorum, caussa præcipua fuit.

LANDRECIVM.

ANDRECII situs ad Sabim est, tribus ab vrbe Querceto milliaribus, sex à Valencenis, Exiguum id quidem Hannoniæ oppidum, sed firmissimum, Et quod fortiter Carolo V. Cæsari Anno M.D.XLIII. restiterit, Gallis ipsum occupantib. valde famosum. Id exinde Galliæ Rex Duci Arschotano, cuius erat ditionis, restituit, cũ quidem insequente anno Crepinij pax conciliata esset. Sed ita pòst Cæsar cũ Duce transegit, vt oppidum hoc in suum ius, ac dominium transcriberet, Duci eius nomine compensationem ex ęquo & bono faceret.

AVENIAE.

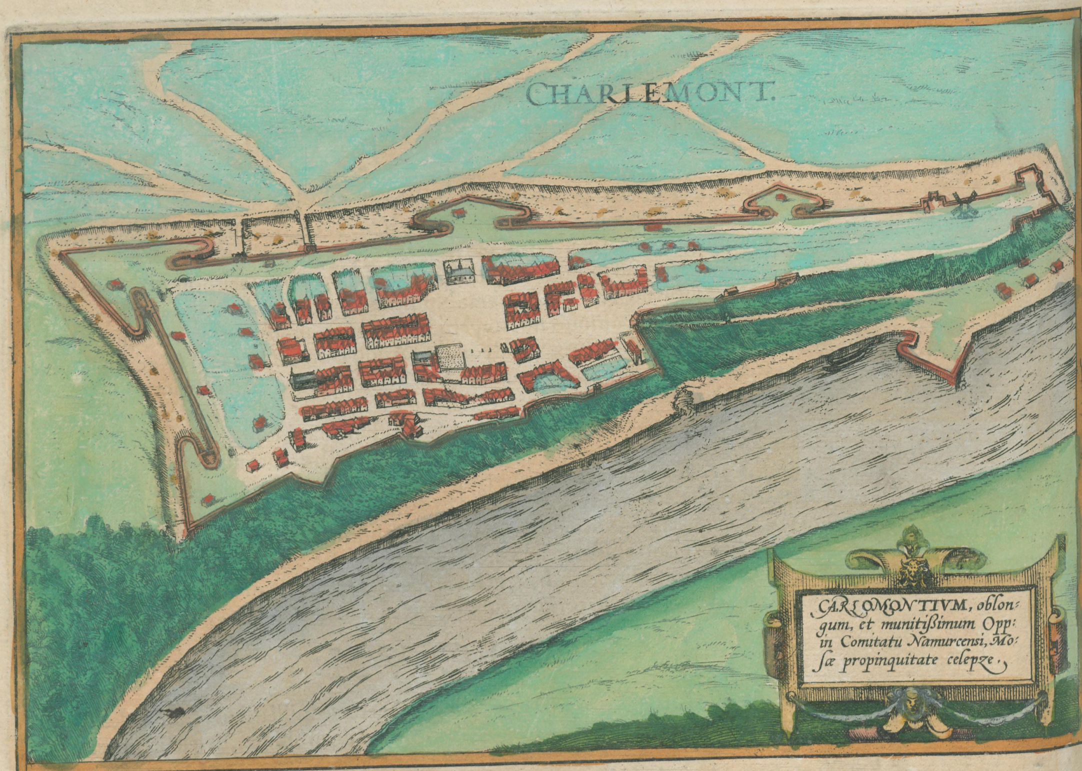

VENIAE, vulgò Auesnes, situ occupant fluuiolum Geprã, Landrecio dissitæ quatuor milliaribus, Melbodio totidem: Splendidũ hoc & valde firmũ Hannonię oppidum. Comitatus, vt vocant, dignitate censetur. Id, cum nuper adhuc in dominio esset Arschotani Ducis, Hispaniarum Rex æqua ei compensatione facta, sibi vindicauit. Cum enim ad Gallici Regni limites pertineat, domini potentioris defensionem atq; tutelam, necessariam habet.

BELLOMONTIVM.

ELLOMONTIVM, Indigenis, situs amœnitatisque caussa, Beaumont; Cimaco, & Binsio abest quatuor milliaribus; Montio, septem; in pulcherrimo quodam monte, abs quo & nomen habet, in Hannonia situm. Paruum id certè oppidulum, sed amœnum & venustum, iuris nunc quidem & dominij Ducis Arschotani, olim portio hæreditaria secundi filij Hannonum Comitis, ex quo & Comitatus dignitatem habet. In eo, tempore ab hinc aliquanto, ante has Belgicas calamitates, Dux Arschotanus vt plurimum agere consueuit.

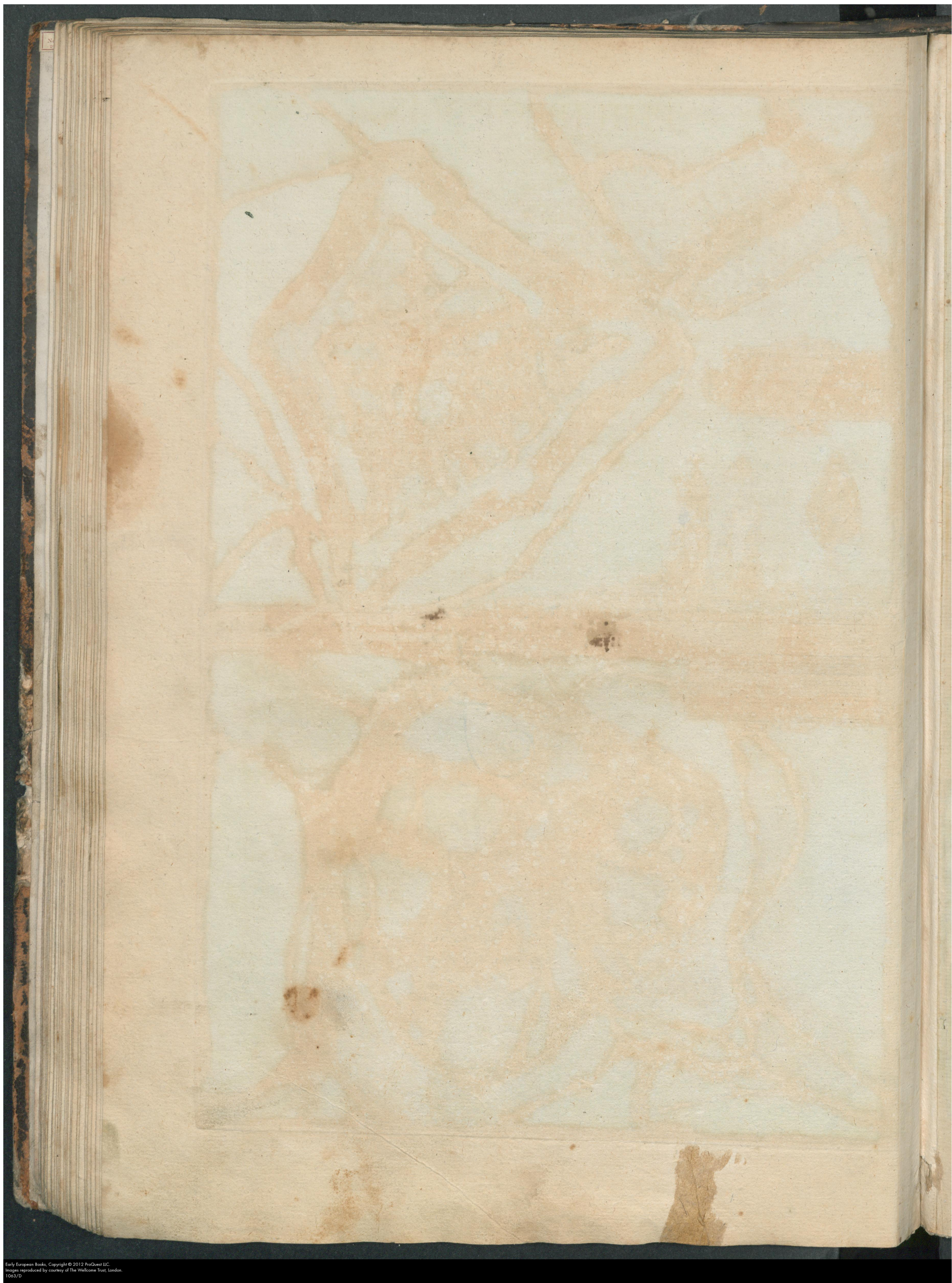

CHARLEMONT.
CARLOMONTIVM, oblon-
gum, et munitissimum Opp:
in Comitatu Namurcensi, Mo-
sæ propinquitate celebre.

AVESNES.
AVENIAE, vulgo, Aues-
nes, insigne Hannoniæ
Opp: ad hostiles propul-
sandos conatus, munitiss.

LANDR ECHIES.
LANDRECIVM, aquis et propugnaculis firmum Hannoniæ Oppidum

VMONT.

BELLOMONTIVM, Indigenis, Beaumōt, illustre Comitatus titulo Hannoniæ Oppidum

PHILIPPOPOLIS.

HILIPPOPOLIS, vulgò, Philippe ville, appellationem cum ortu Anno à Christo nato M.D.LV. à Philippo Hispaniarum Rege sortitum, vnius à Carlomontio, siue Caroli Monte, Marieburgo sesquimilliaris interuallo distans, oppidum est, si quodpiam aliud, firmissimo murorũ ambitu, propugnaculis, machinis muralibus, cæterisq; omnibus, quę ad diuturnam obsidionem perferendam necessaria sunt, munitissimum. Eò namq; abs Hispaniarum Rege excitatum fuit, vt inuictum esset aduersus Gallos Marieburgum tum occupantes, vallum ac propugnaculum. Medio latam habet aream, nundinis hebdomadatim celebrem, ad quam omnes oppidi plateæ, decenti ornatu, tanquam ad centrum conueniunt.

MARIEBVRGVM.

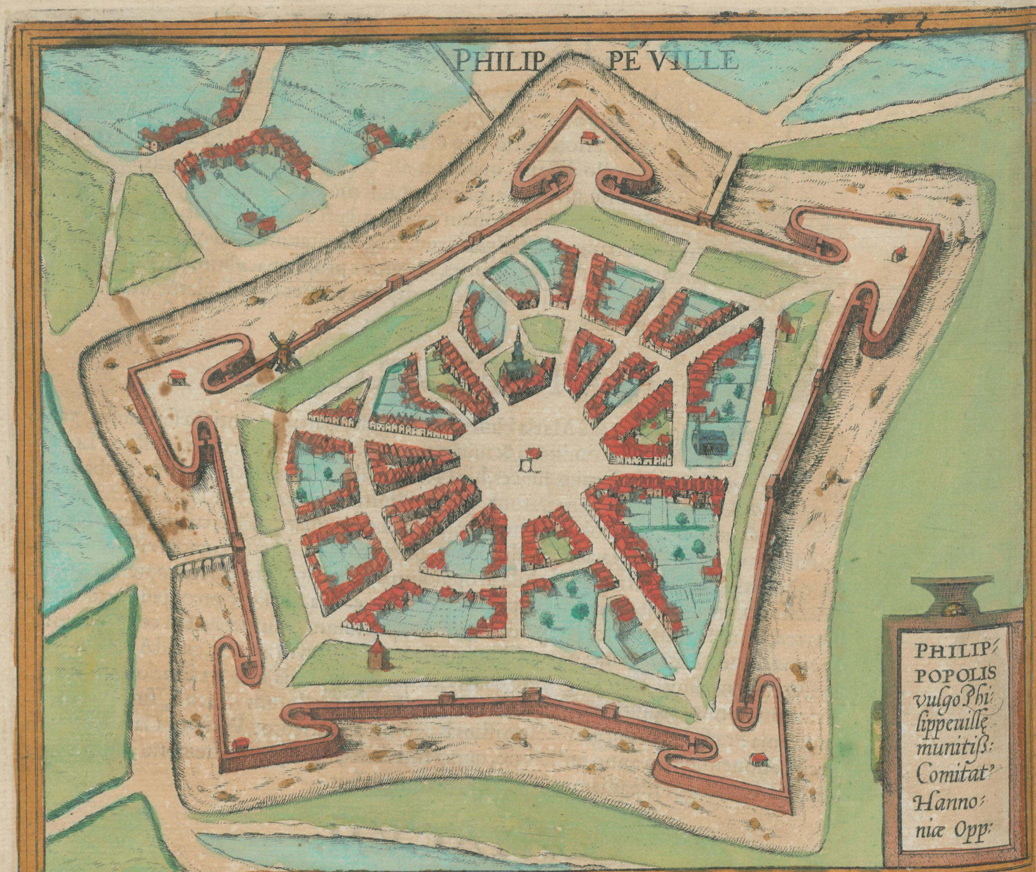

ARIEBVRGVM, à Maria Hungariæ Regina, Caroli Quinti Cæsaris iussu, paulò post id tempus conditum & nuncupatum fuit, quo cum exercitu Gallico Longeuallius & Rossemius Duces, hic Geldrus, ille Gallus, per mediam Brabantiam Lutzelburgum penetrarunt, Anno nimirum Domini M. D. XLII. Situm est inter duos fluuiolos, nomen alteri Gallico idiomate, Alba, cui propinquum est, ad teli iactum; Alteri Nigra, abs quo, dimidiato milliari distat. Abest Cimaco miliaribus quatuor, Montio vndecim. Inexpugnabile id oppidum est, & propter situm, & propter mœniorũ firmitatem, in quibus ita quatuor propugnacula habet erecta, vt figuram oppidi quadrangulam reddant. Hic tamen, vt alibi, & fidele militum prę sidium, & sufficientem commeatus atque annonæ copiam requiras, neque illum præficias, per quem id accidat, quod Anno millesimo, Quingentesimo, quinquagesimo quarto, cũ quidem ignauia, imò, vt fama obtinuit, Risartorum domini proditione, id oppidum in potestatem Gallorum deuenit, summa cum ignominia Præfecti, & cum grauissimo istius Regionis detrimento. Verùm à Gallis, per eam pacificationem, quam anno millesimo, quingentesimo, quinquagesimo nono, cum Belgis transegerunt, Regi Hispaniarum Philippo, restitutum fuit.

CIMACVM.

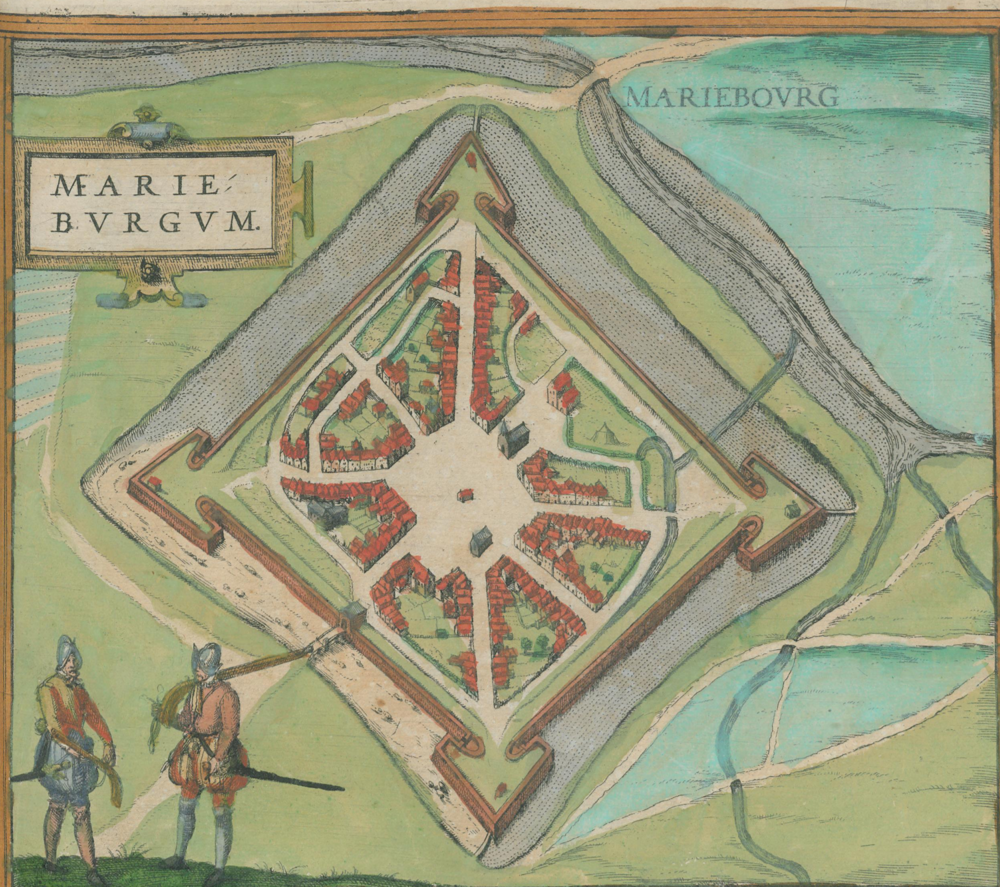

IMACVM, territorij Namurcensis opp. ad Albam flumen in nemore situm, ab Auenijs miliarium sex interuallo distat: Ciuium ædes habet sumptu atque splendore mediocres, & Principis palatium vna cum hortis mirum in modum elegantibus, & amœnis. Principatus etiam titulo insigne est, ex quo Arschotanus Dux, cuius est dominij, Principis adpellatione salutatur. Oppidum hoc bellis, superiore paullò tempore cum Gallis gestis, non semel vexatum ac dirutum, nunc ita restauratum est, vt longè, quàm anteà pulchrius sit, atque firmius. Olim, ni fallor, edidit Ioannem illum Frossartum, qui tam grauiter sui temporis historiam, lingua populari conscripsit.

VALLECVRIA.

VALLECVRIA, egregium Comitatus Namurcensis oppidulum, à Metropolitica Namurcensi vrbe, septimo milliari distans.

PHILIPPEVILLE
PHILIP-
POPOLIS
vulgo Phi-
lippeuille
munitiss:
Comitat'
Hanno-
niæ Opp:

CHIMAY
CIMACVM, cōmuniter Chimay,
Principatus titulo, in Han: prestās Opp:

MARIE-
BVRGVM.
MARIEBOVRG

WALCOVRT
WALCOVRT, haud ignobile Comitatus Namurcensis Oppidum.

DORDRACVM.

DORDRACVM, peruetustum Hollandiæ oppidum, ciuitas VViltorum multorũ opinione putatur, primũ in Statibus Hollandiæ locũ occupat, quatuor fluminũ concursu, in Insulam redactum, Mosæ nimirũ, Vahalis, Lingæ, ac Meruæ, quæ idem Anno M.CCCC.XXI. à continenti abroserunt. Brabantiæ enim cohærebat. Hinc quidam ad quatuor flumina situm scribunt. Sic enim effigiem oppidi, ac situm, cum Philippus Hispaniarum Rex Anno Christi M. D. XLIX. in id primũ possessionem capturus ingrederetur, exprimi & imagini hoc distichon adscribi iussit.

Me Mosa & VVahis, cum Linga Meruaq; cingunt,
Æternam Batauæ virginis ecce fidem.

His igitur fluminibus in insulam redigitur. contigit namq;, vt Vualis ac Mosa fluuij, vna cum mari, continentem, in qua hoc oppidũ iacet, atq; Brabantiæ iungebatur, inundarent. quã verò latè, crudeliterq;, satis inde liquet, quòd vicos, seu Pagos septuaginta totos submerserint, absorpserintq;. Numerus eorum, qui in ijs, simul cum bonis omnibus perierint, æstimatur vltra centum hominũ millia. Paulatim tamen, huius absorptæ terræ quædam particulæ, solitis eius Prouinciæ artibus, & vt fert hominũ eius loci vsus atq; industria, recuperantur. Pisces varij generis, Merua ijs in locis habet: Strutionibus, & Salmonibus, veluti circum Campenam, Zuderzea, quæ dicitur, planè scatet. Itaq; Dordracũ quinq; milliaribus Gouda, septẽ Vltraiecto, distat. Amplũ est, pulchrum, ac potens; & elegantioribus ædificijs insigne. Summum templũ, quod B. Mariæ virgini est sacrũ, oculos mira elegantia, & pulchritudine pascit. Quicquid vini Rhenani in Belgiũ adsportatur ex Germania; quicquid item frumenti ex Geldris, Cliuis & Iuliacensibus, atq; aliunde mediterraneis ex locis, id omne in hoc oppidum, tanquã Emporium, generali Stapula, vt vocant, illustre, transuehitur. Quo nomine, tũ alias ob causas id creuit, & hominũ multitudine, perquam est frequens. Cęterum, quia subinde nostra in hac vrbium enarratione necessariò Stapulorũ mentio incidit, necesse est, maioris lucis gratia, vt Stapuli nominis vim atq; originẽ, & rei naturam, quam ipsum indicat nomen, declaremus. Itaq; Stapulũ ab origine Latina, Gallis & Germanis in ea significatione vsurpatũ nomen, indicat locũ, Principis munere ac priuilegio publicè designatũ, quò importetur vinũ, frumentũ, aut aliud quoduis exoticæ mercis genus. Sic Atrebatum ferunt habere vini Gallici, quod cõtinenti in Artesiam vehatur, Stapulũ. Ex quo necesse est mercatores eò prius vina deuehere, quàm ad alium eius Prouinciæ locũ. Postquam autẽ ad tempus ea in foro venũ exposita illic habuerint, tum demũ possunt, quò ipsis visum fuerit, exportare, ac distrahere. Middelburgũ apud Zelandos Stapulum habet vini Gallici, Hispanici, Lusitanici, aliarumq; Regionum, ex quibus eò, per mare vinũ importatur. Itaque nautę, & negotiatores, tenentur ad eam ipsam vrbem vela contrahere, ibique in littus vina exonerare: postremò, exsolutis, quæ debent, vectigalibus, possunt, quò lubet, cũ sua merce, vela facere. Stapulorum Dordracenæ vrbis, priuilegia in eo potissimum sunt, quòd omnes, qui Rheno, aut Mosa, frumenta, ligna, vina, aut aliud mercis genus illuc vehunt, suas illic naues in portu, littoréue exonerare debeant, & exoluto portorio, suas merces in ipsius vrbis, aut ciuium naues imponere, alioqui, vt eas auehant, cum publicanis transigere. Tametsi autem huiusmodi priuilegia multùm hodie sint inter se diuersa, prout sunt merces, &, quæ illa impetrarunt, vrbes; ex prima tamen institutione ac origine, Stapulorum nomen retinent. Ita passim in toto Belgio Stapulis pro locorum commoditate atque vsu constitutis, magna ex eis cum publicè, tum priuatim ad vnumquemque, summa cum Principis gratia, vtilitas redit.

DORDRE

DRECHT.

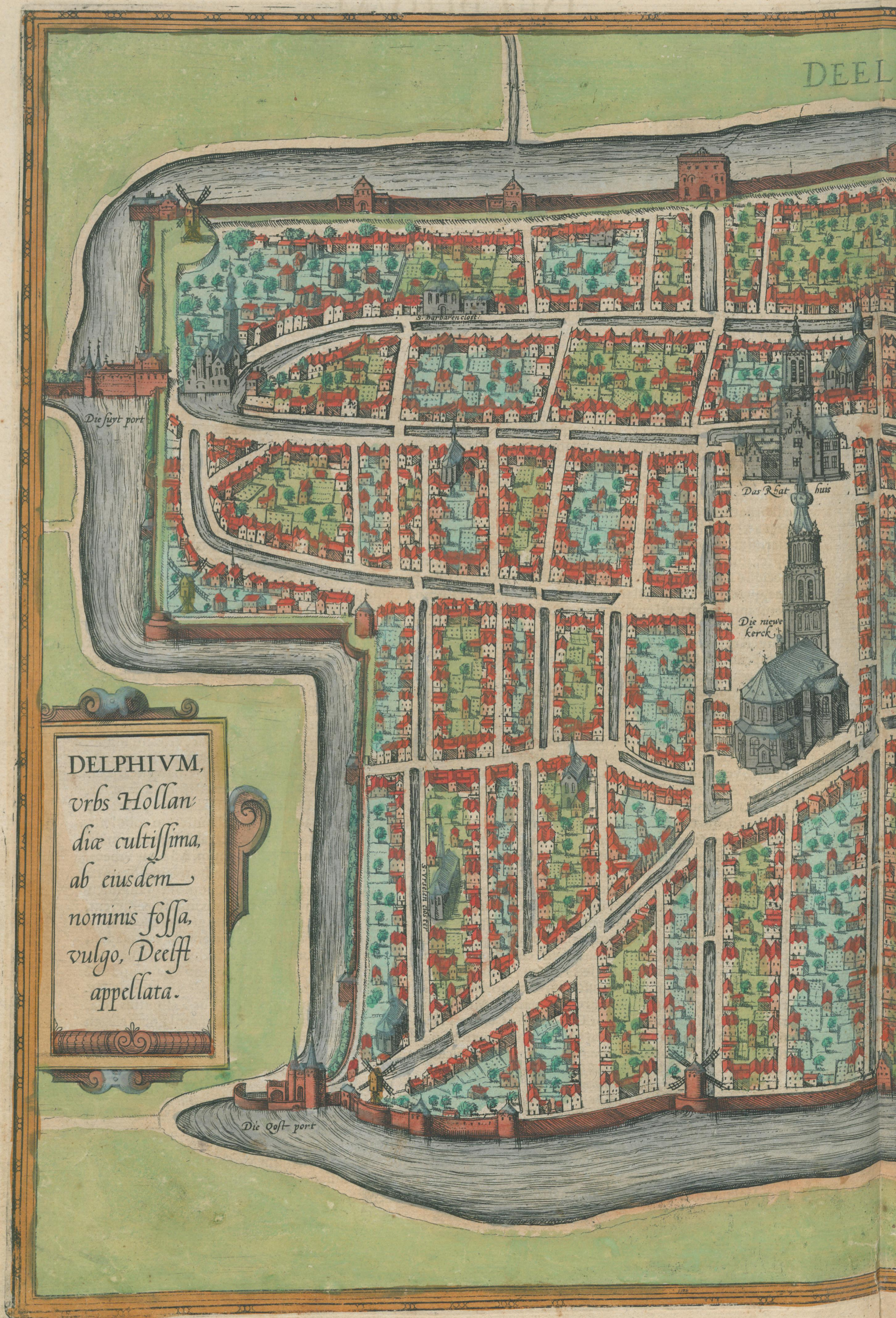
DELPHIVM.

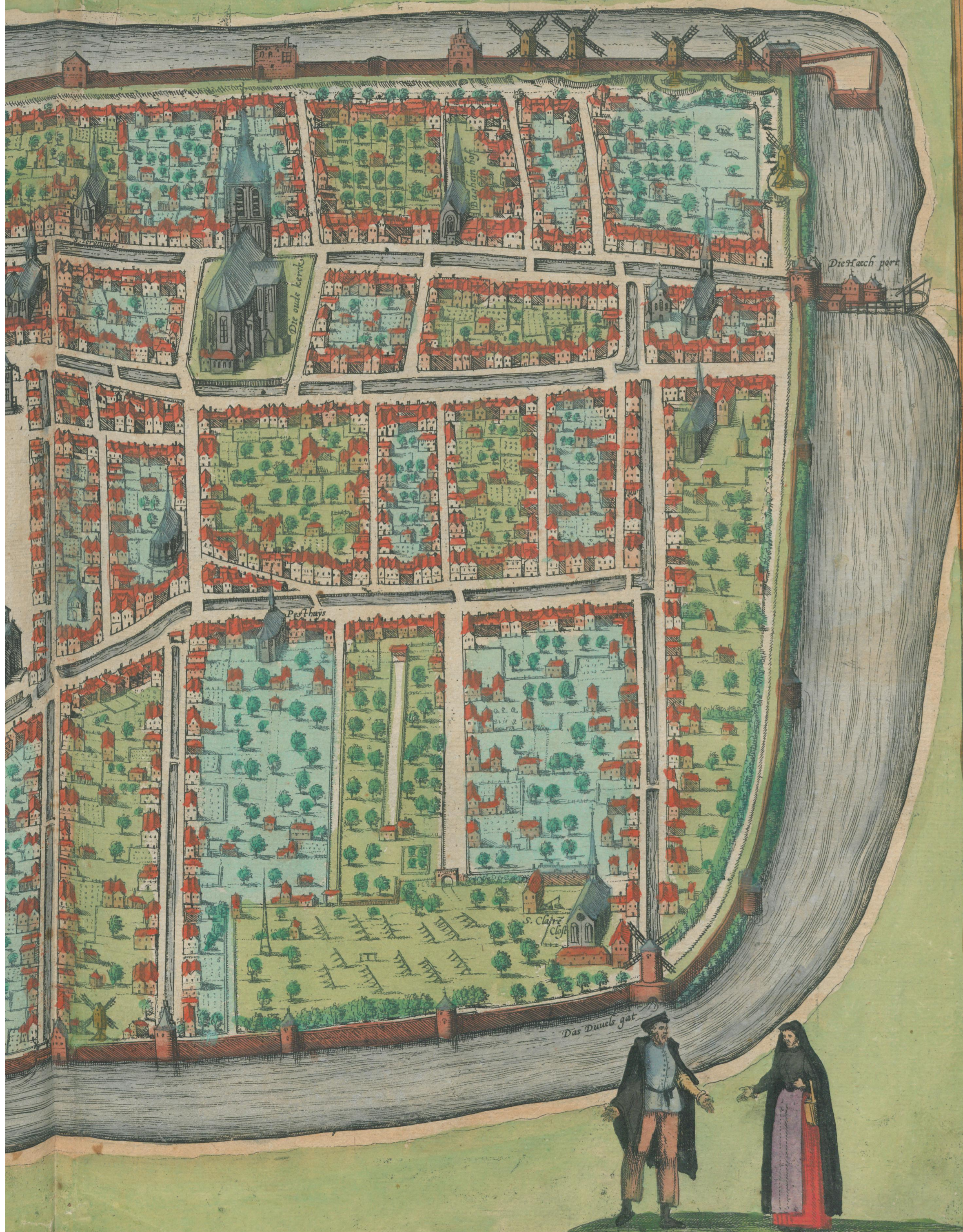

ELPHIVM, Celeberrimum in Batauis opp. secundum in Hollandiæ Statibus locum obtinet. Gentis ipsius lingua ex frequentibus Mosæ alueis eò deductis, nomen sortitum. vulgari namq; sermone, fodere, siue alueū & fossam ducere, Delffen / indigetant. Duobus milliaribus Roterodamo, Erasmi illius doctissimi patria, vnico verò, eoq; exiguo, à maximo, & venustissimo totius Europę pago, Haga comitis distat. Conditū olim ab illo Gothifrædo Lotharingiæ Duce, cognomento, gibbo, Anno salutis M. LXXV. qui ciuitati imposuit Castrum, seu præsidium, in quo & habitabat, cuius iam nulla extant vestigia; & cum annis quatuor per tyrannidem Hollandico potitus Comitatu fuisset, à Theodoro, eius nominis quinto, legitimo Hollandiæ Comite victus, è comitatu tandem expulsus, veruto Antvverpiæ suffossus est. Id oppidum copiosum ac lautum, valido murorum ambitu cinctum, vallo, ac propugnaculis firmum, sed & reticulato sæpimento, muri instar, valde munitum, aqua etiam ea latitudine ambitur, quam vir, alioqui fortissimus, lapidis iactu superare haud queat. Varijs Euripis atq; canalibus, ad magnam ciuium opportunitatem passim distinctum, & aquis mirificè instructum. Vnde quemadmodum in ædium, & domesticæ supellectilis nitore atque mundicie, communi eorum sententia, qui varias mundi perlustrarunt partes, vni Hollandiæ palma conceditur: ita in nitidissima Hollandia, primas eius laudis inter omnes eiusdem territorij vrbes, soli attribuunt Delphio. Quò etenim pluuia frequentior, quæ alias defœdare vrbes vt plurimum solet, eò venustius huius oppidi vici & plateæ, ob situm nimirum elegantem, nitent, cum ea occasione sordes omnes ad canales & aquas, peropportunè transmittat. Inhabitatores ipsi peculiari quadam, & innata humanitate, ciuilitate morum, ac politia culti, Mercaturam & Lanificium exercent, sapidam ac præstantem cereuisiam coquunt, remotisque in locis distrahunt: vnde eius opificij, imò negociationis dixeris, ciues sunt opulentissimi. Aedificia tam publica quàm priuata, sumptuosa & superba. Atque vt prius ab his, quæ religioni nuncupata, exordiar, Primaria vrbis Ecclesia, quam nouam appellitant, cuius prima sunt posita fundamenta, M. CCC. LVI. salutis anno, Basilica augusta & elegans, D. Vrsulæ sacra, præstantissimis summorum artificum Hemskerchij nimirum, Francisci Flori, Antonij Blocklandt, & Petri cognomento Longi, picturis eleganter ornata, eleganti turri remotissimè sese visendam exhibet. Veterem autem ecclesiam D. Hyppolito dicatam, Hemskerchij, & M. Ioannis Schori manus, Vltraiectini quondam Canonici, cuius visendæ in tota passim Hollandia, conspiciuntur picturæ, decenter exornant. Sed, quid de S. Agathæ cœnobio referam? siue enim structurarum magnificentiam (Principes namque viros, hospitio frequenter excepit) siue redituum & annui census opulentiam, siue templi ornatum consideres, singula hæc, narrationis longè superant fidem. Eius namq; virginei cœtus Basilica, propter arctam Musij, eiusdem cœnobij Præfecti vigilantissimi, & Hemskerchij Harlemicolæ, illius quidem poëtæ clarissimi, huius verò pictoris celeberrimi, amicitiam, tota intus exquisitissimis picturis cōtecta, vestitaque erat. Spaciosum & amplissimum est oppidi forum, cui, sicut Orientali in latere, peraugusta & præcipua Basilica, ita in occiduo senatoria domus, splendori longè maximo existit, præcelsa turri, & in ea campanaria harmonia, conspicua, qua celebrium nuptiarum tempore, dum itidem forum nundinis hebdomadarijs frequentatur, lepida exercetur musica, quæ, vti epulantes in nuptijs, iucundissima suauitate exhilarat, ita vendentes, ementesque in forum allicere videtur. In suburbijs, omnis generis mercatura exercetur, domus sunt elegantes, hospitia ampla, quæ hospites, si re pecuniaria bellè instructi, lautissimè excipiant. Atque hæc blandientis fortunę Delphensium, arcta & compendiosa sit quædam narratio. Verùm, cum nihil sub sole firmum, nihil constans, ac stabile: infausti subinde casus, eius fœlicitatem interruperunt, dum rabidi Martis, & implacabilis Vulcani furores, præclaram hanc vrbē turpiter quandoque deformârunt. Ab Adelberto siquidem Bauariæ, vicesimo sexto Hollandiæ Comite, graui obsidione pressa, priuilegijs, murisque priuatur. Sed à subsequenti statim Comite, Guilielmo Bauariæ, priuilegia ciuica ipsis restituta sunt, & mœnia restaurata; ob acquisitam, Delphensium ope, contra Frisones victoriam. Anno deinde M. LXXXVI. in Maio, ipso S. Crucis die, statim à prandio, miserando infortunio hæc vrbs circumuenitur. in ea enim, cum improuiso casu grauissimum erupisset incendium, vtramq; Parochialem ecclesiam, nouam & veterem, Xenodochia, & ducentos, vltra mille, focos, absumpsit, vix quinta vrbis parte remanente illæsa. Mirabile verò, quod in tanto illo incendio à pluribus conspectum, neq, olim fortasse à primis illis naturæ obseruatoribus, neque ab ijs, qui nostro sæculo vixerunt, alibi animaduersum fuit. Plinius quidem & alij, nō postremæ notæ auctores, ceu rem magnam, & obseruatu imprimis (vti re vera est) dignam tradunt, ciconiarum sobolem, ætate graues, & ad cibum quærendum viribus defectos parentes fouere, atque alere: sed, quod ab ijsdem animalibus exemplum id temporis editum fuit, & maius quiddam est, & maiore admiratione dignum. Ad hanc vrbem, loco ad huiusmodi volucrium pastum perquam idoneo sitam, magnę quotannis earum cohortes nidificaturæ conuolant. Incidit autem hæc incendij calamitas in diem Maij tertium, quo tempore iam ciconiolæ grandiusculæ sunt. A multis igitur illic visum, ac obseruatum fuit, parentes, cum flāmam & natis, & nidis instare cernerent, primum omni ope adnixas, vt natos flammis eriperent; cum deinde corporis mole grauiores gestare nō possent, eos alis, quantum poterant, contexisse, aduersusque incendia & flammas propugnasse; ad extremum, tanquam superstites eis esse recusarent, incendio vnâ consumptas, mori sustinuisse. Hinc oriundus erat scelus ille Dauid Georgius, abominabilis conditor sectæ, de qua plura in Indice. Quod quidem in huius vrbis contumeliam minimè narratum putandum; cum vicissim viros honorandos ac suspiciendos plurimos genuerit, quales imprimis fuerunt Aegidius Poëta, & Ioannes Grammaticus. Multo verò omnium præstantissimus Iodocus Sasboutius, clarissimus vtriusque iuris Doctor, Cancellariæ Gelricæ Præses, à Carolo Quinto constitutus, & simul Poëta elegantissimus, cum ad extremum iam vitæ appropinquaret, hoc sibi ipse Epitaphium conscripsit, quod hodieq; in eius tumulo, apud Arnemium primario in templo conspicuū, huc, propter elegantiā & pietatē, adscribere visum est.

Siste gradum: quod es, ipse fui fortaßis eris cras
Quod sum, cadauer putridum.
Olim Iodocus eram Sasbout: me misit in auras
Delft, clara pars Bataniæ.
Ter denis patriæ causas decidimus annis,
Pars Consili haud ingloria.
Deinde & pacatis Præses ius Cæsare Gueldris
Dixi, iubente Carolo.
Quid tituli? quid opes? quid nunc prudentia prodest?
Mors summa miscet inferis.
Sola manet virtus homini post funera, solam,
Dum viuis, hanc ama.

Eadem etiam ciuitas inter cæteros eruditione præstantes viros habuit Cornelium Musium, virginei sodalitij ad S. Agatham Rectorem, virum rara morum probitate, Theologum insignem, Poëtam elegantissimum, & verum Dei, infœlici hoc nostro æuo, martyrem.

DEELF
S. Barbaren clost.
Die suyt port
Das Rhat huis
Die niewe kerck
S. Vrselen closter
Die Oost port
DELPHIVM,
vrbs Hollandiæ cultissima,
ab eiusdem
nominis fossa,
vulgo, Deelft
appellata.

EELFT.
Die oude kerck
Die Haech port
Pesthuÿs
S. Claire Clost
Das Duuels gat

ENCKHVSA.

NCKHVSA in Batauis, etsi si magna vetustate, celebritate tamen nominis præstans, ac nobile oppidum; cognominatum Enckhusa, quasi Enckelhusen/ vel, Einich husen/ Aliquot casæ, quæ situs opportunitate, ob halecum nimirum capturam, & salis confectionē quondam excitatæ, Ecclesiam habebant, atq; pastorem, qui peronatus, vili, ac rustico habitu, quo & cęteri omnes communiter vtebantur, incedebat. Hæ autem casæ, eum Hollandiæ locum occupabāt, qui Frisiam respiciens, canalibus ac foueis passim distinctus, primis casarum habitatoribus, non ita difficilem præbebat accessum. Qui negotiorum gratia, aliquò fortè ituri, asserem secum ferebant, quo obuias passim aquas, quasi pontis opera, superabant. Sed hæc nunc omnia loca æstuosum mare, Züder see/ vulgò, absorbet, quod iuxta oppidum latitudine est trium milliariū Germanicorum. Circa annum autem Domini M.CCCC.XXVI. re, opibus, & ædificijs crescere cœpit Enckhusa, vt tum primum VVaterlandiæ vrbibus annumerari cœperit, & nunc oppidum adprime concinnum ac elegans, copiosis vbiq; aquis instructum, muris cinctum, & propugnaculis validè munitū; ab Anno salutis, M. D. LXX II. publicis, priuatisq; ædificijs longè magnificis, non citra spectantium admirationem ornatum. portum habet perelegantem ac valde capacem, vt arte omnino mirabili, ita sumptibus amplissimis factum, qui tutam onerarijs nauibus stationem, & ab omni tempestate, glacie, & quibuscunq; alijs marinis incommodis, securitatem præbet. Hic autem portus, artificioso, ac valido munitus est aggere, ea ratione composito, qua in vniuersa vbiq; Hollandia, contra vehementiores vndarum ac fluctuum impetus, vallum, & obstructiones aggerantur. Habēt quippe hoc tractu, certum quoddā oblongi graminis, siue iunci genus, quod fundus mari cōtectus, copioso prouentu suppeditat; id certis anni temporibus, sub aquis demetunt, & nauibus, ea ad loca, in quibus ad obstructiones aquarum constituunt vti, deuehunt; vulgò Weyer/ indigetant. Huius autem vsus, ad solidissimas aggerorum iuncturas vtilissimus est, cum eius sit conditionis atq; natura, vt, quo vehementioribus vndarum fluctibus concutitur, colliditurque, eo solidius concrescens, vehementius, fortiusque resistat. Extra Enckhusanum oppidum, via est silice strata, sesqui horæ tempore, euntem exercens: Pagum habet adiunctū, vulgò, GroteBrooch nomine, qui ciuilibus priuilegijs gaudet, eò, quòd vrbs, tanta quondam amplitudine fuerit, vt tritum sit hoc loci prouerbium; Magnæ Grotbrokanæ vrbi, ignobile vicinum est oppidum, Aliquot Casę, cognominatum: quo nimirum, vilis, & abiecta eius notabatur conditio. Nihilo tamen minus, clementem blandamque fortunam, sensijt semper Enckhusa. Cum namque ipsam Grotbrokani, contra æqua vicinitatis iura, stratagemate quodam niterentur obruere; Mittebant quippe eò, in nauibus armatos fœno contectos, quasi fœnarium, more solito, frequentaturi forum; dolusque innotesceret, nec optatum consequeretur effectum: in perpetuam eius rei memoriam, inter Orientalem & Septentrionalem portam, turrim Enckhusani construxerunt, Spitt Broick/ nuncupatam; perinde, ac si ipsa, eo nomine innuat, in contemptum & despectum Brokensium ab oppidanis, quibus modò ornamento est, se excitatam fuisse. Non dissimile oppidanorum facinus, eo tempore extitit, quando Geldrij Hollandis bello imminebant, qui, vt subitò hostiliter Enckhusam inuaderent, qualescunque potuerunt insidias, oppido struxerunt, quorum conatibus ea & dexteritate, & celeritate obuiam Enckhusani iuēre, vt Geldrij, subitò amputatis prymnesijs, ancoras cogerentur relinquere, quas omnes, elabentibus fuga hostibus, Enckhusani capientes, Orientalis portæ turri affixerunt; quemadmodum hodierno etiam tempore ibidem conspiciuntur. Ciues, marinam mercaturam exercent; multi naues construunt, alij sal, nitore pręstans, conficiunt, quod ad exteras nationes auehitur. Alij, copiosa halecum captura victitant. In vniuersum autem omnes, etiam ditiores, vili vtuntur vestitu, ita, vt oppidi Consul, nautico quandoque amictu incedat. Oppidani, maritima negotiatione si vnquam aliâs, tum maximè turbulentissimis hisce temporibus, quibus alij multi re, ac opibus lapsi sunt, diuitias longe maximas coaceruārunt. Belli namque socijs adiuuantibus, omnem maris vicini negotiationem, ad se, violentia quadam, pertraxerunt. Vulgus, ex copiosissima halecū piscatione victitat. Nouembri mense, circa omniū Sanctorum festum, Nauiculæ complures, quas Staelōners adpellitant, plures ducentis, quæ binos tantum habent vectores, alto se pelago committunt, & retia sua, vel fixis extendunt stipitibus, vel alligata rudentibus, cum ancoris in imum demittunt. Et, cùm densissimis gregibus haleca, contra vim fluminis ascendunt, fit quandoque, vt tam felix sit, in frequenti piscatu, captura, vt vnica Stalonerica nauis, sex & triginta tonnis onusta, domum redeat. Atque ex isto piscatu, non omnia haleca sale, muriáue condiuntur, sed inueterantur, & infumantur plurima; vnde haleca infumata delicatissima, vulgò, Deybückinck/ in vniuersam passim Ostlandiam, in Germaniam, & ad omnes Rheni accolas, transportantur. Enckhusianum denique oppidum, Ruardum illum Tapper, præcipuum in Academia Louaniensi Theologum, edidit.

Die Zuÿder
Zee
LA MER DE SVT

Die Stadt Enchuysen

Principael huysen kercken en Cloosteren plaetsen ende straeten.

1 Twester clooster
2 S.Gommers kerck
3 Beruoeten clooster
4 Tsuyder clooster
5 Tlutkevelt
6 Grootenviet
7 Nieuwen doelen
8 Syebrants dyck
9 Die viskersdyck
10 Die nyeuwen viedijck
11 Die viedyck
12 Den doelstraet
13 Die karmelckstraet
14 Comenstraet
15 Peperstraet
16 S.Pancraesstraet
17 Westerstraet
18 Herkes steech
19 Stropt straet
20 Vismarct
21 Noort hauendijck
22 Oude bierkaey
23 tNoordtendt
24 Bredestraet
25 Comenstraet
26 Berndestraet
27 Nieuwe bierkaey
28 Die nieuwe marckt
29 Nieuwe straet
30 Dosken-steech
31 Nieuwekaen
32 Kercksteech
33 S.Pancraes kerck
34 Monicken clooster
35 Oude prouentier
36 Blamen poort
37 Suydt hauendijck
38 Mollen padt
39 Die hell
40 2 Amelant
41 Verckenstraet
42 Melckmarckt
43 Feneghen
44 Oude doelen
45 Stadthuys

Van fortressen poorten ende wateringhe

1 Doude gou
2 Mantel
3 Hantuatwater
4 Thooghevelt
5 Bagynnen lant
6 Die vaert
7 Die Westerpoort
8 Stadt molen
9 Chrystoffels tooren
10 Pous tooren
11 Noorderpoort
12 Altenae
13 Nieuwenpoort
14 tVisschers-mollen
15 Noorderdyck
16 Visschers poort
17 Visschers hauen
18 Thop drooch Water
19 Coeysant
20 Trindel
21 Nieuwen opslach
22 Die Ooster nieuhauen
23 Stadt-kaeyen
24 Hillegadt
25 Die rede
26 Tostersandt
27 Snydergat
28 Plaetken
29 Ketegat
31 Die doeuen
32 Doude hauen
33 Packhooft
34 Welgen berch
35 Suyderdyck
36 Suyder poort
37 Nieuwen hauen
38 Keetenn
39 Tochten
40 Timmerwerue
41 tOude kerckhoff

La ville d'ENCHUSE située en la Comté d'Hollande comme elle se comporte a present.

ROTTERODAMVM.

OTTERODAMVM, non ignobile Hollandiæ oppidum, quasi dicas, Rottæ obex, siue agger. Damm namq;, Batauis aggerem sonat. Est siquidem Roterodamum ad Rottam, aquæ ductum, à quo adpellationem habet, situm, Mosæ flumini propinquum. Schidamo, vnico miliari, Gouda verò, tribus distat: oppidum, cum opinione hominū vetustum satis, tum splendidum & copiosum, lanificio, & panni textura, celebre, habens & iustum populi numerum, & scitè admodum constructas ædes; quarum, quæ D. Laurentij nomine sacra, facilè princeps, & splē-dida est, & sumptuosa: sed præ cæteris ornamentis, vrbs ista, hoc nomine potissimum clara & celebris est, quòd patria fuerit viri celeberrimi D. Erasmi Roterodami, omnibus omnium doctrinarum virtutumq; nitoribus politissimi. Itaq; ad memoratam ædem, etiamnum visitur domuncula, & in ea, cella exigua, quæ primùm natum illum excepit. Hāc, vt ingeniosissimus quisque est, & amantissimus, iter illac faciens, reuerenter adit. Tantus ille vir, multis posteritati relictis operibus, quæ ingenij planè diuini argumentum præbeāt, diem obijt extremum Basileæ, Anno M.D. XXXVI. Raræ admodum ingenij & eruditionis dotes Erasmo, eo sæculo illiterato cōtigêre, quibus permulti plurimum tum deferendum censuerunt, ijq; non plebeij ordinis homines, sed orbis monarchæ, nō vulgariter eruditi, sed rei litterariæ, ea ætate, principes. Quippe inuictiss. Carolo Augusto à consilijs fuit. Serenissimus Cæsar Ferdinandus fauoris sui in ipsum documenta plurima dedit. Quàm magnificis verò honorarijs à Christianissimo Galliarum Rege Francisco in Gallias; quàm amanter ab Illustrissimo Rege Henrico, libera, vbi nam eo loci viuere vellet, data optione, in Angliam est euocatus? De summis Pontificibus Leone & Clemente, nihil attinet dicere, horum certè maximus erga eum fauor, multis ad Erasmum transmissis Epistolis innotuit. Sed hæc fortasse, pro istius loci ratione, nimis, de Erasmo, multa. Dum hoc oppidum, Ludouicus Guicciardinus, vt Belgij perficeret enarrationem, in Batauia sua ante annos aliquot describit, in calamitatem sanè maximam Rotterodamum incidit. Casu enim quodam, incendio in ea excitato, ædes nongentis plures, & onerariæ naues permultæ, conflagrarunt, homines etiam aliquot absumpti sunt, omnes detrimentum perpessi. Iam tamen, ob ingentes diuitias, minore, quàm anni spacio (scribit eo tempore Guicciardinus) penè tota restaurata est, atq; adeò frequenti negotiatione, & mercatorum concursu, dictu mirum quantum quotidie augeatur.

GOVDA.

OVDA, Præclarum Hollandiæ oppidum, sextum & vltimum inter Hollandiæ status locum obtinens, circa annum Salutis M.CC.LXXII. sub comite Florentio, à quo ciuicis & præcipuarum vrbium donatur priuilegijs, conditum ad ripam Isselę fluuij, situ est periucundo. Quippe olim obstructo Rheno, circa pagum Catvvick, & præsidium Britonum, duo fluuij, nimirum, Issela, & Lecka, qui se in Mosam exonerant, enati sunt. Itaque, cum non pateret libera nauigatio, & exitus ad mare, per alueos & fossas, flumina circunducta sunt, atq; eo loco, vbi nunc Gouda sita est, fossa incuruata & flexuosa, quæ Gouda appellatur, & oppido nomen dedit, in Rhenum Leidensem ad vitandum mare, & loca remotiora, deducta est, obiecta tamen Sclusa, quam vulgò vocant, ne fluxu Isselæ, campi inundarentur. Tum, tuta nauium statio ibidem originem cœpit, habitationes & diuersoria, hac de caussa, aliquot excitata in aggere. Et noua, hac occasione orta societas, tanta, breui temporis successu, incrementa sumpsit, vt palustrium passim locorum agrestes habitatores pertęsi, qui varijs antea locis sparsim habitabant, iuxta aggerem, locum altiorem cōuenerint, & Ecclesiā, quo rei imprimis sacrę, & religioni vacarent, huc transtulerint. Quæ quidem consociata Batauorum multitudo, loci opportunitate vsque adeò breui tempore creuit, vt vrbis formam, fossas ac mœnia, quo liberius & tutius hic habitaretur, locus ipse desideraret. Qui sub Florentio Comite, vt dictum est, ius ciuium est consequutus. Demum, Comites Blesenses, quorum ditionis postea Gouda facta est, cum animaduerterent, oppidanorum frequentiam, plurimū ob quotidiana incrementa augeri, oppidi pomœria, fossas, ac mœnia, latiori spacio, ea nimirum amplitudine produxerunt, qua se modo visenda exhibent. Recipit autem Goudanum hoc oppidum indies aquā ex maris fluxu, atque refluxu, mundam tamen, defecatam ac dulcem, excoquendæ cereuisiæ accommodatissimam, cui Hollandicum solum, neq; colore, neq; sapore parem habet. Eam commoditatem Isselæ alueus oppidanis suppeditat. Verum propter frequentes & exuberantes eius inundationes, Florentius Comes, eius nominis V. (qui in venatione plus viginti vulneribus confossus, perijt) Anno Salutis M.CC.XC. VI. Vltraiectensis Episcopi consensu, naturalem Isselæ alueum, in pago Vreesvvick, haud ita procul à Viana, obstruxit. Hinc factum est, vt antiquus ille alueus, paulatim enata ex sordibus terra, minuatur. Ars Typographica, paucis, imò nullis ante in Hollandia cognita (nam quicquid librorū tum erat in vsu, monachi assiduo labore, & magna diligentia scribebant) Goudę primum innotescere, & in vsu haberi cœpit, in domo fratrum Collationis. Primaria vrbis ecclesia, eleganti structura, & præcelsa turri conspicua, bis à prima fundatione tota exusta fuit, Anno nimirum salutis M. D. LII. igne cœlitus tacta. Et anno M.CCCC.XXXVIII. eo incendio, quo oppidum vniuersum, deformatum, perijt. Hæc verò Ecclesia, qua modo præcellit structura, magnificè restaurata, conspicitur.

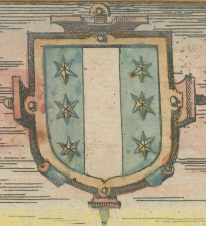

LANDIAE
ROTTERDAM.

GOVDA
lam amnem, quo
vrbs nomen habet,

ODAMVM HOL:
AE OPP.

NAMVRCVM.

EMETOCERNA, Cæſari in Belgis oppidum, Car. Bouillus hodie Namures vocari docet. Sunt & Cæreſi, Germaniæ apud Cæſarem populi, qui nunc Ripenſes, Huberto Leodio appellantur, vbi arx Cerey, apud Moſam; Vegenereo eſt Namur, Germanis Namen/ Nunc paſsim Namurcum, inſigne comitatus Brabantiæ, ad Moſam flu. oppidum. Originem nominis habet ſatis obſcuram. Auctores enim graues ſcribunt, à ſe, an ex alijs, haud ſcio, ab Naino, Gentilium Deo, appellatum; eum in Montis vertice, ad cuius radices ſitum ſit, habitaſſe, & cultum fuiſſe, omnibus ad eum opis, auxilijque gratia, ventitantibus, reſponſa dare conſueſſe: poſt verò Chriſti aduentum (Materno prima fidei Chriſtianæ fundamenta collocante, qui totum Eburonum agrũ, ad ſuaue Chriſti iugum inuitauit) prorſus obmutuiſſe. inde Namurcum vocitant. Alij, hanc vrbem à Romanis, tanquam inexpugnabilem rupem extructam eſſe, referunt: Ipſos nouum murum nominaſſe, vnde poſtea Namurci, ſiue, vt alij perhibent, Namurrę appellatio, corrupta ſenſim voce, facta ſit. Sita eſt inter duos montes, ad læuam Moſæ ripam. Ad Occidẽtem Sambra, Namurcenſe oppidum alluens, id duas in partes interſecat. Moſa pertranſit, exituque dein ſuo, in eam ſeſe regurgitat. Abeſt Louanio octo belgicis milliaribus, decem Leodio, vndecim Bruxella. Pulchra eſt & amœna, arceq́; loco edito, conſpicua, longius ſe videndũ præbet. Ea in arce præclarum eſt Canonicorum Collegiũ, fundatione ac ſumptibus Comitis olim inſtitutũ. Sunt & aliæ duæ in vrbe ipſa Canonicorum Collegiatæ Societates. Altera, in eccleſia D. Albano ſacra, quæ Pauli quarti Pontificis Maximi auctoritate, Hiſpaniarum Rege Catholico petẽte, in Cathedralem eſt euecta. Cuius primus omnium Antiſtes, deſignatus, confirmatusq́; eſt, Reuerend. D. Antonius Hauetius, inſigni doctrina, & verbi diuini adminiſtratione clariſsimus, multis annis, in aula Bruxellenſi, Eccleſiaſtico munere, ſumma laudis celebritate, perfunctus, omniumq́; proinde iudicio, dignus & idoneus iudicatus, qui ad epiſcopatus honorem eueheretur. Altera Canonicorum eccleſia eſt B. Mariæ Virgini nuncupata, idq́;, vt annales perhibent, D. Materni, primi Tungrorum Apoſtoli, auſpicijs. Monaſteria etiam hic aliqua ſunt, vtriuſq; ſexus, inter quæ principem ferè locum obtinet Fratrum, inſtituti D. Franciſci cœnobium, non modo ſumptuoſa, & celebri ſplendoris ſtructura, ſed fratribus, doctrinę, pietatisq́; ornamentis, illuſtribus, & optimis verbi diuini pręconibus, celeberrimum. Multa ſunt inſuper & in ipſo comitatu cœnobia ſplendida, Namurcenſium Comitum olim pietate conſtructa, & opimis honorata reditibus. Inter quæ maximã dignitatis laudem meretur, ſiue ædificiorum nitorem, & elegantiam, ſiue religioſorum fratrum pietati candidatorum, frequentiam, probitatemq́;, ſiue Cœnobiarchæ pietatem, prudentiam, eruditionemq́; cõſideres, quod apud Floreffiam Præmonſtratenſium familia incolit, cuius prima iacta ſunt fundamenta, eodẽ ferè tempore, quo circa annum Chriſti M. C. XX. Merberto auctore, Præmõſtratenſiũ ordo initiũ cœpit. Ornatur inſuper hæc ciuitas, multo ab hinc tempore, illuſtri Comitis titulo, nec exiguo prouentu, quondam Marchionatus dignitate commendata. Sed in ea ſædes perpetuas fixit, totius huius Comitatus Conciliũ, quod appellant, delectorum litibus iudicandis virorum, à quo tamen ad Mechlinienſem Principis Senatũ, prouocatur. Habebat quidem Bruxella Eccleſiaſticam Curiam, in qua controuerſiæ omnes, eius Brabantiæ partis, diſcutiebantur, quæ Diœceſi Cameracenſi parebat. Nam tota Brabantia hîc non comparebat; ſed eius pars, quæ Leodienſem agnoſcebat epiſcopũ, Louanij coram tribunali iſtic ei conſtituto, litigabat. Nunc, ſingulæ Diœceſes, nouis, paucis ab hinc annis, epiſcopis creatis, adſcriptæ, ſingulis epiſcopis parent; Vt Mechlinea, cum ſuo territorio Archiepiſcopo Mechlinienſi, Anuerpia, Buſcoducum, Namurcũ, Anuerpienſi, Buſcoducenſi & Namurcenſi Epiſcopis, &c. Gens, armis dedita, Principiq́; ſuo deuotiſsima. Gallicã, at, degenerẽ, linguam vſurpat. Videtur nihilominus ciuilioris vitæ ſtudioſa, & ad nonnullas artes ingenioſa. Mercatores paucos habet & artifices. Nobilitate verò ita pollet, vt plurimas & diuerſas familias oſtentet, quæ generis ſui auiti ſplendorem ad illuſtriſsimi ſanguinis Principes & auctores, haud incertò referat. Vniuerſam Namurcenſis Prouinciæ conditionem Reuerend. D. Guilhelmus Dupæus cœnobiarcha Floreffianus, ſubiecto carmine, eleganter deſcripſit.

Quiſquis naturam cupis huius noſcere terræ,
Hanc tibi perpaucis verſibus expediam.
Vnica, ni fallor, tota eſt prouincia rupes,
Exili gleba tecta ſuperficiem.
Renuit hinc validum prædurus agellus aratrũ,
Inſidias quòd ei ſaxa doloſa parent.
Areſcit tellus nimium, ſi deficit imber,
Saxaq́; nimboſis, heu reteguntur aquis.
Hinc à quingentis memoratur plus minus annis,
Hæc regio fermè tota fuiſſe nemus.
Auguribus ſunt hîc aptiſsima teſqua peritis,
Aſpera dumoſis non adeunda iugis.
Terra ferax ferri eſt, ſed pene ſiliginis expers,
Triticeo farri nec benè conueniet.
Zea petris gaudens hîc paſsim creſcit in aruis,
Quæ farri neſcit cedere triticeo.
Saltibus & lucis, magna pro parte repletur,
Nec non vitiferi collis abundat ager.
Manantes riui vitreis de fontibus orti,
Per valles crepitant, ſaxaq́;, murmur agunt.
His genitos amnes vmbracula frondis opacant.
Non poſſet Muſis aptior eſſe locus.
Hic dominatus habet fluuios, Sambrãq́; Moſamq́;,
Nauigeros, tamen eſt, q̃ Moſa Sambra minor.
Sit licet ipſe minor, multo eſt piſcoſior illo,
Et maiore beat fertilitate ſolum.
Metropolitanam qui poſtquam perluit vrbem,
Protinus in Moſeas exoneratur aquas.
Noſtraq́; ſylua feras dum paſcit aprica fugaces,
Horrida ſetigeris tota migreſcit apris.
Præ reliquis Regio eſt algenti marmore diues,
Quo ſurgit docta ſæpè toreuma manu.
Quædam ſaxa rubent, niueis interlita punctis,
Porphyrius paſsim creditur eſſe lapis.
Nauigio celeri varium per clima feruntur,
Poſcere quiſq; poteſt, vſibus apta ſuis.

NAMVR.
MO SA FLV.
NAMVR
CVM, ELE
GANTISSI
MA AD MO
SAE FLVMĒ
CIVITAS.

DAVENTRIA.

RANSISALANA ditio, vulgo, Das Landt von Ober Yssell/ Geldriæ est regio versus Septentrionem opposita, in tres partita regiunculas, quarum, quæ Isulæ (veteribus Fleuus, vel Fleuum) vicina est, Ysselandt/ communiter vocatur: Quæ verò trans Vidrum, quem Vecht nuncupant, fluuium, sita est, Twent dicitur, antiquam, vt videtur, Strabonis, & Taciti adpellationem retinens, qui iuxta Camannos, Tuenterorum, siue, vt apud plerosque inuenio, Tenecterorum, & Teuenterorum, gentem posuére, quæ Dauentriam vrbem habet præcipuam, cuius quidem adpellatio non ineptè ad Teuéterorum nomen alludit. Sunt autem viri docti plerique, quibus hæc vrbs viuendi initium dedit, qui non Dauentriam, sed Dauontriam dicendum contendant. Cùm testentur id duo perantiqua quædam monumenta lapidea, quorum alterum, ad Senatoriæ domus ingressum conspiciatur, alterum autem in porta, quæ Brinconis dicitur, quibus Dauontur, sculptum legatur. Quod quidem ab eorum etiam opinione non nimium abhorrere videtur, qui non aliunde, quàm à Dauone, viro quondam inter Saxones honorifico & potente, nomen huic vrbi inditum adseuerant. Cùm enim Frisia, Saxonia citerior, VVestphalia, Sicambria, quæ nunc Geldria, Cliuia, Iuliacum, siue Menapium, Totus ager Traiectẽsis, qui Rheno alluitur: Betua, siue Batua, olim Batauia, quæ nunc Hollandia; VValachria Mattiacorum, quos vocat Strabo & Cornelius Tacitus, quæ iam Zelandia adpellatur, omnes, inquam, hæ prouinciæ, cum fide Christi, & euangelica luce primùm illustrarentur, commodârunt suam operã Christo S. VVilebrordus, Bonifacius, Lebuinus, VVerentfredus, Luitbertus, & alij, sanctæ huius societatis, religiosissimi viri, qui Saxonibus siue Anglis Britanniam deuastantibus, immanemque in Christianos tyrannidem exercentibus, verso solo, patriaque exulantes, huc sese receperunt, Sergio Pontifice Maximo, Iustiniano I. A. &, Pippino Franco, imperantibus, Anno plus minus, D. XL. His inquam temporibus Lebuino, quæ Dauentriæ vicina sunt loca, euangelico aratro colenda obtigerunt, cuius quidem opera, dum populus salutaris doctrinæ tuba à mortis somno excitaretur, desolata sunt idolorum Fana, & primum excitatum est Christianorũ oratorium in oppido VVelpa (alia habet historia, iuxta castrum Viltenburch, antiquitus dictum, modo Traiectum) haud ita procul à Dauentria sito, cui feruore ac pietate populi, adiuncta sunt nouo concionatori ædes. Insignis autẽ tunc beneuolentia ac Zelus Dauonis, cuius supra meminimus, viri opibus, ac dignitate præcellentis, erga Lebuinum extitit, vsque adeo, vt D. Lebuino morte sublato, magnificum Deo oratorium B. Lebuini adpellatione clarum, iuxta arcem suam erexerit, in quo Dei apostolum decenti, & magnifica sepultura decorauit. Ad hanc autem Dauonis arcem, propter erecti templi magnificentiam & vicinitatẽ, multi ædes suas habere desiderarunt, ita, vt ista ædium multitudo & coniunctio, paulatim muris ac foueis cingi, & vrbis nomen, à Dauonis arce sortiri, atq; imperialibus priuilegijs gaudere cœperit. Atq; hęc quidem vrbs dexteram Isalę ripam, situ peramœno, exornat. Cathedrali Ecclesia, & Canonicorum sodalitio commendata, cui B. Lebuinus Transiselanorum Apostolus, sicut & vniuersæ Diœcesi, tutelaris patronus existit, Pro cuius reuerentia Bernulfus Traiectensis Episcopus, medietatẽ collegij S. Saluatoris Traiectensis huc transtulit. Schola insuper Triuiali Dauentria inclarescit, ex qua viri complures scientiarum nitore conspicui, prodierũt. Florentissima autẽ eius scholæ conditio fuit, cum in ea Erasmus ille Rotterodamus discipulum, Rodolphus Agricola Lectorem; Alexander autem Hegius, Rectorem egit. Quatuor studiosorum familijs (collegia dicenda putarem) diuersis diuersorum fundationibus, vitæ & studiorum præsidia suppeditantur, quarum præcipua Domus Cusana nuncupatur à fundatore Nicolao de Cusa. Qui adolescens, bonarum literarum mercatum Dauentriæ gnauiter exercens, & ostiatim victum sibi quæritans (piscatoris quippe pauperculi filius erat, Cusa Germaniæ vico ad Mosellæ amnem Treuirensis Diœcesis oriundus) singulari deinde commendatus eloquentia atque doctrina, Archidiaconus Leodiensis, tum Cardinalis S. Petri ad Vincula, titulo Eudoxiæ, & Episcopus Brixiensis efficitur. Is itaque, ad tantum dignitatis & honorũ culmẽ euectus, præstitorum sibi à Dauentriensibus, (quos humana semper beneuolentia, & hospitalitas commendauit) benè memor, non exiguam pecuniæ vim ad perpetuam quandam fundationem conuertit, qua adolescentum, egestate laborantium, inopiæ subueniretur. Xenodochia etiam in hac vrbe sunt quatuor, misericordiæ exercitijs, & Ecclesiæ, pietati nũcupatæ. Vrbs ipsa, aquis vndequaque cincta, muris, propugnaculis etiam firma est, & populosa, Isalæ aquis irrigatur, (cuius vtraque ripa ligneo hîc ponte coniungitur) qui ex Rheno ortum deducens, & nomen inter Arnemium & Zutphaniam acquirẽs, artificiali, multarum impensarum cursu, ad Dauentriæ mœnia subductus dicitur. Hoc namque tempore paulo ab vrbe remotius, versus Orientale latus, stagnum conspicitur, Isalæ veteris adpellatione notum, quia nimirum, priscis temporibus naturalem hoc loci alueum obtinuerit. Mercimonijs verò imprimis Dauentria famosa est, cuius incolæ in remotis orbis partibus negociantur. Et, quia Hanseaticæ etiam societatis (fœdus est septuaginta duarum vrbium) priuilegijs, & immunitatibus gaudent, hinc in præcipuis eius fœderis Emporijs, puta, Anuerpiæ, Londini in Anglia, Bergæ in Noruegia, communibus etiam libertatibus à Regibus & Ducibus fœderi concessis, vtuntur. Ex qua quidem perampla negociatione, ad summam dignitatem Dauentria peruenit, vt Transisalanarum vrbium, quarum octo præcipuæ, caput sit, & sumptuosissimis proinde ædificijs ornata conspiciatur. Fori medio, insignis negotiationi domus cõstructa est, vulgo, Die Wage/ ex eius arcis ruinis, ex qua Geldrorum Dux Carolus, dum obsidione Dauentriam teneret, multum oppidanis detrimẽti intulit. Quã proinde, vsitato idiomate, ciues Altena, hoc est, Nimis vicinam nuncupabant. Verùm dum Carolus Dux, pauore ac formidine perculsus, ob Caroli Quinti potentiam (eius enim se protectionis atque tutelæ Dauentrienses, Vltraiectino Episcopo diffidentes, commiserant) cuius copias aduentare suspicabatur, ignobili fuga, obsidione soluta, dilabitur, ciues, hostem insequentes ipsaque arce funditus euersa, munitionibus, aggeribusque turbatis ac ruptis, dirutæ, soloque adæquatæ iam arcis ruinas, ad vrbem deferunt, & magnificam, cuius iam modo meminimus, domum, ex eadem ædificant. In cuius quidem domus latere, lapidea conspicitur olla, & morionis in eam oculos figentis, atque subridentis effigies; qua quidem Carolus Geldrius designari fertur, qui ex commemorata arce, ciuium ollas iam longo tempore auidè inspexisset, nec tamen de carnibus ea ipsa olla contentis, de oppidanorum nimirum possessionibus ac bonis, quæ militibus, nondum parta victoria, promissa erant, potuisset gaudere. Vicinus Dauentriæ ager fertilissimus, & ad quamuis culturam aptus, frumenti imprimis ferax, hinc pascuis fœcundus, vnde pecorum ingentes alunt greges. Quin ex remotissima Dania, eo pascendi saginandique gratia, numerosi greges aguntur, lętissima siquidem, & amplissima prata habentur. Præcellentes etiam viros, eruditionis virtutumque elogijs præstantes, qui patriæ ornamento fuerunt, Dauentria edidit. Ac inter primos quidem, Gerardum illum, cui ob vitæ sanctimoniam, Magni cognomen tribuitur, philosophicis artibus, & Theologica facultate cultissimum, scriptis etiam clarum. Domum Fratrum, quos de communi vita nuncupãt, Dauentriæ primus instituit. Insignis etiam Cosmographus, Iacobus à Dauentria, hinc oriundus, qui initio artem Medicam professus, Mathesin deinde, & potissimum Geographiam ita coluit, vt inter primos Philippi Regis Cosmographos, honestissima pensione annua donatus, omnes totius Belgiæ vrbes, accuratissimè delineatas, tribus voluminibus complexus sit, quibus elaborandis perficiendisque, cum regiones eas omnes peragrando, diu, multumque insudasset, Coloniæ Agrippinæ, fatis præuentus, moritur. Et, ne tam præstantia, & multorum sumptuum volumina, alienas ad manus deuenirent, Amplissimi Senatus Agrippinensis opera, conseruata, & à Præside Viglio in Hispanias, ad Regem sunt transmissa. Nostra etiam memoria, magni nominis Iureconsultus, ordinarius in Vbiorum Metropoli iuris Professor, Matthias Schnellius Dauentriensis, Patriæ splendorem tuetur.

YSEL
FLV.
LIBERÆ ET HANSEATI
CÆ VRBIS DAVENTRI
ENSIS DELINEATIO

DEVENTER.

CAMPENA.

CAMPENA, eius regionis, in Geldrico Ducatu, vrbs, quæ versus Septentrionem posita, Transisalana dicitur, in leua Isalæ ripa, decenti, & oblonga structura præstans, circa eius fluuij ostia, quibus sinui maris Australis, vulgo, Zudersee, iungitur; Quatuor, Dauentria miliaribus abest, vrbs multarum opum affluentia, elegantissimo, ædium priuatarum, & ciuium nitore commendata, sicuti etiam ædificia publicis vsibus destinata, superbissima exhibet. Quorum præcipua sunt, vt exordium à religione sumatur, quæ reliquis ædificijs conspicua altitudine præeminent, D. Nicolai, & B. Mariæ virginis templum: Illud Parochiale, quod non oppidani tantum omnes, sed frequens ex vicinia populus, frequentāt. Hoc, numini dicatum, & Parochiali Ecclesiæ, eorum, qui sacris operātur, ministerio, auorum pietate, coniunctum, præcellam habet, & eleganti structura nobilem turrim, vnde per vicinum Australe mare, Enckhusam vsque, visus dirigi, pandique potest. Eadem Ecclesia, non sine spectantium admiratione, summo in altari, elaboratam ac venustam tabulam repræsentat, maiorum imaginibus clarissimæ virginis manu depictam. Qualis & in Franciscanorum collegio perelegans, conspicitur. Ciuica domus, haud ita à ponte, quo vtraque Isalæ ripa coniungitur, remota, perangusta ac splendida, sed præ cæteris ædificijs omnibus, incredibili structuræ symmetria. Telonium ad Isalæ ripam, sese effert, quæ læta tecta Magnatibus, & harum regionum Primoribus, frequēter subministrauit, cuius splendorem exteri, magnificentiam & structuræ harmoniam Architecti, admirātur. Priuatæ autem ciuium ædes in vniuersum pene omnes, potissimum autem in platea antiqua, vt amplæ & magnificæ, vtputà, ad negotiationem quondam amplissimam fabricatæ, ita validis innituntur fundamentis ac muris, ne marinis labefactatæ inundationibus, corruant. Quare, eum etiam ad modum sunt factæ, vt supernè, non incōmoda oppidanis domicilia præbeant, quando nimirum aqua præter modum ac consuetudinem intumescens, vi ventorum contra Isalæ alueum agitata, excrescit, vt Campena aquis tota videatur immersa. Quales maximæ & periculosissimæ inundationes fuerunt anni Septuagesimi & Septuagesimitertij, quarum impetu, aliqua etiam mœniorum pars concidit. Vrbem ipsam mœnia, & marinæ ambiunt aquæ, quæ partim per Riuum, vulgò Die Riue/ partim per Isalæ amnem eò deducūtur. Dulces autem Isalæ aquæ per mediam vrbem, ad communes ciuium vsus permeant. Extra vrbem, paludosa passim, sunt loca vliginosa, & inaccessa, vt obsidionis Campena impatiens sit. neque enim murales machinæ, & furiosi Martis tormēta, subduci possunt ad mœnia. Suburbia sunt bina, venusta, sane, elegantia, conspicua; Separata diceres oppida: ad hostium ferendos, propulsandosque insultus, probe munita, quamdiu habitatores, vnanimi consensu iuncti, defensores non deerunt. Vicinius vrbi, Haga, remotius, Burenopia nuncupatur. In illo peritissimos nauium Architectos, quarum frequens in aquaticis hisce regionibus vsus: In altero autem, qui piscium capturis incumbunt, magno numero inuenies. Vix enim credam, plura, hoc tractu, reperiri oppida, vbi maior delicatissimorum sit piscium copia, Sturijs abundant, & præstantissimis Salmonibus, carpios, lupos, & stupendæ magnitudinis prasmos, tanta abundantia, piscario in foro, quotidie videas, dictu vt plane videatur incredibile. Asellum piscem marinum, sapido præstantem iecinore, vulgò, Cabbeliaw/ nomen ab asininæ pellis similitudine retinens, cū cineritij coloris, squamosus non sit, haleca recentia, conchas, ostrea, passeras, quos platessas, alij verò pectines nuncupant, planos, latosque, & præstantes Rumbos, cæterosque, quos ex mari pisces desideres, piscarium hic forum, pretio tolerabili, quotidie affatim offert. Peculiare piscis genus, vulgo, Masculus, præ cæteris hic in pretio, & delitijs est. Horum alios domi, & viciniori bus in locis, recentes diuendunt, alios, sale conditos, ad remotiores exportant. A viris porro, scientiarum nitore politis, Cāpensis hæc patria, inclarescit. Hinc namque Albertus Pighius Patritius, vir, in omni scientia versatus, oriundus fuit, qui nominis celebritate, patriam quoque, toto orbe celebriorem, atque illustriorem reddidit, insignis imprimis Theologus, multa, de quæstionibus hoc tempore controuersis, doctissimè disputauit, & scripsit; Cosmographiam quoque professus, excellens instrumentorum Mathematicorum fabricator, quamobrem Hadriano Pontifici charus, diu cum ipso vixit, Hinc ex Belgio eum in Hispaniam, atque inde in Italiam comitatus. Eo verò Pontifice mortuo, Clemens VII. & Paulus III. Pontifices Max. quorum postremum itidem Mathematicen docuit, plurimi rarum hominem, tametsi peregrinum, fecere, adeò, vt honorum, & opum plenus Albertus, tandem Roma in patriam reuersus, cum inibi omnibus æquè gratus, atque acceptus aliquamdiu vixisset, in dulcissimo litterarum otio, ad extremum, summa cum nominis gloria, vita defunctus est. Cuius iam nepos decus, & honorem familiæ conseruat, Stephanus Pighius, virtutis studiosus & valde literatus, idemque insignis antiquarius.

VRBIS CAMPENSIS,
LAM FLVVIVM, IC

CAMPEN

YSEL

1. Die grote kerck.
2. S. Bergitte Closter.
3. Die Selle bruders.
4. S. Agneten Closter.
5. S. Gertrut gasthuis.
6. Die mider bruders.
7. Den Heÿligen geest.
8. Die swerte Susters.
9. Onser frawen kerck.
10. Dat Rhat huis.
11. Den haghen.
12. Die haghe porte.
13. Die Vis porte.
14. Die Veenen poort.
15. Die selbruers porte.
16. Die bruer porte.
17. Die Kaluer hecht port

PENSIS, AD ISA
IVM, ICON
EN.
FLV.

SVVOLLA.

RANSISALANA, vulgò, Dat Landt van Overijssel (Over enim inferioribus Germanis, trans est) dicitur Regio Geldriæ versus Septentrionem opposita: ipsa ad Septentrionem Frisiam Occidentalem, ad ortũ VVestphaliam, ad occasum Issulam fluuium, & Sinum maris, quem Süderzee dicunt, habens, in tres diuiditur regiunculas, quarum, quæ Issulæ vicina est, Issallandt vocatur, quæ verò trans Vidrum, quem Vecht vocant, fluuium, sita est, Drent dicitur: quæ verò VVestphaliæ proxima est, Twent appellatur. Habet autem hæc Prouincia, vrbes mœnibus cinctas octo, quarum non infimæ dignitatis est SVVOLLA, Tripolitanæ clarissima, vrbs Imperialis, situ loci amœnissima, qua in tota penè Germania vix est inuenire aliam beatiorem, quæq; omnibus frumentorũ generibus, iuuencis, piscibus, butyro, alijsq; ad sustentationem corporis necessarijs rebus, non solum magis abundet, sed etiam maximam Inferioris Germaniæ partem, istarum rerum copia enutriat. Republica etiam tali, qualem neq; Aristoteles, neq; Plato vnquam fœliciorem descripserunt; ita, vt propter prudentiæ, ac sapientiæ opinionẽ, immunitates, singularia priuilegia ac iustissima municipalia iura, hic Senatus ab alijs, & vicinis oppidis, in dubijs caussis, cõsulatur, quas & secundũ suas leges dijudicat ac componit, compositasq; ad loca, & oppida circumiacentia, pro iudiciali auctoritate, ratas remittit. Sunt & in ea tria religiosorum monasteria, vnum Regularium Canonicorum D. Augustini, Alterum Prædicatorum Mendicantiũ ordinis S. Dominici, Tertium, Fratrum, bonæ, vt appellant, voluntatis. Habet ad hæc, quatuor Sacrarum virginum Collegia. Est & in ea schola, olim, & nunc florentissima, ex qua omnibus temporibus innumeri prodierunt viri doctrinis excellentes. A mari nauigationem habet propter Issulam fluuiũ, qui tertium Rheni ostium constituit, vbi Canenefatum Insula, quam solus Tacitus, inter vetustiores rectè descripsisse videtur. Verum istud Rheni ostium, quo videlicet illa ista constituatur, non cõmemorauit. Et profectò mirũ videri potest, Romanos, alioqui diligentissimos, tam famosum, & ingens Rheni ostiũ, vel ignorasse, vel subticuisse. Hoc itaq; magni argumenti loco fuerit, illos penitiora Germaniæ, bello nunquam attigisse. Solus verò Ptolemæus, tertij quidem ostij mentionem facit, sed absq; omni prorsus loci, aut situs descriptione. Est autem insula Canenefatum, quæ sita est inter ostium illud Rheni, quod nomen non amittit, & tertium illud, Romanis ignotum, quod Issula dicitur. Diuiditur autem ab altero sub Arnhemensi ciuitate Geldriæ, & fluit contra Phrisios, ac in Oceanum vsque protenditur, multis hodie ciuitatibus insignis. Extrema Canenefatum in ipso Oceani littore, Camanni olim exceperunt, gens inter Phrisios, & Canenefates sita, quæ posteà à Phrisijs in seruitutem redacta, in Phrisiorum nomen abijt. Hi ciuitatem habuisse scribuntur, à Romanis, Naualia, nuncupatam, quam quidem, etsi hodie nonnulli, Campen, suspicentur, Petro tamen Appiano, alijsque eruditioribus Historicis, Svvolla comprobatur. Quæ, præter Issulam non ita procul remotam, habet & Vidrum, cum Alpha, quam Nigram aquam nunc vulgo appellitant, quæ duplici riuo Svvollam influunt, à quibus non paucas commoditates ciues percipiunt. Viros etiam eruditione claros hoc oppidum edidit, inter quos primas, Ioannes Rullius, merito meretur, Latinarum & Græcarum litterarum nitore politus, publicis etiam scriptis celebris.

Svvolla diu celebris meruit virtutibus arma,
Quæ populum fortem nobilitare solent.
Inde salutifera veteri pietate, fideque
In Tripolim recipi fœdere digna fuit.

35

SWOL.

Die Dießer port

S. G

Das Wesen und Gasthaus

Die Deeße straete

Der H: Geist

Das Predigers Closter

Das Kinder haus

Die fisch marckt

S. Laurēs Capell

Bethl

Die Rogge strate

Fisch port

SEPTENTRIO.

Die marckt

S. Michaels kirche

Die

Das

Stein port

Das Weyte haus

Die Niestrate

Das Fleis haus

Die Waghe

Ons liue

r fraw

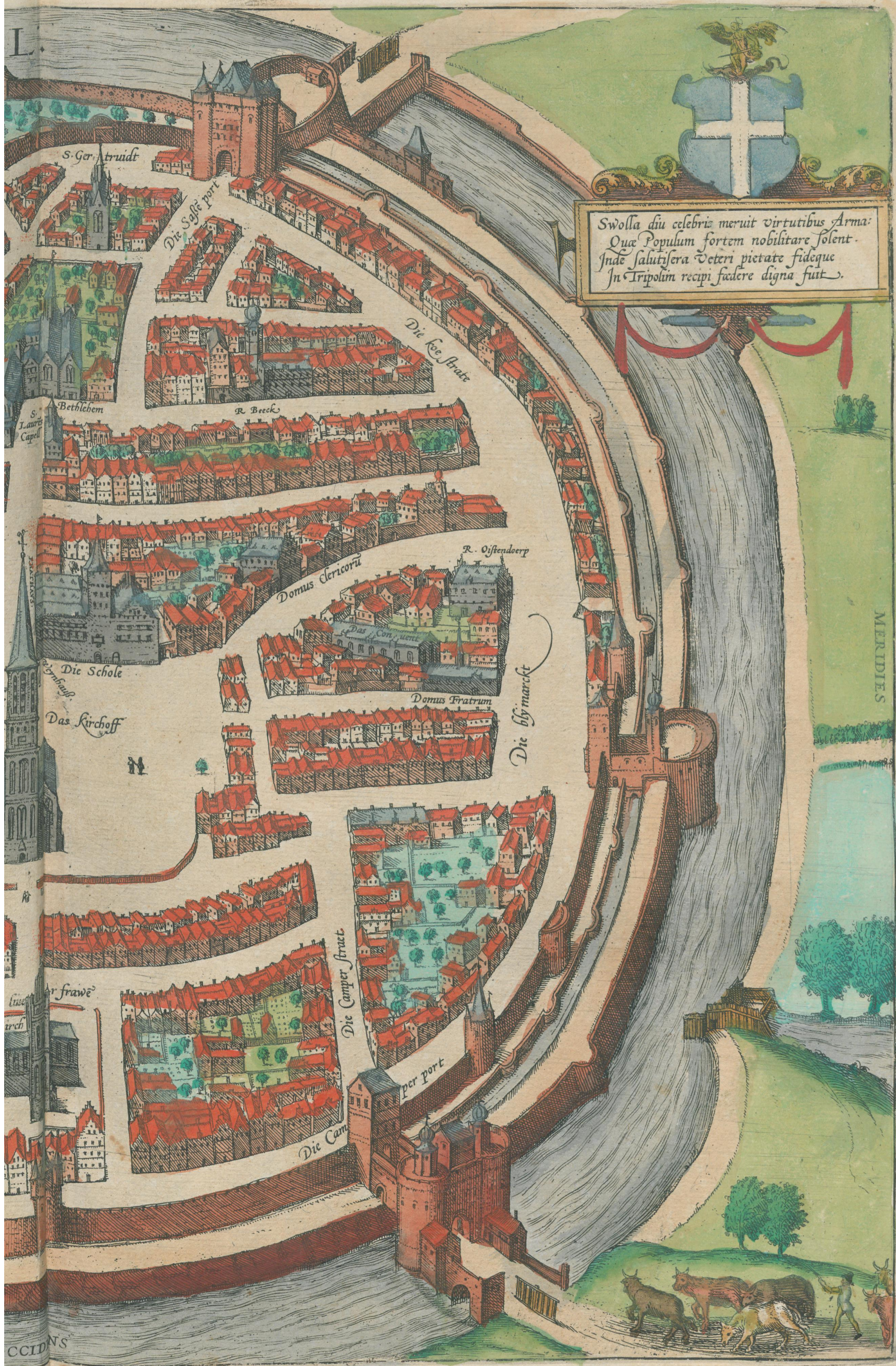
Kirch

Die voer strate

Die Krane

Die Rhoen toren

OCCIDENS

Swolla diu celebris meruit virtutibus Arma:
Quæ Populum fortem nobilitare solent.
Inde salutifera Veteri pietate fideque
In Tripolim recipi fœdere digna fuit.
S. Ger truidt
Die Sassë port
Die Hoe strait
R. Beeck
Bethlehem
Domus clericoru
R. Oistendoerp
Das Conuent
Die Schole
Das Kirchoff
Domus Fratrum
Die blÿmarckt
Die Camper strait
MERIDIES

LEVVARDVM.

EVVARDVM, eius Frisiæ oppidum, quam occidentalem nuncupant. Frisij namq; in vniuersum omnes, in eos, qui orientem, & , qui occidentem respiciunt solem, diuiduntur. Quorum hi, proprio & auito nomine, Frisij Occidentales, & Vvestfrisij appellantur, qui Vvigeuonum, id est, maritimorum, & littoralium natio sunt, Littora Germaniæ aquilonaria tenentes. Hi autem, quatuor in status diuiduntur, quorũ eminentior est Gruningensis, reliqui sunt comitatus de Oestergoy, Comitatus de Vvestergoy, & Comitatus septem Saltuum, vulgò, Seuen Wolden. Cuiuis horum subsunt sua oppida pagiq;. Horũ autem Comitatuum caput est Levvardum, oppidum opulentum, &, vti priuatis ciuium domicilijs decenter ornatum, ita aquarum ambitu, foueis, & præualida arce, contra hostiles insultus egregiè munitum. Curiam habet iudicialem, & Frisiæ Cancellariam, à cuius Tribunali, nulla vlterius permittitur appellatio. Episcopali etiam dignitate ornatum, in superiore Episcopatuum distributione; cui Reuerendus Dominus Cunerus Petri Brouershauius, Theologus Louaniensis, primus est designatus Antistes, scriptis clarus, & iam hoc tempore, dum ob turbulentos Belgij motus, Coloniæ Vbiorum exulat, eam vniuersitatem disputationibus, & prælectionibus publicis exornat. Anno ætatis XLIX. moritur. Milliaris ab hac vrbe interuallo, Zuichemus pagus est, ortu Viglij clarus & nobilis. is, vsurpato ab isto pago cognomine, Eques, & V. I. Doctor, adeò excellens, & grauis extitit, vt paucos illi pares Europa habuerit. In vniuersa siquidem totius literaturæ Encyclopedia exactissimus fuit, vir ingenio & solerti comprimis, & capaci, omnis consilij, & prudentiæ callentissimus, vt maximus virtutis amator, ita eius amatorum studiosissimus, vt proinde ad summum dignitatis fastigium conscenderit, dum Secreti Consistorij Regij Præses factus, & D. Bauonis, apud Gandauenses Præpositus, vtrique dignitati, ad finem vsque vitæ, splendori, & ornamento extitit. Patriam hanc quoq; ortu illustrauit Suffridus Petrus V. I. C. vir admodum literatus, & doctus, quod opera sua ad posteritatem transmissa, palam fatentur. Publicæ namque sunt eius orationes septem, quarum quinq; Græcæ linguæ vtilitatem explicant. Sexta est de LL. Rom. præstãtia. Septima, reformationem Vniuersitatis Erphordiensis continet. Plurima etiam ex Greco sermone in Latinum felicissimè transtulit. Legationem Athenagoræ Philosophi, ad Antonium Cæsarem pro Christianis: Tres libros vlt. historiæ Ecclesiasticæ Hermiæ Sozomeni. Historiam Ecclesiasticam Eusebij, & coniunctorum, totam recognouit, factaque Græcorum exemplarium collatione, emendauit, adiectis emendationum rationibus, ad calcem operis, multaq; alia ornamenta huic operi contulit. Varia insuper, & complura Plutarchi opuscula vertit. Martinum Polonum Chronologum, ad fidem veterum codicum emendauit. De illustribus Ecclesiæ scriptoribus, auctores præcipuos, Hieronymum, Gennadium, Honorium, Isidorum, Sigebertum Gemblacensem, & Henricum de Gandauo, commẽtarijs illustratos edidit. Castigationes etiam, in omnia Ciceronis opera scripsit. Vt eruditorum proinde turba, plurimum tanto viro meritò debeat, & sit obligata.

FRANICHERIA.

RANICHERIA, in Vvestergoyæ Toparchia, duobus à Levvardio dissitum milliaribus, diues & opulentum oppidum, in quo, vt plurimum nobiliores homines degunt, quòd perduellium sui Principis, (qui tum Saxonicus dux erat,) obsidionem fortiter sustinuerit. vnde amplo ab eo prærogatiuo, & priuilegijs præ cæteris Frisiæ vrbibus, ornatissimum est. Agrum habet, quemadmodum & vniuersa Frisia, planum, ac pascuis fœcundissimum, stagnis tamen, lacubus, ac paludibus intercisum, aliquando maris sinubus, aliquando totus insularis, quoad sementes, incultiuum, ad reliqua verò fœcundum, latissimis pratis amœnissimum. Reliqua terra exhauritur cespitibus, quas Touuen vocant, pro igne alendo, egestis. De quibus Plinium lib. XVI. cap. II. loqui plerique existimant, cum inquit de Septentrionalibus Chaucis, quòd vlua, & palustri iunco funes nectant, ad prætexenda piscibus retia, captumque manibus lutum, ventis magis, quàm sole siccantes, terra cibos, & rigentia Septẽtrione viscera sua vrant, &c. Est porrò, vsque adeò humilis, submissa, profundaque Frisica regio, præsertim, qua Oceano est propinquior, vt vix ægreque ab ineunte autumno ad multum Ver vsque, peregrinandi, iterúe faciendi modus iniri alius queat, quàm, vt cymbis vehantur; vnde plures vicos, villas, pagosque videre est, fortissimis aggeribus, terraque paulò altius eleuata, ac supra reliquam eminenti, locis opportunis extructos. Maris sæuitijs ita obnoxia, vt Coro flante, sæpenumerò periclitetur, ac superioribus annis 1570. non pecudũ modò, sed & hominũ, ad myriades vsque, iacturam fecerit. Frumenti, ob prælibatas causas, parum ferax, inundationes enim annuæ, quæ præter id, quòd maturè accidant, tardè etiam cedunt, sementem aut extinguerent, aut per agros omnes dissiparent. Vnde ex vicina Dania, ac locis mediterraneis solicitè id conuehunt. Vineta quoque ob nimium frigus, ventorumque rigorem regio non patitur. Hunc autem defectum, partim Gallia ac Hispania, partim Germaniæ Rhenique accolæ, partim etiam cereuisiæ potus, subleuant. Syluas, etiamsi habeat regio, vtpote eas, quas Seuenwolden vocant, versus sinum maris Australis, tamen hæ sufficientes non sunt, vt ijs ligna foco ministrent. His itaque natura subuenit, procreata gleba illa pingui, ac bituminosa, quę vento indurata, lignorum penuriam subleuet, quam hi in tanta habent abundantia, vt & vicinis regionibus ijs subuenire queant: plures insuper, etiamsi his destituerentur, arte ac industria naturæ defectum supplere didicerunt, qui fimo bouino vento siccato, lignorum vice, vtuntur. Atque hæc quidem de Frisiæ solo extra Franicheriæ septa longius progressis, dicta sufficiant.

LEEVWAERDEN.
LEWARDVM, Occidentalis Fri: siæ Opp: 1580.

FRANICKER

FRANICHER, Nobiliũ
hominum, in Frisia Occiden-
tali, vt plurimum sædes.

SVSATVM.

VSATVM, vrbs VVestphaliæ, post Monasterium, quondam, Mediolanum, & Mimigardevorda, opulentissima, amplissimaq́;, vt, quæ decem populosis sit distincta Parœcijs. Primæua fundatione castrum, seu Præfecturam fuisse perhibent, quæ in tantam paulatim vrbem excreuerit. Indeq; Susati adpellationem natam, quòd ob loci situsq́; opportunitatem, ædificiorum aliquid ad castrum ipsum semper accesserit, vt à quotidiano incremẽto, Susatum, quasi Ein zusatz/ sit cognominatum. Complures pagos vicinos sibi subditos occupat, olim Præfecturas minores, quos populari nunc lingua, Die Bürden/ indigetant, quòd grauamina & onera, à quibus ciues immunes sunt ac liberi, sustineãt. Ager, etsi totius passim VVestphaliæ syluis, & pecorum pascuis, quàm aruis, sit lætior, circa Susatum tamen atq; Hammonem, frumẽtaria gleba fœlicior: Salinarum etiam fœcunditate commendatur. Vicinus namq; vrbi Passendorff, pagus, salinis celebris, maximam præstantissimi salis copiam, quotidiano censu suppeditat, vnde non Susatensium modo, sed & vicinorum, remotioribus passim locis, necessitati subuenitur. Earum verò salinarũ domini, patritijs, vt plurimum orti familijs, vrbis sunt ciues. Vrbs ipsa molas sex, ad communem ciuium vsum habet, quibus aqua, qua circumagitantur, detrahendæ facultas, exteris est omnis pręcisa. Est in ea magnificum Canonicorum Collegium D. Patroclo, qui & vrbis patronus est tutelaris, sacrum. In eo hoc tempore Præpositus est, vir celeberrimi nominis Godefridus Gropperus Agrippinas, Ecclesiæ Coloniensis archidiaconus, Iureconsultus, eloquentia & eruditione, magnisq́; legationib. percelebris. Multis ac varijs priuilegijs & immunitatibus, Susatientes gaudent, inter quæ id cõprimis memorabile, quod præ cæteris VVestphaliæ oppidis, nõ solum in proprio, verum etiam vicini Principis fundo, cuiuscunq; generis feras venandi ius obtineant. Vtitur prætereà vrbs ipsa mero ac mixto imperio, & sub Illustrissimi Cliuorum, Iuliacensium, ac Montensium Ducis clientela degit: cum ante sub Archiepiscopo Coloniensi fuisset per annos ducentos, octuaginta, à tempore Friderici primi Imperatoris, quo ille Henricum Leonem, Saxoniæ Ducem, prouincijs pulsum, omni exuerat feudi dignitate. Tum & Susatum cœpit parere Ecclesiæ Coloniensi, vsq; ad tempora anni M.CCCC.XL. quando Susatienses amicitiam Adolphi Cliuensis Ducis affectârunt, quòd se dicerent ab Archiepiscopo in antiquis libertatibus arctari. Itaq; ad Ducem Cliuensem defecerunt, cui saluis immunitatibus antiquis, sacramentum fidelitatis præstiterunt: multis interim nuncijs ac literis hinc, atq; inde missis; ad Ducem, vt abstineret aliena ditione: ad vrbem, vt ad cor rediret, agnoscens (quem debebat) Coloniensem Archiepiscopum dominum in temporalibus & spiritualibus. sed, cum toto triennio, his atq; alijs vijs nihil proficeretur, ad arma peruentum est, vtrinq; comparata. Ioannes Cliuensis, Adolphi filius, tum filius familiâs, cum valido præsidio, vrbẽ tuendam ingreditur, salutatusq́ue à ciuibus Princeps atque defensor, solenni iureiurando inauguratus est. Tum validas colligens copias, ditionem Cliuensem ingreditur, vrbem Xanctensem obsidione cingens, quæ media ex parte, Coloniensis erat dominij; quam cum vi cœpisset, inde rediens Susatũ, passus est se ibi obsideri. Theodoricus autem Archiepiscopus, comparatis copijs, ad obsidionem se parans, multos sibi confœderatos conciliat, Monasteriensem, Hildesheimensem, Mindensem Episcopos, Ludouicum Bauariæ Electorem; Guilhelmum Brausuicensem Ducem; Ioannẽ Nassouiæ, Gerhardum Seienum, & alios Comites. Venerat etiam illi auxilio VVilhelmus Landgrauius Turingiæ, Dux Saxoniæ, inter agmina sua ducens duo millia quingentos, ex Bohemis, homines, armis iam diu innatos, & qui sine exemplo crudeliter desæuirent. Hi, in ipso itinere, Ioannem de Hoya Comitem Osnaburgi, à ciuibus vinctum, solis cõminationibus, è septennali & tam arcta captiuitate, in qua se vir procerus erigere non posset in sublime, relaxarunt. Solus Rodolphus Traiectensis Episcopus, & Bernardus Lippiæ Comes, partes Ioannis tutati sunt. Adolphus pater, propter senium & imbecillitatem, expeditioni non interfuit. Obsedit ergo Archiepiscopus Susatum, multis milibus armatorum, (scribit Coloniensis Chronographus, octuaginta millia in Episcopi castris fuisse.) Oppugnauit autem toto mense, raro intermittens bombardarum tonitrua. Sed, cum ea non terrerent ciues, apparatis magna multitudine scalis, statuit varijs simul locis inuadere murum. Erat ea scalarum multitudo, & id roboris, vt vna, tres, aut quatuor in quaq́ue starent, & ascenderent. Oppidani aduersus ea miserunt lapides ac trabes: sed omnium erat validissimum defensionis genus, Sartagines in muris disponebant per interualla, subiecto igne, pultes in aquis bulliente feruore miscebant: hunc liquorem capacibus vasis, feruescentem fudêre in armatos, scalis incumbentes. Exuperabat ea vis omne genus tormentorum, in ipsis suis armis ardore excruciati, suffocabantur. Tormenti genus incomparabile. Tali tum modo defensi muri, periêre ex scandentibus plurimi, qui pro suo debito primi venerant ad arma. Nam Boiemi facile cessêre indigenis honorem, vt militia prælati, primi essent in periculis. Archiepiscopus eo accepto incommodo, oppugnationem deseruit. Ex hoc tempore, Susatum in iure Ducis Cliuensis permanet. Hæc, partim ex Saxonia Crantij, partim ex Coloniensi Chronographo, partim ex manuscriptis, excerpsimus. Ea autem, quæ sequuntur, ex codice manuscripto in Bibliotheca Dominicanorum Susaten. annotauimus, cui titulus, Mappa Mundi Magistri Iacobi de Susato, &c. In VVestphalia etiam, inquit, est Susatum, nobilis illa ciuitas, antiqua & præclara, pulcherrima & ditissima inter cæteras VVestphaliæ ciuitates, abundans, opulenta, & populosa, in campo plano, inter agros vberrimos sita, muro duplici profundisq́; fossatis circundata, turres triginta, sex principales, altas, firmas, ac pro defensione dictæ ciuitatis, si opus esset, interiori muro annexas, per girũ habet & benè munitas, habet inquam & decem portas ad diuersas regiones exitum præbẽtes. Sunt ibi plures Ecclesię, pulchræ Sanctorum laudibus, sumptibus gloriosis consummatæ. inter quas magna est famosa Ecclesia, miræ magnitudinis, turri maximæ altitudinis, gloriosi martyris S. Patrocli, dictæ ciuitatis gloriosi patroni. Ibi Collegium Clericorũ die nuctuq́; Domino famulantium. Ibi religiosorum sanctimonialium pulchra monasteria, quæ circa Dei cultum diurnis nocturnisq́; horis, diuinis obsequijs deuotissimè in sanctitate occupantur. Erat enim hæc ciuitas oppidum olim inclytum regni Augarorum, & postea caput Ducatus VVestphaliæ, ad Duces Brunsvvicenses deuolutum, sed ab Henrico Leonis, Duce Brunsvvicensi deperditum propter crimen læsæ Maiestatis, impositum eidem per Fredericum I. Imperatorem, Anno 14. sui Imperij, ab ipso patienter in pœnam receptum, & Archiepiscopo Coloniensi Reinoldo, cum toto Ducatu VVestphaliæ vsq; ad sagittæ iactũ in Rhenum gratiosè datum, & sic infeudatur, quia prædictus Archiepiscopus, prædicto Frederico in obsidionẽ ciuitatis Mediolanensis, à qua fraudulenter, dictus Henricus Leo recesserat, fidele præbuit auxilium, & constanter. Insuper & Philippus successor Reinoldi à Fredericho Imperatore iam dicto, pretio quinquaginta marcarũ puri argenti & seruitio corporali fortissimo & multiplici comparauit, sibi suisq́ue successoribus & Pontificiali dignitati perpetualiter incorporauit, voluitq́; sibi de consilio Ducatum hunc emere pretio tantillo potius, quàm in beneficia accipere propter maiorem sibi firmitatem.

VVARBVRGVM.

ARBVRGVM, non inelegans VVestphaliæ oppidum, situ est inæquali, Dimulæ aquis instructum, Comitatus olim titulo, vti Hammelmanus perhibet, illustre, qui idem hoc oppidum à præstanti commendat cereuisia, gratissimo ijs potu, qui cum paruo crumenæ dispendio, genio indulgere cupiunt.

SOEST.
S. Pauli par.
S. Petri Veteris eclef: par.
De alde kerck
S. Georgii par.
SVSATVM ciuitas fere inter Westphalicas maxima, & opulentissima

1. Die Niesteder kercke.
2. Die Altesteder kercke.
3. tzu den schwarten broderen.
4. S. Peters kercke.
5. S. Iohannes kercke.
6. Dat Nie dor
7. Die Niehen Möllen.
8. Dat Baster dor.

Collegium S. Patrocli
Das Munster
Diuæ Virginis in pratis par.
D. Virginis in altis par.
S. Thomæ par.
Porta Walburgis.
Ad Minores
Porta Orientalis
Porta S. Thomæ

10. Vor dem Mollen dor.
11. S. Tonnis kercke.
12. S. Johannes dor.
13. Dat Sack dor.
14. Die Borch
15. Die kerck op der Borch.
16. S. Johannes Mollen.
17. Die middel Molle.
WARBORCH.
Warburgum, elegans Westphaliæ Opp.
FLV.
DIMVLA

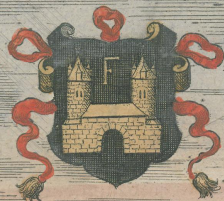
FRANCOBVRGVM.

Hasia, regio Germaniæ, frumenti, fructuum, leguminumq; feracissima, & lætissimis distincta pratis, vrbibus est ornata pulcherrimis, Landgrauiatus titulo præstans, Cattis quondam culta, & inhabitata; qua ad Occidentem VVestphaliā respicit, FRANCOBVRGVM, oppidum perelegans, situ amœno, & antiquitate commendatum, ostentat. Referunt namque annales, prima idipsum fundatione Dieterum Francorum Regem, circa annum Christi D.XX. eo loco excitasse, vbi se vallum & propugnaculum, contra feroces Saxones, gentē, Hessis vicinam, exhiberet. Solebant quippe veteres, quando dæmoniacarum machinarū Martis, vsus non erat, præsidia sua æditioribus in locis, vnde & nomen consequebantur, collocare, quod isto tractu frequens admodum fuit. Hinc, Isenberch, Falckenberg, Sternenberch, Rauēsberch, Sparenberch, &c. Quēadmodum & castro præualido munitum hoc oppidum Franchoburch, Edera fluuio irrigatur, quem & Adernā vocant historiæ, vulgò, Die Eder/ Ab Eobano Hesso, Aurifer dictus; Regum Franciæ sedes, eo potissimum tempore hic extitit, quo perpetuum ipsis cum Saxonibus bellum fuit. Quare consuetudine maiorum, bellicosi, cū necessitas postulat, venationi alioqui, & agriculturæ dediti Francoburgenses sunt ciues, qualis etiam Hessorum in vniuersum est indoles. Quemadmodum Helius Eobanus Hessus, de Cattorum suorum genio, eleganter scribit.

Talis & ipsa situ, talis regione locorum
Et fluuijs, siluisq; frequens, & montibus altis
Hasia, naturæ similes creat alma locorum
Ceu natos in bella viros, quibus omnis in armis
Vita placet: nō vlla iuuat sine Marte, nec vllā
Esse putant vitam, quæ non assueuerit armis.
Quod si tranquillæ vertantur ad otia pacis,
Otia nulla terunt sine magno vana labore:
Aut duro patrios exercent vomere colles,
Æquatosq; solo campos rimantur aratris,
(Namq; & planicies, segetum fœcunda patentes
Explicat innumeras, & plena messe colonos
Ditat, & ipsa sibi satis est,) aut ardua syluæ
Lustra petunt, canibusq; feras sectantur odoris,
Venatu genus assuetum, genus acre virorum;
Aut leges, & iura ferunt, aut oppida condunt
Fortia, non solum bello munimina, verùm
Quæ deceant in pace etiam, oblectentq; quietos, &c.

Hæc autem regia sedes, quæ Francoburgum, vel, vt alij, Francobergomum, oppidum perillustre & clarū reddidit, Marpurgum Hasiæ est trāslata, quando D. Elisabethæ fama innotescere cœpit; vt puta, Hungarici regis filiæ, Thuringiæ Principis Ludouici coniugis, & viduæ sanctissimæ, quæ pauperū mater dicta, vt contemplando Maria, ita pietatis operibus, vera extitit Martha. Est itaq; regia sedes hinc translata abs Elizabethæ viduæ cognatis Principibus viris, eò, quòd stirpis & familiæ suæ ornamentum ac decus, Elizabeth, Marpurgi, Teutonica in domo sepulta, diuorumq; ordini adsociata, iam celebris admodum esset, ob benefactorum memoriam. Francoburgum interim, multis priuilegijs & immunitatibus, Carolus ille Magnus, quibus hodierno etiam tempore floret, exornauit, & ob illustres ibi partas, contra vicinos hostes, victorias, sigillo donauit, in quo castrum turrigerū aureum, cum F. capitali litera, corona aurea circundata, quondam conspiciebatur. Ab idolorum etiam superstitione, vti gentem vicinam liberauit, vbi Martis memoriam, vulgò, Irmans vel, ac si dicas, Jedermans vell/ quasi commune asylum, ac refugium omnium, deleuit: similiter ipsius Crodo, id est, Saturni simulachrum, & Magdeburgensem Venerem, euertit: Ita in hoc oppido Francoburgensi, Hannonis deleuit memoriam. Cuius talis erat figura. Sedebat Rex in solio, & ex ore eius altera parte fulmina, altera verò tonitrua cōsurgebant, ipse sceptrum, gladiumq; manu præferebat, à dexteris veterum mascula numina, Apollo, Mercurius, Neptunus, Mars, Vulcanus, Pluto; à sinistris, fœminea; Iuno, Ceres, Venus, Minerua, Diana, Vesta. Iouis autem erat idolum. Quod pientissimus, potentissimusque Rex, Carolus Magnus, euertens, Anno partę salutis DCCCX. peraugustum D. Virginis Matris Phanum excitauit. Pari etiam religionis Christianæ reuerentia, Henricus Landgrauius, Brabātiæ infans, cognominatus, Anno orbis redempti, M.CC.LXXXVI. Ecclesiam parrochialem construxit. Eius verò successor, Landgrauius, Henricus secundus, Anno salutis, M.CCC.XXXVI. oppidi noui accessione Francoburgū adauxit, nouisq; ædificijs illustrauit. Annis verò aliquot deinde, oppidi Præfectus, qui antiquam Franciæ Regum, tum verò temporis, Ducum, arcem occupabat, & multa in Duces, multa in oppidanos atrocia tentabat, permittente Duce, à populo, iustas scelerum pœnas percepit. Arx etiam ipsa, Vulcani rabie consumpta, funditus euersa est. Quemadmodum & Anno M.CCCC.LXXVI. oppidum totum igni conflagratum, miserè perijt. At situs percommodus, facilè inuitauit ciues, vt, qua modo se venustate conspiciendum præbet, breui post tempore, ex cineribus excitatum fuerit.

FRANCENBERGVM, *vel, vt alij*,
Hassiæ Opp.

alij
Francoburgum

ESCHVVEGA.

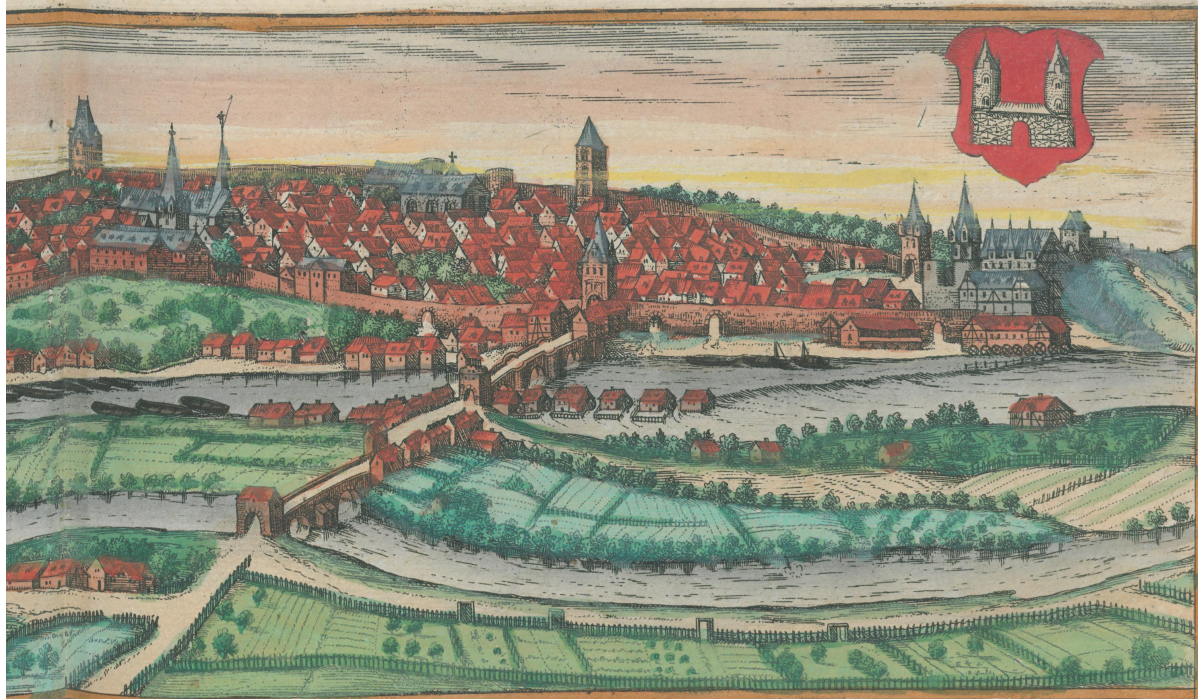
SCHVVEGA, Hassiæ opp. colli impositum, læta agri fœcunditate gaudens, VVerræ fluuij aquis irrigatur, cuius opportuno vsu, Isatis herba, & ex eadem confecta tinctura, quam Thuringicum solum, frequenti fœnore suppeditat, primo, supra hoc oppidū, lapide, cimbis imposita, Mindam vsq;, Inde Visurgi aquis, quæ VVerram absorbent, Bremam, & per totam passim Ostlādiam defertur. De primo Eschvvegæ initio, nihil, quod sciam, historiarū monumentis comprehēsum inuenitur, eò, quòd Hungaricis bellis atq; incendijs, tertiùm depastū, deformatūque fuerit. Francobungicum tamen chronicon, dum Carolum Magnum, circa annum Domini DCCXCVI. episcopatus varios instituisse, Monasteria, Collegia, & ecclesias, multis in oppidis, fundasse commemorat, meminit & Cauffingæ, non procul à Cassela; & Eschvvegæ, ab eodem, tum temporis, excitatæ. Præclara etiam extant Henrici Imperatoris Secundi, quē sanctum, & Hungarorum Apostolum cognominant, erga hoc oppidum merita, qui idipsū Hungaricis incursionibus deuastatum atq; collapsum, restituit, nouis ædificijs auxit, & locupletauit. Grauissimis rursus calamitatibus afflictum fuit, Anno post orbem redemptum, M. CCC. LXXXVII. eo bello, quod inter Adolphum Moguntinum Archipræsulem, & Hassiæ Landgrauium, acre desæuijt, quando etiam ad Hassiæ gubernationem peruenit.

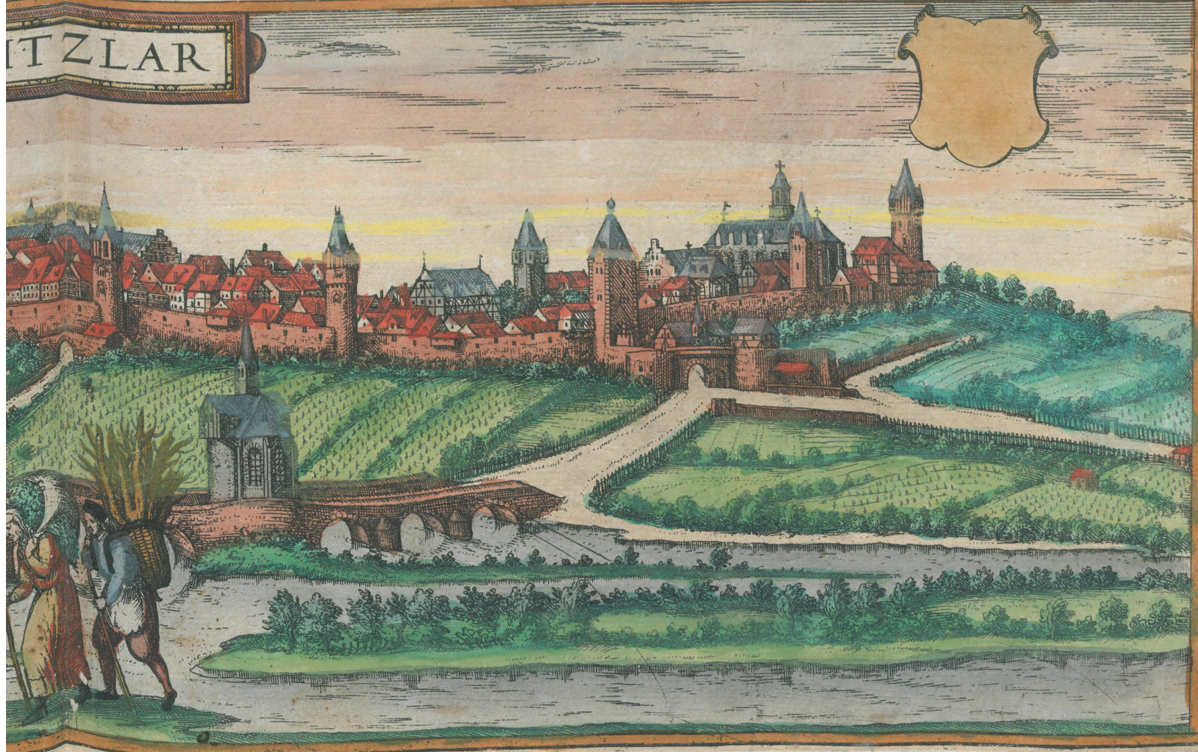
FRISLARIA.

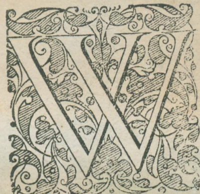
RISLARIA, insigne ac prę̄stans Hassiæ opp. vulgo Fritzlar/ Latinè, Doctrina pacis, vt puta, vbi veræ & perpetuæ pacis doctrina S. Bonifacij auspicijs, toti Hassiæ, Turingię, Franconiæ, & Frisię (quemadmodum paulò post latiùs) innotuit: Egræ fluuij propinquitate, & situ admodū amœno, sicuti vniuersa passim Hassia præcellit. muris circumcinctū turrigeris, situm inęqualem, sicuti & regio ipsa, hinc inde montosa, obtinet: Agro tamen lauto, frumenti, fructuum, & leguminum feracissimo, etiam vini, cuius tamen fertilitate, non ęst hæc regio admodum præstans. Et quamuis in ipsa Hassia, Frislaria sese conspiciendā præbeat, ad Mogūtinum tamen Archiepiscopum pertinet, vnde varijs fortunæ & Bellonę casib. frequenter exposita, maximas abs Hassiæ ducibus calamitates frequenter pertulit. Quemadmodū & à Saxonibus expugnata, & fœda exustione deformata fuit, qua de re, ita in Saxonia sua Albertus Crantzius lib. 2. c. 10. Saxones, inquit, iniuriam prioris anni vindicare volentes, mouerunt in Hassones, qui iam Francis paruerunt, & ad oppidū Frislariā pugnauerunt, magna internecione cædentes, qui obuiam prodirent. Ecclesiam insignem eius oppidi, quā Bonifacius episcopus & Martyr prædixit incremabilē, diu frustra tentauerunt incendere. Visi sunt in albis duo iuuenes, qui incendiū restinguerent. vnde territi Saxones, aufugerunt. Repertus est ad ostiū ædis sacræ genib. nixis Saxo extinctus, faucibus hians, quasi flāmam excitaturus. Hæc ille. Hāc autem Ecclesiam admodū magnificam, D. Petro sacram, monastico sodalitio nobilem, verè Germanorū Bonifacius, prius VVinfridus appellatus, construxit. Is enim, cum amabili religiosissimorum virorū societate, Saxonib. Britanniam deuastantib. immanemq; in Christianos tyrannidem exercentib. verso solo, patriaq;, exulans, & in Hassiæ Frislariā sese conferens, Euangeliū passim diuulgat, sacras ædes ædificat, gentilium idolorū, & dæmonum cultū, Germanorum animis eximit, cœnobia, ceu concionatorū diuini verbi, & religionis Christianæ seminaria, extruit. Præclarissimū etiam Fuldense monasteriū, inter Hassiam, Franciā orientalem, & Vuederouiam, situ iucundo excellens, fundauit. & non in Hassia tantū, quam lignis & fontibus sacrificare offenderat, sed & in Thuringia boni verbi semen spargens, Francorū etiam extitit Apostolus. Quin & gentem Frisonū, paganicis adhuc ritibus imbutā, à dęmoniaca captiuitate liberat. Conspectis tantis Bonifacij virtutib. Carolomannus & Pipinus Regni Francorum Principes, cōmuni totius cleri & populi consensu, Moguntinensi ecclesiæ habenas ipsi cōmiserunt, eamq;, vt dignitas eminentior foret, quæ prius alteri subiecta fuerat, Metropoliticam constituerunt, vt à Bonifacio, Archiepiscopi Mogūtini initiū sumpserint. Iam tantus creatus episcopus, rebus ecclesiæ suæ, quàm optimè constitutę, Lullo commissis, ad eos quos docuerat populos, magno pietatis zelo cōmotus, partim in fide debiles, partim relapsos, confirmādos, reuertitur. Hinc tertiùm in Frisiam redit, vbi à furente paganorum turba, nefariè occisus, glorioso martyrio, maximis laboribus suis finem imposuit. Hæc paulò à me fusius sunt repetita, vt Hassia, & in ea Frislariēses, cuinam fidei & religionis Christianæ primordia post Deum debeant, pio gratoq; animo cognoscant.

ESCHWEGE
FRITZ

ITZLAR

VVERDENA.

ERDENA, in VVestphaliæ aditu, ad Ruræ amnem, in ditione Markensi oppidum, occasione cœnobij, à S. Lutgero ibidem instituti, quemadmodum multa alia in Germania oppida, initium habet, à VVilhelmo de Hardenberg, quadragesimo secundo Cœnobiarcha, Anno salutis M.CCC.XVII. excitatum, & ab Engelberto, Comite de Marka, ciuilibus priuilegijs, quibus etiamnum gaudet, donatum. Omnem, quocunque innotescit, splendorem, quemadmodum & ortum, magnificæ, & celeberrimæ huic Abbatiæ debet. Ea autem in honorē Saluatoris, & sanctæ Dei Genitricis Mariæ, & sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, & Stephani Protomartyris, Laurentij Diaconi, Martini Confessoris, prima institutione excitata, multis Regum & Imperatorum est priuilegijs, & libertatibus aucta. Exhibent namque eius modò Collegij fratres Diploma signatum, & Caroli Magni manu subscriptū VVormatię, Anno reparatæ salutis D.CC.II. Exhibent & cōfirmationem VVilliberti Archiepisc. Colonien. & plurima alia antiquissima diplomata. Primus autem Collegij VVerdenensis fundator & Rector, fuit S. Lutgerus primus Monasteriensium Episcopus, Synchronus S. Bonifacij & VVillibrordi, oriundus è Frisia, Præceptorem habuit Alcuinum, & S. Gregorium, qui S. Bonifacij discipulus, in Traiectensi monasterio, ipsum cum multis alijs erudiuit, è quibus posteà, multi sunt facti Episcopi, alij in minoribus gradibus Ecclesiarum Doctores. Quorum etiam aliqui, ijque ex parentela S. Lutgeri, à prima fundatione, post S. Lutgeri obitum, ad annos ferè LXXVI. monasterio VVerdenensi præfuerunt. Nempe:

Sanctus Lutgerus, primus fundator, in cœnobio suo, Vverdenæ sepultus.
1. Hildigrinus, primus Episcopus Halberstadiensis, frater S. Lutgeri, sepultus Vverdenæ.
2. Gerfridus, secundus Episcopus Monasteriensis, frater S. Lutgeri.
3. Tidgrinus, vel Thiagrinus, secundus Episcopus Halberstadiensis, nepos S. Lutgeri, in Vverdenensi cœnobio sepultus.
4. Altfridus tertius Monasteriensis Episcopus, affinis S. Lutgeri.
5. Hildigrinus Iunior, quartus Episcopus Halberstadiensis, & hic nepos S. Lutgeri.

His autem primis monasticæ regulæ Vverdenensis conseruatoribus, quinquaginta, interrupta serie, ex ordine successerunt Abbates, viri genere, & maiorum splendoribus illustres, quorū quinquagesimus, & vltimus fuit Conradus de Gelichen, qui suo tempore tres tantum habuit secum Capitulares fratres, nimirum, Vvilhelmum de Risferscheidt, Præpositum; Vvalramum de Symmern, & Ioannem de Limburch, sub quibus strictior viuendi norma, & alia est introducta reformatio. Resignantibus ipsis, Monasterium penè collapsum, vna cum cunctis prædijs, alijsq; bonis non optima diligentia adseruatis. Introducti sunt autem religiosi fratres, qui summo labore, & industria, minitans ruinam collegiū, restaurarunt, recuperatis, quantum pro tempore potuit fieri, prædijs ac possessionibus multis circa annum Domini 1474. quo anno Nouesium obsidione cinctum erat. Facta autem hac resignatione, & necessaria, nouaq; reformatione introducta, Collegij Vverdenensis administrator & cœnobiarcha constitutus est Quinquagesimus primus, D. Adamus, ad S. Martinum Maiorem Coloniæ Abbas, qui præfuit annis 4.

Huic successit 52. D. Theodoricus Iagendorn, ex monasterio S. Petri Erfordiæ, assumptus.
53. Antonius Grimmolt.
54. Ioannes de Groninga.
55. Hermannus ab Holte, vir ab insigni doctrina & pietate commendatus, electus Anno 1540. mortuus Anno 72.
56. Henricus Duiden.

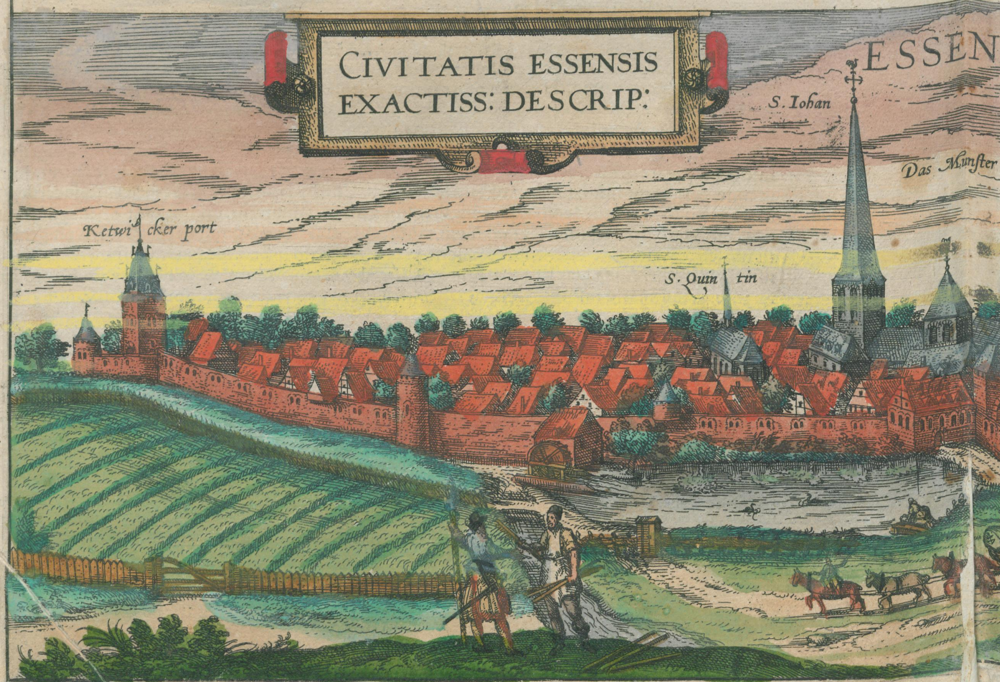
Sed iam Abbatia relicta, oppidum nunc ipsum ingrediamur. In quo oppidani rem pecuariam, vnde & plurimum victitant, exercent, agros habent lætos, & cōpascuos, montes præaltos & syluosos, in quibus incredibiles porcorum greges oberrare quandoq; videas (vnde induratæ fumo pernæ, & petasones Vvestphalici, grata causidicis munera) & riuulos, gratissimo murmure ex montibus susurrantes. Quin & ex præterlabente Rura, commoditates haud pœnitendas percipiunt, vnde piscibus, & sapidis pinguibusq; abundant anguillis. Vtraq; hîc Ruræ ripa, lapideo ponte coniungitur, magno itinerantium compendio. Accidit autem Anni Christianæ salutis Tricesimi tertij supra Millesimum Quinquagesimum, initio, postquam prior eius tunc hyemis medietas, solito asperior, & densa glacie, ac supra modum alta niue, grauissimè inhorruisset, atq; iam post natalis Christi diem, mox aëre tepescente, succedentibus diebus, in ipso Ianuarij Mensis capite, ingruentibus magnis imbribus, nix ipsa tardior, magno cum impetu resolueretur, vt ipsum Ruræ flumen, tantis aquarum inundationibus eleuaretur, vt ingentē Pontis molem euerterit, excusserit, & remouerit. vt oppido etiam ipsi tantus aquarum impetus ruinam minitari videretur. Aqua nempe retro principis Arcem, dirupto muro, viam sibi parauit. Tanto autem fragore ea inundatio insonuit, vt cataractæ Nili fluminis, eo viderentur translatæ fuisse.

ESSENDIA.

SSENDIA, Imperiale, sub Montensis Ducis tutela, oppidum, Collegiato virginum, & Canonicorum sodalitio præstans. Quod Alfridus quartus Hildesheymensium præsul, ex paternis facultatibus fundauit, vt sub religiosa Abbatissæ educatione quinquaginta & duæ, Deo nuncupatæ virgines, pietatis exercitijs imbuerentur, et xx. similiter Canonici, sub eius loci decano, canonicam viuerent vitam. Asyli priuilegio Abbatia gaudet, & locus in ea maximè, Die Borht/ nuncupatus. villæ aliquot vicinæ, eius subsunt dominio. Ecclesia ibidem perelegans, in qua tabula exhibetur visenda, Bruinij illius Agrippinatis opus. Ager frumenti, & tritici præstantissimi ferax, vnde candidus Essendiæ panis in pretio est. Oppidani, negotiationem etiam remotam, alij textrinā, fabrilem complures exercent. Non alium facile reperiàs locum, vbi plura conficiantur omnis generis sclopeta. Fontibus abundant, & atro carbonario lapide, quem territorium vicinum passim suppeditat, potissimum verò, qua Steltium est, ad Ruræ amnem, oppidum.

CIVITATIS WERDENÆ EXACTISS: DESCRIP:
WERDEN
Der fehuser bergh
Nukerchen Capelle
Domus past
RORA FLV.

CIVITATIS ESSENSIS EXACTISS: DESCRIP:
ESSEN
S. Iohan
Das Munster
Ketwicker port
S. Quintin

EN
bergh
Der Born er bergh
Domus pastoris
Capelle in Born
Abb atia
Castru Illustriss.
Ducis Cliuie

SSEN D.
S. Geerth
Das Munster
Spittal
Weu er port

HALBERSTADIVM.

ALBERSTADIVM,primæua fundatione,Elboreſtadium,Saxoniæ in Germania oppidũ, Epiſcopatui eius nominis,adpellationem præbens,à Carolo Magno, nunquam ſatis laudato Galliarum Rege,& Imperatore Romano,inſtituto,qui longa experientia, belloque diuturno,cum Saxonibus geſto,edoctus,cognouit,eam gentem,vtputa infrenem,fortem, atq; ferocem,armorum ſtrepitu minùs domari,beneuolentia autem,legibus pietate,& Religione placari & cõſeruari poſſe.Hinc multorum, qui tunc temporis au[...] pedum circũferebant ligneum,epiſcoporum gubernationi,&ſpirituali curæ eam cõmiſit.Quemadmodum & Anno ſalutis,DCC.LXXX.non quidem Halberſtadij, ſed apud Selingenſtadium, ſiue Ostervvicum, quo in loco idem Carolus Magnus magnificum templum,D.Stephano ſacrum,conſtruxit,oportuna Epiſcopo ſedes delecta & conſtituta eſt,vſitata tum adpellatione,Salingenſtadiani,& Ostervvicenſis Epiſcopatus,innoteſcens, longo verò poſt tẽpore,vt ſcribit in ſua Saxonia Crantius,& in opere de Epiſcopatibus Germaniæ Bruſchius,ab eodem Carolo Magno & primo Antiſtite,S.Hildegrino,ad confluẽtiam Albis & Oræ fluuiorũ tranſlatus.Huic nouæ vrbi,& Eccleſiæ iam inchoatæ,ab amnium confluxu,nouum etiam nomen indiderunt,adpellantes eã Alboreſtadiũ,quaſi vrbem ad Albin,& Oram amnes,conſtitutam.vnde facilè adparet,ſitu eam admodum oportuno,cum præter aquarum cõmoditatem,agrorũ etiam non ſit ei denegata vbertas: quæ quidem tanta deprædicatur ab omnibus,vt ſegetum culmos,equitem tranſcendere ferant. Accedit ad hæc, nitor & elegantia vrbis, ædificiorum ſplendor, amplitudo fori, & collegiatum Canonicorum ſodalitium. In quo, dum canonicè canonici viuerent, clarum adhuc pœnitentiæ publicæ, in primitiua Eccleſia vſitatæ, extabat veſtigium. Cuius quidem rei conſuetudinem Pius Pontifex,& poſt hunc, Volaterranus,in literas retulerunt, ſed velut ritũ barbaricum.neuter enim intellexit. Volaterranus inſtitutum vocat inauditum.eſt autem huiuſmodi: Singulis annis eligitur aliquis è plebe,qui comediam pœnitentis,& confitentis agat. Is in capite ieiunij Quadrageſimalis ad templum adductus,in cultu lugubri,&,qui pœnitentem deceat,nimirum,caput obuolutum habens,pòſt Sacrum deinde eijcitur,perque totos illos quadraginta dies,nudis pedibus vias vrbis terit, templorũ moles circuit tantùm,non intrat,nec cum quoquam ſermonem miſcet.Canonici huic cibum præbent,quem ille, qualẽ qualem,boni conſulit.Non indulget ſermoni,niſi poſt mediam noctem,idq; in plateis. At in die, quæ Dominicæ cœnę dicata eſt,ad templum reducitur,& à Sacerdote,non abſq; longis,ſed pulchris ceremonijs abſolutus,à plebe ſtipem accipit.Hunc Adamum vocare ſolent. Atq; hoc eſt,quod nonum caput Agathenſis Concilij pręcipit, & refertur etiam à Gratiano,Diſtinctione 50.Eſt autem tale.In capite Quadrageſimæ,omnes publicè confitentes,ante fores Eccleſiæ ſe repræſentent Epiſcopo ciuitatis,ſacco induti,nudis pedibus,vultibus in terram proſtrati,reos ſe eſſe ipſo habitu,& vultu proclamantes:ibi adeſſe debent Decani, id eſt, Archipresbyteri, Presbyteri Parrochiarum,Presbyter pœnitentiũ,qui eorum cõuerſationem diligenter inſpicere debent,& ſecundũ modũ culpæ,pœnitentiam per præfixos gradus iniungant.Poſt hæc Epiſcopus in Eccleſiam eos introducat, & cum omni clero ſeptem Pſalmos pœnitentiales,in terram proſtratus cum lachrymis,pro eorum abſolutione, decantet,tunc reſurgens ab oratione,iuxta quod canones iubent, manus eis imponat,aquam ſuper eos benedictã ſpargat, cinerem prius mittat,deinde cilicio capita eorum cooperiat,& cum gemitu & crebris ſuſpirijs eis denuntiet, quòd,ſicut Adam proiectus eſt de Paradyſo,ita & ipſi de Eccleſia pro peccatis ſuis abijciantur. Poſt hæc iubeat miniſtris,vt eos extra ianuas Eccleſiæ expellant,clerus verò proſequutus eos cum Reſponſorio,in ſudore vultus tui,&c.vt videntes ſanctam Eccleſiam pro facinoribus ſuis tremefactam atque commotam,non parui pendant pœnitentiam. In ſacra autem Domini Cœna,rurſus ab eorum Decanis & Presbyteris Eccleſię liminibus reprę ſententur.Hactenus decretum Agathenſis Concilij,partim antiquitatis amore,partim, occaſione conſuetudinis Halberſtadenſis Eccleſiæ,prolixius retulimus.

QVEDELINBVRGA.

VEDELINBVRGA,vrbs antiqua,& primorum in Saxonia Principum decus, haud ita procul à Parthenopolitana vrbe,quæ nunc Magdeburga in Saxonia,diſtans,ab Imperatore Henrico Aucupe,vnà cum nuncupatarum Deo & Religioni Domicillarum Collegio,conſtructa, cui primã Abbatiſſam filiam ſuam,Machtildim præfecit.Oppidum ſanè concinnum, antiquitate, dignitate,& opibus præſtans,quandiu primæua fundatione, legitimum magiſtratum Abbatiſſam agnouit,cui,quando male parebat,ab Erneſto,Saxoniæ Duce oppugnatur,& Rolandi ſtatua, quã pro libertatis indicio,ab antiquo habuerat,priuatur. Qua de re plura in Indice.

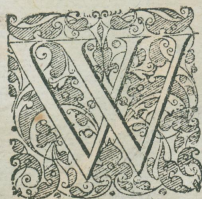

HALBERSTADIVM, Vrbs Saxoniæ
tam politica institutione, quam situ et Ca-
nonicorum Collegio, nobilissima

QVEDELINBVRGA, ANTI-
QVISSIMVM SAXO-
NIAE OPPID:

VVINMARIA.

VINMARIA, siue VINARIA, nitidissimum Turingiæ Opp. nomen habet à vino. nam **Weinmayr/** siue **Wynmayr** vinitorem, Turingico idiomate denotat; Quasi vinearum aliquis cultor, ea primùm loca inhabitans, vineas ibidem colere cœperit. Idcirco eruditi nunc passim, Vinariam eam nominant, non, quod à vinario foro, nominis sit etymon deductum, quod plerique non ineruditi existimãtes, Vinariam hanc nostram μεθώνην, Ciues verò μεθωναίους adpellitant; quasi **Mar/** ex **Mayr** factum, Germanis **Marcktt/** hoc est, forũ designaret. Verùm eos hîc labi, inde facile conspici potest, cũ in Germania pro vinitore **Weinmayr,** vsitatissima sit adpellatio, sicuti & Bauaris ea est compositio recepta, quæ hanc nostrã sententiam confirmat. Ita **Bühelmayr** Colonum, collem, aut colentem, aut inhabitantẽ designat. **Bachmayr/** iuxta fontẽ, **Kirchmayr/** Messor, vel agricola, iuxta templũ habitans: Sic **Obermayr/ Nidermayr/ Waldmayr/ Dietmayr/ Lynßmayr/** Quæ pleraq; omnia, posteà, cum à Latinè scribentibus vsurpantur, i, literam abijciunt, vt VValdmarus, Dietmarus. Atque hæc quidem genuina, & quotidiano Germanorum vsu recepta huius voculæ, **Mayr,** in fine dictionum cõstitutæ, est significatio. Aliud verò hæc eadem principem vocularum occupans locum, designat, vt **Marschalck/** id est, equorum minister, aut equitum inspector, ac gubernator, **Marstall,** Stabulum equorum, &c. Sed hæc de nominis origine satis, & nimis fortasse multa. Vinaria igitur, inclytam Saxoniæ Ducibus sedem, & domicilium amœnissimum præbens, venustissimis tam publicis, quàm priuatis ciuium est decorata ędificijs. Quemadmodum aëre salubri, ita agro non tantum rerum vtilium & necessarium fœcundo (Turingia nanque ob fertilitatem sumen existimatur Germaniæ) sed & delicijs, nobilium hominum voluptati mirificè blandientib. præcellit. Nã præter omne frumenti genus, læta etiam Bacchi, Germanis grata donaria, Isatidem herbam, vulgo **Weidt/** quæ non alia, quam pingui alitur gleba, Lanarum infectoribus abundè præbet. Limpidissimos etiã fontes & aquas, gratissimis susurris suauiter circumsonantes; Nemora itidem & saltus, ad venatus ferarum, quibus ad admirationem abundat. Quæ quidem grata naturæ, eiusq; auctoris dona, Imperatores quondam Augustos, vt hîc potissimum agerent, inuitarunt. Prout ex historiarum monumentis de Magno Ottone constat; De eius etiam patre Henrico Aucupe, qui in Turingia iuxta Arcem **Jechenburg/** Turingica nobilitate ferẽte suppetias, graui, & arduo conflictu, quadraginta Hũgarorum millia cecîdit. Imperij quoq; comitia Otto secundus hîc VVinmariæ, perhibente Lamberto Schaffnaburgensi, celebrauit. Neque verò luxuriãs tantum agri fœcunditas, Principes viros huc semper inuitauit, sed & peramœna vrbis elegantia; politia quàm optimè instituta, cæteraq; vrbium amplissimarum ornamenta huc eos potissimum pertraxerunt. Videas hîc namq; consecrata Numini peraugusta templa; Misericordię itidem sacrificijs loca publica nuncupata, & amplis dotata redditibus, vti sunt Hospitalia, Nosocomia, &, vbi contagiosis infecti morbis, curantur, Quem riuulus aëri purgando destinatus, permeat. Fluuiolus similiter, vulgo **Die Lotta/** molinarias exagitans rotas, vrbem ipsam illabitur, quotidiano ciuium vsui, & platearũ nitori subseruiens, quem piscinæ deinde & foueæ vrbis resorbent. Videas similiter id, quod politiæ prouidentiam demõstrat, Horrea, quæ stramentis, furiosi Vulcani rabiem alere possent, ex vrbis pomœrijs remota; experientia, quæ optimarum consuetudinum ac legum Inuentrix esse solet, credo, cũ magno detrimento edocti. Nam Anno salutis M.CC. XCIX. & Anno M.CCCC.IV. lamentabili incẽdio vsq; adeò deformata VVeinmaria fuit, vt formam vix vrbis retinuerit. Verùm is casus, magnę quidẽ infœlicitatis huic vrbi extitit; quod verò temporis successu, nõ instaurata tantũ, sed superbissimis etiam, & magnificis ædificijs decenter fuerit ornata, eiusdẽ splendoris est, & ornamenti. Quo arx etiam accedit Saxoniæ Ducũ magnifica, spendidis ædificijs nitens, numerosæ & amplissimæ familiæ capax; & præsertim amœnissimus, dulcissimusq; hortus, pręstantissimis herbis, & fructiferis arboribus ordine bello, in quincuncem positis, luculẽter ornatus, areolis ex odoriferis florib. & medicis herbis haud secus distinctus, quàm si vel Apellis, vel Dureri penicillo depictæ forent; cũ sepimentis ex rosa, buxo, rosmarino, lauro, eiusdemq; generis fruticibus, venustè semper virentibus: Aquis etiam ex præterlabẽte Ilmo flu. piscoso, æneis fistulis passim deductis, arborum & plantarum radices adaquantur. Maximam autem delectationem præbet elegans & pellucida horti medio turris, ex qua aquulæ gratissimo murmurę obstrepunt, & subiectum in lacum delabuntur, vt adeò incredibilem prorsus istius horti spectatio admirationem habeat.

WEIN
Klein Höltz lein.
ILME
Die Ilme
New Spital.
S. Iacobs Thor
S. Iacob
Asbach
Köten Born.
Der alte baum garten
Vihe
Zigel Hutte
marckt
WINMARIA, FERTILISS. THV-
RINGIAE VRBS PRAESTAN-
TISSIMA VVLGO Weinmar
Johann. wolfius Rector Gymnasij Ratisbonensis F.C.

MAR.

Wewicht

Furstlicher Badstube

Furstlicher Baumgarten

Das Schlos Hornstein.

Schloskirche zu S. Marten

Hertzog Iohā. Wilhelm Schlos

Lustgarten.

Der Hertzogin von Sachsen new schlos

New Rathhaus.

Der Marckt.

Der holtzmarck

Die Pfarkirche zu S. Peter vnd Paul.

Heinrichs Bunaw haus

Das alt Rathhaus.

Frawen thor.

Lutzelburgers haus.

Franciscaner

Erffurdisch thor.

Lutzelburgers gartē.

TIGVRVM.

IGVRVM, absque omni controuersia vna est ex vetustissimis vrbibus Heluetiæ. domestici annales tradunt, sedecim annis post Treuirorũ vrbem conditam esse. Treuiros autem Trebetam Nini filium, Abrahami patriarchæ temporib. condidisse, Marianus Scotus in Chronicis, memoriæ prodidit. Tigurinorũ quoq; mentio celebris est in Romanis historijs; quia & cũ Cimbris aduersus Romanos militarunt, & Cassium consulem profligarunt, & posteà à Iulio Cæsare bello Gallico victi, & cęsi sunt: Et ab eo tempore, vsq; ad Alemannorũ irruptionem, sub Romano Imperio Tigurum fuit, post, in Francorum Regum potestatem, & inde ad Imperium illud Germanorũ Romanum peruenit. Sunt à Regibus Frãcicis duo Collegia, virorum vnũ, alterum fœminarum, Tiguri instituta. penes hæc olim maxima ex parte imperium vrbis fuit. Cæterùm in arce, quæ ad Limagum edito loco sita olim fuit, Francicorum Regum præfecti habitârunt, qui collegiorum & vrbis aduocati erant. Pòst sub Germanis Imperatoribus itidem Præfecti dati sunt vrbi & collegijs, non tamen, qui in arce habitarent. nam hoc munus plerunq; Principes viri habebant. Cæterum, illis temporibus vrbs nihilominus suum consilium habebat virorum triginta sex, è quibus duodecim quadrimestri tempore imperabant. Fuit hæc forma Reip. circa annum M.C. & durauit vsque ad annum, M.CCC.XXXVI. quo tempore mutata est. Cęterum, illis temporibus paulatim vrbis libertas creuit, atq; collegiorum iugum excutere cœpit. in his enim Pontificum & Imperatorum dissensionibus, Tigurini Imperatorum partes sequuti sunt, & Friderico Aenobarbo, Friderico II. Lodouico Bauaro adhæserunt; itaque ab his, priuilegijs & immunitatibus aucti sunt, præsertim à Friderico II. etenim hic, mortuo Berchtoldo vltimo Zeringensi duce, collegiorum & vrbis Tigurinæ aduocato, ciues in Imperij tutelam recepit, circa annum M.CC.XVIII. Ac posteà multa priuilegia Collegiorũ, & prætereà ius eligendi Senatum, quod anteà penes collegia fuerat, in ciues transtulit, ac statuit, ne vnquam liceat vrbem ab imperio abalienare. Friderici etiam ætate, ciues vrbem fossa, valloq; munierunt, communi ciuium opera. Cum autem à Sacerdotibus, qui ciues essent, exigerent, vt ipsi quoq; expensas in hoc opus, rata sui parte, conferrent, & prætereà eos suspectæ pudicitiæ mulieres, è domibus suis exigere iuberent, ea re illi adeò offensi sunt, vt à ciuibus secessionem fecerint. Sed hæc lis ab Episcopo Constantiensi sopita est. Ac aliquot annis post hanc controuersiam ciues Tigurini, quòd Friderico Imperatori constanter adhærerent, à Pontifice Romano excommunicati sunt. His temporibus, permissione Friderici, vetus arx (quo loco nunc amœnissimus campus tilijs alijsque arboribus consitus cernitur) diruta est ciuium opera, ne fortè aliqui, occupata illa, ciuium libertati insidiarentur. Multi item vicinorum nobilium vrbem, vtputa sacris abstentam, & omniũ iniuriæ expositam, infestabant. itaq; cum anteà frequens mercimonium serici panni in vrbe fuisset, multi etiam, qui sericum texerent: hoc tempore, quòd cuncta infesta essent, omne illud mercimoniũ Nouocomum, ad Larium lacum, translatum est. Illis temporibus, Anno M. CCC. LI. primũ fœdus Tigurini fecerunt cum Vrijs, & Suitijs. Qui quidem, etsi quinto demũ loco in fœdus sint recepti, nihilo tamen minus, propter vrbis celebritatem atq; potentiam, princeps locus, omnium consensu, illis datus est, quem hodie quoque, aucto fœdere, retinent in comitijs, legationibus, alijsq; publicis actionibus. Cæterùm, aliquot annis post obitum Friderici, Conradinus huius nepos, Tigurinos, Ducum Sueuiæ imperio subijcere tentauit, & putatur, titulo aduocatiæ, quam olim Alemanniæ Duces diu in sua potestate habuére. cum verò illi libertatem suam constanter defenderent, eius opera factum est, vt vrbs à Conrado Imperatore proscriberetur: ab hac proscriptione exemit eam Richardus Anglus Romanorum Rex, qui imperialibus literis, priuilegia ipsorum confirmauit. Anno 1273. Rodolphus Habespurgius, à Septemuiris, penes quos imperatoris deligendi potestas est, Romanorum Rex, concordibus suffragijs creatus est: hic imperio potitus, Tigurinorum fideli & forti opera in multis bellis vsus est, & bello Boiëmico ducentos ciues Tigurinos inter antesignanos primæ aciei collocauit, ac hortatus est cæteros, vt horum virtutem, ante sibi optimè perspectam & cognitam, imitentur; horum maxima pars, eò prælio cæsa est, reliquorum insignia honoris ergò, in Franciscanorum templo depicta fuére. Donauit Rodolphus Rex pro veteribus & recentibus officijs Tigurinos multis priuilegijs, & honoris ergò, signum eorum diademate purpureo ornauit, &c. Plura de Tigurina vrbe atque Repub. præter Munsterũ, Ioannes Stumtius; Iosias Simlerus Tigurinus, &, quos celeberrimus nostri æui cosmographus, Abrahamus Ortelius, in suo orbis Theatro tam veteres, quàm Neotericos recenset auctores, suppeditabunt. Coronidis autem loco, ex topographica Mureri descriptione hoc carmen subijcere placuit.

Sex minus elapsi fuerant, quàm mille bis anni,
Vt nouus ex nihilo conditus orbis erat:
Restabant totidem venturi ad tempora Christi,
Si tamen ex illis bis duo lustra feras:
Inclytus hæc primum statuit cũ Thuricus vrbem,
Quæ fundatoris nomine dicta fuit.

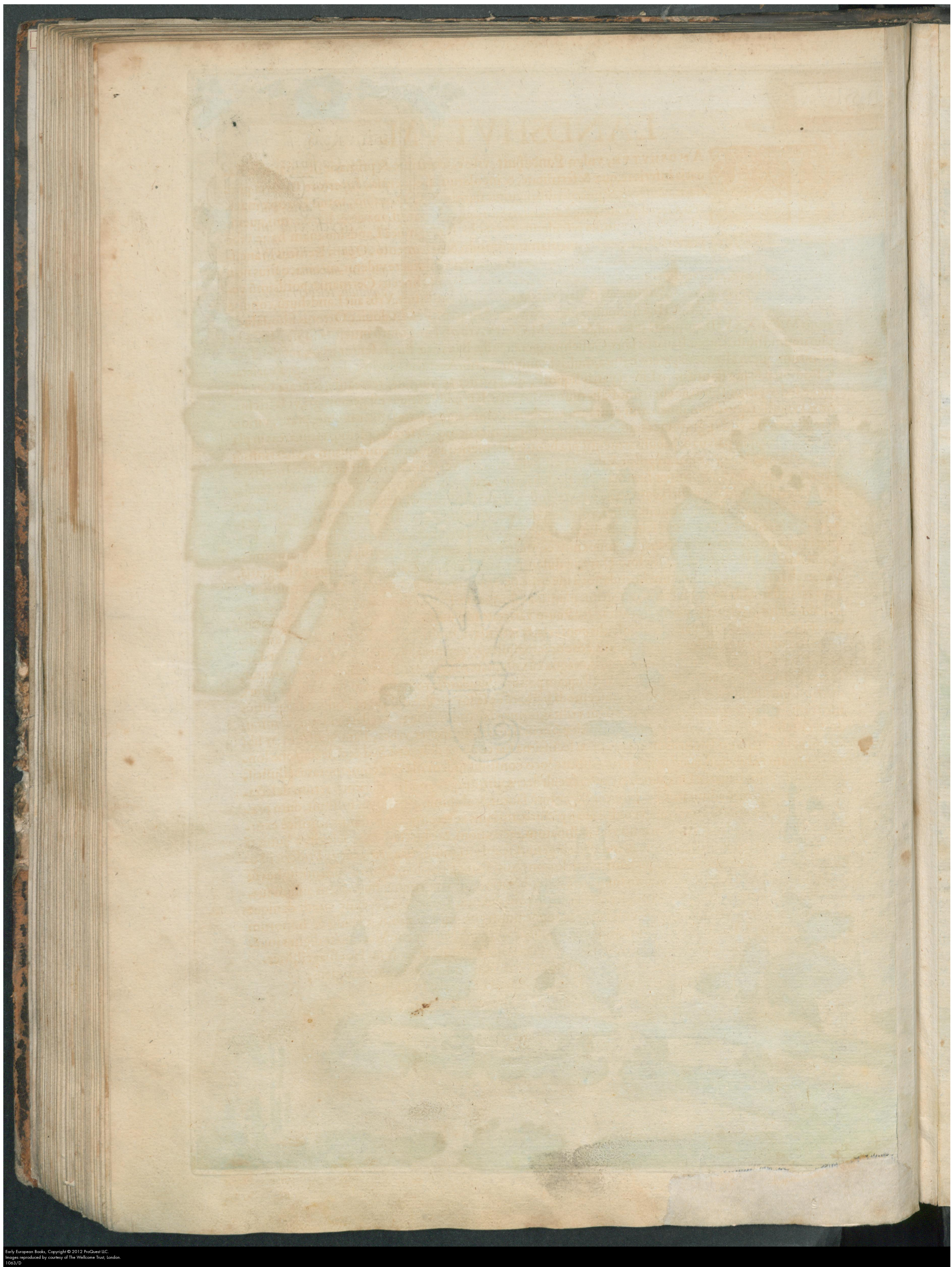
Post, vbi diuitijs, terris & viribus aucta est,
Huic Tiguri nomen gens Tigurina dedit.
Sæpius hæc varijs grauibusq́, erepta periclis,
Nunc stat adhuc summi salua fauore Dei.
Perge tuos seruare Deus, dum protegis vrbem,
Fac toto nomen regnet in orbe tuum.

ZVRY
Susenberg
Prediger
kloster
Nümarckt
Alt Truckerey
Im Wyngarten
Prediger kilchhoff
Spital
Froschouw
Groß brun gaß
Strytgas
Nider dorff

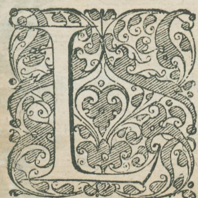
TIGVRVM, siue Turegum, Caesari, vt plerique existimant, Tigurinus Pagus, vulgo Zürych; vrbs in Heluetijs vt vetustissima, ita maxima, et omnium celeberrima.

Wollfsthurn
Lindenthor
Newstat
Stadelhofen
Vff Dorff
Hinder munster gaß
Munster gaß
Kouffhuß
Rathuss
Wellenberg
Wasserkilch
S. Petter
Frouwen munster
Kornhuß
Werckhof
Im Kratz
Am Spitz

LANDSHVTVM.

ANDSHVTVM, vulgo **Landshutt**; vrbs celeberrimę,& primarię dignitatis, in Bauaria inferiore,quæ & fertilitate, & incolarum frequentia, ſuperiore Bauariâ præſtans,nauigeris,& piſcoſis diſtinguitur fluminibus, Danubio, totius Europæ maximo,Gręcis pariter,atq; Latinis ſcriptoribus celebrato:Lauacio & Iſaro,amni,quemadmodũ amœno,ita piſculento,& rapido. Is magnificã Landshutanam hanc vrbẽ præterlabitur,magno incolarum cõmodo,& ornamento. Quam Irenicus Franciſcus,ex quinta Ptolemæi Europæ tabula,Inutrũ ſtatuere videtur,cui tamen ſitus non optimè conuenit.Atq; melius proinde Ptolemęi ἰνδζιον Auentinus,verè linceus Germaniæ,potiſsimũ verò Boioarię ſuę perluſtrator,**Mittenwald** Bauariæ pagum cis alpes conſtituit.Vrbs aũt Landshutũ,condita anno partæ ſalutis M.CC.VIII.à Ludouico Duce Bauariæ.Alij arcẽ illic à Ludouico Ottonis filio,ſalutis anno M.C.LXXVIII.auſpicatã referunt,& anno M.CC.IV.vrbem hanc muro inueſtitã fuiſſe. In ea vt plurimum Illuſtriſsimus Bauariæ Dux Gulielmus,perauguſtæ Bauaricæ ſtirpis ſenior filius, reſidet,loco nimirum,quem alma rerũ parens natura,multis beauit munerib.Ager nanq; non ſolum magna varietate Pomonæ,& præſtantiſsimo Liberi patris liquore, deos pariter ac homines recreante; & beata Cereris fruge,ſed & pinguiſsimo,ac vberrimo Palis munere luxuriat.Is ſiquidẽ natiuus eſt genius agri,vt lacticiniorum vix alia regio ditior inueniatur;tanta aruorũ vbertas,tanta amœnitate latiſsima vbiq; prata, viriditate,& copioſo vndiq; gramine contecta conſpiciuntur;colles dęniq; ita feraces,pleniq́; vitiũ,areas in planas deſinunt,quæ paſcua & pabulũ armentis præbent,vt hic meritò ager,cum amœniſsimis, vberrimiſq́; totius Europæ locis,comparari poſsit.Vrbs ipſa ædificijs admodũ venuſtis & elegantibus nitet; Inter quæ principem meritò locũ obtinet ſumma vrbis Eccleſia,quæ artificioſa ſtructura,& viuo ex lapide viſenda, imò ſtupendæ altitudinis turri,conſpicua eſt.Magnificũ etiam Illuſtriſsimi Alberti Ducis,in inferiore vrbis parte,videtur Pallatiũ,Nouum,vulgo,ædificium nuncupatũ.Structura eſt elegantiſsima,affabre, & Italica architecturæ Symmetria ſcite,ſubtiliterq́; ad decus,& ornamentum vniuerſæ vrbis excitata. Cui plurimum etiam ornamenti paucis ab hinc annis contulit hortus,extra mœnia vrbis, ſumma amœnitate præſtans,ab Illuſtriſsimo Gulięlmo Duce,in dulciſsimæ ſuæ coniugis Lotharingiæ Ducis filiæ gratiã, paucis ab hinc annis,Gallicorum hortulanorũ inuentione ac opera conſitus,qui exoticis generoſiſsimarum arborũ fructibus,herbis etiam,peregrinis plantis,ac floribus ex Italia,Hiſpania,& Gallia allatis,areolis,labirinthis,operibus topiarijs,florum ac fructuum varietate nitentibus,mira induſtria diſtinctus conſpicitur.Sepimenta ſunt varijs ex arbuſculis contexta,& reticulata, multis florũ generibus, auleorum inſtar,variè veſtita,rubentibus inſuper pomis,cotonęis,meſpilis,peregriniſq́; fructibus grauia. Quinetiã artificioſiſsimis ſtatuarũ,& picturarum figuris,magna cũ voluptate paſsim exornatus hic hortus cernitur. Nec odoris etiam ſuauiſsima fragrantia deeſt,quam paſsim abundantia romanæ camillæ, baſilicæ, lauri, mirti,roſmarini,florũ atq; roſarum,& eiuſcemodi herbarũ ex ſe fundit natura. Incredibilis deniq; iſtius horti amœnitas,decor,elegantia,adde etiam vtilitas,omnem orationis fidem excedere videtur,vt mirandum non ſit,quanam de cauſſa,cũ alioqui multæ ſint in Bauaria lautiſsimæ vrbes, hanc potiſsimum ſibi ſedem ac domicilium Illuſtriſsimus Dux,cum lectiſsima ſua coniuge delegerit.Sed & delectationẽ longè maximam exhibet,id,quod in ipſa arce,editiore loco conſtituta,idem ille iam cõmemoratus Illuſtriſſimus Gulielmus Bauariæ Dux,vnicum noſtri ſæculi decus,virtutiſq́; exemplar, ſummus rerum delectabilium & extranearũ admirator,bonorumq́; ingeniorũ fautor,& alumnus,iam nuper inſtituit, dum præcipuas eius arcis aulas & conclauia,venuſtiſsimis picturis,antiquis ac recentioribus ſtatuis mirificè exornat.Dumq́; locum,alioqui non magno vſui deſtinatum,recreationi, & oblectamento delegit, adiutus tã amœniſsima ſitus natura,quàm arte & induſtria ingenioſiſsimi viri,multigena arte eximij, Friderici Suſtris,origine Bataui, natione Itali,qui eum ipſum locum quotidianis laboribus, & miris inuentionibus ſuis,exquiſito ornatu illuſtrat,dulciſsimo fontium vndiq; diſcurrentium murmure;diuerſarum auium ſuauiter cantillantium volatu, & garritu, nympharum ſtatuis, picturis, herborętis, & eiuſcemodi denique delitijs plurimis ad oblectationem & voluptates peroportunis:vt magnificis proinde laudis & honorum elogijs dignus ſit,& Illuſtriſsimus Princeps,& ingenioſiſsimus, taliq́; Principe ac Mecœnate dignus inuẽtor & artifex. Huius demum vrbis deſcriptionem nobis communicauit Georgius Hoefnagell,Mercator Antvverpianus,qui ad pacis,non ad belli artes natus,rumores belgicos fugiens, perluſtrata Italia,pacifico Principi Alberto Bauariæ Duci, ſeſe in clientelam dedit, Arti miniatoriæ, qua illum mirificè ſola dotauit natura,pacificè dans operam.

LANDSH
Saelden tal
Yser flu.
ALBERTO.D.G.CO
RHENI VTRIVSQ. P
VNICO NOSTRI SECVLI M
A DELITI
DEPING. GEORGIVS HOEFNA
VIRTVTE DVCE MAGIS
MONACI. A°. CIↃ.I

ORIENS
LANDSHV
TO. D. G. COM: PAL:
RIVSQ BAVARIÆ DVCI.
SECVLI MVSARVM ALVMNO
A DELITIIS.
VS HOEFNAGLE ANTVERPIAN.
VCE MAGISTRA NATVRA.
CI. Aº CIↃ. IↃ. LXXVIII.

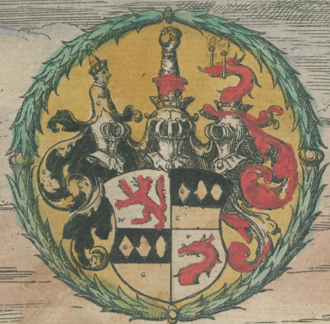
PATAVIA.

BOIAM siue Boiariam, sicuti Annales tradunt, Narisci, Vindelici, & Norici inhabitarunt populi, qui nunc Bauariæ appellatione innotescunt. In superiorem & inferiorem diuiditur. Superior Alpibus, Austroꝗ subdita, ob paludes, lacus, syluasꝗ vmbrosas, grata venatoribus exercitia, pecoribus læta pabula præbet. Inferior autem, quia fertilior, & amœnissimis distincta fluminibus, nempe, Danubio, Issara, Lauaceo, Illiceto, &c. maiore etiam incolarum, & nitidissimarum vrbium frequentia, colitur, & exornatur. Inter præcipuas autem Patauia siue Patauium, vulgo Passaw/ Ptolemeo & antiquitatum inuestigatoribus, Boiodurum, etiam Bœdurum. Vrbs ampla, elegans atque clarissima, in infima, inferioris Bauariæ parte ad Austriæ initiũ, in vtriusque nimirum Prouinciæ confinio, inter Danubij & Oeni confluentes, peninsulæ instar, loco commodissimo pariter, amœnissimoꝗ sita. Episcopali, cui paret, cathedra, & amplissim a, quæstuosissimaꝗ omnis generis commerciorum negotiatione admodum celebris. Tam præstanti siquidem ad negotiationem situ ob fluuiorum, lociꝗ oportunitatem excellit, vt, quemadmodum ob rapidissimorum fluminum concursum, Lugdunũ in Gallijs, Gandauũ in Flandria, quæstuosa negotiatiõe floret: Ita hoc Grrmaniæ tractu, eodem nomine præ cæteris vrbibus commendetur. Patauia Hinc etenim omnis generis merces, vel ex Athesina Prouincia, & Oenana valle, per Oenũ flumen, vel ex vicina Boiemia, cùm per Illicium, nauigio, tum per montana, iumentorum tergis, aut ex omni reliqua Germania, per Danubium in Austriam, & vicinas regiones copiosissimè deportari solent. Inter Danubij & Oeni confluentes, nõ secus ac peninsula, loco commodissimo pariter amœnissimoꝗ sita. Porrecta est autem Patauia, ob montium eorundemꝗ nemorosissimorum vicinitatem in longum tota, ab Occidente nimirũm in Orientem ad passus bis mille ac centum, fluminibus, montibus, ac syluis, tanquam natiuo muro, ab omni parte conclusa. Danubium à Septentrione fere habet, vnde infra arces Episcopales, tertius fluuius in Boiemico nemore natus, Ilicius dictus, arcem Hals, perueteri comitatu, & Lichtenburgensium Landgrauiorum titulo celebrem, præterfluens, ac paulo inferius peculiarem ciuitatulam, vulgò Jllschʒ Stadt/ constituens, affluit, ibidemꝗ ilicò descendenti per Bauariam Danubio associatur. Oenum fluuium amœnissimũ lympidissimumque, qui Noricos à Rhetis, & Austrios à Bauaris separat, quique ab vrbium, quas præterit plurimas, incolis potari etiam solet, à meridie habet. Hi paulo infra ciuitatem, loco, vulgariter Ortt/ quasi finis vel terminus, dicto, congrediuntur, ambo equidem vndosi, ambo nauigabiles. Danubius lentus ac segnis. Oenus, rapidus, celer, & propter Formbacenses, à vicino cœnobio sic nuncupatas, cataractas, impetuosior. Qui maximo hîc impetu, in Danubianas irruit aquas, vt longissimo ab his spatio absorptus, alueum quasi peculiarem obseruet, quemadmodum ex diuerso vndarum colore, longissimo tractu conspici potest. Porrò vrbs Patauiensis tota, antiquitus eiectis è Norico Boijs, à quibus condita creditur, Romanorum, vniuersum Noricum olim tenentium, Colonia fuit: Et Battauorum populorum, qui Battone Duce, cum Pannonibus bella gessisse leguntur, est dicta Colonia. Postea verò à Bauarorum Duce, Theodone primo, magnanimiter recuperata, ac tandem Imperatorum munificentia, eius loci Episcopis donata. Patauiensis verò appellationẽ, etsi alij à Batauis, quos Hollandos nunc dicimus: Alij, à Batauis castris, Et item alij, Batauorum incomparabili duce, Sorano, qui in Pannonijs sub Imperatore Aelio Adriano Augusto, bella gessit, alijque aliunde deriuent; quod ipsis equidem in hac rerum obscuritate, tuendũ relinquo: Tamen ex Germanicis duabus vocibus Paß & Aw/ quarum prior Traiectum, altera, Insulam significat, natam, & à Latinè loquuturis pro Passaw & Passauia, Patauiam dictam, mihi equidem dubium non est. Id namque vetus loci situs pulchrè attestari videtur. Certum nanque est, Danubium, qui nunc vno tantum alueo Patauiam præterfluit, duos olim eodem loco constituisse alueos, vnum angustiorem, rectaꝗ secundum montium vicinorum pedes defluentem, veluti nunc totus defluit versus Ilicense oppidum; Alterum verò ampliorem, in dextrum latus, à minore auersum, (cui testimonium perhibet area antemurana, Ad arenas, vulgò, Am Sandt/ dicta) natura per illam terram ductum fuisse, quam hodie mœnibus ciuitatis inclusam, sub S. Pauli Parrochiali templo, vicinoque Tilileto, & ea ciuitatis pars, (quæ noui fori appellatione nota est) & inferior Marca, quæ S. Nicolai oratorio hodie subest, latè occupat. Et congressum Oeni cum Danubio, eo ipso extitisse loco, qui Oenanæ ciuitatis supremæ parti, seu initio, ac Boiodurensi riuo, prope quem traiectus erat, rectè est oppositus, vbi sacellum D. Andreæ antiquitus (ex quo S. Nicolai monasterium postea natum) situm fuit, hodie adhuc saxis infixi ferrei annuli, & intusa foramina, quibus naues alligabantur, ac funes nautici inserti erant, monstrare possunt. Sic Danubius duobus istis alueis, insignem tunc temporis constituebat, ac egregiè spaciosam insulam. In quam ab Ilicensi oppido, ponticulus erat sublicius. Hæc insula, cuius is quoque meminit, qui sancti Seuerini vitam conscripsit, iumentis oppidanorum sufficientissima præbens pascua, patria lingua ab ipsis Auw appellitabatur, proût vsitatũm est Germanis Insulas, Augias, quemadmodum peninsulas Vuerdas, cognominare: fuisseꝗ ponticulum supra minorem Danubij alueum, testatur domus honesti ciuis, honoratiꝗ senatoris Thomæ Aigneri, quæ prima eius loci, & piscatoria fuit domuncula, vt antiquitus, ita adhuc hodiè Am Steeg/ hoc est, Ad ponticulum dicta. Fuisse verò & insulam illic, quæ Ilicensibus, ac Boiodurensibus oppidanis pascua præbuerit, testabitur præter D. Seuerini encomiasten, alia insuper domus, Monasterio S. Crucis Niderburgensi, (quod in infima ciuitatis parte est) vicina, Vaccarũ lapidis titulo, inscripta, & nostrate lingua, Am Khuestain/ nominata. Iam verò hoc etiã nemo inficiari potest, ex Boioduro, (quæ nunc Oenana ciuitas est) prope D. Seuerini sacellum, per confluentes traiectum fuisse, ad eum fere locum, quem inferiorem Marchiã hodiè vocãt, vicum nimirũ sub antemurano S. Nicolai oratorio conspicuum. Eum traiectum Accolæ Passagiũ vulgari lingua Den Paß/ Et alij, Den Paß an oder gegen der Auw/ nominare soliti fuerũt. Cumꝗ postea in Insula ciuitas condi inchoaretur, nomen ei à traiectu, & ab ea ipsa insulari planicie (vt Passauw & Latinè Passauia, ab alijs verò euphoniæ gratia, Patauia tandem diceretur) contigisse omninò verisimile est. In hac autem Patauiensi vrbe, Archiantistitis quondam sedes fuit, quæ inde Caroli Magni, & Arnonis Episcopi Salisburgensis temporibus, praxi quadam, quæ multarum deinde contentionum fomenta suppeditauit, Salisburgensi Episcopatui assignatur. Quanquam nihilo minus, Carolus ille Magnus, licet eius translationis vt plurimum auctor fuerit, liberalitate tamen regia vtramque & Laureacensem, & Passauiensem complexus est Ecclesiam. Atque deinde Arnulphus Imperator ex Romanorum Rege creatus, & Carolo Crasso patruo suo in Imperio succedens, tertio Imperij sui, Christi verò DCCCLXXXIIII. vel, vt alij, DCCCXCVIII. VVinchirdo Archiepiscopo Patauiensi, totam hanc vrbẽ Patauiensem, vna cum integro telonio, cum vtriusꝗ sexus mancipijs, molendinis, piscationibus, vineis, omnibusque, & quibuscunque alijs rebus ad eam ciuitatem pertinentibus, & quas ipse vel in vrbe, vel extra eam, tanquam proprium possedit, dono dedit. Ad hæc Otto Imperator donat Christiano Episcopo Patauiensi, omnibusꝗ suis successoribus, eiusdem ciuitatis mercatum, bannum, monetam, telonium, & totius publicæ rei districtum. Ab Arnolpho itaque Imperatore, ad hæc vsque tempora, Vrbs Patauiensis Episcopis semper sedes fuit, eiusꝗ loci Episcopo immediatè semper subiecta, illique omni mero & mixto imperio subdita est. Quemadmodum & hodie Reuerendissimo, & Illustrissimo Principi ac Do. Domino Vrbano, è perueteri ac nobili equestri familia Bauarica Trenbachia, Rodolphi optimi, & nobilissimi viri filio, singulari, debitaque obseruantia, vti Principi, atque adeo Parenti suauissimo paret. Quæ hoc præsertim nomine felix & beata politia censenda est. Quod si enim Platoni, eæ fœlices existimantur Respub. quarum moderatores aut Philosophi sunt, aut vitæ duci, animique culturæ Philosophiæ operam nauant: Iustioribus de causis eæ hominum societates atque Respublicæ beatissimæ nuncupandæ veniunt, quibus diuina fauente clementia, viri philosophia non fucata & superstitiosa, sed sancta & religiosa Theosophia illustres contigerunt rectores, his præsertim turbulentissimis temporib. in quæ funestarum seditionum & hæresum maturitas erupit. Fœlix itaque Bauarorum Patauia, cuius clauum eiuscemodi gubernator nunc tenet, moderatur, & regit, qui his facultatibus atque scientijs præstat, quarum præsidio plurimi ad optatum salutis portum peruenerunt. Qui rerum Ecclesiasticarum, studiorumque cura minimè intermissa, ædificia, vetustate collapsa tam eximiè reparat, atque restaurat, vt multo præstantiora illa, quàm prius vnquam fuerunt, resurgant, veteremque magnificentiam atque splendorem multis modis nunc superent. Nam primarium vrbis templum, ædificijs longè magnificis splendidissimisꝗ exornando, simul & religionem fouit, & vrbi Patauiensi decus addidit. Antistitum quoque Palatium angustioribus ante limitibus comprehensum, ædificiorum nitore, imprimis verò turri visenda, ingenti pecuniarum sumptu adauxit, quæ sua se pulchritudine effert, & in tantam sublimitatem exsurgit, vt ex ea veluti ex specula, vniuersa Patauia conspiciatur; quam bibliotheca insuper omni librorum genere instructissima, exornauit. Quis verò Cathedralis Basilicæ ornamenta hîc referat, cuius fastigium ad multos cubitos in cælum euexit, vnde maxima luminis abundantia in fanum ipsum diffunditur: pauimentum autem elegantissimo opere, nobili ex marmore constrauit. D. Stephani insuper Protomartyris magnificam & admirandam noua structura effecit basilicam, vt spectaculo videntibus existat. Episcopatum denique, grandi pecunia & alieno ære varijs in loci spressum, munificentia, & liberalitate sua redemit, possessionibus insuper & prædijs quibusdam adauxit, &c. Deus opt. Max. tantum virum, ad Reipub. Christianæ salutem & Patauiensis Ecclesiæ splendorem, quàm diutissimè incolumem tueatur.

SEPTEN
OCCIDENS
DONAW
IHN
Die Ilsabr
Coloniæ Vbior. Cum gratia et Priuilegio
Patauia, Passauia, siue Patauium, quondam Boedurum, vulgò Passaw: Vrbs inferioris Bauariæ florentiss. Danubij, Oeni, Illiceti fluminum propinquitate, nobilis. Cuius accuratissimâ delineatione, Reuerediss: Illustrissimusq. Princeps ac Dominus, D. Urbanus, Prænobili & Equestri Trenbachia familia clarus Patauiensium Antistes, ornamētū ac decus, operi nostro Geographico plurimum splendoris et ornamenti clementissimè contulit. Anno C. CIↃ. IↃ. LXXVI.

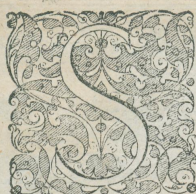

1. Pirch tor	11. Zum heilig Creutz	21. S. Gertraut	A. Die Statt Passaw.
2. Zum heiligen Geist	12. Niderrburg	22. Ihntor	B. Ihnstatt
3. Die Wehr alt statmaur	13. Im Orth der Stat	23. Das vnder thor	C. Iltzstatt [schloß.
4. S. Iohans Spital	14. Ihn Thor	24. Anger tor	D. Oberhauß des Bishofs
5. S. Pauls pfarr	15. Ihnpruckh Thor	25. S. Elspet siech:	E. Das Niderhauß
6. Capitel hoff	16. Das thor zu Stadl	26. S. Iacob	F. Anger
7. S Stephan Thomstifft	17. Das mitl tor im Ort	27. Eckhen toll	G. S. Nicla Aug: Clost:
8. Bisschofs hoff	18. Thor am Vrshmarkgt	28. Beÿ vnserm hern	H. Hackhelperg Bishofs
9. Rhathauß	19. Donau thor	29. S Barthlme	I. S Seuerin
10. S. Michell.	20. Das ober Ihnstat	30. Fleisch hauß.	K. S. Egidij pfarr.

SALTZBVRGVM.

ALTZBVRGVM,peraugusta Bauariæ vrbs,eruditæ scriptorum turbæ Iuuauia; Auentino autem veterum diplomata eò ostentanti,Ptolemęi Pœdicum;cum eam adpellationem vicinum vrbi pagum,etiamnum retinere cōfirmat.Franciscus demum Irenicus, Gamanodurum,quemadmodum & Badacum Ptolemæo existimat. Vrbs est decenti murorū ambitu,turribus & propugnaculis cincta,& tam publicis,quàm priuatorum ædificijs cultissima:Regia quodam sedes & domicilium fuit,quando & superbissima, ex marmore Fanorum structura,præ cæteris caput extulit vrbibus.Præstitit hoc maxima fluminis, situsq; opportunitas,de qua hunc in modum Munsterus·Germanos Iulius Cæsar aggressurus,in faucibus montium arcem munitissimam extrui curauit,vt milites ad eam refugium,& satellites iuuamen haberent, Et inde Castrum Iuuauense,Germanicè Helffenberg appellatum est.Fluuius quoque,cui adiacet, Iuuarius dictus, arci nomen dedisse,à quibusdam putatur,à qua & ciuitas inde condita,Iuuauia dicta est. Cum autem ciuitas olim floruisset,temporibus Attilæ Regis,Hunnorum sustinuit incursiones,vastationes,&incendia.Posteà circa annum Salutis DXL. cum D. Rupertus , ex Regia stirpe Francorum ortus, VVormatiensem rexisset Episcopatum,& post obitum Regis Childeberti,à sede VVormaciēsi pulsus esset,Theodo,Dux Baioariorum,Ratisponæ eum cum gaudio suscepit,baptizatusque est ab eo,vna cum Proceribus,& populo. Et circumiens Rupertus episcopus,per Noricum, vsq; Pannoniam,prædicansq; Christum, plurimos ad fidem eius conuertit. Veniens autem ad Iuuarium fluuium,vbi olim Iuuauia ciuitas fuerat,sed tunc collapsa,virgultis operta, & desolata,contemplansq; locum cathedrali sede idoneum,proprietate eius à Duce obtenta, extirpatis arboribus & vepribus,repertisq; ædificijs,Basilicam in honore D.Petri construxit.Quin & cœnobium ordinis S. Benedicti,cum munificentia Ducis instituit,& Episcopatui annis XLIIII. præfuit. Nunc Archiepiscopatu inclarescit Saltzburgum,qui primæua quidem institutione Laureaci, tum Patauij, ac rerum demùm vicissitudine, huc translatus fuit:Cuius quidem immutationis paulò altiùs initium referre libet.Certissimis historiarū monumentis constat, Laureacum, præclaram & populosam Norici vrbem, eo ipso partim loco, in superiore Archiducatu Austriæ,supra Danubij & Anisi confluentiam sitam fuisse,vbi hoc tempore Anasianum oppidum,quod vulgo Ens nuncupari solet, conditum visitur.Ea vrbs Laureacensis,ante incarnationem Saluatoris nostri Iesu Christi,Ethnicorum Archiflaminum Metropolis fuit.Anno verò,post virgineum partum,reparatæ nostræ salutis,circa quadragesimum septimum,à D.Petri discipulis,ac legatis visitata, abrogatis Ethnicis omnibus Idolomanijs,ad synceram Christianæ fidei professionem conuersa, Christianorum Protoflaminum Metropolis designata est.In huius ecclesiæ ministros, cum antea ducentis ferè annis synceram Christianæ veritatis recens per Christum & Apostolos patefactam doctrinam latissimè propagassent, Imperatores Philippi pater & filius,multa non obscura liberalitatis indicia contulerunt. Huic etiam Laureacensi ecclesiæ,Anno Domini CC LXXXVIII. post alios S.Quirinus præfuit.Philippi Imperatoris regenerati ipsius,& ad Christianam fidem conuersi Filius,ei,posteaquam pater crudeliter in fata concesserat, omne suū patrimonium (cuius termini per Pannonios & Masios patebant) munificentissimè assignauit.Labentibus deinceps annis,Noricis & Boijs,ob diuersas Imperatorum in Christianam plebem persecutiones, solum vetere coactis,tandem verò recollectis viribus sua recuperare, seque in pristinam libertatem contra Romanos, auctore & Duce Theodoro Bauaro,homine strenuo & formidabili,asserere cupientibus,omnia bello ferroque æstuabant, vt nullus prædationum & cædium modus fuerit.Hoc bellum tempore Theodori Archiepiscopi Laureacensis,qui anno 524.vita excessit,exarsit.Diruto & expugnato Laureaco per Theodorum, magnaque vndique strage facta,in exulcerato isto rerum statu,archiepiscopalis ea sædes Passauium translata est. Primus itaq; Erehenfridus,anno 570.in Choriepiscopum & Decanum Laureacensem suffectus est.Postea etiam Patauiensis ciuitatis & ecclesiæ Archiepiscopus,tempore Heraclij anno Domini DXCVIII. constituitur. Increscentibus alijs temporibus (vt rem in pauca contraham:Non enim omnium Archiepiscoporum res gestas, aut nomina enarrare,nostri muneris est)defuncto quodam VValderico Archimyste Passauiensi, & Laureacensi,Arno,Salisburgensis Episcopus,de Pallio consequendo sollicitè cogitans (fretus ope & auxilio Caroli Magni,qui eius in legationibus opera plurimum vsus fuerat) à summo Pontifice Leone,multis nominibus contendit,vt Archiflaminis dignitatem in eum suosque successores conferret, cuius precibus Pontifex acquieuit,eumque,& suos successores hoc pallio Christiani philosophi decorauit.Ita Archiepiscopalis dignitas Anno DCCXCVIII. de Patauia & Laureaco (vbi à primordio Christianismi sedem fixam hactenus tenuerat) Salisburgum translata est.Quæ res maximum discordiarum incendium excitauit, fuitq; fomes multarum litium,quæ quidem posteà non sine maximo totius Bauariæ detrimento extincta & consopita est, Pontifice & Imperatore pacem concilian-tibus.

Saltzbür

DER SALTZA FLV

1. Das Furstlich Schloß.	11. Ainsidel.	21. Der Alm fluß.	31. Klausen Thor.
2. Das Kloster Nunberg.	12. S. Peters Kloster.	22. Der Frawgart.	32. Miln.
3. Das Nuntal thor.	13. Munch Berg.	23. Kirchgaß.	33. Sebastin.
4. Kumpfmil thor.	14. Frawen hoff.	24. Rathauß.	34. Pfar.
5. Khiemset.	15. Der Thum.	25. Das Klauber Thor.	35. Nimberg.
6. S. Nicola.	16. S. Michel.	26. Das Schlos.	36. Siech hauß.
7. Pfeffer gaß.	17. Aßhof.	27. S. Johan.	37. Zu hoff.
8. Jm Kaÿ.	18. Dwaag.	28. S. Andre.	
9. Dschuel.	19. Juden gaß.	29. Spital.	
10. S. Margreth.	20. Die Marckt.	30. Der Burger Thurn.	

tzbürgk
RECENS, ET ACCVRATIS-
SIMA VRBIS SALISBVR-
GENSIS DELINEATIO.

TRIDENTVM.

Vrbis Tridentinæ per Paulum Gerardinum elegans & accurata descriptio.

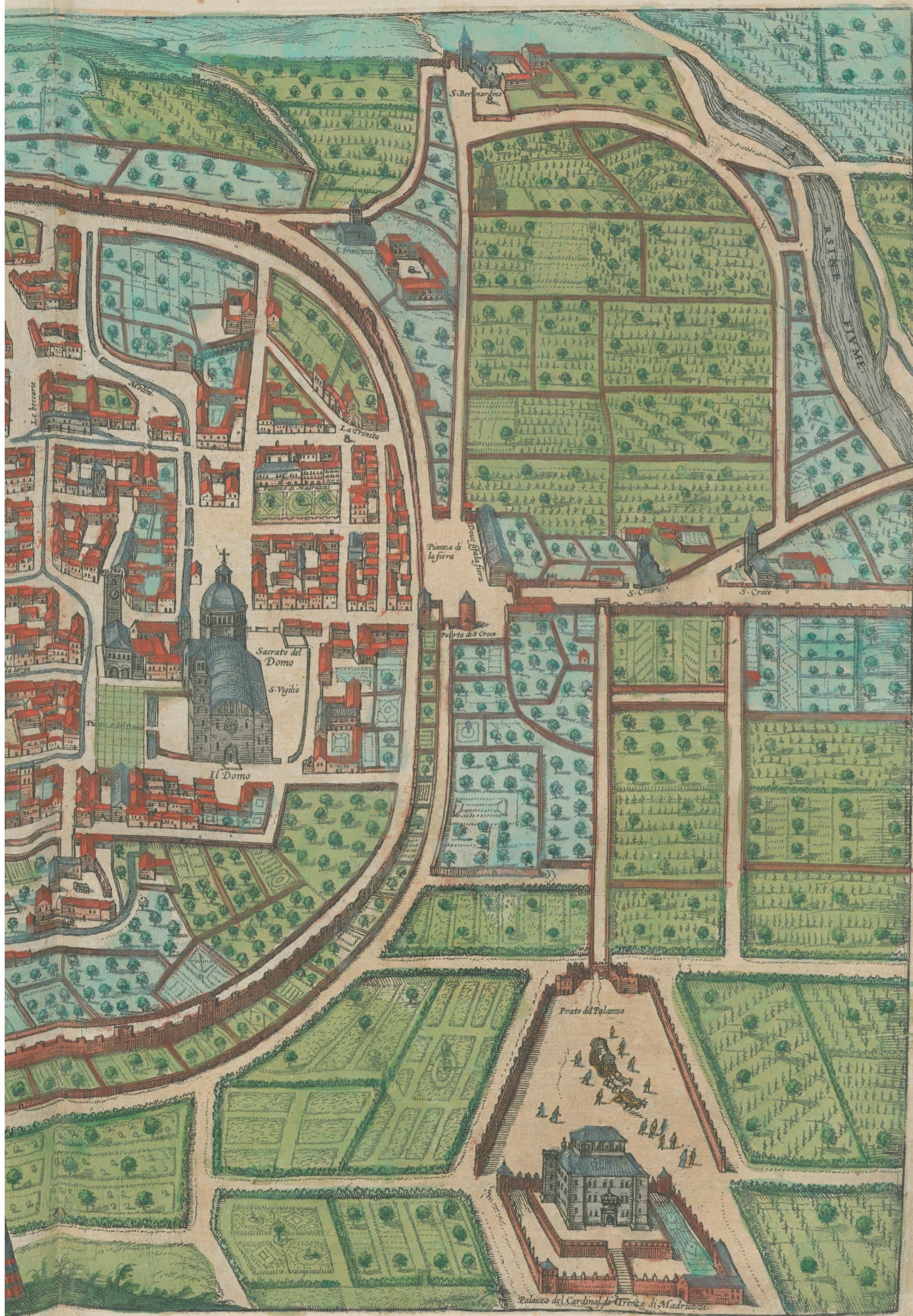

RBEM Tridentum, ad Athesim, loco amœno, & salubre positam, quam in decima Regione Italiæ inter populos Mediterraneos, Plinius & Strabo collocant, Gallos condidisse scribit Trogus, alij Ethnicos, qui Duce Rheto in Alpibus sedes figentes, Rhetiæ nomen dedere, sed auctam post fuisse à Brenno, Duce Gallorũ. Vt vt se res habet, ciuitas est perantiqua, quæ à Primordio varios sortita gubernandi modos, tandem Imperij Romanorum, cui diu subiecta fuit, inclinatione, cessit Ostrogottorum potentiæ, quorum Rex Theodoricus, vt regnum suum ab eo latere tutius redderet, cinxit eam muro è lapide quadrato, vt etiamnum licet videre, non ineleganter, complexus circiter mille passus, forma propemodum arcuata, munijtꝗ Castellum Verrucæ, ex altera fluminis ripa, Tridento imminens. Post eiectis ex Italia Ostrogottis, subiugarunt hanc ciuitatem Longobardi, titulóque Ducatus Imperio suo subditam, tenuerunt. Sed & his cum eorum Rege Desiderio à Carolo Magno profligatis, postliminio ad ius redijt Imperatorum, ex quo initium opibus amplificandæ Ecclesiæ Tridentinæ. Nam Carolus Ripam oppidum ad Benacum, Valles quasdam, & Iurisdictiones pro sua in Deum pietate, atque Ecclesias munificentia, Episcopo largitus, & præclare de hac ipsa Ecclesia est meritus, & successoribus suis Imperatoribus, Regibusꝗ Romanorum præbuit documentum liberalitatis. Sed supra cæteros eminuit liberalitas Conradi Saxonis, eius nominis II. Imperatoris, & Franciæ orientalis Ducis, qui Comitatum Tridentinum, seu Ducatum, seu Marchionatum, itẽ vallem venustam, ac Bolzamum Ecclesiæ huic donauit, ius profanum, quod temporale vocant, sacro, & spirituali coniungens; quam donationem deinde ratam habuerunt Sueuici sanguinis Imperatores, Fridericus primus, & secundus. Habiti sunt de hinc Episcopi Tridentini Principes Imperij, ijsꝗ ab Impp. diplomata (Regalia appellãt) vt cæteris Principibus data. Et vt huius tam insignis Ecclesiæ status perpetuo tutior, securiorꝗ persisteret, adscitus est ei defensor, & protector vicinus Comes Tyrolis, cuius potentia, atque auctoritas ipsi Episcopo & Ecclesiæ ad omnes casus esset præsidio. hoc onus vt alacrius susciperet Comes, ornatus fuit ab Episcopo beneficijs minimè vulgaribus, Castris videlicet, atque Iurisdictionibus: ex quo inter ipsos Comites & Episcopos ad totius Prouinciæ, & dominiorum securitatem, nata est mutuò succurrendi, atque auxilium ferendi necessitudo. Exercet itaque Episcopus præter spiritualem iurisdictionem etiam temporalem, quam acceptam fert Imperatoribus, quos solos, ac supremos ea in re dominos agnoscit, & honorat. In spiritualibus porrò est illi Metropolitanus Patriarcha Aquilegiensis. Et quanquam ciuitatem Tridentinam antea spectabilem multa reddebant, vt templum Cathedrale operis exquisiti, sancto Vigilio Episcopo & Martyri consecratum, Collegioꝗ Canonicorum, vel Nobilitate generis, vel doctrina Illustrium, ipsius Episcopi liberam electionem habentium, insigne; & in quo Sancti huius, atque eius matris sanctæ Maxentiæ, aliorumꝗ sanctorum corpora, & reliquiæ præcipua in veneratione habentur; vt, item in templo Diui Petri, quod Germanorum est, B. Simonis pueri ante annos centum à perfidis Iudæis martyrio coronati corpus, multis miraculis clarum: vt, Arcis, quam Episcopus inhabitat, magnificentissima, regijꝗ palatij in modum structura; vt, ædium priuatorum elegantia & commoditas tanta, quantam in nulla alia Ciuitate mediocri, qualis est hæc, reperiri affirmant illi, qui plerásque orbis regiones, Ciuitatesꝗ peragrarunt: vt riuuli, plateas omnes silice concinnè stratas perenni decursu irrigantes, atque immunditiem omnem abluentes: huic tamen Ciuitati tantum addidit celebritatis, sacrum, & œcumenicum superioribus annis in ea habitum, finitumqúe Concilium, vt propterea inter præcipuas Europæ Ciuitates meritò debeat numerari. Est quidem alpestris huius Regionis situs, sed tamen præter aeris miram salubritatem, ijs abundat ad viuendum commoditatibus, vt paucis, æquali magnitudine Regionibus debeat inuidere. nam frumenti, olei, lactis, carnis tam altilis, quam ferinæ, piscium quoque & omnis generis fructuum ea hic est præstantia, atque copia, vt VII. S. R. E. Cardinalibus, inter quos quinque erant Sedis Apostolicæ legati, III. Patriarchis, Archiepiscopis XXXIII. Episcopis CCXXXV. Abbatibus VII. ordinum generalibus VII. Theologis, tum secularibus, tum Regularibus CXLVI. Ferdinandi Cæsaris, tam Imperij, quam Regnorum suorum, Hungariæ, & Bohemiæ nomine, Regum Galliæ, Hispaniæ, Poloniæ, Portugaliæ, Venetorum, Ducum, Bauariæ, Sabaudiæ, Florentiæ, aliorumꝗ Ecclesiasticorum Principum: Item Heluetiorum VII. Cantonum oratoribus, eorumꝗ familijs, quæ in vniuersum quatuor millium Capitum numerum excedebant, cum omnium admiratione commeatus, aliáque ad sustentationem necessaria suppeterent. Gens ipsa hospitalis est & aperta, iras quacunque de causa conceptas facilè remittens, in quo Germanicam ingenuitatem refert: quæ si, quo valet ingenio, id ad publicam rem priuatáque amplificandam conferret studiosius, futurũ esset, vt Ciuitas hæc propter ipsius sitũ, fluminisꝗ opportunitatem, vicinas opibus vel superaret, vel certè æquaret. Argumento est, quòd, qui hinc aggressi peregrinis in Regionibus versantur, alij optimarum disciplinarum egregia cognitione, alij virtute bellica, militiæꝗ officijs etiam primarijs, alij negociatione, alij alijs bonis rationibus, & rem, & existimationem non parum auxerunt. Ac fuerunt inter eos omni tempore viri, & sunt, qui vel propter sacrarum, & Ciuilium legum, vel artis Medicæ scientiam: hi Imperatorum, Regum, aliorumꝗ magnorum principum tuendæ sanitati periti custodes accersiti; illi, iuri dicundo, legationibus, alijsve honestissimis muneribus præfecti, laudem magnam retulerint, hodiéque similibus ex functionibus referunt. Præter ius commune habent Tridentini leges municipales, quas eisdem episcopus tanquam ipsorum Princeps, confirmat. Vtitur ciuitas hæc Idiomate Germanico, & Italico, vtpote ex his nationibus cõflata, quanquam longe sit maior numerus Italorum. Et quod in Ciuitatibus limitaneis perrarum est, tanta est vtrisque sermonis puritas, vt vel in media Germania, vel Italia vix audias purius loquentes. Portas habet quatuor, sancti Martini, sancti Laurentij, sanctæ Crucis, & Aquilanam. Xenodochia quatuor. Parochias item quatuor, sancti Vigilij, sancti Petri, sanctæ Mariæ Maioris, & sanctæ Mariæ Magdalenæ. Monasteria in ipsa Vrbe duo, sancti Augustini, ad sanctum Marcum, virorum, & ad S. Trinitatem, mulierum obseruantium. In suburbio quinque, Cruciferorum, sancti Dominici, ad sanctum Laurentium, sancti Francisci Conuentualium, & alterum obseruantium ad sanctum Bernardinum. Item S. Claræ ad sanctum Michaelem. Numerat Ecclesia Tridentina à Iouino primo Pastore, & Episcopo instituto à S. Hermagora eiusdem Ecclesiæ fundatore, nunc Nonagesimum septimum Ludouicum ex Baronibus Madrutij, in ipso episcopatu oriundum, S. R. E. Cardinalem, apud sedem Apostolicam Nationis Germanicæ Protectorem; virum in quo siue doctrinæ in Theologia, ac Philosophia, omnibusꝗ liberalibus disciplinis excellentiam, siue rerum maximarum vsum, siue pietatem in omnes, siue denique religionis Catholicæ amplificandæ studium spectes, nihil queat desiderari; licet aliquot ordine sequentes ipsum Iouinum sine mitra Episcopali præsiderint huic Ecclesiæ. Inter Episcopos præcipuè celebratur memoria sancti Vigilij, doctrina, martyrio, & miraculis clari, cui dicatum est templum Cathedrale, & anniuersarium festum VI. kal. Iul. institutum. Et quanquam ecclesiæ huius opes magna ex parte temporum iniuria sint diminutæ, manet tamen adhuc illi dominium Ciuitatis, & eius Prætura subiecti Territorij. Oppidorum Ripæ, Trameni, Pertini, & Leuigi. Vallium item Nauni, seu Annaniæ, Solis, Lagarinæ, Iudicariarum, Flemarum, & Randenæ, in quibus vallibus permultæ sunt parochiæ populatæ, & Arces, Nobilium virorum sedes. Ecclesiæ huius beneficiarij seu vasalli etiamnum sunt, Comes Tyrolis, Dux Mantuæ, Comites Archi, Comites Lodroni, Comites de Lichtenstein, Barones de Mandrutio, de VVolkenstein, de Vvelsperch, de Firmiano, de Spauro, de Payrsperg, Nobiles domini de Gresta, de Biseno, de Thono, de Artzio, de Clesio, alijꝗ cõplures, Castra, iurisdictiones, Decumas, Prædia, Possessionesꝗ ab Episcopo in feudum recognoscentes. De Tridenti etymo sic scribit Printius in historia sua Tridentina: coniectura est, à tribus torrentibus ex propinquis montium iugis prope Vrbem cadentibus, Tridentum, quasi torrentum vocatum fuisse, quorum vnus per portam Aquilæ in mœnia delatus, angusto alueo per mediam vrbem Athesi cõmiscetur; alius qui Fersina appellatur, muros præterlabitur; tertium paulò longius delabentem, Saletum nominantꝗ. Alij existimant à tribus dentibus appellatum, quia inter tria montium cacumina positum sit. Sunt, qui à Tridente illi nomen datum fuisse disputant, quòd ea Ciuitas à principio fuerit Neptuno dicata: quod vt facilius persuadeant, verisimili vtuntur argumento. aiunt enim, sicuti Randenenses Saturnum, ita Tridentinos Neptunum coluisse, quem Deum Tridente vsum fuisse fabulata est antiquitas. ad hanc coniecturam validum adferunt testimonium. affirmant enim, eo in latere templi D. Vigilij, quod forum respicit, extare lapidem, vt licet videre, vetustissimum, & aliqua in parte corrosum, in quo cernitur Tridentis forma, quo facilè ducimur credere, Neptunum olim à Tridentinis, vt Deum cultum fuisse, atꝗ inde vrbem nomen traxisse.

TRIDENTVM, TRIENT

Il Castello
La Fontana
Le stalle del Castello
T. dell'Aquila
S. M. Madalena
Giardino di S. Marco
S. Marco
S. Pietro
Le beccarie
Portz di S. Martino
Borgo di S. Martino
ADICE FIVME
S. Benedetto
Contrada larga
S. M. maggiore
Strada longa
Abbadia
La portella
Porta di S. Lorenzo
Molini
S. Lorenzo
Ponte coperto

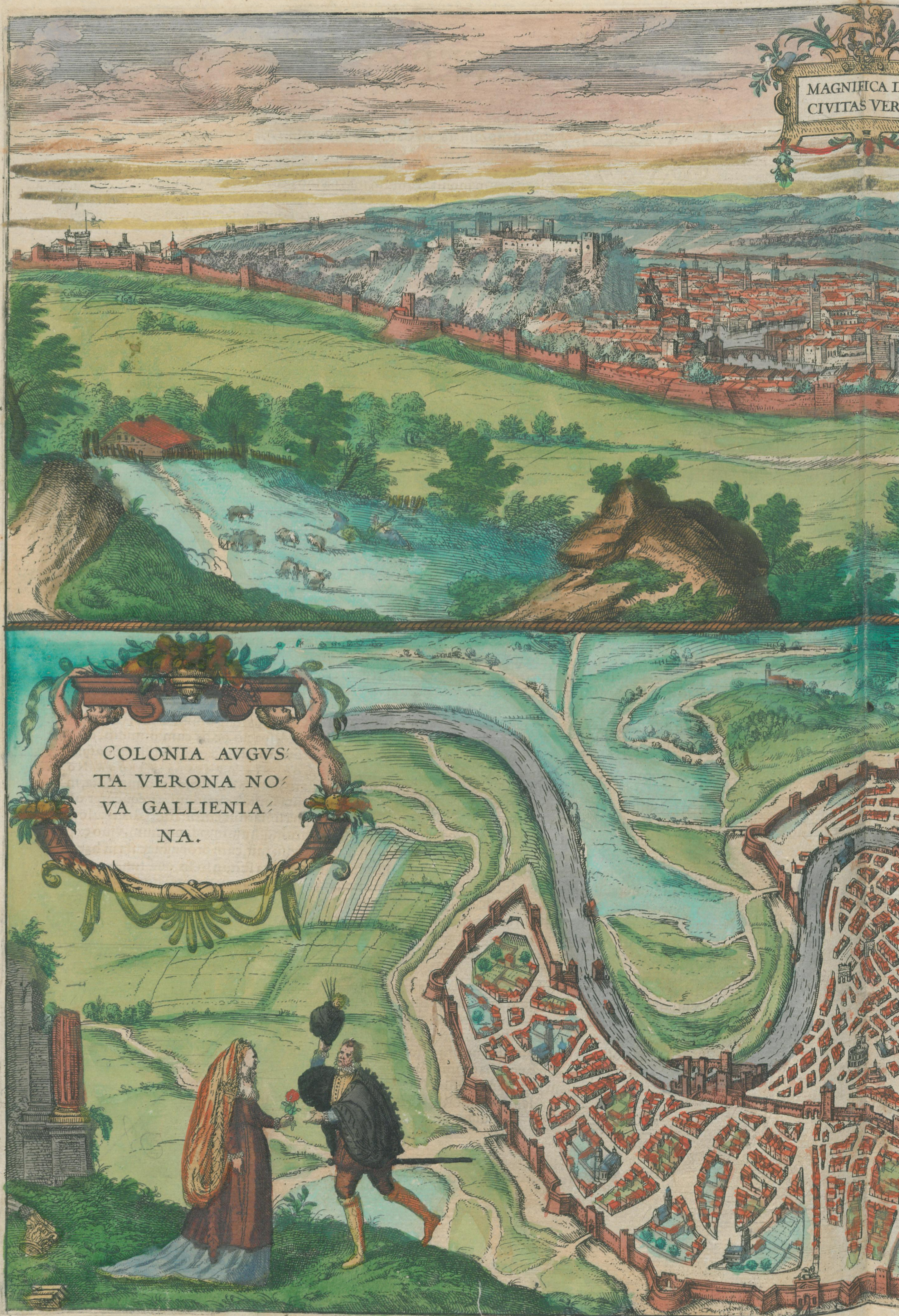

S. Bernardino
S. Francesco
RSINE FIUME
Le beccarie
Molini
La Trinita
Palazzo di Madruzzi
Piazza di la fiera
Doue si fa la fiera
S. Chiara
S. Croce
Porta di S. Croce
Sacrato del Domo
S. Vigilio
Il Domo
Prato del Palazzo
Palazzo del Cardinal di Trento di Madruzzi.

VERONA.

ERONA, Cenomanorum vrbs in Gallia Cisalpina, siue, vt hodie vocāt, Lombardia, à nobilibus Thuscis initio cōdita, & à Vera, nobili Hetrusca familia, Verona denominata, vti Cato, Semproniusq; scribunt, ac deinde pulsis, ac profligatis suis sedib. Thuscis, à Cenomanis refecta, & aucta, vt Liuius & Trogus testantur. Venetorum ditionis, vrbs, vt Strabo. lib. V. amplissima; vt Martialis scribit, magna, cum inquit, Tantum magna suo debet Verona Catullo, Quantum parua suo Mantua Virgilio. Tacitus, lib. XIII. Coloniam validam appellitat. In vtraq; Athesis ripa, magnificè exstructa, & pontes quatuor, ripas ipsas cōiungunt. Qui quidem (vt Virgilius eum vocat) Athesis amœnus, vt Veronam pene mediam diuidit, sic eandem quoq; circumquaque cingit; itaque hodie vrbi custodiæ, ornamento, & vsui est. Qui eum quondā non interse abat, verùm prope mœnia labebatur, Veronam ipsam ad ortum Solis relinquens. Quod apertissimè patet ex fundamento latissimo muri, per medium Athesin deducto, non procul à ponte Castri veteris, quod & hyemali tempore, decrescente aqua, conspicitur. Cuius etiam plurima inuenta fuêre vestigia. Præterea anno 1512. amnis ipse adeò excreuit, vt aquarum exuperantium æstuoso impetu, pars murorum fossæ castri veteris fuerit deiecta, prope templum D. Zenonis, &, nisi tot murorū obstacula fuissent, alueum repetijsset antiquiorem. Scribit etiā Paulus Diaconus, Athesin fluuium tantū excreuisse, vt circa Basilicam D. Zenonis, quæ apud Veronensis vrbis muros sita est, vsque ad supremas fenestras aqua pertingeret, sed, vt B. Gregorius Pontifex perhibet, in eandem Basilicam minimè penetrauerit. Verona etiam, à priscis veræ religionis cultoribus, Parua Hierusalem vocitata fuit; Siue verè similitudinem quandam cum ciuitate sancta, situ, & murorum ambitu perspexissent, siue impositis ijsdem nominibus, certis quibusdam locis, religionis zelo, erga ciuitatem sanctam pie fuisse affecti viderentur. Hinc vallem illam ad montem, cui castrum D. Petri subiacet, Dominicam appellauêre: mōtem verò, cui mox Rochi sacellum nomen dedit, Caluarium dixêre, tresque in eo cruces, ex imitatione erigi, ac constitui voluêre. Propè vicina est Aedes, Nazareth dicta. Nec longe D. Ioannis paruum Phanum extat, Bethleem vocatum. Inde parum distat sepulchrum. Propter quæ omnia, & qui plebiscita municipalia condidêre, Paruam Hierusalem appellauerunt Veronam. Quæ situ est optimo, iuxta colles, qui ad Austrum conuersi sunt, colonis lautis, ac nobilibus ædificijs, magnificis, ac splēdidis, inter quæ peruetusta Cathedralis ædes, eximiaq; D. Anastasij sodalium prædicatorum. Habet multa insigniaq; vetustatis monumenta, inter quę Amphitheatrum, quod vulgus Arenam vocat, iuxta forum Boarium, plane admirabile & stupēdum opus, inter omnia, quæ in Italia, alijsq; Europæ partibus extare creduntur, integerrimum, minusq; temporum iniuria, aut Barbarorū furore laceratum. Vt autem incredibilis huius amphitheatri capacitas, ab ijs, qui eiuscemodi nunquam conspexerunt opera, penitius cognoscatur, placet ex lib. 2. de amplitudine vrbis Veronæ, ex Torello, pauca quædam excerpere. In gradibus, inquit, ipsis amphitheatri, hominū 23184. sessionem commodam signari potuisse, comperitur, cuiq, hominum, spacio pedis, cum dimidio, attributo, demptis etiam portarum spacijs, vt per eorum commensurationem colligi potest. Capacitas enim supremi gradus, in circuitu perticarum CLXXXIII. reperitur, medij autem vigesimi primi à superiori descendendo, perticarum CXLII. cuilibet portarum latitudini assignatis pedibus quinq;, cum sesquipede, quæ cum numero XLVIII. sint, passus XLIIII. in se continent, quo numero duplicato, sic altitudine ipsorum duorum graduum existente, exeunt Perticæ LXXXVIII. Gradibus itaq; omnibus, à primo, ad vltimum reductis ad computum medij, Perticæ 5796. repeiuntur, sicq; spacio pedis cum dimidio, cuilibet homini assignato, 23184. hominibus, commoda, in hoc Amphitheatro sessio datur. Hæc ille. Conspicitur item Veronæ arcus Triumphalis, in cuius inscriptione, ea ipsa, COLONIA AVGVSTA VERONA NOVA GALLIENIANA, nominatur. Quin & alia quamplurima vetustatis indicia ac visenda monumenta, in vinarijs ciuium cēllis, & subterraneis locis quotidie hactenus inuenta sunt, & etiamnum frequenter offenduntur, vt numismata, vitra, vrnę, lampades, frusta quamplurima simarum, coronarum, denticulorum, stylobatorum, epistyliorum, argutissime elaboratorum, cæterarumq; huiusmodi molium, viuo ex lapide, & ex pario marmore mirificè sculptorum. Et, quod mirabile visu fuit, cum propugnacula in hac vrbe à Venetis ædificarentur, quo tempore Verona, pulsis Germanis, recepta fuit, in fossis, quæ tunc excauabantur, innumerabiles speluncæ, & cauernæ reperiebantur, quasi tophus ille, iuxta quem Fons est, qui à Ferro nomen habet, per has veluti casas habitaretur. Aliud insuper hoc loci, admiratione maxima dignū, videre fuit. Cum eodem namq; in monte foderetur, spectabantur Echini lapidei, Paguri, conchæ, cochleæ, ostrea, Stellæq; pisces, auium rostra, & id genus alia passim multa. De quibus quædam in indice commentabimur. Aëre Verona tenui gaudet, gens perlauta, magnifica, splēdida, iucundo aspectu, ingenio summo, maximeq; ad literas idoneo: rebus omnibus, non solum ad vitam mortalium necessarijs, sed etiam ad delitias, & voluptatem vtilibus abundat. Fundatissimas alit familias permultas. Agro est optimo, frumenti, vini, olei, cæterarumq; frugum maxime fertili. Vellerum quoq; copia pernobilium affluit, vnde maximū incolæ faciunt quæstum. Plura de florentissima Veronensi vrbe, Leander in Marchia Taruesina, auido Lectori suppeditabit. Quemadmodum & quatuor peculiaribus libris, Torellus Saraynas, vir præcellentis ac curiosi ingenij, qui de origine, amplitudine, viris illustribus, de dominio, & monumentis antiquis patriæ suæ, peculiari omnium operum commemoratione facta, singulorum etiam picturam, Ioannis Carotti, graphidis peritissimi opera, repræsentans, tanta diligentia scribit, vt ne curiosissimus quidem, in ea narratione quidpiam desiderare queat.

MAGNIFICA I
CIVITAS VERO
COLONIA AVGVS TA VERONA NO VA GALLIENIA NA.

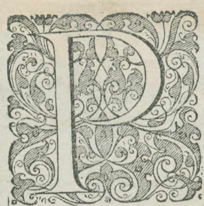

1. Castellum S. Felicis
2. Castellum vetus
3. Castellum S. Petri
4. Villa Franca
5. S. Mantua

PISAVRVM.

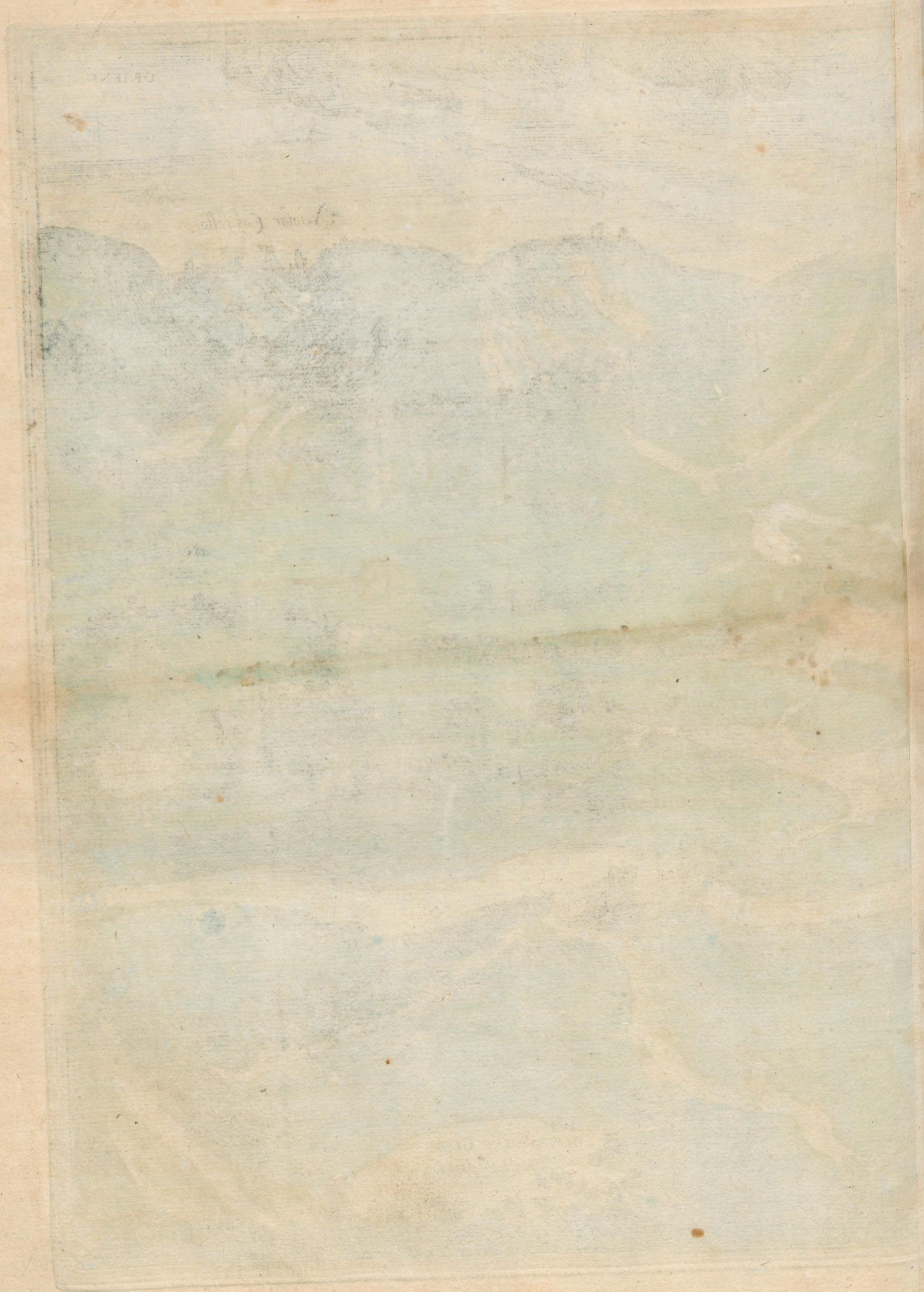

PISAVRVM elegans Piceni vrbs, cuius quidam adpellationem ab Isauro amne, quo alluitur, addita P. litera, formatam existimant, conditamque à Romanis anno eorum vrbis D C XXXIII. postea que Coloniam ab ipsis effectam, cum Mutina, Parmaque, vti Liuius tradidit. Inter hos Colonos fuisse Lu. Actium Poetam Tragicum, parentibus Libertinis natum, Eusebius scribit. Nec defuêre, qui Farnatiani castelli, Pisauro finitimi, nomen, æuo nunc corruptum, ab Actio manauisse, tanquam prius Actianum sit dictum, existimarint. Vnde antiquitus quidam hanc vrbem Farnacianam adpellatam prodidisse videntur, sed mehercle, vehementer aberrant; aliter enim ac Pisaurum à nullo auctore clasico, nominatam constat. Liuius multis in locis Pisaurum memorat, maximè, cum Ful. Flaccum Consulem viam Pisaurensem strauisse, templumque Iouis Pisauri ac Fundis ædificasse, itemque ad Pollentiam adduxisse aquam scribit. Cæsar etiam in commentarijs, aliiq; veteres plurimi, huius vrbis fecêre mentionem. Dirutam à Totila, refectamque à Belisario, Procopius, & Blondus, auctores sunt. Vrbs nunc est ædificijs lauta & elegans, in qua munitam atque pulchram arcem ad littus Ioannes Sfortia condidit. Et Franciscus Maria, firmis eam mœnibus cingere cœpit. Curiam habet sumptuosam, aliasque preterea nobiles ædes, sed cæli grauitate vehementer laborat, præcipueque mensibus æstiuis, vt adeò paucissimi hîc mortales annos quinquaginta superare, nec multi ad eam ętatem peruenire soleant: quamobrem æstuante aëre, potissimeque sub Canicula, tot absumuntur pueri, vt absque ingenti dolore commemorari nequeat, vnde nimirum Catulli illud est ad Iuuentium. Pręterquam iste tuus moribunda in sede Pisauri Hospes, inaurata pallidior statua. Putamus tamen etiam nos, incolarum huius loci breuem vitæ cursum, non modo ab cæli grauitate, sed etiam à copia fructuum optimorum ac suauissimorũ, quibus immodicè vescuntur, proficisci. Generantur enim hinc in corporibus humores noxij, quos deinde perniciales morbi consequantur, necesse est. Ager vrbis peramœnus & vndique propemodum vitibus, ficubus, oleis, ac alijs id genus arboribus fructiferis refertus est, è quibus cum suauissima vina, tum alij fructus optimi percipiuntur, imprimisque mira copia ficuum, quæ arefactæ, tum huic vrbi vniuersæ sufficiunt, tum etiam exportantur, & apud Venetos, Bononienses, totaque Flaminia magno in pretio sunt. Pisaurum certis anni temporibus ad mercatum Italici, Illyrici aliarumq; partium negociatores conueniunt, propter locum mari conuehendis mercibus valde opportunum. Ingenia tulit magno numero celebria, cumprimis Anduinum summum Medicũ, & Pandulphum Collenutium, Græcis Latinisque litteris, quod eius scripta testãtur, pereruditum. Scripsit de machinę tormẽtarię, quam bombardam vocant, inuentione, item Baretam aduersus aulicos lingua vernacula, cum historia Neapolitani regni. Pisaurius quoque fuit Petrus Barinianus, excellens poeta, superioribus annis defunctus. Extra portam vrbis, quæ spectat in occasum, amnis est Folia, priscis Isaurus appellatus, pręterquam Plinio, qui in sexta regione Pisaurum, vti & oppidum nominat. Oritur Apennino fonte, iuxta Cotili arcem, mœniaque Pisauri alluit, vbi pons lapideus viam Flaminiam, itemq; Picenum cum regione Flaminia iungit, moxque mari illabitur ostio sæpè arena fluctibus deferentibus adeò completo obturatoque, vix vt exiguas recipere nauiculas queat. Finis Anconitanæ Marchiæ, principiumque Flaminiæ est.

50

PEZARO.
MARE ADRIATICVM vulgo GOLFO DI VINETIA
FOGLIA F.
PISAVRVM
vulgo
PEZARO.

ARO.
ORIENS.
Neular Castello.
BEL FIORE
FOGLIA F. olim ISAVRVS.
DEPINGEBAT GEOR:
HOEFNAGLE.

ORIVETVM.

RIVETVM, Mediterranea Thusciæ ciuitas, sita est in excelsi, præcipitisque montis, spatiosa in vertice planitie, sine muris, quorum vice rupibus vndique præruptis, altisq; cingitur, naturâ hoc modo creatis, vt ex summa crepidine despectum in ima, perquàm horribilem habeant. Cœlo est iucundissimo, præter quàm autumnali tempore, quum in amne finitimo Palea, cannabis solet macerari: tũ enim aër, eo fœtore corruptus, colonis permolestus est. Templum hîc sumptuosissimum, cuius frontem pernobiles ex marmore statuæ, summorum artificum operis elaboratæ decorant. Inter cætera est historia costæ Adamo extractæ, ex qua summus conditor Euam figurauit. Hæc tanto artificio facta sunt, vt haud putem humano ingenio vinci posse. Templi fenestræ alabastreticæ sunt, non aliter, ac vitrum perlucidę. Seruatur hîc magnis honoribus linteum, quod Bolsenę miraculo magno sanguine est intinctum, ex hostia sacrosancta stillãte. Id quotannis, die, qui corpori Christi festus agitur, per vrbem, ingenti cum religione deferunt, memoriæ tanti miraculi causa. Sunt hîc ædes splendidissimæ ab Vrbano V. Pontif. Maximo factæ. M.LXVII. post C.N. anno. Vrbs frequens olim admodum fuit, cæterum auorum nostrorum memoria, partibus Muffatorum & Marcolinorum perniciosissimis desolata propemodum, per plurimas illarum inter se cædes, expulsionesque: quanquam extinctis deinde factionibus, paulatim inter res pacatas, satis se tum populo, tum opibus refecerit. In planitiem hic præcipiti via deuenitur ad Paliam, qui amnis à Catone Pelia vocatur, & infra Oriuetum in Tyberim cadit.

LAVRETVM.

N Piceno, inter Ricinetum & mare, haud procul à Musone fluuio, inclytum toto Christianorum orbe Fanum, in colle D. Marię Lauretinę iacet, fortissimo muro cinctum cum vico, quem ferè caupones, stabularijque, ac diuersorias tabernas exercentes, incolunt, ad eos, qui quotidie ex omni Europa, præcipua tamen frequentia primi veris & autumni temporibus, huc, votorũ causa veniunt, excipiendos. Initium de hoc delubro scribendi vnde potissimũ facere oporteat, equidem ambigimus, ob excelsam loci religionem summamque magnificentiam: Attamen cum illius sanctissimi conclauis in mentem venit, in quo nata educataque cœlorum Regina, semper Virgo Maria, mater filij Dei, ac vbi nunciante Gabriele Archangelo genitrix Dei adpellata, item vbi in ipsa carnem hanc nostram ærumnosam assumpsit Deus, quò nos à Tartarei Sathanæ tyrannide, ac potestate ad regni cœlestis portam, quæ tot sæculis, ob primorum parentum noxam occlusa steterat, traduceret; de illo, quanquam dignè haud posse, satis propter ingenij nostri tenuitatem intelligamus, tamen pij curiosique Lectoris gratia, breuiter aliquid commemorare instituemus. Primum omnium haudquaquam dubitare oportet, hoc illud ipsum conclaue esse, in quo mundi regina in lucem edita; quandoquidem, præter grauissima, scriptorum hac de re, ac item, vti ab Angelis huc deportatum sit, quæ leguntur testimonia, nemo tam duri cordis, aut sceleratus esse potest, quin ingressu mollescat, ac seipsum diuina quadam vi, & instinctu moueat, ad locum honorandum, precesque ad Diuam, vt pro venia suorum criminum apud Iesum Christum velit intercedere, fundendas. Præterea verò id miracula confirmant, hîc diuinitus edita, quibus mortales Matri Dei supplices, votorum compotes facti, & etiamnum quotidie fiant; vt euidenter monumenta scriptorum, statuarum ex auro, argento, cera, picturæ, aliaque similia, quæ per multas ætates & sæcula, huc delata, suspensaque cernuntur, indicant. Etenim omnia hic à Deo miraculosè facta, sigillatim recensere, quæ eiusmodi sunt, vt ijs incredibilia videantur, qui Deum Optimum Maximum dulcissimæ Matris precibus, haud permoueri existimant, non solum infinitum planè foret, verumetiam perfectè nullo fieri studio, facultateque posset: ideoque hîc nobis consistere visum: orandaque sanctissima Dei genitrix, vt quod à me, vti oportebat, ac debiti erat mei, non laudatur, id benignitate condonet sua. Aedes hîc est magnificentissima, cuius in medio conclaue sacrosanctum, conclusum muro crasso, sic tamen, vt humanum opus diuino coniungi nunquam poterit, quemadmodum apparet, eo scilicet documento, id haudquaquam esse dignum, vt quos Christi Mater tetigit, parietes, contingat. Fanum totum mœnibus fortissimis, & omnibus armorum cum ad defendendũ, tum ad feriendum generibus, itemq; tormentarijs machinis, instructis, munitum est, ne à piratis iterum, vt olim à Turcis, diripiatur, ac vastetur. Auctores huius operis fuere Alexander VI. Pontif. multoque magis Iulius II. etiam toto vico muris complexo, vt nunc tutò hic Canonici, & Sacerdotes, in fano sacris operantes, cum cætera plebe habitent.

ORVIETO

ORIVETVM vulgò Oruieto Thusciæ, nobilißimæ Italiæ Regionis Opp.

LAV

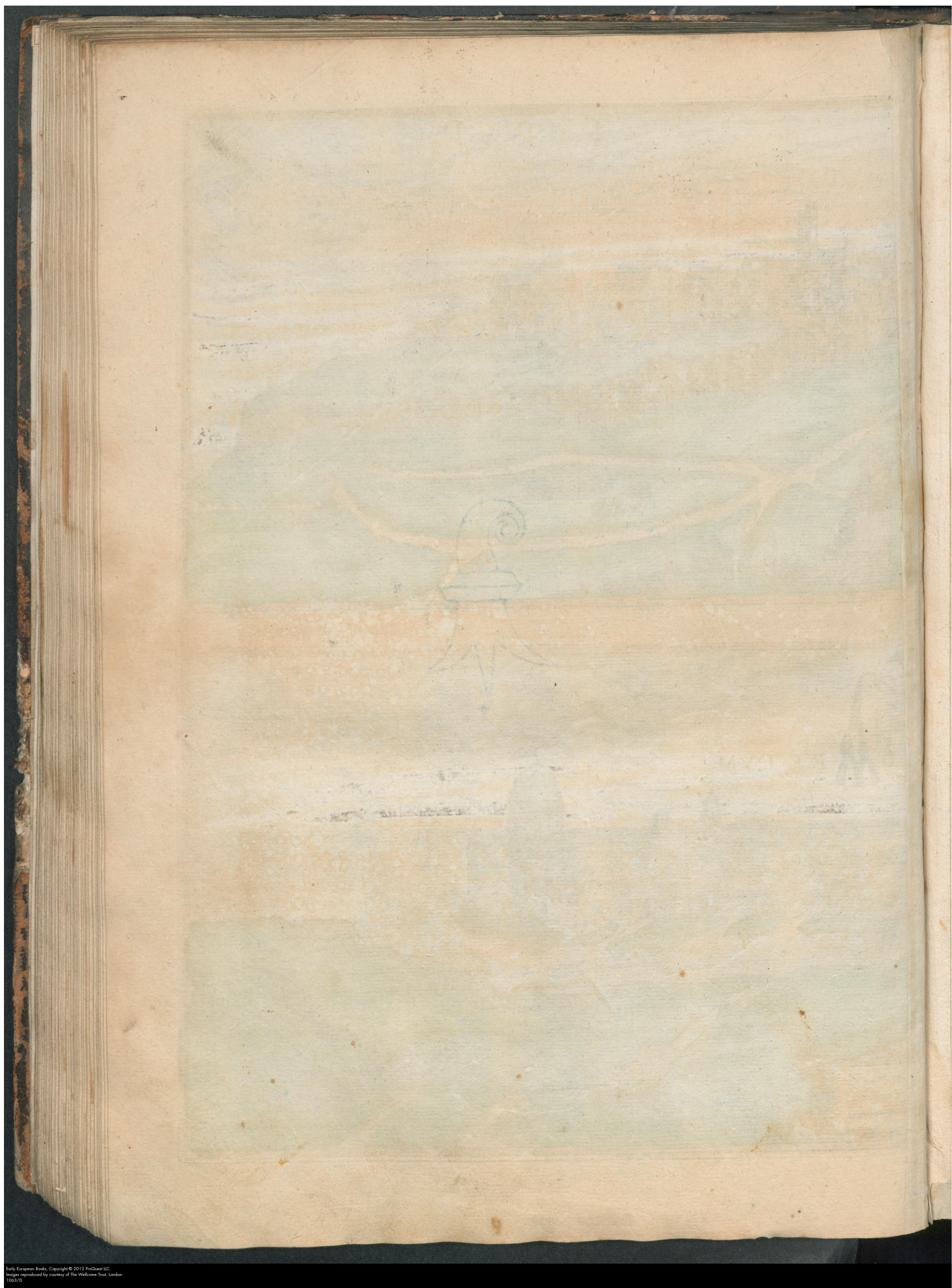
LAVRETVM, agri R
Italia celebre Opp: a
antiquissima ibi sita æde

ETO.
Palazo di conseruatorij
S. Andrea
Torre del papa.
S. Francesco.
S. Maria.
Il vescouato.
Palazone
S. Maria di serui
La Rocca.
Porta Pertusa

RETVM.
VM, agri Recenaten in
re Opp: a D. Mariæ
ibi sita æde illustratum.

TYBVR.

TYBVR, venusta Latij vrbs, vulgo Tiuoli, olim etiam Herculea vocitata, vt auctor est Strabo, quòd Herculem præcipuè Tyburtes colerent, eoq; certa quotannis festa die, maxima populorum multitudo conflueret, vt ait Perottus. Quinetiam Cataracta nuncupata legitur, ob vicinas loci angustias, vnde fluuius Anio præcipitat, vbi primum nauigabilis esse incipit. Amnis enim ille, per nemora vsq; descendens, ibi ex editissimis rupibus, in subiectam conuallem delabitur, ac post in Tyberim intrat, vti etiam à Strabone perscriptum est. Liuius plurimis in locis memoriam Tiburis vsurpat, præsertim verò, cum bella Tyburtium, & Romanorum, pacemq; compositam inter eos refert. Et Ouidius in fastis inquit: Aspice Tybur. Posterioribus seculis, Imperij Romani maiestatę collapsa, florens etiam huius vrbis fortuna perijt: à Germanis enim euersam, etsi post, à Friderico Aenobarbo muris ampliata restitutaq; sit, didicimus. Arcem ibi, quæ nunc est, munitissimam, Pius II. Pont. Max. extruxit, cuius aditum Ioannes Antonius Campanus, Episcopus Aprutinus, homo doctus hoc disticho exornauit. Grata bonis, inuisa malis, inimica superbis Sum tibi Tybur, enim sic Pius instituit. Cælum habet temperatissimum. Quapropter superioribus sæculis aulæ Romanæ Primores hîc æstatis feruentissima tempora soliti fuerunt exigere. Famam Tyburis Sibylla Albunea, Tyburtina cognominata, quòd iuxta fontem Albuneam, propè Tybur esset nata, plurimum illustrauit. Eam hîc ad Anionem diuinis honoribus cultam reperimus, in quo amne postea simulacrum eius, librũ manu tenens, inuentum est. Simplicij quoq; Pontificis Rom. patria Tybur fuit. sed & alios prætereà multos excellentes summosq; viros genuit, quorum omnium commemoratio, nisi longissimè fieri haud posset. Inprimis tamen Vincentius Leoninus fuit, qui diu summa cũ laude, bellica studia sectatus est, & fratrẽ habuit Ecclesiæ, sua in patria, moderatorem sapientissimum. Extra Tybur altissimis in iugis, fons est, Albunea, quem sic ab aquæ qualitate dictum, ait Seruius in horum Virgilij versuum expositione:

——Oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, Lucosq; sub alta
Consulit Albunea, nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat, sæuamq; exhalat opaca mephitim.

Addit etiam Seruius, sub alta Albunea dici, quòd fons præcelsis in montibus sit: à quibusdam etiam Leucotheam vocari; præterea non solùm fontis, sed etiam syluæ circumiectæ nomen esse Albuneam. Infra Tybur, haud procul, multa vetustatis inueniuntur monumẽta, interque cætera, marmor insigne, quo Leo cum equo tam apertè cõmissus exprimitur, vt vera viuaq; pugna videatur. In læua, propinquo loco iuxta pedem montis, ruinę apparent mirificæ, ac peringentes, villę Tyburtinę, quã Adrianus Imperator immesis sumptibus ædificauerat, ita, vt in ea, & Prouinciarũ, & locorum celeberrimis nominibus inscriptis, veluti Lycium, Academiam, Pritaniũ, Canopum, Pœcile, ac Tempe partes vocaret, inquit Spartianus. Circũ Tybur Latomiæ sunt, vbi lapis Tyburtinus, de quo Plinius etiam meminit, cæditur. Ex hoc & ex Gabio, maior splendidorum ædificiorum pars vrbis Romæ constitit. Subiecta Tyburi planities, propter Anienem plurimis aquulis gelidis scaturit, quas Albulas vocant, multa medica virtute, cum potæ, tum balneo adhibitæ, pollentes, vt scribit Strabo. Nomen Albularum ab coloris albedine captum, quam metallum sulphuris, vnde fontes promanant, efficit. Quamobrem ita Martialis:

Itur ad Herculei gelidas, quà Tyburis, arces,
Canaq; sulphureis Albula fumat aquis.

Similes natura sunt Labanis, in agro Nomentano, ac item alijs, circa Eretum aquis, vt Strabo perhibet. Ad viam præterea, qua Tybure Romam itur, quibusdam in locis candentes generantur lapilli, dulciarijs conditturis, velut amygdalarum, coriambri, anisi, cinamomi, ac id genus alijs, simillimi, adeò quidem, vt non nisi à prudentibus discerni queant.

TIBVRTVM vulgo TIV
A.
B.
Bina huiusmodi Egiptiaca ex porfido marmore Idola Tiburti conspicua sunt.
A. Templum Sibillæ Tiburtinę hodie nullo seruiens Vsui
B. Flumen Tiuerona cuius mirabilem naturam ac quietum (stagni instar) sub Ingentibus rupibus exitum Abrahamus Ortelius ac Georgius Hoefnagle studiosé visum eunt Ja Febru: 1578

MERIDIES.
ulgo TIVOLI.
Il somo.
Mirabilis Stupendiq; in Oppido Tiburtino Tiueronæ flu:
Lapsus. (cascatam vulgo vocat Italus) Representa tio.
DEPING. GEORGIVS HOEFNAGLE.

VELITRAE.

ELITRAE, antiquissima Latij, in Italia vrbs, in monte, mœnibus vndique cincta, venustissimo situ conspiciendam se exhibet, & non ædificia tantū præclara, turrigerasq; sacras Religioni ædes, sed & arua, pomaria atq; vineta ambitu suo complectitur. Quondam honestissima Volscorum vrbs, vt Halicarnassensis pluribus in locis indicat, præsertim autem, vbi cum Liuio Velitrenses, à Martio Rege Romanorum obsessos, & spe destitutos auxiliorū, in deditionem venisse commememorat. Velitras quoq; Strabo & Ptolemæus nominant. Plinius Veliternos. Et Volaterranus scribit incolas huius vrbis aut Velitrinos, aut Veliternos, appellari posse. Oppidum Velitras alibi quoq; Dionysius à Romanis captum, subactosq; Volscos, & alio loco lib. VII. Velitrinos se populo Romano dedidisse narrat, posteaq; cladem Volscorum ingentem, eo potissimum argumento cognitam, quòd Velitris vrbe frequentissima, vix decimam populi partem à pestilentia superfuisse constiterat, paucos autem illos Romam legatione missa, ciuitatisq; suæ calamitate Senatui exposita, eam in populi Romani potestatem tradidisse, refert. Liuius lib. VIII. Velitrinos seuerissimè punitos scribit, quòd antiqui ciues Romani, toties defectionem tentauissent: disiectos enim vrbis muros, optimatibus expulsis, & vltra Tiberim cōmigrare iussis, hac lege, ne citra flumen vnquam mille passus excederent, transgressoresq; vel multam penderent statutam, vel in vincula ducerentur; ne verò desolaretur vrbs prorsus, colonos imposuisse nouos, à quibus dein, pristinæ formæ restituta fuit. Nomen, cū ab antiquitate, tum ab Augusti maioribus hinc ortis, habuit. Populo nunc satis frequens est. A Plinio lib. XIV. Veliterna vina, cum primis laudātur. Iucundissimus ex hac vrbe patet prospectus ad varia in vicinia loca, eruditorum scriptis celebria. Thyrrenum hinc mare videtur, Pontia & Palmarola insulæ; Pontinæque paludes (de quibus plura in Indice.) Celeberrimus itidem Circæus ille mons, in quo quondam domus Circes. De quo hæc Plinij sunt verba. Circes quondam insula, immenso quidem mari circundata, si creditur Homero, & nunc planè. Clitarchus huic Insulæ mensuram posuit stadia LXXX. qui auctor, vrbis Romæ Anno CCCC.LX. scripsit. Strabo montem Circæum nominat CCXC. stadijs ab Antio, mari propinquum, ac partim eo, partim paludibus insulæ modo cinctum. Idem hoc; Virgilij in loco, Circeæ raduntur littora terræ, Seruius notat, addens, paludes in continentem pertinentes, amnium, ex monte Albano descendentium, limo tandem obductas, expletasque. Dionysius lib. IV. Circęos locum oportunum ad mare situm, promontoriumq; Thyrreno imminens, scribit. vbi Circe Solis filia dicitur habitasse. Fuit in eo quondam oppidum, sacellumq; Circes, & Mineruæ ara. Strabonis etiam ętate, poculum ibi ostendebatur, quo bibisse dicebant Vlyssem. Mons efficacissimis herbis abundat, quarum vi, Circen homines in bestias cōmutauisse ferunt, & socios Vlysis, quem hospitio exceperat, mutasse in porcos. Vti Virgilius, Carminib. inquit, Circe, socios mutauit Vlysis. Circæum Promontoriū etiam Ptolemæus depingit, in quo ciuitas parua Circæum, Tarquinij superbi colonia, loco in Pomptinis campis totius Latij maximis, peroportuno, vt Halicarnasseus, & Liuius prodidere, qui prætereà multis alijs in locis, Circæi montis, oppidiq; mentionē faciunt. Posteriore ętate oppido collapso, munitissima ibi arx condita, tutum antiquis Pontificibus à Tyrannorū sæuitia refugium, vti anno post C.N. M.C.XX. sicut à Blondo scriptum est, Gelasio II. Pontifici contigit. Facius de hoc monte, sic ferè loquitur:

Aspice montem illum, vbi commorabatur
Circe frequenter, incantationibus vacans,
Ad stellarum, lunæq́ lumen.

VELITRAE VULGO
A Mons Circeus vbi
Circen habitasse fabu-
lantur Poetæ
B Pontia Insula
C Mare Tyrrhenum
D Pontinæ paludes
E Palmarola Insula
DEPINGEBAT GEOR-
GIUS HOEFNAGLE.

AE VVLGO BLITRI.
A.
E.
B.
C.
D.

TERRACINA.

TErracina, Antiquiſsimum Latij ad mare Thyrrenum oppidum, Pomptinæ paludi quondam hoc loco celebri, imminens, mari, priſcis temporibus circumfuſum, vti Solinus teſtatur, & in hodiernum vſq; diem agnoſci poteſt. fuit enim primæua fundatione in monticulo, conuallibus vndique cincto, per quas aquæ marinæ diffundebantur, ijs verò deinde terra paulatim oppletis, nunc continenti collis hæret, vrbsq; ad litus inferiori loco ædificata eſt. Ciuitas eſt exigua, ſed frequens, & honeſta: agro gaudet fœcundiſsimo, amœniſsimoq;, vitibus, citris, limonibus, & id genus arboribus abundante. Ad nomen quod attinet, an Terracina, vel Tarracina ſcribi debeat, optimos quoſq; auctores, vtroq; dixiſſe modo reperitur. Strabo, Mela, Liuius, Antoninus, Cæſar, Ptolemæus, alijq; plurimi ſcriptores, Terracinam vocant, & Polybius Terracinenſes commemorat. Sed Tacitus, Solinus, & Procopius, Tarracinam nominant. Olim Anxur, lingua Volſcorum, eorũdem caput, vt Plinius, & Cato ſcribunt. Strabo Trachynam ab initio vocatam perhibet, id eſt, aſperam, propter montẽ ſaxoſum, in quo fuit poſita. Græcis enim, vt Herodoto, τραχὺς aſperum ſignificat. Liuius etiam Anxur, dicit, inquiens: Anxur, trecenti in Coloniam miſsi ſunt, bina iugera agri acceperunt. Seruius in eo Virgilij loco, Circeumq; iugum, queis Iupiter Anxurus aruis Præſidet, Iouem Anxurũ in hac Campaniæ parte, quondam cultum ſcribit, ita dictum, tanquam ἄνευ ξυρᾶς, id eſt, ſine nouacula, quia barbam raſiſſet nunquam, ideoq; ſignum eius imberbe fuit. Lucanus de Anxure: Iamque & præcipites ſuperauerat Anxuris arces: & Martialis ad Fauſtinum: ô nemus, ô fontes ſolidumq; madentis arenę Littus, & ęquoreis ſplendidus Anxur aquis. Item, pòſt, ad Frontinũ, Anxuris æquorei, placidos Frontine receſſus: & Silius: Quis Circæa iuga, & ſcopuloſi verticis Anxur. Terracinæ quoq; nomen auctores plurimi poſuerunt, in primis Liuius multis locis, prȩterquam; vbi ſpolia & prædam huius oppidi, cauſſam ab initio fuiſſe ſtipendij, militibus dati, prodit, in hanc ſententiam: Fabio ad Anxuris iuxta paludes (Terracinam poſteriores vocarunt) obſidionem profecto, ſimulq; capiendȩ vrbis expoſita ratione, Seruilius Hala, mox cum tribus cohortibus eam obſidere incipit. Eæ, colle quodam occupato, qui vrbi imminebat, cũ inde in muros euaſiſſent, maximumq; iam vrbis diſcrimen Fabius animaduerteret, edicto vetuit in oppidanos ſæuiri, bonis tamen eorum direptioni permiſsis: qua in re, cum paritum Imperatori fuiſſet, ideò poſteà militibus æra dari cœperunt, quod ante diem illum, in vſu nõ fuerat. Alibi quoque ſcribit, militum manum in montis anguſtijs, ad Lautulas, non procul Anxure conſediſſe, dein pugnatum ibi, poſt, ſub Aſdrubalis in Italiam aduentum, vrbem hanc immunitate donatam; inſuper alibi, angues immenſæ magnitudinis, piſcium modo iuxta portum Terracinæ colludere viſos, memorat. Suetonius Tiberium Imperatorem, in prætorio propè Terracinam cœnantem, ægrè repentinum ſaxorum lapſum, quo multi amicorum eius, & familiarium attriti ſunt, effugiſſe ſcribit: quam rem etiam Tacitus memorat. Terracinæ Palmarius conſul interfectus, quòd cædem in Adrianum moliretur, vt Spartianus ſcribit, qui & portum Terracinenſem ab Antonino Pio refectum prodidit. Tranſcurrit hac ad Terracinam vrbem Appiana via, quæ Roma Brunduſium ducit, maiori nunc ex parte paludibus ſubmerſa; quamobrem Roma Neapolim euntibus, ad eius læuam, verſus Terracinam in editiora paullum deflectere, neceſſe eſt. Strabonis ætate perelegans fuit. Traianus ſilice per Pomtinam paludem ſtrauit, pontibusque multis per foſſas & aquarum vias coniunxit, plurimis etiam ædificijs ad tutelam eius extructis, vti à Dione monumentis eſt proditũ. Erat olim iuxta viam Appiam foſſa profunda, perpetuis aquis, tum paludium, tum amnium vicinorum plena, per quam Terracina Romam nauiculis commeabatur. Eas ſub noctem conſcendebant, ſummoque mane in Appiam egrediebantur, qua dein ad vrbem deueniebant terra. Erat hæc via ſumptuoſo opere facta, ſpondylis elegantiũ lapidum artificioq; tanto compoſita, vt ad decimum quemq; pedem, quæ pertica vetus fuit, & noſtros pedes XII. efficit, lapides ſinguli medio pede præ cæteris eminerent, decempedæq; menſuram demonſtrarent. quæ quoq; ex tranſuerſo erat latitudinis. Monumentorum veterum ad hanc viam vtrinque, tum veſtigia, tum ingentes ruinæ, quin & integra etiam ædificia multa cernuntur. Iuxta fuerunt hæc olim municipia, Terracina, Formiæ, Minturnæ, Sinueſſa, Item pars agri Tarentini, Brunduſiniq;, ac aliȩ multæ vrbes, de quibus plura Leander.

VETVSTISS. AD MARE THYRRHENVM
TERRACINAE OPPIDVM.
A.
B.
A TERRACINA olim dicta. ANXVR
B Monasterio di St. Angelj.
C THeatrum quadratum
D Antiquissima Arx hodie dicta la Rocca della Citta.
E Mare Thyrrhenum
F Via Appia Neapolim Versus
G DIVersorium, Hosteria.

B.
D
E
G
F
DEPING. GEOR. HOEFN.

MOLA.

MOLA, in Latio ad Appiam viam, à C. Caligula Silice ex Olibano monte, stratam, & vndiq; peramœnis hortis ornatam, longus, & perelegans vicus, A molarum, vt pleriq; existimant, frequentia dictus, quas hîc è montium radicibus continuò profluentes, aquæ versant. locus est, me hercule peramœnus, horti vndique cultissimi; citris, limonibus, alijsq; nobilibus arboribus consiti, omnia quoque riuuli purissimarum aquarum grato murmure perfundunt, & passim in habitationes magna cum voluptate ducuntur. Fuit hic, vt ait Volaterranus, Formianum Ciceronis, de quo ille lib. 2. de Oratore scribit, Lælium ferè semper cum Scipione rusticari solitum, eosq;, quoties huc ex vrbe, tanquam è vinculis euolauissent, incredibiliter repuerascere esse solitos. Multitudo sane veterum monumētorum, & marmorum similiter inscriptorum, prætereaq; vestigia magnarū domuū, olim hunc locum valde frequentatū comprobāt. Et profectò, cæteris Italię peramœnissimis iure debet annumerari; quamobrē & à Martiale describitur huiusmodi carmine.

O temperatæ dulce Formiæ littus,
Vos cum seueri fugit oppidum Martis,
Et inquietas fessus exuit curas
Apollinaris, omnibus locis præfert.
Non ille sanctæ dulce Tybur vxoris
Nec Thusculanos, Algidósue secessus,
Præneste nec sic, Antiumúe miratur,
Non blanda Circe, Dardanisue Caieta
Desiderantur, nec Marica, nec Liris,
Nec in Lucrina lota salmacis vena.
Hîc summa leni stringitur Thetis vento
Nec languet æquor, viua sed quies ponti.

Spatio deinde P.M.V. Caietam vsq;, per sinuosam Caietani littoris oram, eadem via summa cum voluptate, amœnissimi cernuntur horti, citris, limonibus, & id genus arboribus frequentes, aquulisq; lympidissimis irrigui, ad initium vsq; promontorij, cui insidet CAIETA, quod Laconico vocabulo à curuitate nomen sortitum existimant. Lacones enim curua omnia, Caietas adpellabant. Solinus tamen auctor est, sic ab Aeneę nutrice nominatum, quod etiam testatur Virgilius, inquiens: Tu quoq; littoribus nostris Aeneia nutrix, Aeternam moriens famam Caieta dedisti: quem in locū Seruius annotat, alios hanc Aeneæ nutricem, alios Creusæ, alios Ascanij dicere. Lectum tamen etiam in philologis, hoc loco classem Troianorū casu concrematam, indeq; Caietam ἀπὸ τοῦ καίειν dictam, quòd accendere, adurereq; Latinis significat. Verumenimuero Landinus in eosdem Virgilij versus aliter scribit, tradere quosdam, olim, vbi nunc Caieta, modicum fuisse castellum Epicæ, sic ab Epica vrbe Herleæ vocatum, Caietæq; mentionem etiam Homerum facere, cæterum prætereà concludit nihil. Sed auctorum melior pars, Virgilio consentit, vti quoq; Facius, hac sententia scribens:

Vidi vbi Catillus posteà vixit,
Quàm Thebas reliquit, & in vrbe fui
Cui Aeneæ nutrix, nomen adhuc præstat.

Caietam quoq; Silius adpellat, & Ptolemæus, alijq; classici auctores: vbi portus semper celeberrimus fuit, amplissimè, vt Spartianus perhibet, ab Antonino Pio refectus. Vrbs est munita cum primis, & arcem habet inuictissimam summo in monte, quem superioribus annis muro cinxit Ferdinandus Arragonum & Neapolitanorum Rex, Gallis ductu auspicijsq; Consalui Ferrantis è regno pulsis. Episcopus vrbi datus propter Formias à Saracenis excisas. Plurimum eam Gelasius II. Pontif. illustrauit, item ætate nostra Thomas Vionius prædicatorum familię generalis magister, & post à Leone X. Pōtif. Cardinalis creatus. Multa vir ille cum theologica, philosophica, logica, tum de cōscientiæ casibus scriptorum monumentis prodidit: & profectò parem, aut secundū aliquem, neq; nostra memoria, neq; multis anteactis sæculis habuit, quanquā nec æmulis caruerit multis. Obijt Romæ post C. N. M. D. XXXIIII. anno. Elatus vti monachus, quod ipse iusserat, absq; pompa funeris, & apparatu Cardinalitio, monumentoq;, conditus extra portā magnam Mineruæ ad dextrā, quod ipse viuus sibi posuerat, cum hac inscriptione; Thomas de Vio Caietanus Cardinalis S. Xisti, ordinis prædicatorum. Vitā eius Ioan. Baptista Aquilanus tam prosa, quam carmine perelegāter scripsit. Maximis cladibus non semel obrutā Caietā didicimus. Ingēs ibi clades anno à C.N. 1394. contigit, quādo à Gallis direpta lacerataq; cū ingenti oppidanorū cæde. nec enim aut sexus, aut ætatis, aut religiosorū penetraliū discrimē habitū. Multis pręterea post id tempus in hunc vsq; diē regni Neapolitani mutationib. conuulsa quassataq; vrbis, cæterū fide Ferdinandi regis Arragonum, Caroliq; V. dein Imperatoris Augusti constantissimè pertinacissimeq; semper hæsit. Hæc de Caieta.

SS

SEPTENTRIO.
TV QVOQ; LITTORIB' NOSTRIS ÆNEIA
NVTRIX ÆTERNAM MORIENS FAMAM CAIETA
DEDISTI.
Virg. Æneid. 7.
Georgius Hoefnagle
elegantissimi ad
Mare Tyrrhenum
CAIETAE pros:
pectus depictor
Abrahamus Ortelius
studiosus Contemplator
admiratorq; Itineris
Neapolitanici comes
Jucundissimus

TENTRIO.
MOLA
CASTEL NOVO.
VIA Appia

CAMPANIAE FELICIS
DELICIÆ.

Q VONIAM nusquam toto terrarum orbe, alma rerum parens, dominaq; natura, eius clementissimo gubernatore ita
celi benignitatem disponente, plures delicias, gaudia, oblectamenta, amœnitatesq; incredibili vbertate, quàm in Cam
paniam illam fœlicem, potissimum verò in Baianum, Puteolanumq; sinum profudit; Adeò, vt hoc loci potissimum,
cum summa spectantium admiratione, amœnissimę orbis terrarum deliciæ, luxuriantisq; naturæ venustas adpareat;
Dixeritq; ille verissimè, Nullus in orbe locus, Baijs prælucet amœnis: Plinius itidem Campaniam appellarit fœlicem,
ob fœlicem, beatamq; amœnitatem, qua vno, inquit, in loco, palàm naturę gaudentis opus demonstratur; Vt similiter
tradiderit Strabo, cum omnium rerum ad vsus humanos affluentia, tum amœnitate iucunditateq; Campaniã omnes
Italiæ totius partes, quàm longissimè superare: Idcirco peregrinarum Regionũ & historiarum studiosis, incredibiles
Campaniæ verè fœlicis delitias, peculiari descriptione expressimus, vt vnico intuitu, in hæc tanta naturæ luxuriantis
miracula visum pandere, seq; oblectare, atque reficere queant. Ac primum quidem narrationem hanc nostram, à pro-
montorio Miseno ordiemur.

PROMONTORIVM Misenum, siue mons Misenus, Cumis abest miliaribus quinis. Nomen à Miseno Aeneæ socio, qui hic perijt, ortũ, Dio-
nysius auctor est, confirmatq; Virgilius libro 6, Aeneam anxium, vbi raptus fato Misenus humaretur, Achatem consuluisse, demum hoc in loco
sepulchrum illi conditũ scribens, vnde monti nomen tum Miseno accessit, cũ prius diceretur Aerius. In hoc monte Pharus olim fuit, altissima ni-
mirum turris, ad cuius è summo vertice noctu prælucentẽ facem, nauigantes cursum dirigerent. Vbi hic mons tribus in mare lateribus excurrens,
formam promontorij nanciscitur, intimis visceribus adeò perfossus, & cryptis, ædificijsq; fornicatis, quę numerus columnarum maximus fulcit,
ac sustinet, excauatus est, vt ijs fornicum pilis incumbere prorsus, & insidere videatur. Cryptam Traconariam vocant, à Traconibus nimirum,
id est, fistulis, aut subterraneis meatibus, per quos in specum hunc olim aquæ pluuiæ confluebant.

PROCHYTA Insula, ante Misenum promontorium iacet, terręmotu à Miseno diuulsa, vt lib. I. Strabo refert, licet idem auctor lib. 5. Et Pli-
nius lib. 3. cap. 6. ab Aenaria diuectam scribant, quod & eius nomen ostendit. Prochytam namque Profusam interpretamur. Habet eiusdem no-
minis oppidum, ac terræ frugibus, perdicumque aucupio nobilitatur.

ISCLA, Arime, Homero; Aenaria, Plinio; Inarime, Virgilio; (licet à plerisq; notetur) Pythecusa, Straboni, et Græcis dicta, à Miseno promõ-
torio terręmotu & ipsa discreta, vt libro primo auctor est Strabo, cuiusuis generis frugum, & auri quoque feracissima est. Balneas habet plures, &
ad delicias, & ad valetudinem æque accommodas.

MARE MORTVVM hoc loci conspicitur. Nam promontorium Misenum, qua Cumas spectat, lacum habet aquæ marinæ, locorum accolæ
Mare mortuum appellant, eius aquas, Puteolanus sinus effundit, & olim longe, quam nunc amplior fuit.

Circa mare mortuum vndique plurima sumptuosissimorum operum fundamenta, ac item partes conspiciuntur. Est præter alia descensu graduum
40. in ipsis terræ visceribus admirandum opus, latere, calceq; factum, quatuor columnarum ordinibus, id est, quintuplici fornicatione. ædificium hoc
vulgo Piscinam mirabilẽ appellant. Villa olim fuit L. Luculli Baiana, vbi ille mẽsibus hybernis agere solebat. De qua Plutarchus in vita Luculli scri-
bit, Cum in Lucullano, quod nunc Frascatam vocant, Cn. Pompeius. M. Cicero, multiq; alij nobiles viri L. Lucullũ, ęstiuo tempore conuenissent, Pom-
peium inter cœnã cum Lucullo familiariter ita iocatum, eam villã sibi in primis elegantem atq; sumptuosam, fenestris, cœnaculis, porticib. arte sum-
ma dispositis, nimirum ad vsum æstiui temporis, cæterum ad hyemem multitudine fenestrarum vehemẽter incõmodam videri. Lucullum Pompeio
respondisse, dominum earum ædium, haudquaquàm minùs sapere gruibus, quæ natura duce, regionem cum tempore mutant, ideoq; domum illam
æstati conuenientem, aliã autem in Baiano, nulla parte deteriorẽ, hyemis oportunitati ædificasse. In huius etiam peninsulę visceribus peramplum
ædificiũ videtur, quod centũ Camerellas, ab cellularũ numero perarctis, at, artificij maximi ostiolis ingressum difficulter præbentiũ, appellãt. Id quoq;
cisternã fuisse colligitur, cuius generis hoc tractu subterraneę multę cõspiciuntur, olim à Rom. qui in hac pcipuè amœnitatis ora, rusticari solebant,
ædificatę. Vestigia quoq; passim aliorũ operũ, nempe, monumentorũ, ac ędiũ apparent, vt hercule, perpetua quędã hìc vrbs nõ villę, videantur fuisse.

SINVS Baianus hoc circa mare mortuũ tractu, incipit, qui à Maris mortui faucib. vsq; ad intimã extremitatem Auerni, venustissime extenditur,
quo quidẽ tractu, & inde ab Auerno Puteolos vsq; incedenti, tã varię magnificarũ ædium, operumq; tanq; perpetui vici ruinę conspiciuntur, vt equidẽ
curiosa ingenia planè cogant obstupescere. Primũ circa Maris mortui fauces, asperrima rupes excauata cernitur, ita vt per eã nunc in sinum Baianum, è
Mari mortuo cõmeare nauigia possint. Baiarũ inde vestigia sunt, ingentia nimirũ pelago demersa operũ fundamenta, cuius quidẽ vrbis interitus, à vi
terręmotuũ exortus est. Non procul inde Balnea Baiana, quę vocant accolę, Medici verò Syluania, reperiuntur, in ripã nonnihil excauata. Iuxta, eadem
in ora litoris, ampla domus ad rupis pedẽ, in saxum excisa conspicitur, vbi BALNEVM TRITVLI Medicis ita dictum, sed vulgo Ciceronianum, ac
item Pratense; Ciceronianum quidem, quòd in villa Ciceronis, Academiæ nomine clara, extent. Pratense verò, quòd in prato sit.

CRYPTA supra Balneum Ciceronianum in rupe, graduum aliquot ascensu reperitur, mirabili opere excisa, altitudine pedum 6. Latitudine 5. Sed
in longum, sinuoso anfractu plurimum extenta, suauem & iucundum exhalans odorem, quam, si quis erectus ingrediatur, repentè sudabit, si pronus,
& ad solum inflexus, refrigescet. vlterius, ad dextram vergenti, aqua purissima, sed penè feruens, & tactu vix innoxia, quam pleriq; credunt in infimũ
balneum occultis vijs diffluere, vulgo Fricatoria & Sudatoria Baiana appellantur, de quibus plura in Indice.

TEMPLVM Herculis Bauli, hìc ferè omisimus, quod trãsitis Tritulinis aquis, ad Auernum montem Orientali latere rotunda forma Plinius de-
monstrat. Id ad Baianum fuisse sinum Strabonis quoq; narratio probat, cuius etiamnum permagnæ conspiciuntur ruinæ.

LVCRINI, de hinc celebratissimi SINVS, Baianum portum, subsequuntur vestigia, Vbi aggerem, quo mare arcetur (vt perhibet Strabo) Longi-
tudine stadiorum 8. latitudine, qua duo vehicula commeare queant, Hercules, boum Geryonis traducendorum causa, iecit, quoniam anteà propter
vndarum, & fluctuum impetus, per oram sinus incedi vix poterat, etsi quoq; super vicinas rupes declinaretur.

MONS SIBYLLAE Cumanæ, hinc longe conspicitur, de cuius habitatione & antro, peculiarem descriptionem exhibemus.

LACVS AVERNVS, poëtis celebratissimus, hinc sequitur, ad quẽ ex Lucrino quondam cõmeare licebat, sed hic transitus conflagrationis Tri-
pergulanæ violentia, prorsus immutatus, atq; conuulsus fuit. Auerni autẽ paludis aqua sapore salsa, colore nigra est, quod ob immensã profunditatẽ
accidere putatur, cũ fundum eius imum, nõ posse deprehendi, Vibius Sequester asserat. Eius tamen fundũ à curiosis quibusdam hominibus inuentum
fuisse constat, fune scilicet, passuũ 90. quos singulos vlnæ quaternę constituunt, vt sic altitudinẽ stagni 360. vlnarum esse constiterit. Sunt, qui existimẽt
dictum Auernum, tanq; ἄορνον, quòd aues superuolantes, odoris eius grauitate conciderent enecatæ, tanquam ad Plutonẽ abriperentur, Indeq; stagnum
Plutoni sacrum habitum. Cæterum Abrahamus Ortelius, & Georgius Hoffnaglius Antverpiani, viri eruditissimi, summiq; antiquitatis admiratores,
dum superiore anno Baianum, Puteolanumq; sinum, ad visenda tum naturæ, tum arte excitata miracula studiosissimè perquirunt, experientia certa
cognoscunt, paludem hãc iam ἄορνον non esse, quemadmodum Auctores permulti prodiderunt.

TRIPERGVLANA Balnea, hìc olim ad Auernum fuère, ab loci structura sic cognominata, domo nimirum tripartitò diuisa, quòd vna pars cu
stodiendis vestibus, altera lauationi, tertia lectis attributa esset. Sed hæc balnea, & frequentissimũ olim, amplissimumq; vicũ, & permulta nobilia ædi-
ficia, horribilis terræ motus, & conflagratio stupenda deformans, conuulsit, & maxima montis noui mole oppleuit, vt iam non amplius appareant.

MONS NOVVS, eo loci, vbi quondam Tripergulanus extitit vicus, Anno Christi 1538. mirabili & violenta naturæ operatione vna nocte est or-
tus, quaterna radicum ambitu miliaria continens, in medio remanente hiatu, latitudinis, vt æstimari poterat, L. passuum. Instar habet Theatri, leniter
à summitate cliuo se pandens; intus lacuna est, tanquam area modica, quæ clarissimas aquas continet, fumũ sulphurei odoris exhalantes. Plurima mõs
ille Tripergulæ balnea, virtute salutaria, magnamq; Lucrini & Auerni partem contexit, prætereà, marinas etiam aquas haud parum submouit.

PVTEOLANVS iam SINVS nos excipit, in quo ab ostio, quod olim per Lucrinum aquas Marinas in Auernum immittebat, tum in ora litoris,
tum intus in continenti, collibusq; versus Puteolos, tam multæ splendidissimorum operum ruinæ conspiciuntur, vt admirationem incredibilem ha-
beant, adeòq; nunc orbis terræ vires, opesq; cunctæ tot operibus extruendis haud suffectũræ videantur.

PVTEOLI, iuxta litus colli imposita ciuitas, à qua Sinus Puteolanus vocatur, Initio Dicæarchiam dictam, nimirum ab administratione iustitiæ,
sanctissimoq; imperio, erudita scriptorum turba confirmat. Emporium Cumanorum Puteolos fuisse, posteaq; colonis Romanis admodum frequen-
tes redditos, & nomen à Puteorum multitudine accepisse, vel, vt alijs placuit, à putore, quem hic passim aquæ calidæ, vi sulphuris emittunt, quapro-
pter nõnullis etiam Phlegra vocatus sit Cumanus ager, Strabo memoriæ prodidit. Vrbis medio nunc templum antiquissimũ ex quadrato lapide cer-
nitur, quanquam vi terræ motuum nonnihil deformatum. Id Christiani, D. Proculo dedicarunt. Portus ad huius oppidi pedem valdè commodus &
tutus fuit, cuius nunc fermè nulla vestigia supersunt. Contra in mari 13. vastissimæ pilæ turrium instar, ex latere structæ, ac in ijs quibusdam arcus
semiruti cernuntur, & aduersum illis pilis, quæ item in æquore iuxta Baias apparent, Pontem ab Caligula Imperatore superiniectum.
quo transitus à Puleolano litore vsque in Baianum sinum iungebatur, Suetonius
amplissimè memorat.

ORBIS TERRARVM DELITIÆ
NVLLVS IN ORBE LOC
BAIIS
A. Mare Tirrhenum
B. Promontorium Misenum olim mons aërius, nunc Misenus dictus a Miseno Æneę Tubicine Ibi sepulto. Verg: 6: Æneid. In radice huius montis crypta est stupendi operis quę Vulgo grotta Trachonara appellatur.
C. Prochijta Insula.
D. Ischia insula quę etiam Aenaria et Pithecusa dicta fuit
E. Mare mortuum
F. In Visceribus huius Isthmi piscina mirabilis est quam L. luculli domus fondamenta fuiße perhibetur, Visuntur etiam In hisce rupibus subterranea edifitia que vulgo ab Incolis le cento camarelle appellantur, et supra montem locus Ingens est In circuitu Theatri Instar Ingentes ostedens ruinas, vbi olim celebrabantur quinquatria In honorem Mineruę hodie mercato del sabato dicitur.
G. Castrum baianum
H. Sinus baianus
I. Templum herculis, bauli, vulgo truglio di baie
L. Balneum Trituli, siue frituli.
habet eadem hęc rupis In visceribus cryptam manu cauatam, admodum arctam per ascensum multorum graduum In longitudinem protensam, odoris suauis: In qua, si quis erectus Ingrediatur, statim sudore prehenditur: si pronus et Inflexus friget: Vulgo sudatorio appellatur
M. Hic sub mare via videtur silicibus constrata quę Romam ducebat. Visuntur et fondamenta et moles claustrorum lacus lucrini.
HIC VER ASSIDVVM ATQ ALIEN
BIS GRAVIDÆ FRVGES BIS POMIS.
S. D.
ABRAHAMO ORTELIO GEORG
Cum vt studiosis rerum exterarum
illius ac nobilis Campaniæ foelicitates
nustates, et Naturę quodamodo exult
gaudia, et oblectameta In sinu Baian
ab alma parēte amoenissimé congest
tabellis ab Hogenbergio nostro (id eff
Cogitanti mihi cuinā amicor. Potissimu
dos otijq pacifici fructus honestos, de
solus, tu primus, tu Postremus mi
nominibus non solum conueniebant,
debebantur: Tum Maximé quod
Parthenope simul ambos complexa
fuißet, horum omnium mirabilium
tu mihi comes συνκυτοπτης
accipe igitur amice amoris mo
per nostrum Mercurium nos
Commendatq Minerua: et qu
pro tuo cādore boni consulit
nostro Museo Bauarico ca

LVXVRIĀTIS NATVRÆ VENVS
PRAELVCET AMOENIS
BAIIS
L
O
R
P
Q
M
N
ATQ ALIENIS MENSIBVS ÆSTAS
BIS POMIS. VTILIS ARBOS.
S.D.
LIO GEORGIVS HOEFNAGLIVS
n exterarum prodessem fœlicis
iæ foelicitates omnes, delitias, Ve:
odãmodo exultantis, ibiq; luxuriãtis
Jn sinũ Baianum Puteola numq;
issimé congesta, tribus Conprehẽdisse
nostro (id efflagitante) Jn lucẽ edẽdis.
icor. Potissimum hosce Ingenij mei lu:
us honestos, deferrẽ, Occurrebas tu
Postremus mi Orteli, cui multis
conueniebant, sed etiam Jure
aximé quod cum nos dulcis
nbos complexa et exosculata
um mirabilium visendorum
ΑΥΤΟΠΤΗΣ exstiteris.
ce amoris monumentum, quod
curium nostra tibi mittit
Minerua: et qualecunq; sit
boni Consulito Vale ex
o Bauarico cal. Martij
N. Hic esse solebat lacus lucrinus cuius adhuc pauca supersunt vestigia, ter:
remotu Anno 1538. terra oppletus.
O. Mons hic ab Jncolis Monte sibylla dicitur quod in Jllius radicibus an:
trum sit Cumanę sibyllę
P. Lacus Auernus, qui et palus Acherusia dicitur post cuius montes olim
fuit diues Capua.
Q. Mons nouus seu puniceus, terremotu anni 1538. incendioq; horribili
die vltimo septembris vna nocte ibi congestus, vulgo Monte nouello
Antiquitus hic eße solebant Tripergolę.
R. Mons Gaurus hodie monte barbaro.
S. Sinus Puteolanus.
T. Oppidum Puteoli. dicęarchia dicta primo.
V. Moles (vt perhibetur) pontis C: Caligulæ.
X. Via, quę per montem olibanum, Theatrum puteolanum, labyrinthum,
per montes flegręos, et leucogęos, siue forum Vulcani, qui locus hodie
la solfataria dicitur, perque lacum Anianum, lętaleq; antrum. Neapo:
lim ducit.
Y. Templum Antiquum, olim Joui, hodie D. Proculo sacrum ex candido
Marmore mira arte elaboratum. terremotibus conquassatum

ANTRVM SIBYLLAE CVMANÆ.

A CVMIS nobilissima & antiquissima quondam Campaniȩ vrbe, ad Auernum Lacum proficiscentes, Sibyllȩ cauernam, vt vocant, obuiam habent. Antrum est, opere non minus admirabili, quàm sumptuoso, in Saxum effossum, de quo ita, venusta narratione Leander. Ego, cum à C. N. M. D. XXVI. primù, & post decimum iterum ad hęc loca deuenissem, cuncta sigillatim inspiciendi, cognoscendiq; studio ductus, assumptis comitibus duobus, qui secessus omnes exactè tenebant, per sinû Baianum & Puteolanû, vbi multa conspiciuntur admiranda, (veluti quoque circa Mare Mortuum, vt nunc vocant) ad lacum Auernum, poetis celebratissimum, itemq; multis nominibus memorabilem, rate deferri volui, breuiterq; referam, quę viderim. Primùm in eam partem montis, circa lacum egressi, quę inter Septentrionem & Occasum iacet, de qua Virgilius, Facilis descensus Auerni, ad medium vepreti, quod ibi est, aut paulò inferius, inter dumos, & vrticas, antrum exiguum, instar aditus sepulchri collapsi reperimus. In id ingressi, per ruinas operum aliquandiu procedentes, viam elegantem in saxum excauatam, latitudine pedum X. altam XX. in longum D. extentam, vidimus: & quantum coniectura licet assequi, cùm obstructa muro sit, vlterius olim ad Baias procedebat. Hanc eam esse crediderim, quam Strabo scribit, Cocceium fecisse, qua Cumis, & ab Auerno, Baias commeabatur. Ad 450. pedem ostiolum in ea cernitur altum pedes 5. latum 3. per quod eiusdem mensurę via, in saxum excisa, longitudinis ped. 80. proceditur. Ad eius finem, dextra perbellum est conclaue, longum ped. 14. altû 12. latum 8. Intus exaduersû ingressui iuxta parietê, saxû à pauimento eleuatû, instar exigui tori est. Penetrale hoc olim, vti etiamnum ex parte cernitur, magnificentissimè perfectum, ornatumq; fuit: summa testudo sile attico, cum auri notis depicta: parietes Zophoris distincti, ex margaritarum conchis, & coralio compositis, infra Zophoros vsque ad imum solum, opere tessellato ex gemmis, itemque coralio, & margaritarum conchis inducti erant, cuius operis etiamnum aliqua signa conspiciuntur, non minori sumptu, quàm artificio quondam facti. Vulgò fama est, hanc Sibylę Cumęę habitationem fuisse. Ad lęuam introitus eius conclauis, eodem in pariete, quędam alia portula cernitur, paulò latior altiorque, per quam ad cryptam aliam latitudinis ped. 6. longitudinis 25. via lata ped 4. alta totidem, sed longa 40. ducit. Inde tum via breui, & perangusta, sed altitudinis pedes 4. in quandam cryptoporticum, altam, pedes 8. latam 10. longam 24. deuenitur, quę directò propemodum in alterius medium desinit, altę ped. 20. latę 6. longæ 42. Contra eius introitum, angustum item in saxo excauatum sacellum est, latitudine ped. 10. longitudine 6. altitudine totidem, ad cuius introitum in eodem pariete, dextra, alterum conspicitur, latum ped. 9. longum & altum vt superius. Huius in medio lacusculus aquę est, locusque tanta vi caloris ęstuat, vt sudorem nemini non excutiat intranti. Qui recessus hos tenent, Sibyllam aiunt inibi votis operam dare consueuisse: mihi tamen sudatorium verius fuisse videtur. Hucusque à primo ingressu, qui lacum Auernum spectat, nullum omninò spiraculum est, sed obscuræ cauernæ, perpetuæ, in saxum excisæ, per quas absque lucerna commeari nequit: & si quis ingrederetur aliter, euadere profectò haud posset, vti cuidam accidisse constat, per cuius ossa nobis in ijs angustijs necessario fuit incedendum. Priùs etiam exitus in fine nullus patebat, sed ad ostium, quo introibatur, retro erat commeandum, quod & prima vice nobis vsu venit: nunc etiam auulsa montis parte, versus Baias, antrum apertum est angustû: per quod, non tamen præter difficultatem, egredi licet: vt manifesto appareat, hac olim via subterranea, Baias ab Auerno commeari solitum. Res est equidem admirationis plena, qua ratione tot cuniculi cryptæque ferro potuerint excidi, silexque cæsus egeri, cum præter vllum spiraculum, in tenebris opus omne paratum sit. Vtcunque aut Cymmeriorum habitationes, aut antiquorum vatum adyta, vel antrum Sibyllæ, vel quiduis denique fuisse dicamus, certè res est cum arte sumptuque tum raritate mirabilis. Enimuerò non malè puto conijciemus hic olim Sibyllæ Cumęæ sedem fuisse, quòd id à Virgilio probari videatur, cum inquit: Excisum Euboicę latus ingens rupis in antrum.

LACVS ANIANVS.

ANIANVS Lacus, hodie, Lago Sudatorio, Aqua est, Puteolis vicina, vndiq; ripis altissimis, instar amphitheatri conclusa. Fundû in ea deprehendi haud posse, Bocatius testis est: nihil præter ranas quicquam generat. Ad Septentrionem præcelsam habet rupem toto saxo vestitam, ex qua primo vere tot serpentium conuoluti globi decidunt, & in aquas magno cum impetu prouoluuntur, vt absque vehementi admiratione spectari nequeant. Earum in stagno, quanquâ summa frequentia delabantur, nullam omninò conspici, ac ne signum quidem aliquod, postquam aquas subiére, locorum accolæ confirmant.

CHARONEÆ SCROBES.

SPIRACVLA, in tractu Puteolano sunt, alij, Charoneas scrobes vocant, mortiferum spiritum exhalantes, Buco velenoso, nuncupat Leander in sua Italia, quod, antrum venenosum interpretatur. Scrobs est in rupê modicè excauata, nec lata, profundáue multum, posito signo, præmunita, ne quis eò proprius accedat, quòd exanimati repentè concidant vltra procedentes, vt iniectis sæpè animalibus compertum fuit. Collapsum tamen intus animal, si protinus educatur, aspergine ex stagno aquæ, vitales spiritus recuperat: sed auxilium ea in re, vel quauis alia, nullum est, si commoretur plusculum. Accolæ Carolum VIII. Galliæ Regem, cum Alfonsû Arragonium regno Neapolitano pepulisset, asinum inijci iussisse narrant, qui & statim expirauerit.

SVDATORIVM S. GERMANI.

THERMAE Anianæ, vulgo Sudatorio, siue *le fumarole Agnano*, ad lacum Anianum in sinu Puteolano reperiuntur. Cellæ quædam sunt, concameratæ testudine, quarum solum, magna frequentia calidos emittit vapores, adeò, vt absque vestibus intranti, repentè sudor excutiatur, vnde sudatoria quoque nominantur. Humores crudos euacuant, corpus vniuersum alleuant, languidos reficiunt, ilia sanant, intestina vlcera desiccant, & podagricis vehementer auxiliantur. D. Germanum Campanorum Antistitem animam Pascasij Cardinalis hic inuenisse, D. Gregorius in Dialogis commemorat, vnde & Sudatorium sancti Germani cognominatur.

A.

Hic est Introitus Antri Sibyllę Cumanę, quod vulgo appellatur grotta della Sibylla.

VERGILIVS VI. Æneïd:

EXCISV̄ EVBOICÆ LATVS ĪGĒS RVPIS IN ĀTRVM
QVÒ LATI DVCVNT ADITVS CENTV̄ OSTIA CĒTV̄
VNDE RVVNT TOTIDĒ VOCES RESPONSA
SIBYLLAE.

B.

Apollinis Templi ab Incolis hę dicuntur esse ruinæ

A.

LACVS *Agnianus piscibus carens ranis ac serpentibus scatens.*

B.

Charoneum antrum, siue spiraculum, mortiferum exhalans spiritum, quod vulgo appellatur Grotta de li cani

C.

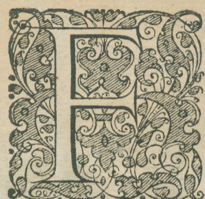
Sudatorium S. Germani Vulgo dictum, sudatorio siue le fumarole Agnano

DENS.
D.
B.
A. Ortelius et G. Hoefnaglius hunc lacum hodie non esse Ἄορνον animaduertentes.
C.
ENS.
C.
Hic olim fuere Tripergole, nunc mons nouus, Anno 1538. terremotu congestus, omnia tegit.
VERGILIVS VI AENEIDOS
Quam super haud vllæ poterant impune volãtes
Tendere iter pennis, talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat
Vnde locum Graij dixerunt nomine.
ἈΟΡΝΟΝ.
D.
Post hosce montes olim fuit Capua, nunc pauca apparent Vestigia

ENS.
TEMERARIIS
C.
B.
DENS.
Vera deliniatio lacus Aniani, Antriq; letalis, Jn montem facti non Ampli nec longi: sed sensim Jn arctum desinentis, Jn quod si animal viuum Jngressum seu Jntromissum fuerit, subito moritur, Si tamen repente extractum In subiectum lacum proijciatur, paulatim ad se redit ac reuiuiscit, Jn canibus sepe facto periculo.

FORVM VVLCANI.

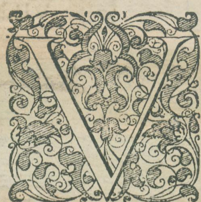

ORVM Vulcani, Leandro Sulphuraria, ad finem ruinarum, quæ à Puteolis, Neapolitana via conſpiciuntnr, in Campania locus eſt, à conditione ac natura ſic dictus; quem Strabo, Forum Vulcani nominat, cum id Puteolis imminere dicit, & campum eſſe planum, vndiq; flagrantibus ſulphure collibus incluſum, atq; ſeptum, vnde velut à fornacibus exhalationes cum ingenti fremitu proficiſcuntur. Plinius hos ab antiquis campos Phlegræos ait appellatos, quod etiam probat Silius, inquiens: Illic quos ſulphure pingues Phlegræi legere ſinus. Loci natura planè mirabilis eſt. Primùm aream habet oui forma prælongiorem. extenditur enim fermè ped. M.D. ſed in latum non amplius M. patet, vndiq; perpetuis altisq; collibus, ita tanquam opere conſeptus, vt aditum vnum quà ſpectat Puteolos, tantùm habeat. Solum areæ totum ſulphure veſtitum ibi ſponte nato, quamobrē & inceſſu crepitat, cum ſit cauernoſum, vti vacua contactu ſolent omnia. In fine lata foſſa, verius rotunda, quàm formæ alterius cuiuſquam apparet, aquæ nigræ ſpiſſæq; plena, quæ perpetuò feruet, magnaq; vi, fumos ingentes emittit: qua de non ſolum vulgi fama eſt, ſed etiam experimento compertum, quicquid immergatur, protinus educi coctum, nunquam tamen non aliqua parte deficiente, quemadmodum ex Hieronymi Lini Bononienſis relatione habeo, qui quaternis in eam immiſsis ouis, tria ſe tantum eduxiſſe confirmauit. Non ſemper eodem in loco aqua, nec æquali magnitudine conſiſtit, vti nos teſtari verè poſſumus. etenim poſt annos decem iterum hàc proficiſcentes, parte fermè tertia minorem, quàm prima vice conſpeximus: cuius rei cauſſa ſpiſsitas aquæ eſt: concreſcentibus enim ſulphure ripis extremis, imminutio variatioq; contingit. Circa foſſam vndique ſcrobes in ſolo conſpiciuntur, ex quibus acutiſsimi vapores ſulphurei, cum intento calore prodeunt. Hac in area multæ ſunt officinæ, quibus album ſulphur conficitur. Ad foſſam, de qua diximus, equo periculoſum eſt accedere, quòd omnia cauernoſa ac infida voraginibus ſint: & aliquando quendam ſpretis peritorum monitionibus, eò adequitantem, ſolo hauſtum abſumptumque, ita, vt repentè ſpectantium oculis eximeretur, accolæ commemorant. De ſulphure, quod hîc prouenit, ita Plinius: In Italia inuenitur ſulphur in Neapolitano Campanoq; agro, collibus, qui vocantur Leucogabi, quod è cuniculis effoſſum, perficitur igni. Colles hi paſsim videntur flagrare, magnoſque fumos cum odore ſulphureo emittere, qui per oram illam omnem, & vſque Neapolim ventorum flatibus defertur. Quanquam verò grauis atq; teter ſit, ad fluxiones tamen & rheumata vehementer confert. Aqua quoq; ſulphurariæ foſſę, neruos emollit, viſum acuit, lachrymas & vomitum comprimit, ſtomachi doloribus auxiliatur, fœcunditatem ſterilibus conciliat, febres cum frigore pellit, & infecta ſcabie membra purgat. Colle tranſito, qui ſulphurariam includit, ab Oriente conuallis eſt, vbi alumen conficitur. Modus eſt huiuſmodi. Lapides è monte Sulphurariã cingente coquunt in fornacibus, eductoſq; coaceruant, dein aquam certis ex puteis, qui hîc ſunt, ſpatio dierum aliquot infundunt, & adeò macerant, vt in cineres diſſoluantur. Ex ijs cineribus lixiuium confectum lignea in vaſa condunt, quod paulatim circum extremitates vnciæ plerunq; craſsitudine, coit, atq; ſolidatur, inſtar cryſtalli vel glaciei, ferroq; diuellendum eſt. Hactenus Leander.

Mirabilium
Sulphureorum Mō-
tium Apud Puteolos
(campos Flegreos Plin.
Vulcani forum Strabo
Vulgo nunc solfatariā vo-
cant Neapolitani) genuina
accuratißimaq; ad Viuum
depicta representatio
ORIEN
DVM EXTEN

ORIENS.
A.
Ex horum mon-
tium Terra ac lapidi-
bus Sulphur conficitur.
B.
Ex hisce albicantibus magna
fit copia aluminis.
C.
Aqua hic est perennis nigra as-
pectu et crassa ita feruida vt
ouum crudum Jntinctum
coctũ etrahatur: cũ mare
excestuat vsq; ad 24.
palmos ebulliẽs sępe
attollitur.
M EXTENDAR.

VILNA.

VILNA, admodum populosa, ampla, & Episcopalis Lithuaniæ, Ducatus illius magni, vrbs; indigenis, Vilenszki, Germanis autem vulgo, Die Wilde, communicatum habet à flumine præterlabente, eiusdem adpellationis, nomen; quod in Lithuania ortum, Niemen, fluuio coniunctum, Mari Prutenico miscetur, muro cincta & portis, quæ nunquā claudūtur. Domus in vniuersum sunt ligneæ, depressæ, ac humiles, nec cubilibus, nec coquinis, imò nec stabulis, licet iumenta, & bestias complures alant, distinctæ, nec optimo etiam delectu collocatæ, certis quibusdam plateis exceptis, in quibus ab exteris nationibus, quæ commerciorum gratia, hanc vrbem frequentant, lapideæ & elegantes cōstructæ sunt ædes, quibus Germanorum, & palatij vicus condecorantur. Regium est Vilnæ palatium, alterum admodum amplum, plana cœnaculorum structurâ celebre. Alterum, turribus in monte conspicuum, ad radices armamentarium habens, in quo machinæ bellicæ omnis generis non paucæ videntur, cum tamen in vniuersa passim Lituania, nulla vllius metalli sectura, venáue reperiatur. Templa sunt pleraq; lapidea, quædam etiam lignea. diuersis namq; diuersarum Religionum cultorib. sectæ suæ exercitium permittitur. Elegans est Bernardinorum cœnobium, secto ex lapide, venusta structura clarum. Quemadmodum & Ruthenorum aula, in qua ipsi merces suas ex Moscouia allatas, distrahunt, vtputa luporum, vulpium, maximè albarum, Martrum, Zabelarum, Hermilinorum, Leopardorum, & nobilissimas id genus alias pelles. Fontes diuersis in plateis habent, ad publicos oppidanorum vsus varios, omnes tamen eodem ex capite, iuxta Germanorum portā cōstituto, deriuatos. Suburbia non sunt, quemadmodum in vrbibus benè cōstitutis, varia, diuersis discreta nominibus, sed vno & perpetuo quodam suburbio septa, & circumuallata Vilna conspicitur, vbi infinitus ædicularum numerus, nullo delectu, nullo platearum ordine, sed pro agresti barbarorum voluntate, prout fors & occasio tulit, quasi consitus videtur. Alibi namq; casas hasce suas, ex pinorum aliquot trabibus, rudi structura cōpactas, huc deferunt, & quò libuerit, indiscriminatim collocant. Extra portam, quæ regiam respicit arcem, dimidiato à Vilna milliari, Sigismundus Rex, domum regiam illam quidam, sed totam ligneam, ab vrbanis curis recessui, & recreationi construxit, cum nemusculo, & viuario, in quo omnis generis feræ, sumptu permagno aluntur; vulgo, VVersupa, id est, iuxta aquas, quibus vicina est, dicitur. Vilnensis porro populus, & quotquot itidem suburbanas incolunt casas, agrestis sunt, seruilisque ingenij, artibus plane nullis, aut liberalibus disciplinis culti, nec iisdem dediti, inertes, desides, ac ignaui, libertate nulla fruuntur, sed serui sunt, & mancipiorum instar, à nobilitate habentur. Quo etiam ipsi genere vitæ (auditu mirum) delectari videntur. Dominos namque suos, tum primum amant, ipsisq; multo fidelius & promptius obsequia præstant, si verbis verberibusq; immitius tractentur ac durius. Ita, vt heros suos, à quibus non egregiè vapulant, tanquam eos, qui moribus ipsos bonis non imbuant, aut, qui minus propenso erga ipsos sint animo, deserant. Vino licet careant, poculis tamen indulgent, & genio. Medo ipsis, & cereuisia potus est; frequentissimus vini adusti, cepe, & allij vsus, in domibus suis, perpetuo fumo oppletis, (non enim vlla fumibula habent) videndi ipsis aciem adimit, vt non alibi plures, quàm in hac vrbe, cæci sint homines. Nullus in ædibus ipsorum ornatus, nec pretiosa videtur supellex. Videas parentes cum liberis, iumentis, ac bestijs ad focum eodem in hypocausto fœtido agere, vbi & hospitis coniux puerpera, duro incumbat scamno, & tertio, aut quarto puerperij die, grauissimos & domi & foris sustineat labores. Nullus in tota hac vrbe lectorū vsus. Imò, molliter cubare vitio datur. Multum est, si ditiores vtantur scamno vrsina tantum pelle, contecto. Nec melior, aut ciuiliter nobilitate præstantium conditio est, nisi, quod præstantiore vestitu, multoque argento & auro, quo onusti, depictique incedūt, nobilitatem suam ostentent. Ciues, vxores suas splendidius vestiri gaudent: vilissimus rusticorum omnium, eiusdemq; coloris ac formę est habitus. Nulla in ampla hac vrbe sunt Xenodochia nulla paupertate afflictis assignata loca, vbi misericordiæ refoueantur operibus. Medone, vino adusto, aut crassa cereuisia temulenti, ac madidi, rixantur ac litigant, mutuis sese vulneribus conficiunt, & immaniter verberant. si occidant extraneum, capitale non est, sed decem & sex daleris vitam tunc redimunt; Secus, si Lithuanum interimant. tum namque, si homicidam fugâ elabi contingat, propinqui, & cognati occisi, cadauer aromatibus condiunt, vt inhumatum conseruari queat, quò, si homicidam elapsum, capi contingat, exanimum ipsi corpus exhibeant, alioqui, mortis supplicium ab ipso sumi nō posset. Si autem quempiam occisum, ante captum homicidam, sepeliri contingat, capitale nō est, nec pecuniariâ etiam mulcta punitur id factum, sed patrator facinoris captus, virgis ceditur. In suburbijs, Tartari, vt plurimum habitant, cultores agrorum, aurigæ, & baiuli, quorum operâ hyeme mercatores vtuntur, vt capentis suis, vicina in loca auehantur. neq; enim alio, quàm hyemali tempore, ad hanc vrbem accessus, vel recessus patet, eò, quod vniuersa Lithuania paludibus impedita sit, ac syluis horrida, hyeme autem, paludibus & stagnis alta glacie concretis, niueq; superinfusa, peruia sunt, non trita, & vsitata, sed, quę syderum vsus suppeditauerit, itinera. Iumenta autem, quorum operâ vtuntur, eâdem sunt, qua aurigę, feritate robusta. Illi pane vtuntur tetro, allio, & victu admodum vili, & scamnum aut saxum aliquod, puluilli loco, deligunt. Hæc, stramentorum vsum ignorant. defatigata, vestitum, & niue contectum abiguntur in nemus, vbi vngula, ad abditum niue pabulum, viam sibi, & aditum parant. Tartari autem aurigæ, sedulam mercatoribus, quibuscunq; etiam exteris, fidem præbent. Nisi etenim scriptum fidei, diligentiæ, & probitatis testimonium, ab his, quos abduxerunt, ad dominos suos, quorum serui sunt, referant, præsentissimum ipsos manet suspendium. Religionē in hac vrbe miram profitentur. Missam in templis, magna deuotione audiunt: vbi Sacerdotem, ante velum extensum sacris operantem obseruant, quod quidem velum, vbi quandoq; reuoluitur, dictu mirum, quanta deuotione, non pectora tantum, sed & ora contundant. Quibus nocte præcedenti, matrimonij vel concubitus illiciti, vsus fuit, illi, religione commoti, eo die non ingrediuntur ecclesiam, sed foris subsistētes in porticu, per factum in muro foramen, sacrificantem conspiciunt. Atq; tanto quidem rigore eam consuetudinem obseruant, vt hac religione, adolescentuli lasciuientes, & constupratę cognoscantur iuuenculæ. Frequētes habent certis temporibus stationes, & peripherias sanctorū, quibus SS. Pauli & Nicolai, quem vnicè venerantur & colunt, imagines circunferunt; populus verò, in eiuscemodi Processionibus frequens, crepidas, aut par calceorū in capitibus gestant, quo summam sese nobilib. seruitutē debere, profitentur. Viliores habent calceos plebei, ditiores verò, auro, & serico ornatos. Cū morte, à seruitute hac dura, qua ipsi tamen se miseros nesciunt, liberantur; benè vestiti, & nummis, tanquam viatico, instructi, sepulturæ mandātur, cū literis abs cognatis, & his, quib. in vita chari fuerunt, ad D. Petrum conscriptis, quib. ipsi tanquā Ianitori cęli, cōmendantur, vt facilis ad cęlestia gaudia cognatis suis defunctis pateat aditus. Has, & plerasq; alias superstitiones, etiānum Christiana religione imbuti, obseruant, vt mirum non sit, priscis ipsos temporibus, serpentes, solem, malleos & ignem, pro dijs pœnatibus, coluisse, & adorasse.

VILNA LITVAN̄
1. Das hoche Slochs.
2. Das Slochs
3. Die jong. Königinne haus.
4. Die Slochs kirche.
5. S. Barbara kirch.
6. Der Schatzmeister haus.
7. Der König stall.
8. Der Lucerne.
9. Das Deutsch haus.
10. Das Trabanten haus.
11. Die Wersope
12. Die bernardiner clost:
13. Die Cancelrie.
14. S. Iohan kirche.
15. Das Wÿeweten haus.
16. Das Bischops haus.
17. Der Gricħe kirche.
18. Das Rhathaus.
19. Das Moskowiten hoff.
20. Die schwartze munche.
21. Das hospital.
22. Die Keur kaste.
23 Die slotgoße.
24 S Iohan goße.
25 Der Cletken
26 Cletkens dor.
27 Die dir garde.
28 Vber Wasser.

ITVANIAE Metropolis.
Die Deutsche dor
19
Die Munte
Die Deutsche gosse
18
26

LIBRI III. DE PRAECIPVIS, TOTIVS VNIVERSI VRBIBVS, INDEX.

GEORGIVS BRAVN, LECTORI, S. D.

QVam in prioribus vrbium Tomis, hactenus rationem obseruauimus, candide Lector, eandem & in hac tertij editione tenere decreuimus, vt, dum in operis fine, depictarum vrbium Alphabetarium ordinem exhibemus, Indicem simul, & auctarium demus, in quo, quam ob loci angustiam in ipso vrbium dorso historicam enarrationem complecti minus integrè potuimus, in fine & Indice, liberiore calamo referamus, quo paulo plura historiarum amantes haberent, quibus auidam, & laudabilem sitim sedare queant. Accipe igitur labores hos nostros, quibus benè faueto, fruere, & vale.

A.

9. ACCVSIANORVM Colonia.
56. AENARIA Insula.
55. AETA vide Caieta.
57. AGNIANVS lacus.
41. ALBORESTADIVM.
52. ALBVNEA fons.
16. ALIZONTIA.
47. ANASIANVM, Opp.
57. ANTRVM Charoneum.
57. ANTRVM Sybillæ Cumanæ.
54. ANXVR, lingua Volscorum, quæ Latinis Tarracina, Latij oppidum. Hoc prius Trachina dictum fuit, vt scribit Strabo. AXVR, in numismate Vibij Pansæ legitur. Terracinã etiamnum nominari, tradunt Leander, & cæteri.

ARX antiquissima vltra Terracinam, in Appia reperitur, inter altissimam rupem, & Mare, loco perangusto munitoq́;. Est ibi habitatio, in Saxum eminentiori excisa loco, vbi præsidium ad itineris, propter angustias, tutelam, in statione degit. Accolæ, ciuitatis arcem appellant. Locum hunc eum esse putat Leander, ad quem muniendum, Liuius à Fabio Dictatore, Minutium missum, infra Terracinam ad mare, narrat, vt Hannibalem ibi Appiæ viæ transitu in agrum Romanũ prohiberet.

AMPHITHEATRVM, in hoc aspero mõte, forma quadrata, prope monasterium S. Angeli, quod mõti vicinum est, cernitur, cuiusmodi sane nullum aliud adhuc, curiosis antiquitatum indagatoribus visum est.

17. AREVACVM.
56. ARIME, Insula.
17. ARNHEMIVM, vnum ex præcipuis Geldrici ducatus oppidis, beneficio Reinaldi, qui vltimus Geldrię Comes fuit, ius cudendi monetam obtinuit. Iuxta Arnheminm, elegans est Carthusianorum cœnobium, [illegible] hausen Vulgò, à Reinaldo, primo Geldriæ Duce, fundatum, vbi etiam anno salutis 1343. sepultus fuit. Is etiam Canonicorum D. VValburgis collegium ex oppido Tilensi Arnhemium transtulit, ob contentiones & frequentes iniurias, quibus Tilenses Tilani ciues canonicos affecere.
54. APPIA via.
22. ATREBATVM, Artesiæ Metropolis, quam Iacobus Meierus Annalium Flandricarum lib. xv. Scutum, vallum, ac murum totius occidentalis Flandriæ nominat. Bipartito, peculiari murorum ambitu, diuisa est. Pars altera episcopo, altera, Principi adscribitur. Illa, pulchra aspectu, sed minor, magnifica Cathedrali ecclesia D. Virgini sacra, celebris est. In qua permultis libris manu scriptis instructa Theologica Bibliotheca videtur. Hæc autem, multo amplior, pulcherrimarum ædium nitore, platearum latitudine, & foro imprimis spacioso, commendabilem se reddit: quinetiam Abbatia D. Vedasto nuncupata, quæ opum magnificentia, reliquas monachorum societates superat. Aedes ciuium, præter commoditates alias, vinarias cellas longe maximas, & amplissimas habent, quæ obsidionis & necessitatis tempore, incolis sunt latibulo.
26. AVENIAE.
10. AVGVSTODVNVM, Heduorum Metropolis, ab antiquitate commendata, an eadem sit, quam Cæsar Bibracte vocat, quamq́; ipse inter Heduos populosissimam & magnitudine præcipuam facit, atq; ab ipsis Gallis, ne Romanis belli vsum præstaret, incensam refert, alij, rationibus haud contemnendis commoti, negant; alij affirmant. Petrus sancto Iulianus, apud Cabillonios Canonicorum Decurio, ingenij subtilitate, rara doctrina, & vniuersæ antiquitatis cognitione præstantissimus, de historica hac controuersia, ea, quæ sequũtur, refert. Nonnulli, inquit, vocum etymologiam, & veluti collusionem secuti, discesserũt in sententiam, vulgatam magis, quã rationi consentaneam, Bibracte Cæsari adpellatum esse, quam vrbem hodie Galli Beuureum, à bibendo, vt adparet, dicunt. Sed cum Beuurei tam potentis, atq; opulentæ ciuitatis, quàm Bibracte olim fuisse constat, argumentum se offerat nullum; Augustodunum contra, tot antiquitatis notis insigne est, vt videatur iudicij errore se oblectare, qui rem veterum etiam iudicio, ac sententia comprobatam, neget? Et verò, qui Augustodunum à Bibracte diuersum esse autumant, longe falluntur, quasi protinus, vt Cæsar vita excesserit, Augustodunum vna veluti nocte & conditum sit, & nomen acceperit. Ammianus certè Marcellinus, muros Augustodunenses antiquissimos vocat, non ita vocaturus, si non ante perdomitas à Iulio Cæsare Gallias, extitisset. Neq; verò quisquam negat, Cabilloni horreum fuisse alendis Heduæ regionis pręsidijs, & quia difficilior esset, ruptis frequenti vectura itineribus, commeatus, atq; annonæ importatio, Cæsarem aggeribus à Cabillono Bibracte vsq; excitatis, viam muniuisse. Atq; horum sane aggerum reliquias etiamnum videas rectà Cabillono Augustodunum pertinere, vt ipsi quoq; lapides, rei, quam probatam volumus, fidem abunde faciant. Ad hæc, cum narret Cornelius Tacitus, apud Heduos belli vim tanto maiorem fuisse, quòd eorum ciuitas, vt erat amplissima, ita expugnationem haberet difficilem, cum quidam sacrouir Augustodunum regionis caput, occupasset, vtiq; noui isti, quos faciunt, huius vrbis conditores, nũquam eò confidentiæ progressi fuissent, vt Augustum de suo nomine, quod sacro sanctum à Romanis habitum, nõ alijs vrbibus, quàm quæ Prouinciarum Principes essent, concedebatur, vrbi recenti, & modò natæ imponendo rogarent. Earum certè vrbium exempla sunt Cæsaraugusta in Celtiberis, quos hodie Aragonas vocant, Augusta Taurinensis, nunc Turinum, Allobrogum caput, alięq; non paucę. Ea igitur ciuitas, Bibracte Cæsari fuit, quam hodie Augustodunum adpellamus, ipsius re vera Cæsaris culpa, & factionibus vastata, vtcunq; ille facto colorem quærens, in alios culpam reiecerit. Inde ab Augusto restaurata, & à Flauijs, Claudij Cæsaris genere, (nam à Claudio Flauiorum originem deducit Panegyricæ illius orationis ad Constantinum author) multis aucta beneficijs, etiam Flauianæ familiæ nomen tulit. Itaq; Panegyricus ille orator, Bibracte, inquit, ad hoc æui Iulia, Pollia, Florentia dicta, hodie Flauia nuncupatur, Heduorum Gentis caput.

† Quo

Quo in loco illud venit in mentem quærere, vbi tandem legatur, Benureum Heduorum fuisse caput? sed neq; in eam dignitatem Bibracti antiquo, alia succesit vrbs, quàm cuius meminit Panegyricus, Maximiniano, qui ante Constantinū Magnum Gallijs cum imperio præerat, nuncupatus, quam & nostrum Augustodunum esse constat. Sunt autem hæc Panegyrici verba. Quin & ipsa hæc ciuitas, cuius potissimum nomine mihi gaudendum censeo, hæc, inquam, animo erga te propensissima Heduorum ciuitas, ea victoria, quam ex Britannis retulisti, multos artifices, quibus abundat ea Prouincia, tuo munere consequuta, nunc quidem antiquarum ædium, publicarum substructionum, & templorum instauratione, ad pristinā redit & pulchritudinem, & dignitatem. In eo verò, quem superius allegauimus, ad Constantinum Magnum Flauiæ gentis Panegyrico, hæc insunt verba: Itaq; ob egregia officia, & antiqua merita, diuinus ille tuus pater voluit iacentem Heduorū ciuitatem restituere, idq; vt præstaret, non tantum pecuniarū vim elargitus est, restaurandis propugnaculis, theatris, balneis, verum etiam nouis habitationibus accersendis, vt sola hæc esset Prouinciarum caput ac Metropolis. Vtcunq; autem Panegyricus hic orator, siue is Eumenias est, siue alius, hæc corā Imperatore ad gratiam loquutus sit, hinc tamen colligimus, Augustodunum Heduorum id temporis Metropolin, non aliud esse, quam Bibracte, quod eiusdem Gentis caput Cæsar agnoscit. Atq; vt huiusce probationis finem aliquando faciam, adducam Ammiani Marcellini verba, quibus de Iuliano, cui Apostata nomen, commemorans, Augustoduni maximā antiquitatem ostendit. Cæsar, inquit, cum in ea vrbe hyemem ageret (Viennam intelligit) inter cæteros, qui quotidie dissipabantur, rumores, intellexit, in Augustodunenses muros, qui magnum cōplecterentur spaciū, & vetustate nimia exosi, corruptiq; essent, à Barbaris subitas fieri impressiones. Vides vt murorum huius vrbis nimiam vetustatem prædicet, nullam tum certe futuram, si temporibus primum Augusti, vrbs ea condita, in id Iuliani tempus stetisset. Neq; enim ab eius conditione plus tum quadringentis annis exactum esse poterat, quæ nimia, in ædificio, vetustas, esse non potest. Quo fit, vt ea vetustas à multis retro sæculis, atq; adeò, à primis Gallorum temporibus, repetenda sit, vt proinde tam vetusti vrbis muri, ruinarum Bibractis reliquiæ fuerint. Huc deniq; illud, pro inuincibili argumento addam. Quòd, nisi Augustodunum Heduæ regionis caput fuisset, nunquam illic primi Christiani Heduorum Episcopi sedem fixissent, cum præsertim & Cabillonum, & Matiscon, in eadem tum regione essent, atq; in ea semper Gentis Episcopos cathedram habuisse, vetera scriptorum monumenta declarent. Sed hæc, de Historiæ ista contentione, & Augustoduni antiquitate, dignitateq;, nimis fortasse, pro ratione loci, multa. Qui plura cū de antiquo, tum de præsenti Augustoduni statu desiderat, is, præter Belloforesti historiam, Gulielmum etiam Paradinum consulat.

57. AVERNVS, Lacus Campaniæ, Plinio; Græcis, ἄορνος, dicitur, vt Strabo attestatur. Lago di Tripergola vocatur ab Erythræo & Georgio Fabricio. STYGA quondam appellatum, ex hoc loco Silij apparet, lib. xij. Ille olim populus dictū Styga, nomine verso, Stagna inter celebrem nunc mitia monstrat Auernum. Appellationis etymon hinc esse existimat Nonius, quòd aues superuolantes odoris eius grauitate conciderent enecatæ, dictum enim Auernum, tanquā ἄορνον, vnde Lucretius inquit:

Principio quod Auerna vocant, non nomen id ab re
Impositum est, quia sunt auibus contraria cunctis.

Idem confirmat Seruius in hoc Vergilij loco: Diuinosq; lacus: Lucrinum & Auernum Lacus esse scribens. Auernum autē antea dēsitate syluarum ita conseptū, vt inde per angustias odor aquæ sulphureæ grauissimus exhalans, aues superuolantes enecaret, vnde Auernus appellatus sit, tanquam ἄορνος. Philostratus etiam Auernum vocari locum quendam prope Nisam tradit, quòd aues ad se trahat. Adijcit autem Seruius, Augustum Cæsarem, ea re intellecta, syluis deiectis, è pestilētibus, amœna hæc reddidisse loca. Virgilius eandem Auerni nominis etymologiam his versibus describit:

Inde vbi venêre ad fauces graueolentis Auerni,
Tollunt se celeres. Et infra:
Quam super haud vllæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis, talis sese halitus atris
Faucibus effundens, supera ad conuexa ferebat:
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.

Alijs præterea locis Auerni mentionem facit Virgilius, quē tamen exactius in hanc sententiam describit Strabo. Auernus & aditu & fundò, sinus est opportunus, atq; tam amplitudine quàm natura loci portus commodissimus, vsu tamen non frequentatus, quoniam portus illi Lucrinus præiacet. Rupes eū arduæ, præterquam ad ostium, vndiq; circumplectuntur, hoc tempore cultu diligenti peramœnæ, quanquam olim horridis omnia saltibus occupata, ideoq; prorsus inania fuerint: vnde lacui densitate nemorum obscurato, religionis opinio accedebat. Apud accolas quoq; fama erat, aues superuolantes spiritus exhalantis grauitate exanimatas, in eum decidere, tanquam ad Plutonem abriperentur, indeq; Stagnum Plutoni sacrum, habitū: quinetiam vicinos illi Cymmerios fuisse, apud quos peractis ritè sacris, placatisq; Dijs Manibus, ad inferos descensus esset. sacerdotes enim in ea gente duces itineris ad Plutonem extitisse: quapropter & oraculū eo loco fuit. fons etiam ibi prorumpens in mare defluebat, à cuius vsu regionis incolæ, quòd Stygias aquas arbitrarentur, abstinebāt. ob propinquas enim feruentium vndarum scaturigines, & paludē Acherusiam Phlegetontem esse existimabant. Ita ferè Strabo. Cymmerios autem vicinos huic Stagno fuisse, nimirum in illis specubus antea descriptis, quorum introitus ad Auernum spectat, habitantes, tum ex hac Strabonis narratione constat, tum etiam à Plinio traditur, qui gentis eius oppidum, ad Auernum lacum extitisse auctor est. Adijcit etiam Strabo, maiorum opinione (quod ab Homero quoque proditum sit, etsi fabula sibi videatur) Manium vaticinationes in Auerno fuisse, & Vlyssem etiam ad id oraculum profectum. Arthemidorus docet, Auernum lacum poetis celebratissimum, paludem Acherusiam esse, cuius mentionem sæpè facit Virgilius, & nominatim his versibus: Vnum oro, quando hic inferni ianua Regis Dicitur, & tenebrosa palus Acherōte refuso: in quorū expositione Seruius Auernū lacū ait à poeta describi, quē Acheron, inferorū fluuius efficit, ita dictus tanq̄ ἄχαιρος, id est, sine gaudio: sed eū locū reuera non procul abesse à Baijs, montibus autem adeò conclusum, vt nec oriētem, nec occidentē, sed meridianum solem tantum aspiciat. Ita Seruius. Ad hanc paludē homines olim immolari solitos, indicat Homerus, Elpenorē apud eam ab Vlysse mactatū Orco, itemq; Misenum ab Aenea memorans. Quanquam verò Misenum fato suo functum, in aliorum monumentis reperiatur, tamen ab Aenea cæsum immolatumq;, verum est. Et Elpenorem in vltimis Oceani partibus mactatum, Homeri figmentum esse sciri oportet, quoniā loci descriptæ circumstantiæ, manifesto cōuincunt, id hic ad Auernū accidisse. Ad eiusmodi porrò immania sacrificia, speluncis cauernisq; subterraneis, præsertim horrendo illo Sibyllæ antro, locum hunc peropportunum fuisse, nemo non intelligit.

6. AVRELIA, Orleans, Villa nouano, in Gallia Lugdunēsi eius Gentis, quæ Aulerci & Eburones cognominatur, vrbs florentissima, loco admodum opportuno sita, diues, ciuibus armis exercitatissimis, potens, munita, non in Gallia tantum, sed vniuersa etiam Europa clarissima. De memorabili, post omnium hominum memoriam, eius obsidione, qua Carolo sexto eius nominis rege, Anno 1428. ab Anglis cincta fuit, & miraculosè abs Ioanna Virgine, belli duce liberata, vide benigne Lector, integrum libellum Ioannis Lodoici Micquelli Aurelianensis, ad Carolum Lotharingum Cardinalem. res enim paucis pro istius loci ratione, recenseri non potest. In eius liberationis perpetuam memoriam, octauo die Maij, quotannis, totus vrbis Magistratus, vniuersa plebs, & omnes Ecclesiasticorum ordines, vniuersali processione, gratulabūdi, obire ciuitatem consueuerunt. Reges hîc quoq; aliquot inauguratos, quemadmodum Rhemis fieri consueuit, historiarum Scripta testantur. Episcopum etiam singularem habet, quem de suo nomine Aurelianensem dicunt, non solum sedis antiquitate, sed maiorum etiam sanctitate in Gallicana ecclesia celeberrimum. Childeberto Galliæ rege, fulgure cælitus tacta, tota ferè conflagrata. Nostro tempore, bello ciuili miserum in modum iactata est, ab Hugenotis proditione capta aliquandiu, multis in ea deformatis, & aliquot ecclesijs dirutis, in eorū potestate mansit, postea abs Rege recuperata est. Franciscus Guysius, insignis belli Dux, à Ioanne Poltrotio, latrone nefario, globo tormentario traiectus, hîc occubuit. Qui plura de hac vrbe desiderat, legat Franciscum Belleforestium, & Leonem Trepautium, Senatorem Aurelianensem, qui & pecu-

culia-

culiarem de patria sua libellum conscripsit.
8. AVTRICVM.

B

47. BADACVM, vide Salszburgum.
56. BAIANVM castrum.
56. BAIANA Fricatoria; vide Trituli Balneum in Indic.
56. BAIANA, L. Luculli villa.
56. BAIANVS Sinus; vide Sinus Baianus in Indice.
56. BALNEVM Ciceronianum.
56. Balneum Trituli, vide Trituli Balneum, in Indice.
56. Bauli Herculis templũ; vide Herculis Bauli, &c. In Indice.
26. BELLOMONTIVM.
14. BERGA ad Soomam, hilaris, festiuæq; Brabantiæ limitaneum quasi oppidum, qua ista Belgarum regio, occidentem versus, Zelandiam respicit, à qua Scaldi separatur. Cuius quidem fluminis, queadmodum & maris vicinitate, situs etiam, aërisq; benignitate tam multis cõmoditatibus Berga gaudet, vt nobilium, & præstantium opum affluentiâ, hominum, vt plurimũ sit oblectationis, otij, & tranquillitatis recessus. Sooma etiam flu. alluitur, qui isthinc non ita procul ortus, dimidio ferè miliari longus, à Scaldi, amisso nomine, recipitur.
46. BOIODVRVM.
39. Bonifacius, quorum in Germania Apostolus.
Bremensium Colonia, Riga. Vide Rigam in Indice.
2. BRISTOLIA, celebre post Londinum in Anglia Emporium, à multis diuersarum orbis nationum mercatoribus, frequentatum, aquis, quæ onerarias ex mari naues eò deferant, instructum. Situs id ratio præstat, vtrinq; siquidem montibus clauditur, vt fluuius, cui adiacet, marinis æstibus auctus, non posit in latum diffluere, sed ad sexaginta sex pedes intumescat. Oppidum ipsum admodum est nitidum ac elegans: nullus in eo carrucarum vsus, nullæ in plateis sordes, sed omnis per subterraneos ductus atq; canales immũdicia diffluit. Pulchre sunt ecclesiæ, Cœmiteria spaciosa. Apud D. Iacobi ecclesiã vlmus, tantæ magnitudinis conspicitur, vt truncum octo vlnarum filo, vix comprehendas. Quondam Episcopalis hic sedes fuit, nunc Episcopo Glocestriensi subest.

C

9. CABALLONIORVM Colonia.
55. CAIETA, vel, vt Strabo legit, Caiatta, etiam Aeta, teste Diodoro Siculo, hodie Gaietta nuncupatur. Campaniæ in Italia fœlicis, portus est iucundissimus, naturali situ munitus, vt expugnari vix queat. Dura obsidione Anno salutis 1288. abs Iacobo Siciliæ Rege, Anno etiam 1435. decem mensium obsidione ab Alfonso, Aragonum, & Siciliæ Rege, sed frustra tentatus.
35. CAMANNI.
56. Camerellæ centum.
34. CAMPENA.
35. CANENEFATVM Insula.
26. CARLOMONTIVM.
8. CARNVTVM.
52. CATARACTA.
3. CESTRIA, Comitatus Cestrensis, siue Deuani, in Anglia vrbs primaria, quæ à Legionibus Romanorum ibidem hyemantibus, in hunc diem à Britãnis, Caer lheon ar dour Dovv. id est, ciuitas Legionum super aquam Deæ, ad differentiam alterius eiusdem nominis ciuitatis super Oscam fluuium dicitur. Ex Antonino patet, hanc olim Deuam dictam à Latinis fuisse, à fluuio, quem nos Dour dovv, id est, aquam Dei vocamus. Angli, hanc Legancestre, & postea, detruncato vocabulo, Cester, dixêre, ciuesq; gloriantur, se habere corpus Henrici quarti Imperatoris, quem affirmant abdicato Imperio, eremiticam vitam illic duxisse. Nec aliter de Heraldo, vltimo Danici sanguinis rege, credunt.
57 CHARONEAE Scrobes, siue Antrum Charoneum, vulgò Grotta de li cani, spiraculum, mortiferum exhalans spiritum. Nam loca pestilentis halitus cum multa reperiantur, ad cautelam idcirco, propalandamq; accessus difficultatem, factũ videtur, vt alio, vel alio nomine horribili nuncupentur. Quales leguntur apud Strabonem & alios Græcos, Charoneę Scrobes; quasi Charoneas ianuas dixerint, seu Charontis cymbam, quas semel ingressi, irreuocabili iudicio damnati, ac desperati omninò lucis intelligerentur. Et Plutonia spiramenta, à Plutone, vnde oriri putantur, sic dicta. Cui vulgaris adhuc assentit credulitas, hæc ora esse inferni: & quidam fabulantur præesse metallis, ac thesauris dæmonas fatales, qui illorum custodiæ adhibiti (vt dicunt) acutissimo sibilo subitarium accedentibus venenum illidant animæ, quæ antiqua est Pselli, & quorundam aliorum Platonicorum persuasio. Re vera tamẽ id referendum videtur, vel suffocatis in occultis terræ cauernis ignium vaporibus: vel metallorum virulentiæ in metallis suis, quæ aut excessiua qualitate vaporis crassissimi, aut alio, qui tota substantia humanæ naturæ aduersantur. Quam contagionis naturalem causam tetigit quoq; Lucretius, ex eo, quòd in sulphurarijs metallis, & in bituminosis, maximè verò in venis auri, atq; argenti, statim operarij squalorẽ mortis concipiant, ac breui spacio tabidi, intereant. Et cũ multa id genus loca is sub Auernis commemoret, subdit:

In Syria quoq, fertur idem locus esse videri,
Quadrupedes vbi, quo simul ac vestigia primùm
Intulerint, grauiter vis cogat concidere ipsa.

Talem in Phrygia Specum meminit Strabo iuxta Hierapolim, quod os Plutonium appellatur, crassam caliginem, ac halitum adeò pestiferum exhalãs, vt immissos experimenti gratia passerculos, mortuos illico extraxerit. Similis in Cilicia vltra Coryceum specum, quem Typhoneum vocant, Pomponio Mela auctore. Et item alius apud Babylonem, quæ abundat bitumine. Alius in Cariæ via, quæ est ad Tralleis, & Nisam prope Acaracam oppidum, Strabone. Alius in Lycia ad Sardis pagum, Galeno, qui & specum in Ionia scribit ad Tymbriam pagum prope oppidum Myunta, qui lethales expirationes mittit.

8. CHARTRES, oppidum Regionis, in Gallia, Carnutẽsis, celeberrimum. quæ in Gallia Celtica duobus fluuijs, Sequana & Ligeri intercepta est, prima fuit, in qua, ob ipsius amœnitatem & solum fertile, Noe filij sedem fixêrunt, in qua & Druidæ quondam præter causarum naturalium studia, moralem quoque disciplinam exercebant, & quia omnium opinione iustissimi, ideò & priuata & publica iudicia ipsorum fidei demandabantur. adeò, vt rem etiam bellicam antea iudicarent, & Martem collaturi, illis iubentibus desisterent: capitis quoq; iudicia horum sententiæ permittebantur. De horum autem secta & moribus, Cæsar lib. 6. commentariorum plura. Cæterum, apud Carnutenses olim, tametsi ad Druides omnia maioris momenti negotia referebantur, Res tamen pub. per vnum principem gerebatur, vti ex Cæsare licet cognoscere, qui lib. 5. commentariorum, Erat, inquit, in Carnutibus summo loco natus Tasgetus, cuius maiores in sua ciuitate regnum obtinuerant: huic Cæsar pro eius virtute, atq; in se beneuolentia, quòd in omnibus bellis singulari eius opera fuerat vsus, maiorum locum restituerat, &c. Verum post huius Tasgeti mortem, nusquam legas, fuisse vllos Carnutum reges. cum enim Romani toti Galliæ imperarent, nullum in ea passi sunt principem, nisi quem ipsi constituissent. Ecclesiæ tamen Carnutensis monumenta, de nonnullis tradunt principibus, qui Comitum titulo Rempub. in ea vrbe gesserint, ante, quàm etiam Galli Christo nomen dedissent. Huius porrò Carnutensis vrbis inhabitatores, Druidum sapientia imbuti, multo amplius, quàm vlli alij Galliæ populi, ac præcipuè ipsorum Comites & reguli, qui rebus in ea gente, ante, quam Cæsar Gallias deuicisset, præerant, persuasum habebant, nascituram olim in terris virginem, quæ partum vniuerso hominum generi salutarem ederet. hæc de futura virgine concepta religio, in caussa fuit, cur Comes, nomine Priscus, inter Ethnicorum simulachra signum statuerit virginis, puerum vlnarum complexu tenentis, eiq; sacrum fecerit, vt & Augustum Cæsarem, posteaquam virginis illius, quæ Deum nobis peperit, imaginem, demonstrante Sibylla, conspexisset, fecisse tradunt. Religio, qua erga hoc simulachrum virgineum tenebatur Comes ille Carnutum, reliquos etiam Carnutes, vt idẽ facerent, induxit: & Montilerij Princeps Gaufredus, Carnutũ comitis cliens, certior factus, quo in honore suus patronus virginem illam futuram haberet, ad eius etiam cultum sese contulit. Ex eo deinde consequutum est, vt viri illi Principes virgini illi, haud dum etiam in mundum editæ, templum statuerent,

tuerent,& donaria permulta offerrent, indies etiam eius tem-
pli virginei censum augentes.id autem templum,vbi religio-
ne Christiana fuerunt imbuti,in B.Mariæ virginis collegium
est mutatum,& hoc etiam tempore,huic vrbi singulari est or-
namento.
8. CHASTEAVDVNVM, siue Castrodunum, ita enim
Gregorius Turonensis;oppidum perangustum, amœnum,&
naturali situ firmum,Comitatus titulo,dignitateq; præstans,
qui hîc senatum,& æquissimorum Iudicum consistorium ha
bet,alia sub se quinq;Senatorum collegia comprehendentem,
Gens in hac vrbe ingeniosa,acuta,subtilis,& quæ,quod dictũ
velis,verbo statim capiat, eadem pauci sermonis, & magnæ
breuiloquentiæ,quæ res & sapientiam eius satis indicat,& La
cedæmonios olim præ cæteris Græciæ populis maximè com-
mendauit,& sermo quidem gentis satis proprius, & purus,
sed ita sunt,vel breuiloquentiæ appetentes,vel tum in appre-
hendendo celeres,tum ad efferendum,quod sentiant, expedi-
ti, vt ne moram quidem ferant audiendi, quoad is, qui cum
loquuntur, sermonem absoluerit, quem nondum finitum
excipiant atque interrumpant. Quod gentis naturale viti-
um prouerbio locum fecit; quo siue damnetur ea respon-
dendi præcipitantia, siue laudetur expedita ingenij prom-
ptitudo, dici solet; Castrodunius est, intelligit dimidia-
to verbo. Vicinus vrbi ager fœcundus est, & ferax, prout
ingenium est regionum,ad quas pertinet. Quâ enim ad Per-
chios vergit,syluæ sunt,nemora,saltus, pascua, lacus. Itaque
pecorum illic & armentorum vis magna.At Aureliam versus,
offerunt se vineta,& frumenti segetes; præterquam ea regio-
ne, quæ syluam habet, cui Marchiæ nigræ nomen. Cuius
syluæ arbores,eam præ se ferunt antiquitatem, vt videantur
ab ipsa terræ primæua conditione extitisse. Illud alioqui sci-
endum,Castroduni vitibus à natura veluti limitem ad septẽ-
triones atq; Normandiam esse constitutum. Neq; enim vites
ibi,aut vuas amplius inuenias,nisi agrestes & labruscas, non
ad aliud ferè,quam ad Omphacium,vtiles.
53. CIRCEVS mons.
27. CIMACVM.
56. Cisterna,ad centum camerellas.
56. Cisterna L.Luculli,vide L.Lucullus in Indice.
9. COLONIA Accusianorum.
56. Crater;Vide Sinus Baianus in Indice.
Crucigladiatorum quando exorta Societas,&quamdiu du
rarit,vide Rigam in Indic.
56. Crypta mirabilis ad Balneum Ciceronianum.' Vide Tri-
tuli Balneum in Indice.
56. Crypta Tracanaria,vide descriptionem montis Miseni in
Indice.
56. Cumanus Sinus,vide Sinus Baianus in Indice.
57. CVMANAE Sybillę antrum.
Cupra,vide Lauretum in Indice.

D.

33. DAVENTRIA.
DELPHIVM,elegans ac munitum Hollandiæ oppidũ,
à fossis,seu aquæ ductibus sic appellatum, omni propemodũ
orbi notissimum ex cereuisia,quam abundantissimè eius in-
colæ coquunt,ac distrahunt. Oppidum illud patriam habuit
perditissimus ille impostor Dauid Georgius, pestium, à qui-
bus oppidum Vvestphaliæ infectum fuit,vna. Hic professio-
ne vitrarius pictor,humillimo natus loco, literaturæ omnis
expers,ea tamen fuit ingenij versutia,vt non solum nouæ se-
ctæ ipse quoq; dux,& auctor fuerit,sed etiam vt à suis,quibus
verum se esse Messiam persuasisset, tãquam Deus adoraretur,
obtinuerit. Hic & vxorem habens,& liberos, cum in speciem
quidem modestè & ciuiliter,sed ab omni re vera, tum religi-
one,tum probitate alienissimus vitam ageret (ita hominum
alij sunt crassi,leues,rerum nouarum cupidi,alij subdoli,ma-
litiosi,duplices,in omnes rerum malarum occasiones intenti)
non solum in diuersas Belgij regiones, suum dogma promo-
uerat,verum etiam cum incredibili quæstu, omnibus nouo
Deo certatim munera offerentibus, non mediocrem habebat
sequacium turbam. Hoc retectum scelus,cũ Magistratus, qua
decebat seueritate insectarentur,fuga Basileam facta,& muta-
to illic nomine Dauidis Georgij,in Ioannem Bruchtium,cum
hoc modo suam occultasset fraudem, eodem quoque suam
transtulit familiam,& amicos,clientulosq; non paucos. Ibi &
priuatim hoc dogma,tam insulsum auditoribus tradebat, &
litteris,per idoneos tabellarios missis,longe ad absentes pro-
pagabat. Attamen,cum ex eius cultoribus resilijsset quispiam,
simul metu,ne per eam occasionem retegeretur monstrum,si-
mul dolore & ira percitus,repente ibidem mortuus est anno
1556. Id,cum ad eius vrbis magistratum perlatum esset, dili-
genter in ipsius vitam inquisitione facta, & decisa demum li-
te,iudicum sententia, in cadauer animaduersum est, bona
in fiscum relata, eius familiæ, vt & cæteris, qui dogmate il-
lo abiurato,ad ciuitatis religionem sese adiunxissent,huma-
niter condonatum,vniuersę rei gestę historia,typis euulgata.

Exiguo ab oppido Delphensi milliari, distat Pagus, quem
Hagam Comitis,vulgò Deß Grauen Hage/ vocant, omnium,
quos Europa habet,pulcherrimus, ditissimus, amplissimus,
ac capacissimus,ad domuum duo millia continens, tam sum-
ptuosarum,vt nulli vrbium cedant,cum ibi totius propemo-
dum regionis nobilitas,ac Regis etiam palatium, curiaq; com
morentur. Hinc ad semimilliarium distat Losdunen. Benedi-
ctini ordinis monasterium,vbi sepulchrum extat Comitissæ
Margarethæ,cuius historia relatu non indigna videtur. Hanc
quondam paupercula quædam,natos ex se gemellos vlnis te-
nens,petebat eleemosynam,cui præter id,quod nihil ei largi-
retur,insultabat,eamq; conuitijs proscindebat, negans possi-
bile esse,binos pueros,eodem partu edi,nisi binis etiam patri-
bus geniti essent,proinde alterum horum adulterio natũ esse:
qua contumelia mota misercula hæc,orabat Deum,vt ad vin-
dicandam castitatem pudicitiamq; suam,permitteret hanc co-
mitissam,eodẽ partu tot infantes,quot dies annus habet, da-
re,idq; factum esse,testatur eius epitaphiũ, quod sic se habet.
Illustris domini Florentij Comitis Hollandiæ filia,cuius ma
ter fuit Machtildis, filia Henrici Ducis Brabantiæ, fratrem
quoq; habuit Guilielmum Alemanniæ Regem. Hæc præfata
D.Margaretha Anno salutis 1276. ætatis suæ anno quadrage-
simo secundo,ipso die Parasceues,hora nona ante meridiem,
peperit infantes viuos promiscui sexus numero trecentos,se-
xaginta quatuor;qui postquam per venerabilem Episcopum
Guidonem Suffraganeum, præsentibus nonnullis procerib.
& Magnatibus, in pelui quadam Baptismi Sacramentum per-
cepissent,& masculis Ioannes,fœmillis verò Elyzabet nomen
impositum fuisset,ipsorum omniũ vna cum matris anima ad
Deum æternaliter victura,redierunt, corpora autem sub hoc
saxo requiescunt.
28. DORDRACVM, Hollandię vrbs valde munita, nego-
tiationi idonea,vndiq; cincta mari,aquis peruia,opibus & ce-
lebritate inter alias longè princeps,sita loco admodum ferti-
li,cuius initium,propter antiquitatem nescitur. Nuncupatur
autem Dordracum,quasi Durdrecht/ob fluminis,qui ibi sem-
per fuit,traiectum. Incendio hæc vrbs aliquoties deformata
fuit;semel,ob bellum Traiectensis Episcopi, cum Guilhelmo
Hollandię comite. Altera vice,anno salutis 1457. incendio
fortuito media eius pars concidit,cum summa,&D.Iacobi Ec
clesia,cum Hospitali & Halla,quam vocant,vrbis. Bellicosos
etiam & animosos ciues Dordracum semper habuit. bellum
namq; contra Ioannem Hollandiæ Comitem ipsis fuit,priui-
legiorum defendendorũ caussa,potissimum super priuilegio
de non euocando ciues ad aliud,quàm domesticum tribunal.
Nam Comes ipsos ad Delphense iudicium citauerat. Anno et-
iam salutis M. CCCC. IIII. Dordracenses, Brabantiæ Ducem,
qui totam Zuithollandiam,prçter vnam hanc Dordracenam
vrbem,potestatis suæ fecerat, Brabantinos omnes armorum
impetu repellunt,dissipant & cędunt, complures pagos Vul-
cano litant,Buscumduco & oppido S. Gertrudis imminent,
atq; ingenti demum præda onusti, victores,ad suos redeunt.
8. DRVYDES.
20. DVACVM, vrbs Flandris, Hannonijs, & Artesijs vici-
na, videtur eius esse gentis, quam Cæsar Catuacos adpellat.
Flumen Scarpa per mediam se vrbem diffundens, alueis eam
pluribus distinguit. Cameraco, & Lẽsio quinto abest milliari,
copiosa vrbs & firma, habens aquarum scatebras, domos ve-
teres illas quidem, sed ornatu ac splendore non postremas,
templa verò augusta,idq; imprimis,quod virginis matris no-
men habet peruetustum: quippe, eam tum à Clodiuæi Regis
Galliæ temporibus sub annum Domini quingentesimum ab
Arcanolto Regni Curatore,seu(vt alij adpellare malunt)equi-
tum Magistro constructam. Qui de rebus Gallicis, & Belgicis

magna

magna cum laude historiam conscripsit. Robertus Guaguinius magna virtute vir istam habuit patriam.

E.

12. EDENBVRGVM, Scotorum Regia, Senatusq; sedes, cincta mœnibus, & arce, quæ ab asseruatis sibi puellis, nomen ducit, valde insignis. Ad quam ob viæ angustiam, & difficilē, præcipitemq; accessum, præcelsæ namque imminet rupi, nullæ hostium copiæ subduci possunt. Proinde inexpugnabilis omnino putatur: quanquam tamen eo bello, quo Dauid Brusius Scotiæ, Et Edouardus Britanniæ Rex, Magnā Angliæ partem, & Scotiam omnem ad internecionē vastarunt, occupantibus eam Anglis, dolo sit expugnata. Agris namq; multis annis permanentibus incultis, tanta fame laboratum est in Anglia pariter, & Scotia, vt equos, canes, feles, ac similia animalia penuria aliarum rerum ederint. Traditum insuper à quibusdam est, eo inopię redactos quosdam, vt diutinam famem non ferentes, pueris à vicinis suffuratis, miserabili calamitate non pepercerint. Eo tempore Arx Edenburgensis, eiuscemodi strategemate in Scotorum manus peruenit. Douglas, eques auratus, VValterum quendam, cognomento Turris, virū opulentum admodum sibi deuinctum habebat. Is, naui sua, ex mandato Douglas in Forthiam proficiscitur, fingens mercatorem se, vinaq; è Gallis adferre, & ex composito dolia quædam secum attulerat, ac postridie, depromptis aliquot lagenis ad arcem Edenburgensem pergit. Oeconomum prodire iubet, venienti lagenas dat, vinumq; gustandum. cùm non parum placuisset, (quibus nimirum iam diu, maxima vini penuria fuerat) rogat, num vasa se aliqua, ex eodem genere, adferre velint. Enimuerò, respondit Oeconomus, rē multo nobis gratißimam facturus es, si in tanta vini inopia, eam nobis beneuolentiam exhibeas. Ac, quo certior res sit, de pretio nihil dubitet, pecuniam præsentem dat, postridie vinum adferri iubet, sub auroram se ille adfuturum cum vino respondet. Postero die, dubia etiamnum luce, adest, vasa duo carpēto adferens, portæ extemplo aperiuntur. Cùm verò in medio portarum consisterent, per fraudem soluto axe, carpentum procidit. Ac mox Douglas (nam haud procul iam inde cum expedita militum manu consederat) cum paucis superuenit, ianitores resistentes occidit, arcemq; ipsam tandem occupat. Atque tum Rex Dauid cum coniuge Ioanna ex Gallia in Scotiam reuertitur.

41. ELBORESTADIVM.

ENCKHVSA, ignobilis quondam Hollandiæ vicus, qui nec oppidi nuncupationem merebatur, nunc, inter cultissima, & lautiora oppida recensetur. Ciues habet conficiendarum & gubernandarum nauium peritos, qui, quo tempore vilis est halecum captura, (tota nimirum æstate) ex qua communis plebecula vt plurimum victitat, nauiculas piscatorias deferunt, retia, ad Nouembrem vsque mensem deferunt domum, & Naucleri, Gubernatoris, aut vulgaris nauitę munia, mercede conducti, obeunt. Exercitati quippe sunt nautæ, qui nauiculis suis piscatorijs velocius, quàm alia quæcunque etiam nauis, tam aduerso, quàm secundo vento velificare norūnt. Malum non in medio, sed ad nauiculæ latus collocant. Et, ne ipsam, affixum lateri velum, ventorum impetu graue, in imum deprimat, aliud eiusdem nauiculę latus, ponderosis lapidibus onerant, æqualem vt cursum, nauigando teneat. Quin, & sale conficiundo excellunt. Extra orientalem portam, ędes habent peramplas, & salinarias officinas, in quibus ex sale prius ruditer cocto, tenue, & maxime candidum conficiunt, vnde, vt laus Enckhusanis maxima, ita vectigal haud contemnendum prouenit.

39. ESCHVVEGA.

40. ESSENDIA.

F.

58. FORVM VVLCANI, officinæ aluminis apud Puteolos, vulgo Solfataria, quasi Sulphuraria, quæ vndique tota collibus aridis ac feruidis circundatur, quos Leucogeos à squallore ac liuore sulphuris, teste Plinio, dixēre veteres, nōnulli verò Phlegræos, ab assiduo crepitu, quem intimi ardores gignunt, quo etiam cognomēto proximum sinum maris circumscripsit Syllius Italicus illis versibus

—illic, quos sulphure pingues Phlegræi legēre sinus.

Iuxta hos colles officinæ existunt sulphuris, quod vsque à Plinij memoria hinc mittitur electißimum. Atque ex his patet area sulphurea, duorum circiter milliariorum ambitu. Forum Vulcani, ab antiquis dicta, vt Strabo est author. Nec incongrue, quando primo aspectu, caliginosa, & quasi caminū fornacis ingressuris æstuet, & quam fremitu vndique colliū, feruore lacunarum, vapore, igne, instabili solo horridā, haud tuto quis ausit, nisi certis semitis adire, ob occultos, quos sulphuris incendium cōtinuo demolitur, anfractus, in quos miserè aliquos pessundatos, ac suffocatos, accepimus. Est autem ad caput huius areæ lacuna, inter alios hiatus, aquarum feruentissima: quæ ob varium ignis, ac aquarum simul erūpentium impetum: modo amplior visitur, modo angustior, ac ouata specie, vnde Nauis, siue potius, (vt multis placet) Abyssus, dicitur, quæ immensi gurgitis instar, luridis, tetris, ac putidissimis scatet aquis, tantoq; feruore salientibus, vt proiecta quæcunque animalia, citissimè absumat, ac ad ossa vsque conficiat. In hoc Vulcani foro, sulphurea conflantur potoria vascula, quorum vsum, lienosis prodesse, compertum est.

36. FRANICHERIA.

38. FRANCOBVRGVM, haud ignobile Hassiæ, qua Regio ipsa VVestphaliam respicit, oppidum.

56. FRICATORIA Baiana.

56. Fricatoria Baiana, vide Balneum Trituli in Indice.

39. FRISLARIA, Hassiæ oppidum.

57. Le FVMAROLE Agnano.

G.

55. GAIETTA, vide Caieta.

47. GAMANODVRVM, vide Saltzburgum.

56. GAVRVS; Gallicanus: Massicus, Synonyma sunt, mōtis Campaniæ felicis, qui hodie Gerro vocatur, vt referunt Blondus & Leander. Massici, & Gauri memoria est apud Plinium, Liuium, Ciceronem, Statium, & Vibium. Gallicanum fateor me apud neminem antiquorum hactenus obseruasse. Sed Calligula mōs est apud Liuium; pro quo Gallicanus perperam habent Blondus & Leander.

17. GELDRIAM, eam esse vrbem, vnde regio ipsa vniuersa adpellationem obtinuerit, nominis ratio plane confirmat. Vrbem autem id consequutam nominis, ab immani quadam eo loci, cæsa bestia, ex aliorum sententia, in ipsa descriptione retulimus. Sunt tamen etiam nonnulli, qui vel à Gelduba, cuius frequenter meminit Tacitus, vel à Gerlaco, secundo Geldriæ præfecto, Geldros appellatos, existiment. Priorem tamē sententiam, de trucidata ad Esculam arborem bestia, prima Geldriæ insignia, confirmare videntur, quæ tres Esculanos flores, in campo flauo exhibebant. Anno salutis M. CCC. XXXIX. Reinaldus Geldriæ Dux, Carmelitarū societati Collegium, in hoc oppido fundauit.

57. S. GERMANI sudatorium.

31. GOVDA, Hollandiæ opp. in ostio aluei Goudæ, cuius & nomen refert, ad flumen Isselæ situm est, Leida, quarto dissitum milliari, copiosum, diues, populo abundans, viros habuit complures litteris claros, vt Henricum & Ioannē, quos Tritemius in suo virorum illustriū catalogo memorat. Guilhelmum Hermanum, & Cornelium Aurelium, Historiographos & Poetas. Hermannum Goudanum Theologum, & Iacobum Poetam insignem. Vicinum Goudæ cœnobium est Regularium fratrum, nomine, Stein, in quo Erasmus Roterodamus, adolescens, institutum monasticum professus fuit.

56. Golfo di Napoli. Vide sinus Baianus in Indice.

9. GRATIANOPOLIS.

57. GROTTA della Sibylla.

56. Grotta Traconaria, consule descriptionem montis Miseni in Indice.

57. GROTTA de li cani.

H.

Haga Comitis, vide Delphium in Indice.

41. HALBERSTADIVM, insignis Saxoniæ vrbs, perauguſto Canonicorū collegio celebris, quæ anno post orbem redemptum 1180. graui calamitate eo dissidio est pressa, quod Vlricus Episcopus cum Henrico Leone fouit, quando infeliciter pugnatum à ciuibus, capta vrbs, alioqui munitissima, ab hostibus exusta, Ecclesia similiter primaria, in quam clerus & populus, tanquam ad tutissimum asylum confugerat: ca-

ptus & abductus Episcopus: si quæ ex incendio ciuium reseruata bona, à ferociente victore per vim ablata. Et in cadauer denique, vrbs tota conuersa. Truces sic sunt Bellonæ fructus. Sed, vt sunt rerum mutationes mirabiles: Qui supererant oppidani, situs opportunitare illecti, nouam ex cineribus excitant vrbem, & temporis deinde successu, harum calamitatum obliti, debitam Episcopo suo obedientiam detrectant. Quare Ernestus Magdeburgensis Archiepiscopus, & Administrator Halberstadiensis, ad iuga & plenam obedientiam, armis hanc vrbem redegit, accipiens eam in potestatem, & omne eius gubernandæ ius à consulatu in se transferens, ac tum Iudices ac Scabinos, qui iustitiam ex æquo & bono administrarent, constituit.

23. HANNONIA.

56. Herculis Bauli templum in Baiano sinu magnificum fuit, quod ad Auernum montem versus, orientali latere Plinius demonstrat, vbi tum ætate sua, templum adhuc antiquissimum, rotunda forma conspectum ait. Id ad Baianum fuisse sinum, Strabonis quoque narratio probat, qua aggere Lucrinum lacum ab Hercule munitum scripsit, boum Gyrionis traducendorum caussa: quapropter & Baulos, ita vetustate corrupto vocabulo, Boalia primum dictos, auctor est Seruius in eo Vergilij loco: Et tenebrosa palus Acheronte refuso: addens insuper, Herculem istic Aeneæ visum. De Baulis quoque commemorat Tacitus, Neronem matris fata præparantẽ scribens eam ad Baijas euocauisse, vbi Quinquatrium celebrabat exceptamq; inquit, manu & complexu duxit Baulos: id villæ nomen inter Misenum promõtorium & Baianum lacum est, quæ flexo mari alluitur. Eandem villam compellat Silius inquiens: Et Herculeos vidit in littore Baulos. Hortẽsium oratorem apud Baulos in parte Baiana piscinam habuisse nobilem, & in ea Murenam adeò dilexisse, vt exanimatam flesse crederetur: in eadem villa Antoniam Drusi Murenæ quam diligebat, inaures addidisse, eiusq; rei fama quosdam Baulos videre concupiuisse Plinius scribit. Mentionem Baulorum Agrippinæ matris Neronis interitum insidijs filij circumuentæ narrans, præter Tacitum etiam Suetonius facit, qui de Nerone quoque cum memoria huius oræ in hæc verba memorat: Inchoabat piscinam à Miseno ad Auernum lacum, contectam, porticibusq; conclusam, quò quicquid totis Baijs calidarum aquarum esset, cõmitteretur: fossam ab Auerno Hostiam vsquè vt nauibus nec tamẽ mari iretur, longitudine per CLX. milliaria, latitudinis, qua contrariæ quinquiremes commearent. Eiusdem fossæ Plinius insuper, vnaque Tacitus meminerunt.

52. HERCVLEA.

I.

INARIME, vide Iscla.

56. INARIME Insula.

Inferum mare, vide Tyrrhenum in Indice.

19. INSVLA, Flandriæ, quam Gallicantem cognominant, vrbs præcipua, Germanis, Rissell. Gallis; quorum hic lingua potissimũ præualet, Lille, dicitur. Quæ, vt potentia, diuitijs, & potissimum Mechanicis artibus quouis tempore floruit, ita Bellona, Vulcano, & varijs iniquæ fortunæ casibus, frequẽter afflicta fuit.

45. INVTRVM.

56. IOVIS antiquum templum, nunc D. Proculo sacrum, in Campania felice medio oppido Puteolano conspicitur, id in aditu, hanc inscriptionem adhuc habet. Calfurnius L. F. Templum Augusto cum ornamentis D. S. I. Et alia quoque pars huiusmodi: L. Cocceius L. C. Posthumi. L. Auctus Architecti. Visuntur etiam hic ossa quædam humana, vastissimæ magnitudinis, hoc Pomponij Lati carmine celebrata.

Huc quicunque venis stupefactus ad ossa Gygantum,
Disce, cur Hetrusco sint cumulata solo.
Tempore, quo domitis iam victor agebat Iberis
Alcides, captum longa per arua pecus
Colle Dicharcheæ clauaq; arcuq; Typhones
Expulit, & cessit noxia turba Deo.
Hydruntum petijt pars, & pars altera Thuscos,
Interijt victus terror vtroq; loco.
Hinc bona posteritas immania corpora seruat,
Et tales mundo testificatur auos.

ISCHIA, vide Iscla.

56. ISCLA hodie Ischia, Hermolao, Volaterrano, Fabricio, & Erythræo, qui in suo indice Virgiliano, contra Plinium, & eius castigatorem Hermolaum docet, hãc maris Tyrrheni insulam, non Inarime, sed Arime ab Homero vocatam, Virgiliumq; primum fuisse, qui Arime, cum ειν Ionum præpositione, iunctim legerit. Hanc Eretrienses, & Chacidenses primi incoluerũt, quos ob feracitatẽ soli, fortunatos Timæus vocat. At Hiero senior Syracusarum tyrannus, qui postea & ei, & Campaniæ dominatus est, illis, ob seditionem, pulsis, colonos è Sicilia eò trãsmisit, qui oppidum Gerundam cognominatum, ædificauerunt. Horum tempore, & paulo ante Timæi ętatem, collis in medio insulæ situs, cui Epomeus erat nomen, terræ motibus primùm frequenter concussus, mox incendia maxima, aperto hiatu, euomuit. Quibus conterriti Siculi, & oppidum, & insulam deseruerunt. Sed & Lucio Martio, & Sexto Iulio Coss. & deinde Cęsare Augusto, Tito, Anthonio quarto, atque Diocletiano imperãtibus, plurimum arsit. Alberti pręterea primi, anno tertio, adeò vehemens ibidem profluuium ad menses duos prorupit, vt in suum quodammodo exitium conspirasse crederetur, cum plurima bruta, ac multos homines consumpserit, & cæteri fuga dilapsi, in proximam Pandatariam, vel Capreas, vel Baias se contulerint. Remanent eius incẽdij adhuc vestigia, locusq; ille asperrimis lapidibus combustis tectus, simul & incultus, longitudinis p. m. circiter 3. Crematus nominatur. Oppidum in hac insula olim conditũ, Iscla hodie dicitur, quæ & insulæ, abolitis vetustis adpellationibus, nomen dedit. Est natura munitum, edito atque exeso in monte situm, quod mari olim vndique cingebatur. At cursu temporis, vallo, quo ab insula discrepabat, iniectis saxorum ruderumq; machinis oppleto, insulæ connexum est. Ad ipsum accessus est peracclinis, magnaq; ex parte saxo cæso, atque excauata rupe, manufactus, quẽ vel duo milites tuto tueri possint. Iscla, Sirenes præterea & Prochyta quoque, strictissimo gurgite à Cumarum littore dissidẽt, ac tanquam moles pulcherrimæ, mare pingentes, prospectum à regione agri Cumani, Miseniq;, iucundissimum præbent. scribit Pindarus in Pythijs, (quod & lib. 5. Strabo verisimile arbitratur) tractum omnem æquoris, qui à Cumis & Puteolano agro ad Siciliam vsque protenditur, ignitum esse, profundasq; in vnum coeuntes, habere cauernas, eoq; insulas interiacẽtes igniuomas esse.

56. Iulium opus in sinu lucrino, vide de eodem sinu, Indicẽ.

47. IVVAVIA, vide Saltzburgum.

54. IVPITER ANXVR.

L.

57. LACVS AGNIANVS, in Puteolano est ad viam, quę est à Puteolis ad Neapolim, admodum celebris. Tum, ob L. Luculli villam, hîc olim amœnissimam; tum, ob spectabilem lacus ipsius naturam, quem amphitheatri instar continuis collibus vndique clausum, ijsq; sulphurosis, verisimile fit ab insigni olim aliquo harum terrarum incendio habuisse originẽ. Quam ob rem complura adhuc extant conclusi eius ignis spiracula, diuersæ admodum, pro diuersitate terrarum, qua vapores ipsi transeunt, qualitatis. Quidam animalia quæcunq; iniecta lethali spiritu enecant, ac mira naturæ contrarietate cum eadem in lacum ipsum demissa reuiuiscant, ob temperatum (vt credo) aquarum eius teporem, in quo propterea ranæ degunt, ac magna serpẽtium copia. Quidam verò ex his specubus ad sudationes recipiuntur, quas Fumarolas Neapolitani appellant, summo hodie honore ac frequente vsu celebres, calefaciendo vtiles, exiccando, discutiẽdo. Vbi aliqui ad hũc vsum perangusti hiatus existunt, in quos membra ipsa patientia, vt pedes, crura, brachia, seu contracta, seu tumida mittunt, ac fouent, reliquo foris corpore seruato incolumi, ac mirificè iuuantur.

26. LANDRECIVM.

47. LANDSHVTVM, lauta, elegans, ac nitida Bauarię inferioris vrbs, senioris Bauaricæ domus filij, nunc successoris paterni, residentiæ. Isaro fluuio irrigatur, qui, vbi Landauiã, Sindelfingium, Monacum, Mosburgum, & Mittenvvaldium, vrbes famosas, allabitur, tandem se Istro associat.

47. LAVREACVM. Opp.

51. LAVRETVM, agri Piceni, ob tutelam inclyti, toto mũdo B. Mariæ Lauretanæ, oppidum munitissimum, quo in loco olim, vt quidam censent, Cupra montana fuit, à Plinio in Piceni quintæ regionis mediterraneo, descripta, simulq; propter aliam Cupram maritimam, montana cognominata. Sũt

etiam,

etiam, qui in D. Mariæ Lauretinæ fani loco, prius ędem Iunonis Cupranę fuisse tradant, à veteribus religiosissimè cultam, vt Petrus Marsus ad hunc Silij versum notat: Et quis littoreæ fumant altaria Cupræ. Scribit enim, Cupram oppidum, ad mare quondam templum habuisse Iunonis, Thuscorum ædificium, qui Iunonem Cupram nominabant, ideoq; Poetam, illic altaria fumasse, dicere, quoniam Cuprani, Iunonis colebāt sacra. Verùm enimuero, quod Cupram oppidum esse ad mare dicit Marsus, in hoc eū falli, cum alijs quibusdam animaduertendum est, qui immemores, duas Ptolemæum in Piceno Cupras designare, montanam, atque maritimam, non de alia, quam litorali Cupra cogitauere, cū tamen Iunonis templum intus in colle, non ad litus in planitie, situm fuerit.

36. LEVVARDVM.

Liburnum, vide Tyrrhenum mare in Indice.

19. LILLE, vide Insulam.

11. LOVANIVM, Brabanticarum vrbium præcipua, amplitudine, in Germania Agrippinam Coloniam, in Gallijs verò Lutetiam Parisiorum superare dicitur. Vniuersitate celeberrima claret. De cuius initio in Chronicis Coloniensib. refertur, quòd Ioannes Dux Brabantus, à Martino PP. V. impetrârit Academiam Louaniensem, vt ibi omne artium & disciplinarum genus doceretur: quodq; anno M. CCCC. XXVI. cœperint profiteri: ac quanquam Martinus noluerit permittere, vt sacra Theologia traderetur, id tamē Eugenius IV. permiserit. Quæ ex Coloniensi deriuata & procreata, tandem à maximis Pontificibus, Imperatoribus & Regibus, Reuerendissimisq; Cardinalibus, & Episcopis, ac alijs clarissimis viris, partim amplissimis priuilegijs, partim etiam exstructis splendidissimis collegijs, egregijs fundationibus, & legata in vsus literarios maxima pecunia, in eum splendorem perducta est, vt celeberrimum in Germania omnium literarum emporium, florentissimaq; Academia meritò appelletur. Nec enim bonarum artium gloria omnes alias tantum hoc tempore superat: verumetiam sic firmata, sic dotata, sic ornata est, vt vix vnquam interire posse, videatur. Est præterea cœlum Louanij, quod vel Italico, quamuis adamato, præferas, nō amœnum modò, verumetiam salubre, & studijs aptissimum. Vnde Erasmus epistola quadam ad Ioann. Lodouicum Viuem: Nulla, inquit, me res inuitauit, vt Louanium commigrarem, nisi cœlum salubrius & locus amœnior. Ioannes Geropius Beccanus, nullam vel in Italia, vel Germania, vel Gallia, Hispaniaq; Academiam reperiri affirmat, quę sit cum Louaniensi, situs elegantiâ, iucunditateq; comparanda: &, quod, etsi Salamanca in Hispanijs, scholarum magnificentia omnibus Europæ gymnasijs præstet, tamen situ & locorum facie, à Louanio superetur, nec vsquam alius locus reperiatur, cui melius Musarum domicilij nomen conueniat. Quare præstātissimis in omni disciplinarum genere Doctoribus, ingenuisq; adolescentibus quàm plurimis, inde ab initio semper abundauit, nostro tamen seculo (etsi satis celebris & florens erat) multis, ijsq; præstantissimis & pulcherrimis ornamētis supra omnes alias excreuit. Nam præter alias innumeras commoditates, Adrianus VI. Pontifex Maximus quia hæreses in Germania exoriri videbat, & homines quosdam in eam curam incumbere, vt bonas literas, vnà cum ipsis academijs euerterēt, egregium Louanij, vbi ipse tum Rector & Cancellarius erat, collegium, sub Adriani nomine, extruxit, vbi tenuioris fortunę iuuenes, cum Doctoribus sustentarentur, qui cum alias omnes artes, tum verò in primis sacram Theologiam tam oportuno tempore docerent. Huius optimi Pontificis, gloriosissimiq; patris sui Caroli V. Imperatoris Romanorum præceptoris exemplo, vt videtur, permotus potentissimus & verè Catholicus Hispaniarum Rex, Belgijq; Princeps, Philippus II. non tantùm hanc amplissimam academiam mirificè semper honorauit, verumetiam superioribus annis, cum hæreses etiam in Gallijs (quo multi ex suis ditionibus proficiscebantur) inualescere videret, iccirco, vt innocuæ iuuentuti in alia loca, quæ erroribus abundarent, proficiscendi occasionem præscinderet, & nouam Duacensem academiam erexit, & Louanij aliarum artium atque linguarum studijs auctis, linguæ Gallicæ publicos Professores instituit.

Losdunum, vide Delphium in Indice.

16. LVCEBVRGVM, nominis eiusdem Ducatus Metropolis, vrbs ampla, partim montosa, partim æqualis, arce, & propugnaculis munita, etsi Martis frequenter deformata furoribus, quibus nihil cum Musis, otio & trāquillitate gaudentibus commune, illustres tamen eruditione viros edidit. Atq; inter multos Nicolaum Nanium, hominem vsque adeo doctrina, & rerum prudentia magnum, vt Curię iudicialis apud Luceburgum Præses, nō ante munus, quàm vitam, filium autem reliquerit sibi cognominem, qui paternas æquans virtutes, tantum apud Carolum Quintum Cæsarem gratia valuit, vt in toto Imperio Cancellarij vicarius ab eo constitutus, id muneris cum vita finierit.

56. LVCRINVS SINVS, iuxta portum Baianum in Cāpania, lacus est, scriptorū elogijs celebratus. Ostreis quippe, & auratis abundare solebat, vnde Martialis:

Non omnis laudem pretiumq; Aurata meretur.
Sed, cui solus erit concha lucrina cibus.

Et alibi:

Ebria Baiano veri modo concha lucrino,
Nobile nunc sitio luxuriosa garum.

Plinius etiā auratas, & ostrea Lucrini Baianiq; sinus celebrat. De Lucrino Vergilius.

An memorem portus? Lucrinoq; addita claustra,
Atque indignatum magnis stridoribus æquor?
Iulia quà ponto longo sonat vnda refuso,
Tyrrhenusq; fretis immittitur æstus Aueruis.

Quos versus exponens Seruius, duos, ait, in sinu Baiano Campaniæ contra Puteolos esse lacus, Auernum & Lucrinum, vnde propter vberes piscatus, amplissimum vectigal percipiebatur, aliquando tamen impetu nimio marinis vndis intrantibus, & eadē celeritate refluentibus, abduci contigisse piscē, & vectigalia deteriora fieri. Hac de caussa Publicanis orantibus, vt prouideretur, Iulium Cæsarem eò missum, ab eoq; negotio toto perspecto, brachia duo, iactis aggeribus, ducta, quibus æstus marinorum fluctuum arcerentur, angusto tamen ostio relicto, per quod in Auernum piscis commeare posset, fluctus ingruere non possent: proinde opus id Iulium appellatū. De qua re Suetonius etiam memorat, Cæsarem Baianum portum extruxisse, immisso in Lucrinum & Auernum mari. Lucrinum à lucro denominatum, nōnulli credunt, quod ex eo, quia piscosus esset, percipiebatur.

56 L. Luculli villa Baiana, lacus mortuo vicina, tam stupendum est, ob impensam & sumptuum magnitudinem, opus, vt vulgus Piscinam mirabilem nuncupet. Is autem Lucullus, nobilis Romanus fuit, virtute bellica, eloquentia, & diuitijs clarus. tātas namque bello sibi opes parauit, vt eleganti sumptuosaq; vita, cui se postmodum dedit, eas non potuerit conterere. Aedibus namq; & Prætorijs extruendis, hortis, & cœnationibus amœnissimis, incredibili sumptu paratis, & Bibliotheca insigni, vtriusque linguæ libris referta, atque omnibus obuia & patenti, planè admirandam opum magnificentiam ostentauit. Villam quoque habuit Baianam, in qua mensibus hybernis agere solebat. Opus erat ad mare mortuū descensu graduum XL. in ipsis terræ visceribus admirandum, latere calceq; factum, quatuor columnarum ordinibus, id est, quintuplici porticatione. Columnæ quadratæ sunt, crassę pedes ternos, cum semis eleganti symmetria factis, altæ sub fornicibus pedes duodenos: vnde, quantum ratione colligi potest, à solo, ad summum in testudine cœlum, altitudo fermè pedum XXV. erit, quippe, quoniam intercolumnia duodenorum item pedum sunt, vnde nimirum gemina ferè in altum consurgere, duodenarij mensura videtur. Et hęc quidem porticationis mediæ descriptio est. nam aliæ, quæ latus vtrinque tenent, binis ped. angustiores sunt. In mediam quinque gradibus ex alijs descensus est: vbi ambulatio, per quam aquæ nonnihil, vsque ad extremum porticationis caput, paulò humilius cætero defluit, vbi graduum etiam aliquot descensus: vnde iudicio colligi optimè potest, ædificium hoc quondam ad vsum aquæ seruandæ, factum. Spacio inter extremos parietes in longum ped. D. in latum CCXX. patet. Altero capite, rursus totidem graduum est ascensus, quot in priore esse descensum, diximus: spiraculaq; plurimis in locis apparent, tanto sumptu & artificio facta, vt non sine caussa, ędificium istud Luculli, vulgò mirabilem Piscinam appellari, iam supra fassi simus. Deferri se in hanc villam Tiberium Imper. ingrauescēte morbo voluisse, Tacitus auctor est, in hæc verba scribens: Mutatisq; sæpius locis, tandem apud Promontorium Miseni consedit in villa, cui L. Lucullus quondam dominus.

M.

12. MACHLINIA, elegantissima Brabantiæ vrbs, Archiepiscopi sedes, distat Bruxella, Louanio, & Antuerpia miliari-

bus quatuor, situ & opere munitissima. Præterquam enim propugnaculis, mœnibus ac fossis circundata est, vicina decliuiora loca, aquarum septis reclusis, stagnantur, vt hostib. nullus ad eam aditus pateat. Hæc vrbs, ob præstita in obsidione Nouesiensi (oppidum est ad Rheni ripas infra Coloniā Agrippinam) Carolo Burgundionum Duci officia, multis priuilegijs, etiam ad inuidiam vsque vicinorum, est dotata: vectigalium, maximè in Brabantia, immunitate. Qua Antuerpia itur ad portam Catharinariam, vrbi Machliniæ cōiunctus est amplissimus circus, castelli instar, muro clausus, domicilijs plenus, vbi celebre etiam templum cernitur, D. Alexio, vt tutelari numini dicatum, quo loco in frequentissimo mulierū conuentu, plus minus sesquimille, omnium ordinum fœminas semper reperias, quæ religionis ergò, commoratum eo cōcesserint, omnes verò, quatuor primis vniuersæ parent, & obediunt, in quibus sunt, quæ de suo luculentè viuunt, lōge verò maxima earum pars, lana, ac tela victum quæritat. Sed hic non modo lubet, dumque ita res postulat, extra septa egredi, verum etiam contradicente nemine, quādo sic visum fuerit, nubere licet. cęterùm nunc, quod equidem vehementer dolendum, magnificum hunc circum, virgineo cœtui nuncupatū, quemadmodum & elegantissima vrbi Machliniēsi vicina cœnobia, etiamnum sæuientes domesticæ seditiones, quæ initiatis potissimum, & locupletioribus ciuibus funestę hucusque, & noxiæ fuerunt, solo adæquatū, funditus euerterunt. Machliniensibus, ne omnem antiquitatem, ab Aboriginibus, excutiamus, quondam imperarunt Bertholdi, gens vndiq; spectata, & illustris, ac, vbi eius familiæ stirps vtraque excidit, nouissimè post diuturnum bellum, litigiosamq; contentionem, pars eius vrbis Eburonum Antistitem, pars Geldriæ Comitē agnouit. Sed illi ipsi, (vt Meierus attestatur) postremo iure suo cedere, annoqúe M. CCC. XXXIII. Ludoico Niuerniensi Flandrorum Comiti vniuersam dominationem diuendere, id, quod ancipitis belli seminarium extitit. Recusabat enim Ludoicus, Brabantiæ Ducis clientelare beneficium, quod maiores aliquando, vt ferebatur, non abnuerant. Tandem verò post longissimam, eamq; inutilem litigatorum altercationē, Ludoicus Maleanus, iam dicti Ludouici filiorum natu maximus, Margaritam Ioannis III. Brabantinorum Reguli filiarū alteram duxit vxorem, cuius matrimonij ratione vtvt confectum bellum, restinctum non sit, ad extremum rebus compositis, Flandriæ Brabantia coniuncta est. Philippus autem cognomento bonus, subinde singulare huius vrbis imperium cōstituit, quale etiamnum manet. Inde secundo lapide, præclarum occurrit municipium Heista, colli impendens, cum appendicibus septem castellis. Machliniensium territorio circūscriptum, cęteroqui per se liberum, & omnium rerum immune. Habet insuper hęc vrbs (vt scribit Barlandus) suas minimè vulgares dotes, aeris multam clemētiam, & salubritatem, incolas sermone blandos, moribus māsuetos, comes, ciuiles, bellicosos etiam, cùm res exigit, placet in hac vrbe virorum multitudo, placet mundicies; habet concilium Regium, & ædes sacras complures decenter ornatas. Vrbem hanc Machliniēsem multo celebriorem nunc reddidit Illustrissimus D. Cardinalis Granuellanus, nouæ scholæ institutione, quam velut seminarium quoddam morum, ac litterarum ex Concilij Tridentini præcepto, magnifici viri, non modo de hac vrbe, sed de vniuersa Brabantia eo ipso benè meriti, instituere nūc moliuntur. In qua pueris, quibus parentes, ob fortunarum angustias, necessarios ad studia sumptus, suppeditare nequeunt, Illustrissimi D. Cardinalis munificentia, ad victum & cultum necessaria, perpetua fundatione, concedentur. Hominum memoria celebrantur Machliniæ oriundi præstantissimi, doctissimiq; viri, Franciscus Costerus, Philosophus & Theologus celeberrimus, Societatis Iesu, iam hoc tempore, in superiore Germania Prouincialis. Ioānes Hoechus, & Arundineus, Grauis vterque Auctor. Item Nicasius Vordeus, is, qui licet visus vsuram ei casus trimo, eripuerit, in literis tamen vsque adeò profecit, tantosq; fecit progressus, vt vtriusque Iuris professione, Doctureq; dignitate claruerit, ac idcirco abs Trithemio inter naturæ miracula adnumeratur. Louanij enim ac Coloniæ, Iura publicè docuit, interpretatusq; est, & discipulis nonnulla theoremata dictauit, quæ typis impressa, etiamdum extant, æternùm alioqui duratura. Obijt rarus ille vir anno M. CCCC. LXXXXIIII. Hinc ibidem editus est, (quemadmodū ipse in oratione ad Senatum Machliniensem apertè fatetur.) Christophorus Longolius, vir, cum propter raritatem doctrinæ, tum propter virtutum cumulum, omni Europæ notissimus, quem, nō modo summo semper honore, priuati quiuis homines, sed etiam Principes viri coluerūt, quemq; certatim multi, multis honorarijs muneribus donare voluerunt, sibiq; ita eius consuetudinem conciliare, vel potius emere. Sed omnium vniuerse ordinum dona aspernatus, vnius Reipub. Florentinę, cuius aliquandiu officiosus, studiosusq; extitit, pensione annua contentus, multorum auctor operum, Patauij anno M. D. XXII. libris immoritur. Contra D. Erasmus ille Roterodamus, in quadam familiarium Epistolarum, ad Damianum suum Goesanum, data, scribit, Lōgolium re vera fuisse Hollandum, Schonhouia oriundum. At ipsi auctori, patriam professo, citius fides ponenda videtur, quàm cuiuis peregrino. Scitum enim illud est, Cuique suus imperat affectus. Superant etiam num inter literatos & claros homines, ciuesq; Machlinienses, Rembertus Dodoneus, insignis Medicus, idéq; Mathematicus peritissimus, à quo multa, nec ea parua opera, subcisiuo tempore lucubrata. Deinde Philibertus ille Bruxellensis, albo geniorum Regiorum adscriptus, vir cęteroqui literatissimus, & excellens Orator. Iacobus Vuastelius, in sanctum illud Machliniense consilium cooptatus, vir vndique eruditus, & honoratus, cuius filius Petrus, patre dignissimus, vt doctrina, sic eloquentia valet. Adeo, vt eius ore indigena Senatus grauioribus quæstionibus, postulatisq; respondeat. Pereruditorum Illustriumq; cæterorum virorum, quibus aliqua scientiæ laus datur, multitudine, breuitatis studio supersedere in præsentia malumus, quàm ieiunè sobrieq; de singulis dicere.

Malatestarum familia. vide Pisaurum in Indice.

27. MARIEBVRGVM.

56. Mare mortuum, lacus est promontorij Miseni, iam nō ea latitudine, qua quondam fuit, conspicitur, quippe Cæsarem Augustum in eo classem instructam ad præsidium inferi maris habuisse, Suetonius auctor perhibet, in hęc verba scribens. Classem Miseni, & alteram Rauennæ ad tutelam inferi, & superi maris collocauit. Præfecturam eius classis Pliniū auunculum gessisse, cum incauto animi desiderio, ad Vesuuij montis ignes propius explorandos, profectus interijt, Plinius Nepos tradit. Augusti institutum, vt classes Miseni Rauennæqúe teneret, Imper. Tiberius etiam sequutus est, vt Tacitus scribit. Circa mare mortuum vndique plurima sumptuosissimorū operum fundamēta, ac item partes ædium, opere, vt videtur, reticulato structarum, cernuntur, vnde manifesto colligere ēst, à Mortui maris faucibus, vsque Baias, inde per Lucrini, Auerniq; ripas, & post, eo litoris flexu ad Puteolos, olim perpetui vici instar, ædificia prope contigua, perpetuaq; fuisse, quorum hac ætate, nullum omnino superest integrū, omnia quippe, vel concidêre, vel mari hausta, vt hinc insigne liceat exemplum fragilitatis rerum humanarum desumere.

56. Mirabilis piscina, vide L. Lucullus in Indice.

56. Misenus, felicissimæ Campaniæ mons, vnde nomen sortitus, cum priscis diceretur Aëreus, hęc Virgilij verba indicāt.

Præterea iacet exanimum tibi corpus amici,
Quem socium exanimum vates, quod corpus humandum
Diceret, atq; illi Misenum in littore sicco
Vt venêre vident indigna morte peremptum,
Misenum Aeolidem, quo non præstantior alter
Aere ciere viros, Martemq; accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes.

Et post:

Nec minus interea Misenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.

Ac deinde post cōmemoratos humationis ritus, ita subijcit.

At pius Aeneas ingenti mole sepulcrum
Imponit, suaq; arma viro, remumq; tubamq;
Monte sub Aerio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumq; tenet per secula nomen.

Solinus etiam & Mela tradunt, Misenum hunc, à quo montis appellatio profecta, tubicinem Aeneæ fuisse, quem ab illo cęsum iuxta lacum Auernum, auctor est Homerus. Quanquā verò Misenum fato suo functum, in aliorum monumentis reperiatur, tamen ab Aenea cæsum, immolatumqúe verum est. Sed nos in hac diuersitate auctorum, suum legentibus iudicium concedimus. Quam sumptuosa sint in isto monte Miseno fornicata ædificia subterranea, cryptæ, & columnæ frequentissimæ, quibus quasi vniuersum Promontorium Misenum excauatum incumbere videtur, verbis explicari vix potest. His sane tam admirandis operibus inspectis, obstupescere mihi plane contigit, inquit Leander, vt adeò falli præstigijs, aut

per quie-

per quietem, nec veras operum cernere fabricas mihi viderer: quanquam plurima quoque nunc magna ex parte ruinis deformata iaceant. Excuſſo tamen ſtupore, quędam ex his ædificijs metiri incepimus, prætereꝗ cætera, quod Cryptā Traconariam vocāt, à traconibus nimirum, id eſt fiſtulis, aut ſubterraneis meatibus, per quos in ſpecum hunc olim aquæ pluuiæ confluebant. Itaꝗ per vepres, dumos, & vrticas oſtiolo modico gradutim aliquot deſcenſu, in profunda mōtis penetralia deductus, cryptam immenſam hac forma reperi. Patet vtrinque longitudine, latitudineꝗ plurimum, altitudo quoque maxima eſt: tota rationem ſtructuræ conuenientiſsimam obtinet: partim tamen integra, partim ruinis deformata, & collapſa. Quæ pars eius etiamnum cōſpicitur, huiuſmodi eſt. In medio ambulacrum apparet longum ped. CC. latū IIXX. adhærent vtrinꝗ cellæ fornicatæ quaternæ, latitudinis quædam ped. XII. nonnullæ XVI. ſpatium etiam, quo diſtant inter ſe ſingulæ, non eſt idem. alibi ped. XII. alibi XVIII. Singulę cellæ ſuas portas habent, omnes eadem, & pari latitudine ped. XII. quæ viciſsim inter ſe ſingulæ diſtāt in pedes XVI. primæ tamen ab altera ſpatium aliquanto maius pedes IIXX. cæterarum, vt diximus, æquale eſt. Camerarum fornices decuſſatim iuncti parietibus intermedijs incumbunt. Hoc ędificium, vti tum fama fert, tum etiam agnoſci facile poteſt, caſtellum, vel ciſterna quondam aquis recipiendis fuit. Alia quoꝗ præterea tot in intimis viſceribus montis, quædam integra, quædam ferè collapſa conſpiciuntur, vt admirationem prorſus ingentem habeant, neꝗ ſane poſſent, niſi longiſsima narratione deſcribi, pręterquam, quod etiam pleraꝗ veritatis fidem excedere profecto viderentur.

55. MOLA, oppidum fuit quondam ad Appiam viam in Latio perelegans, hodie vicus, quem Thomas Fazellus decadis ix. cap. ij. de rebus Siculis, Caietę ſuburbiū nominat. Tullio Ciceroni, Molæ Formianæ dictæ, quod à Formijs non longe abeſſent.

53. MONS CIRCEVS.

56. MONS NOVVS, ad Puteolanum ſinum, perhorrendo caſu eſt ortus. Anno namꝗ poſt C.N. M.D.XXXVIII. Mēſe Septēbri, die qui D. Michaeli feſtus agitur, antea diebus aliquot auditis terræmotibus, repente tam terribili mugitu fremituqúe cœlo ſereno terra dehiſcens Tripergulano ſe in vico aperuit, vt vniuerſa mundi machina ruere atꝗ diſsipari videretur: quam rem cum attoniti accolæ ſpectarent, ex illo telluris hiatu flammæ oriri viſæ, cineres ardenteſꝗ lapides cum ingēti fumo proijcientes. Saxa tanto cum impetu in cœlum eiaculabantur, vt intuentes admiratione prorſus obſtupeſcerent. Cineres vndique venti erumpentes quam latiſsimē diſpergebant, pręcipueꝗ verſus Puteolos, ac Neapolim, adeò, vt ad oppidum Sanſeuerinū vſque, quod à Neapoli P. M. IIII. & XX. abeſt, cum animalium & agrorum maximeꝗ arborum ingenti clade lues ea peruaderet. Circum diuulſionem illam & voraginem ſoli, cineres, ſpongioſiꝗ lapides cū flammis eiecti, montem altiſsimum ampliſsimumꝗ conſtituêre, quaterna radicum ambitu milliaria continentur.

43. MONS REGIVS, Konigſpergum, Latinè non ineleganter, Mons Regius, Pruſsiæ nunc Principis ſedes ad Chronum, ſeu Breglam amnem. In quo Magni Magiſtri ordinis Theutonicorum ſedes erat aliquando: opus eſt Regis Boiemici, idqúe ea occaſione. Pruteni Chriſtiana religione violata, Magiſtroꝗ in Pruſsia à Friderico Cæſare conſtituto ad reſiſtendum impare, vim intolerandam omnibus Chriſtianis domi, foriſꝗ vel in Mazouia, vel ad Pomeraniam accolentibus, ſpolijs cædeꝗ, & ſtrage inferebant, ita, vt in illos Romanus Pontifex vexillum crucis ſuſtolli iuſſerit. Induit crucem Othogarus cū Boiemis, & Auſtriacis, ſimiliter Brumo nuper Epiſcopus Olomucēſis creatus, cum Morauis. Acceſsit mox in itinere haud procul à Vratislauia Otho Brandeburgenſis Marchio, ex ſorore Othogari prognatus, quibus copijs in vnum coniunctis, procedebat Rex quadrato agmine, ſperans futurum, Prutenos in aciem obuios prodituros. Quod vbi non eſt factū, edicit Rex, ne quiſquam militum Chriſtianis, eorumqúe poſſeſsionibus noceret, cæterùm in perfidos hoſtes, iure belli vt agerent, datiꝗ à Magiſtro ductores, qui rectà milites ad agros hoſtiū deducerent. In illis nullum maleficium omiſſum, donec per agmina duo Prutenorum Duces diuiſi, ſe à longe oſtenderunt, repenteꝗ accurrētes, caſtra Regis tumultu nonnihil turbauerūt: vnde animo accepto, die poſtero haud ſegniter aciem inſtruunt, pugnamꝗ cū Rege conſerere audent, in qua poſt primum impetum ſuſtentatum, qui acerrimus erat, hoſtes adeò ſtatim animis conciderūt, vt certamine abiecto, alij, quo quiſque potuit, ipſi verò Duces in vicinum oppidū mœnibus munitum perfugerint, in hac fuga, multi viui capti, atꝗ omnes vita à Rege donati, quicunque tingi, aut reuerti ad Chriſtianiſmum non dubitauerunt, cæteri perfidam retinentes pertinaciam, ad internecionem cæſi. Itumꝗ hinc ad expugnandos Duces oppido incluſos, in quo nullum oppidani commeatū præparatum habebāt, quo obſidionem paulò diuturniorem poſſent tolerare. Requirūt illi oppidanorum conſilium, qui reſpondent, ſe iam dudum deliberaſſe, vt religionem Chriſtianam libentius amplectantur, quàm cum liberis & fortunis intereāt. Ergo & nos, inquiunt, pariter illi manus damus, poſteaquam aperte cognoſcimus, fruſtra nos cum Deo pugnare, ſequenti die deditionem, imperataꝗ faciunt. Mane, Duces, primum à Brumone Epiſcopo, aqua & chriſmate tingūtur, & vt amici à Rege conſalutantur. Poſt hos, cætera multitudo certatim ad fontem ſacrum properabat, nō ex eo loco tantum, ſed ex tota inſuper Pruſsia, quam Rex, vſque ad mare victor peragrauit, vrbemꝗ in littore maris præclaram condidit, quam ex titulo ſuo Regio, Montem Regalē appellauit, vt tanto Prutenos in officio retineret facilius. Atque hæc quidem de vrbis origine, de eius autem politiæ magnificentia plura in indice.

N.

35. NAVALIA.

32. NAMVRCVM.

5. NEBRISSA, vulgò Le Brixa, Hiſpaniæ Beticę, agri vbertate, olei, viniꝗ pręſtantia nobile oppidum. Cuius ſi abundātiam vidiſſet, ſi dulcedinem deguſtaſſes Munſterus, nūquam à Gallia, vini, frumenti, & carnium copia Hiſpaniam vinci aſſeueraſſet. Situ eſt admodum iucundo, eo itinere, quod ad oppidum S. Lucar de Barrameda, Ducis de Medina Sidonia ducit, ad oſtium Bœtis fluuij. Diſtat milliaribus inde quinque Xeres de la Frontera, qua deinde Calizium, & ad Gaditanū fretum peruenitur.

32. NEMETOCERNA.

1. NORVVICVS, quondam Venta, ampliſsima Angliæ vrbs, Londino non immerito comparanda, Mercatoribus inſignis, ædificijs plane magnificentiſsimis referta, muris lapideis circundata, ac foſsis, (Niſi in orientali eius parte, vbi natura ipſa tam fluuio Yero, quàm excelſis montibus ſatis defenſa videtur) circumuallata, Per portas numero xij. vndique ingreſſus habens. Templa cum cœmiterijs tot olim, ante, quā incendio periret, quot ſeptimanas colligit annus, habuit. In præſenti verò præter Eccleſiam Cathedralem, octo & triginta, ijſꝗ ornatiſsimis, decoratur.

10. NOVIODVNVM, vel, vt plerique, Niuernia, vulgo Neuers, Niuernenſium ducatus, vrbs tam antiqua, eoꝗ loco ſita, vt ſine errore ea dici poſsit, cuius in Commentarijs ſuis meminit Cęſar, hiſce quidem verbis. Oppidum diruit, (de Genabo loquitur) atque incendit, prædam militibus donat, exercitum Ligerim transducit, atque in Biturigum fines peruenit. Vercingetorix, vbi de Cæſaris aduentu cognouit, oppugnatione deſiſtit, atque obuiam Cæſari proficiſcitur: ille oppidum Biturigum, poſitum in via, Nouiodunū oppugnare inſtituerat, &c. Vides, vt Gergobinæ vrbi à Gallis obſeſſæ, auxilio proficiſcens, Nouioduno iter habuerit, quę vrbs, non alia poteſt cenſeri, quàm quæ nunc Niuernia dicitur, ad Ligerim ſita, eo prorſus itinere, quo Cęſari eundum erat, vbi is veritus, ne male ab exercitu Gallico acciperetur, quamuis vrbem teneret, videns tamen aduerſum occurrere Gallorum equitatum, qui prelium depoſceret, eam reliquit. Itaque hodie quoque in ipſius vrbis mœnibus, videas antiquum propugnaculum, magnæ omnino amplitudinis, & altitudine ipſos vrbis muros æquans. Et verò Niuerniam, eſſe Nouiodunum Cæſaris, docet Aimo ille monachus hiſtoriæ ſuæ initio, vbi Celticas vrbes enumerans, Nouiodunum, quam hodie Niuernis eſſe putant, inquit. Qui eadem etiam hiſtoria ſua perhibet, vrbem hanc, (quemadmodum vniuerſum Niuernenſem ducatum, cuius Nouiodunum caput eſt) initio Comites habuiſſe, qui Rempub. Regis nomine curarent, ſed Comites deinde eius poſſeſsionem ac dominatum vſu cœpiſſe, ſucceſſu deinde temporis, Comitatum hunc ad Ducalem dignitatem perueniſſe. Primumꝗ Niuerniæ Ducem fuiſſe Franciſcum, filium Caroli Niuerni, & Mariæ Axebatanæ, cui vxor fuerit Margareta Borbonia, Caroli primi Ducis Vendonij filia.

18. NOVIOMAGVS, ex quatuor Gelriæ ciuitatibus, Ruremunda, nimirum, Anhemia, & Zutphania, nominis vetu-

state, populi frequentia & opum magnitudine, primas tenet. Alij, Nouiomagium, alij Nouiomagum, alij Nouimagum, alij, Neomagus dicunt. Est, qui & Neomegiam vocet, ne dicam Nimmegam; Neomagium; Numaga. Et denique Neomagium in Badua legitur apud Rhegionem Prumiensem; quasi diceret: Nymmegen in der Betawe. Vrbs partim cliuo, partim plano in loco sita: patria & natale solum eruditissimi, facundissimiq; viri, & studiosorum omniũ Mœcenatis, Francisci Craneueldij, qui Cæsari Carolo à consilijs Machliniæ fuit. Hic fabulam refutare libet, qua huic vrbi Ducum Cliuensium ortũ plerique sine ratione, in historia nimis creduli, attribuunt. Qua de Elia nugantur, qui dicitur ex paradyso nauigio per alueum Rheni tractus; cygno, aurea cathena nauiculæ præfixo, Anno Domini D.CC.XIII. Vbi puella, domina ditionis Cliuiæ, & vicinarum prouinciarum parentibus orbata, illũ Neomagij conueniens, maritum duxit. Verior certè est historia: Anno ab vrbe condita CCCC. XLII. ante Christum natũ annis CCC. sub Alexandro Magno, duos fratres ex Vrsinis, familia Romana, Samniticam cladem volentes euadere, fugisse in Galliam, & secundo Rheni flumini, sese committentes, tandẽ eo peruenisse, vbi Rhenus à se reijcit VValam ac Issulam, vbi in monte prȩalto, arcem cum castello excitauerunt, Cliuis hodie dictam. Confirmat id, quod cum Anno M. CCCC. XLIV. præcelsa castri turris solo tenus corruisset, ingentes lapides inuenti sint, cum inscriptione, quæ Vrsinos Fratres, primos eius molis constructores, apertè coarguit. Eam deinde turrim Adolphus, primus eius nominis Dux, qua hodie adparet forma, erexit, quam Den Schwanen Torn nuncupauit. Post ab vrbe cõdita, D.C. XC.VII.C. Iulius Cȩsar, cũ in Gallijs ageret, audiẽs Vsipites, & Thẽchteros Germanos à Sueuis patria pulsos, traiecisse Rhenum, Menapiorum agros, & aliarum Gentium Rheno incumbentium, loca, deuastare, traductis suis copijs, iubet, vt à deuastatione cessent, & regione excedant. At, cum dicto audientes non essent, conserta cum illis manu, trecenta fere hominũ milia, partim gladio, partim aquis peremit. Cumq; Vrsinorum castrum, Cliuis ab his euersum Cæsar videret, id restituens, ipsorum ditionem longe dilatauit, atque discedens, Vrsinis ripam, & accolas Rheni commendauit. Eodem quoque tempore, Iulius Cæsar, duas validissimas arces in Rheni ripa erexit, dearũ Drusæ, & Magiæ ijsdẽ adpellationem tribuens. Quarum proinde altera Duisburgum, altera Neomagum dicta, quas etiam Vrsinis pro defensione Galliæ, ab incursionibus Germanorum commendauit. Hæc ex Sichardo Cremonensi sunt desumpta.

56. Nouus Mons.

Notium mare, vide Tyrrhenum in Indice.

O.

Obtrincense, An Traiectum ad Mosam, vide Traiectũm. in Indice.

53. OENOTRIDES, vide Pontia.

51. ORIVETVM, vrbs Thuscię mediterranea, in alto, prȩcipitiq; monte cõspicitur, Catoni, Oropitum dicta, Desiderio Longobardorum Regi, in edicto, Orbitum. Annius, Oropitũ scribendum dicit, ab Oropito, Pelasgorum vrbe, in Achaia, Desideriumq; Regem, per syncopen p. consonante, in b. mutata, reiectaq; vocali o, dixisse Orbitum. Hinc cõsuetudine Græcorum, qui b, pro u, pronuntiant, vti etiam multi Italiæ populi, Oruitum factum, ac dein, euphoniæ gratia, vocali e, addita, Oriuetum, quod Latinis vrbs vetus est. Leonardus Aretinus, & Blondus aliter scribunt, Vrbem hanc à Florẽtinis ortam, nec supra mille annos ante se natos, eius memoriam inueniri vllam. Volaterranus, Herbanum esse Plinij, iuxta Ortam, censet, idq; multorum auctoritate confirmat, qui non solum vicinitate locorum, sed etiam nominũ similitudine ducti, ac si Oriuetum, pro Herbano, vel Herbana, dictum sit, idẽ credidêre, præterquam quod antiquum omnino ædificium esse patet, vnde quoque non difficilis coniectura capi queat, Herbanum esse, cum hoc situ æquè propinquum Ortæ oppidum sit nullum. Alij vrbem veterem dictam aiunt, quod veteranis olim, ad quietem reliquæ vitæ incolenda, fuerit assignata, propter cœli salubritatem. Et hi etymon nominis, ad veteranos referunt, quorum in …mero est Facius Vbertus, inquiens.

Vrbs Oriuetum alta est, & præceps,
Nomen à Romanis accepit veter…is,
Qui propter aeris temperiem co…ncessere.

A Procopio ciuitas Vrbeuetana dicitur, & Vrbibentũm.

P.

53. PALMAROLA, alij Palmariam, alij Pandatariam nominant, maris Thyrreni insula, ab ora Italiæ 40. ferè p.m. distans, in qua Tyberius Cæsar nurum Agrippinã post viri obitum, exilio mulctauit. Quæ ibi post flagra & graue oculorum discrimen, septem dierum inedia, decessit. Nam ante diem septimum lætalis non est inedia, licet vltra vndecimum pleriq; vixerint, vt lib. xj. cap. 53. Plinius docet. Hęc autem insula post Strabonis ætatem, multorum Martyrum & Christi confessorum exilijs, fuit insignis.

53. PANDATARIA, vide Palmarola.

9. PATAVIA, vulgo Passaw, inferioris, ac fertilissimæ Bauariæ vrbs Episcopalis, magnifica, & elegans, de cuius adpellatione ac nomine, cum nihil monumẽtorum supersit, certi nihil constat. Boioduri Ptolomeus, & Antonini Itinerarium, in Norici & Pannoniorum descriptione meminerunt (quanquã pleræque Antonini æditiones, Bolodurum legant) & complures Pataniam interpretãtur. Alij verò eam adpellationem vrbi Oenanæ, ab Oeno fluuio hoc tempore cognominatæ attribuunt. Quibus & antiquissimus auctor, qui D. Seuerini vitã conscripsit, suffragatur. Adde & hoc tempore vsitatum fluuioli cognomen, qui extra vrbem Oenanam, qua meridiem spectat, ex vicinis molendinis, inter oppidi portam, proximumque D. Seuerini fanum delabitur, & Oeno ibidẽ permiscetur, Die Boietra cognominatus, qui argumentum minimè fallax suppeditant eam ipsam Oenanam vrbem, ab hisce fluuioli ostijs, antiquitus Boiodurum cognominatam. Quo & ȩdificiorum accedit vetustas, quæ eãdem vrbem Patauiensi longe antiquiorem, non obscurè confirmat.

47. PETREIA, vide Saltzburgum.

27. PHILIPPOPOLIS.

50. PISAVRVM, ad Fogliam, olim Isaurum flumen in agro Piceno, vbi Adriaticum mare id ipsum absorbet, vrbs admodum elegans, diu imperio Malatestarum illustris familiæ habitam constat, ex qua Malatesta Pandulphi F. mirificè vir cum doctrina, tum moribus exornatus, tres filios generauit, filiam vnam Paulam Mantuani Marchionis coniugem. Ex Malatestæ filijs Galeatius partim pretio, quod viginti milliũ aureorum nummûm fuit, partim dotis Cõstantiæ nomine, Pisaurum, Alexandro Sfortiæ, Francisci, qui deinde Mediolani Dux factus, fratri tradidit, vt Corius & Sabellicus scribunt. Alexandro filius in dominatu successit Constantius, vir litteris & virtutibus præditus, à quo plurimũ vrbs ædificijs exornata fuit. Coniugem is habuit Camillam, illustrem ac eruditam mulierem, ex nobilissima stirpe Anagoniorum Neapolis, cuius nuptię, tam magnificum habuêre apparatum, quàm maximum Regi cuiquam potuisse fieri arbitror, quemadmodum ex illorum solennium auditu lectuq; iucundissima narratione, scripto vernaculo, per vniuersam Italiam diuulgata, intelligere est. Iustos liberos Constantius non habuit, nothos autem duos, Ioannem atque Galeatium, è quibus natu maior Ioannes Philosophiæ studijs mirificè deditus, cum paternum principatum auctoritate Pont. Max. assumptum diu trãquillè gessisset, eo à Cæsare Borgia Pontificis Alexãdri VI. filio deiectus est, qui & sororem illi suam Lucretiam à Pontifice desponsatam, abstulit, falsò criminum quorundam insimulato. Sed Alexandro Pontifice mortuo, cùm à Venetijs, vbi aduersis temporibus constiterat, adducta simul vxore Geneueue Theupola, lectissima optimaq; muliere, Pisaurũ redijsset, humanissime est à popularibus exceptus, ac vrbis imperio aliquandiu mirifica cum lenitate agitato decedens, Constantium filiolum, ex Geneueue successorem reliquit: quo non multo post etiam defuncto, mater spretis mundi vanitatibus, religioni D. Clarȩ Morani virgineo multis annis vsque ad vitæ finem, operam dedit. Constantino mortuo, gubernationem Reipublicæ Galeatius patruus suscepit. Sed quoniã imperij confirmationem, à Iulio Secundo Pont. nullo pacto impetrari posse videbat, cum illo, bonis conditionibus ita depactus est, vt vrbs in potestate esset Pontificis, à quo mox Francisco Marię Roboreo nepoti, pro magna vi pecuniæ, quã ei nomine stipendiorum Ecclesia Romana debebat, omniũ etiam Cardinalium voluntate & assensu collata fuit. Hinc post obitum Iulij, Leo x. successor, possessione spoliauit, vrbisq; dominatum Laurenzino, nepoti suo, tribuit, à quo in extremis fratri patrueli Iulio Medicæo Cardinali assignatus. Atè vita deinde

sublato

ſublato Leone poſt C. N. M.D.XXI.anno, Franciſcus Mariæ protinus ad priſtinum Imperium reuerſus, mirificaq; ſuorũ lætitia receptus, in eo, ad vitæ finem vſque, magna fœlicitate ac inclyta iuſtitia fuit, ſimilemq; reliquit ſucceſſorem filium, qui nunc ſupereſt, Guidubaldum.

56. Piſcina mirabilis. vide L. Lucullus in Indice.

56. PISCINA MIRABILIS.

52. POLYSTEPHANON, vide Tybur.

53. PONTIA, ſiue vt multitudinis numero Diodorus lib. 59. legit, Pontię, Oenotrides Plinio, maris Thyrreni inſula eſt, paruis à Palmaria, eiuſdem maris inſula ſpatijs, vtraque verò ab ora Italiæ 40. ferè p.m. diſcernitur, olim carcer fuit illuſtrium, quo à Nerone ex Germanico nepotem relegatum, & ad voluntariam mortem actũ, Suetonius memorat: hodie verò ad fauces portus arcem habet. Hæc inſula poſt Strabonis tempora, complurium Martyrum, & Chriſti confeſſorum exilijs, fuit inſignis.

53. PONTINA Palus, in latio prope oppidum Velitras deſcribitur, quam Vibius Sequeſter, Pontiniam vocat. Nomen à Pontia vrbe deductum exiſtimat Strabo, quæ Romanorum olim Colonia ſimul cum Sueſſa facta, quod & Liuius teſtatur. Fit palus ab amnibus duobus, Aufido, vt Strabo vocat, aut Vfente, vt Plinius, & altero minore. De primo Virgilius, Vfens inſignis fama, item Silius, Cogit aquas Vfens. Nunc, Auſentem appellant, vel, vt alij volunt, Baudinum. De palude Pontina Plinius, eum locum xxiiij. vrbium fuiſſe tradit, idq; Mutianum ter Conſulem prodidiſſe. Nec, vt ego quidem puto, difficilis erit huius rei fides apud eos, qui Dionyſij, Pictoriſq; monumenta legerunt. antiquis enim tẽporibus exiguæ ciuitates, vti nunc vici, fuêre, quamobrem facile credi poſsit oppida tot ſpatio p.m. viij. vel paulo maiori extitiſſe. Paludes hę fertiliſsimi quondam Pometini campi erant, neglectis quippe vijs, quibus aquæ huc propter loca depreſsiora confluentes, in mare ſe prius exonerabant, neque ſtagnare, vt nunc, poterant, in hanc paluſtrem formam ſunt redacti. Liuius à Cornelio Cethego Conſule quondam egeſtas maiori ex parte & ad culturam reductas ſcribit. Poſtea tamen iterum, neglectis meatibus, effectæ paludes, quas Theodoricus rex Gothorum exiccauit, vt in marmore quodam hic poſito, legi, Volaterranus auctor eſt. Nunc denuò nullo patente aquarũ ad mare exitu, amnes fonteſq; plurimi vicinis è montibus orientes hîc ſtagnant, & paludem ingentem faciunt.

56. PRATENSE Balneum.

56. PROCHYTA inſula.

56. PVTEOLI, Vrbs Campaniæ felicis, Plinio, & alijs. Puzzole hodie. Putioli legit Stephanus. Antea Dicæarchiam appellatam, ſcribunt Strabo, Pauſanias, & Stephanus, qui eam quoque Dicæam vocat. Dicarchia apud Silium legitur. Delos minor, etiam nuncupata, vt tradit Feſtus. A Liuio Puteolorũ mentio ſæpiſsime fit, præſertim autem, vbi Colonos eo deduxiſſe Fabium Max. vrbemq; muniuiſſe, neque multo poſt, Annio conſule referente, decretum à Senatu, Colonos in quinq; ciuitates marinas, Puteolos mitti narrat. Alibi etiam Annibalem ad Auernum, prætextu ſacrificij profectum, ſed animo capiendi Puteolos; alio denique loco, Romanorum Coloniam factam, ſcribit his verbis, Coloniæ ciuium Romanorum eo anno deductæ ſunt Puteolos, Vulturnum, Liternum, &c. De Puteolis etiam in libro Coloniarum hæc leguntur. Puteoli Colonia Auguſta, iter populo Romano debet ped. xxx. Ager in iugeribus veteraneis, & Tribunis legionarijs eſt aſsignatus. Plinius huius vrbis memoriam plurimis in locis vſurpat, nominatimq; Sil. cœruleum Puteolanum commendat, itemqúe natiuos, factitioſq; colores referens, purpuriſſum, inquit, Puteolanum potius laudatur, quàm Tyrium, aut Getulium, vel Laconicum. Sunt, qui nouam hanc vrbem dicant, & vetus oppidum Puteolos, non hoc in colle poſitum fuiſſe, ſed aliquanto remotiore loco, vbi nunc ingentes adhuc ædificiorum ruinæ ſuperſunt. Leander contra, haud quaquam hanc recẽtem, ſed ipſam vrbem antiquam putat eſſe, nõ modo ſitu eius præſenti, quod propinqua litori portuiq; ſit, ſed etiam reliquijs pontis ab huius collis radicibus olim incipientis, prætereaq; veterrimo illo templo, quod etiamnum media vrbe conſpicitur, adductus. Quanquam multo quondam ampliorem fuiſſe, quàm nunc ſit, cùm omnium antiquorum monumentis celebretur, minime negandum, ideoq; veriſimile, illa operum propinqua veſtigia, vel partem vrbis aliâs, vel ſuburbia fuiſſe. Portus dein ad eius pedem, valde commodus, & tutus erat, quem opere factum, iactis in mare pilis, Strabo ſcribit. nam ad huiuſmodi moles, puluerem huius agri, peroportunum eſſe, quòd cum alia materie mixtus, validiſsimè conglutinetur in aquis, atque ſolideſcat. Cuius rei Vitruuius etiam teſtis eſt, ac item Plinius, his verbis de terræ varietate ſcribẽs. Quis enim ſatis miretur, peſsimam eius partem, ideoq; puluerem appellatum, in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, merſumq; protinus fieri lapidem vnum, inexpugnabilẽ vndis, & fortiorem quotidie, vtique ſi Cumano miſceatur cęmẽto. Puluerem quoque Romanũ, qui è rupibus intimis ad ſtructuras hac memoria ſolet effodi, ab huius præſtantia Puteolanum dici conſtat. Portus autem Puteolani veſtigia fermè nulla ſuperſunt, quòd partim à mari occupatus ſit, partim, vti alia plurima Regionis opera, nemine curante, per ſe, perierit.

PYTHECVSA; vide Iſcla.

Q.

41. QVEDELINBVRGAM, vrbem antiquã, & primorũ in Saxonia Principum decus, Crantius lib. 12. cap. 16. in ſua Saxonia nuncupat. Eam Erneſtus Saxonię Dux, Marchio Miſnę, oppugnauit, quod male ciues parerent dominæ ſuæ Abbatiſſæ, quæ ſoror erat Principis memorati. Hac enim radice multa oriuntur bella, dum per ſuperbiam ſubditi vocant in contemptum præſidentes. Expugnauit ille & deiecit Rolandi ſtatuam, quam pro ſigno libertatis ab antiquo habuêre. Direpta eſt vrbs à militibus, & in extremam pauperiem, vnde necdum ciues reſpirarunt, perducũ tur. Ruunt domicilia: nemo curat reparare, viuunt in diem, tempora terunt in labore agriculturæ, quæ ſi victum præſtat quotidianum, diuites iam ſe computant: obligare ſua prædia non ſinuntur, vt redditum conſtituat alter apud alterum, liberas poſſeſsiones, mundas ab auro manus habere præcipiuntur. Ita per ſolam contumaciam vrbs hæc antiqua corruit.

R.

7. RHOTOMAGVS, Galliæ Narbonenſis vrbs admodũ vetus, hodie Rouen, ad celebre Sequanam flumen, quam Ammianus Marcellinus ex Beroſi libris à Mago, ſecundo, vel tertio Celtarum Rege conditam, affirmat, abs quo & Galliæ cõplures alię vrbes nomen ſumpſerint, ac ſub Rege deinde Rhomo, Rhomomagum, ac poſtremo Rhothomagum appellatã: Tota hæc narratio, vt vero conſentanea, eruditis placet: Rhomi tantũ nomen excipiunt, perſuaſum habentes, ex Roto potius, quàm ex Rhomo vrbem appellatam. Fuit enim Rothus idolum quoddam à S. Mellone Rhotomagenſium Archiepiſcopo euerſum. Quo autem loco ſanctus ille Præſul idolum euerterat, templum condidit, vel potius exſtructum antea idolo templum, Deo vero, ſub ſanctiſsimæ & indiuiduæ Trinitatis nomine, conſecrauit, in quo deinde Canonicorum Auguſtiniani ordinis, cœnobium inſtitutum, hodie à ſancto Loo, nomen habet. Nec verò abſurda videri debet hæc idoli appellatio, quamuis dura: Cùm & Gothi ſuum olim Deum habuerint, nomine Roſtarum, non nimium à Rotho diſsidentem, qui Deus Gothorum Saturnus erat, quem non ſecus humano ſanguine placabant, quàm Galli ſuum Teuthatẽ, hoc eſt, Mercurium, de quo Lucanus, libro 1. belli ciuilis. Robertus Cenalis, Aranchiorum Epiſcopus, in ſua Gallia, inquit, Rhotomagum, non ab idolo Rotho adpellatam, ſed à rubore lapidum pontis cuiuſdam, vrbi vicini, quod Roth, antiqua Gallorum lingua, rubrum ſignificet. Eam verò ſententiam vt confirmet, Eccleſiæ ſuæ tabulas, & codicillos adducit, vt certum & irrefragabile teſtimonium. Idem interea non reijcit Magi nomẽ, à Rege vrbi datum, quod & maximum in hac vrbe antiquitatis argumentum credat. Quod autem exiſtimãt quidam, hoc verbum, Roth, Germanicum eſſe, cohortem ſignificans, & ab eo ductum eſſe vrbi nomen, quod Magus Celtarum Rex, vrbe condita, eo Coloniam deduxerit: de Colonia nihil plerique repugnant, ſed, cum Magus, Gallus eſſet, inter Celtas natus, non autẽ Germanus, nec verò Germanicè Galli loquerentur, vix poſſunt credere, ex Germanico vocabulo, inditum vrbi nomen fuiſſe. Cæterùm, vndecunque profectum ſit Rothi vocabulum, nomen certe latinum à Rotho vrbi remanſit, & tertio ab ea milliari, vicus eſt, in quo etiam illud colebatur idolum, hodie quoque Gallis Montroth, quaſi dicas, Mons Rothius, adpellatus. Hinc intelligere eſt, vrbem hanc, quæ à primis Gallorum temporibus ortũ habuerit, antiquitate, nulli,

tota in Europa cedere. Atq; illud mirum, istos ruinarum Troianarum ostentatores, subtilem aliquam rationem non excogitasse, qua Rhotomagensium etiam murorum auctorem, fugitiuum aliquem Phrygem constituerent. Cæterùm, qui primi hanc vrbem condiderunt, veluti præsagirēt futuram eius amplitudinem, &ex negotiatione diuitiarum affluentiam, locum etiam ei delegerunt mercatui, & commercijs externarū gentium accommodatissimum. Ad Sequanæ videlicet ripas, nec longè à sinu quodam maris, qui suo refluxu vrbis propemodum muros pulsat.

RIGA Liuoniæ fertilissimæ Metropolis, quam mercatorum Bremēsium excitauit deuotio. illi siquidem aliquot verbi diuini pręcones ad sacram in Liuoniam deduxerunt militiam, milites sine numero, ciues ac mercatores in hoc negotio militantes pro Christo, multi cæsi, terram suo sanguine sunt mercati, sæpe perpulerunt hostes crucis Christi obsides dare, pacis subire conditiones. Deniq; efferuescente multorū deuotione, nouum inter se ordinem Crucigladiatorum fratrū instituunt, cuius quidem professionis, duo ex ordine fuêre Magistri. Quorum primus Vinno, validas in Liuonia arces Segevvoldam, Vvendam & Ascheradam excitauit. Et, dum annis xviij. præfuisset, à latrone domestico, cum sacellano trucidatur. Alter Volguinus, arcem Vellinam construxit, ordinis Magisterium annis xv. tenuit, grauissimis bellorū agitatus procellis, in conflictu contra Liuones, cum decem & octo fratrib. cecidit. Deinde, ob nimiam barbararum gentium potentiam, Fratres ordinis Teuthonicorum implorati, venerūt in Liuoniam, anno incarnationis dominicæ, 1228. Quorum ordo Gladiocruciatorum societatem absorbuit, quæ vltro in professionem ordinis beatæ Mariæ Theutonicorum transijt, quorum habitus, pallium album, nigra cruce insuta, à primo militiæ Teuthonicæ Magistro, Hermano Valck, siue Balck, in Liuoniam transfertur. Illi autem hanc regionem multo tempore felici gubernatione tenuerunt. Cæterùm, quod vehemēter equidem dolendum, & non Reualiensibus, atque Rigensibus modò, cæterisq;, quos Ruthenorum nondum occupauit crudelitas, Liuoniæ vicis, arcibus, & oppidis, vnicè deflendum. Statim ab initio coniunctionis istius nouæ, priuati commodi studium, intestina dissidia, æmulationes, florentissimarum societatum & vrbium pestes perniciosissimæ, de vrbis Rigensis, & totius Liuoniæ inter Episcopum Rigensem, & ordinem rixas excitant. Illi, potentiam & vires, quas contra communes patriæ hostes exercere debebant, in sese mutuis dissidijs, acceptis & illatis cladibus, conterunt. Hinc primo bellum apertū est natum contra Rigenses & ordinem, anno 1298. & ab oppidanis Teuthonicorum Magister Bruno, cum LX. ordinis fratribus est cæsus. Nouo deinde orto dissidio, Rigenses Dunemundam ordinis Vicum euertunt, in plurimos promiscui sexus, & diuersæ ætatis homines, immaniter desęuiunt. Quare ab Euerhardo de Monhem, Riga arcta obsidione septa, ad deditionem coacta, auita priuilegia amittit, murorum & portarum spoliatur auxilio, arcisqúe ædificatione ab ordinis Magistro compescitur. Rursus, ob nouas seditiones domesticas, ab ordine, Riga obsidetur, quæ Stephano Archiepiscopo suo ferente suppetias, acerrime patriæ libertatem defendens, profligatis hostibus, Arcem Rigensem & Dunemundam funditus euertit, ordinis Magister, ob iniquum Rigensibus illatum bellum, à Pontifice Romano Sixto, eius nominis quarto, excommunicatus, à Præfectura deijcitur. Paulò post, anno salutis 1495. Adolphus de Plettenborch, nouis viribus Rigenses adegit, vt proprijs impensarum sumptibus, arcem, quā Rigæ demoliti erāt, restaurarint. Dunemundam, proximum Rigæ castrum, Vvendam similiter, ad hostiles sustinendos impetus, muniuit. Anno denum 1556. Rigenses & Teuthonici fratres, aperto Marte rixantur, quibus quidem domesticis Christianorum, Moscus, inuitatus dissidijs, facili nunc negotio, de vniuersa fere Liuonia triumphat. Atque has quidem calamitates, ab his est Riga perpessa, qui eā initi fœderis, & religionis caussa, defendere & tueri debebant, cum funesto etiam eorundem ipsorum interitu. Qui, quam crudeles in rusticos tyranni extiterint, quam misera eos seruitute vexarint: (quāquam tamen sint, qui scribant, id duram ipsorum ceruicē poposcisse:) quàm segniter hostiles sustinuerint impetus, quàm potenter & strenuè Bacchum, noctu dieq; coluerint, quātos, in priuatos suorum vsus, thesauros conuerterint; quàm turpi fuga elapsi; quàm inuictas hosti arces omni commeatu, & ad diuturnas obsidiones ferendas, rebus necessarijs instructas, patentes reliquerint, pudet sane referre. Ac hæc. Vulcani quoque rabie anno 1557. grauiter Riga deformata fuit, vt mirum sit, modernam adhuc eius Reipub. formam posse subsistere. Cùm Moscus potentissimus hostis, Rigensib. & maximè Reualiensibus, grauiter immineat, occuparitq; octuaginta præcipuas nobilium arces, quarum ipsi præsidio ante Liuoniam gubernabant, Moscouiam exercitu impetebant: Iam verò nihil Christianis in Liuonia sit reliquum, præter ditionem Haringensem cum vrbe Reualia, Churlandia & Semigallia, cum oppido Rigensi, & arcibus fortasse tribus, aut quatuor, quas Deus Opt. Max. potenti dextera sua, clementer tueri dignetur.

9. ROMANVM Opp.

31. ROTTERODAMVM oppidum, in ostio Rotteri fluminis, à quo & nomen habet, in Hollandia situm, literatis hominibus maximè semper celebrandum & venerandum, eò, quod magnum illum Erasmū, de re litteraria quàm optimè meritum, parente Goudano pastore, ediderit.

8. RVBECLARA.

17. RVRAEMVNDA, Geldrici Ducatus Metropolis, oppidum quondam perelegans, habitatore admodū humano cultum, à quo nūc fere omnino, ob bellorum furores desertum, occupantibus nūc id præsidiarijs militibus. Ab Otthone, eius nominis tertio, cognomēto Claudo, penultimo Comite, sub quo Geldrię Ducatus, maxima incrementa sumpsit, Ruręmūda, tum temporis pagus, cum alijs plerisque vicis, murorum ambitu cingitur, & ciuilibus donatur priuilegijs. Oppidum est nunc ædificijs ciuium, & religioni nuncupatis, celebre. Est ibi Monialium cœnobium abs Gerhardo sexto Geldriæ Comite fundatum, qui cum coniuge Richarda Nassouica, ibidē sepultus est. Idem & Carthusianorum, & Minoritarum cœnobium, primæuâ fundatione constituit. Quorum alterum, Minoritarū videlicet, à Reinaldo, vltimo Geldrici Ducatus Comite, dotatum. Qui & ius cudendæ monetæ, à Cæsare Rudolpho, Ruremundanis obtinuit.

S.

47. SALTZBVRGVM, vetustissimum Norici oppidum, nunc cultissimæ Bauariæ Metropolis, Iuuauia dicta, à iuuando, eò, quòd sal iuuet. Alij à Iuuaro flu. Teutonicè, Die Saltz. Vnde Otto lib. v. cap. iij. Virgilium quendam vocat Episcopū Iuuauiensem. Dicitur & Petreia: à Ptolemæo Gamandurum nuncupatur. Hanc ciuitatem Iulius, victis Germanis, ac secūdùm aliquos, arcem ibi, Teutonicè, Helffenburgk cōdidit. Attila hanc destruxit, verùm à Roberto ipsorum Episcopo, Anno Domini Octuagesimo supra Millesimum, instaurata est. Hic Episcopus, quem Patriarcham nos vocamus, residet, & altare, cuius simile non videri credunt, cernitur. Aeneas Iuuauitensem, & Arninensem dici, ait, Metropoliticam insignem inter Bauaros, opibus & auctoritate memorabilem vrbem. Antoninus Pius, in Itinerario, huius vrbis meminit, eam Iuuauiam dicendo. Alij etiam hanc vrbem, Budacum dictam fuisse à Ptolemæo, adserunt. Hæc Franciscus Irenicus lib. xj. Exegeseos Germaniæ. Solo optimo, montoso, & metallifero hæc vrbs gaudet, de quo hunc in modum Celtis cecinit.

Qui mihi de celsis nuper fuit Alpibus actus
Oenus vbi, atq; Athesis, murmura rauca facit,
Argenti æterno scaturit qua vena metallo,
Et dicat totam patriam Alemanicam:
Hîc halant liquido, puro & de fonte salinæ,
Ditantes Bauaros, Austriacosq; Duces.
Hîc turba est tetræ, nigræq; simillima morti,
Qui soluunt vastis ignibus æra suis.
Haud credas nostris decocta metalla per ignem,
Sed Phlegetonteis mundificata vadis.

57. SCROBES charoneæ.

51. SEPTENILIVM, oppidum cum castello, in finibus vtriusq; Hispaniarum, & Granatensis Regni positum, postremo Granatensi bello in Ferdinandi Regis potestatē deuenit. Existimabāt namq; Hispani, id oppidum, quia limetaneum, tentari debere, quo expugnato, hostium vires fierent tenuiores. Igitur Rex cum exercitu cohortibus ordinatis, è Corduba profectus, Marchionem Gaditanum cum duobus equitū millibus, & conuenienti peditatu præmittit, qui, vt fieret certior, quo in statu oppidani essent, curauit ex pastoribus & rusticis aliquot compræhendi, à quibus accepit, nullos esse hospites, sed castelli tantum incolas, & habitatores, qui tamē putarentur ad mœnia, munitionesq; tuendas posse sufficere. Fixis deinde tabernaculis, machinisq; & tormentis suis in locis

dispositis,

dispendium, insanire volunt.

57. THERMAE Anianæ.

52. TIBYRIS, vide Tybur.

44. TIGVRVM, proximis aliquot sæculis Turegum dictum, vulgo, Zurich/ Heluetię vetustissima est vrbs, sita in amœno loco ad exitum lacus magni, qui hîc desinit, excluditqúe amnem Lindmagam, vulgo Limnat dictum, quem haud procul à Glarena recipit, & diuidit vrbem in duas ciuitates, maiorem & minorem, quæ tamen tribus coniungũtur amœnis pontibus, in quibus frequentes ciuium fiunt deambulationes. Solũ per circuitum ciuitatis est valde fœcundum, feraxq́ vini & frumenti plurimi. Vinum tamẽ plerunq́ est subacerbum, nec potest ob vicinas alpes, ad perfectam peruenire maturitatẽ. Maturescit vinum, seu potius mitescit à sua austeritate, post aliquot annos in penu conseruatum. Extenditur mons ad orientem ciuitatis & lacus, ferè ad tria miliaria, perpetuis consitus vitibus. Est quoq́ in vrbe amplissimum frumenti forũ, quod vndiq́ aduectum, & distractũ, per lacum Tigurensem ducitur ad loca Heluetiorum superiora, præsertim ad Glaronã. Quin & ex eo lacu in alium transportatum lacũ, quem vulgo Vvalstertensem lacum vocant, qui longitudine duorum miliariorum Germanicorum inter altissimas & præcipites rupes, & montes patet, transuehitur ad Curiam, & Grisones ipsos, itinere 10. aut 12. miliariorum. Est autem forum illud hebdomidarium. Quàm bonis piscibus abundet lacus Tigurinus, præsertim assatilibus, nouerũt hi, qui in hac vrbe fuerunt. Quando verò, & à quo, prima huius vrbis iacta sint fundamẽta, mihi non constat. Maior Ecclesia Canonicorum fuit fundata ante tempora Caroli Magni, Deinde idem Carolus auxit fundationem illam circa annum Christi 810. vocaturq́ Ecclesia pręposituræ sanctorum Felicis & Regulæ. Anno Christi 853. Ludouicus Rex Germaniæ, nepos Caroli Magni fundauit Abbatiam dominarum, quæ vulgo vocatur Frauwen Munster/ ex patrimonio Ruperti Ducis Alemanniæ, quod ille designauerat, & tradiderat Regi Ludouico, etiamsi idem Ludouicus ex bonis suis nonnihil quoque cõtribuerit. Prima Abbatissa vocata fuit Hildegardis, filia iam dicti Ludouici. In litteris huius fundationis, vocatur ciuitas ista Turegum in Ducatu Alemannico, in pago Turgaucensi. In fundatione illa loquitur Rex Ludouicus in hunc modum: Nostram Iurisdictionem, & præfecturam in Turego, in Ducatu Sueuiæ seu Alemanniæ, quæ est in circuitu Turgoiæ, cum omnibus attinentijs & dominijs pertinentibus ad hanc præfecturam, præsertim cum regione Vri, & Foresto, quod Albis vocant, donauimus dominarum monasterio, quod situm est in oppido Zurich, vbi deinceps religiosæ fœminæ suscipiantur, & conseruentur. Paterno quoq́ animo moti, designauimus & tradidimus prædictũ monasterium cum omnibus attinentijs prædilectæ filiæ nostræ Hildegardi, in proprietariũ, vt memoratis fœminis pręsit, easdemq́ sub sua disciplina, regula & ordine teneat. Datũ 19. Augusti, anno 20. nostri regni Austrasię, in ciuitate Ratisponensi. Multis postea elapsis annis, circa annum scilicet Christi 1083. liberata est vrbs ab administratione Ducatus Alemannię siue Sueuiæ.

52. TIVOLI, vide Tybur.

36. Tracanaria Crypta; vide descriptionem Montis Miseni in Indice.

15. TRAIECTVM ad Mosam, elegãs & celeberrimi nominis vrbs, originem à Romanis, ex Geropij Becani sententia, sumpsisse videtur. Cùm enim illi bis ad Varucam, aduersam fortunam passi essent, semel legione, & cohortibus quinque cæsis, & rursus Cicerone in præsidio locato, duabus cohortibus à Sicambris repentino impetu deletis, castrisq́ summo metu conturbatis, videntur existimasse, geniũ loci Romanis infensum, hæc mala inflixisse. Ex eo igitur tempore, videtur Varucam non amplius placuisse ad castrorum metationem. Quò verò post Iulij discessum sint translata, locus ad Mosam proximus Traiecto, commonefacit; cui Caster, hactenus nomen mansit. Neq́ enim verisimile est, locum illum, quo Mosa ponte traijciebatur, citra præsidium maximum fuisse: imo cõtra, credẽdum, Romanos & pontis & oppidi auctores tum temporis fuisse, cum huc castra sua transtulissent. Nam Traiectum vrbis nomen, à traijciendo flumine videtur factum: quamquam nescio, vnde Ammianus Marcellinus acceperit, Obtrincense Mosæ oppidum, quo Traiectum super Mosa situm, intelligere videtur, nisi forte id mutuatus sit à Thungris, qui Traiectũ in Tricht/ mutarant. Et, quia Traiecti nomine, duo oppida vocabantur, alterum inferius apud Batauos, alterũ superius in Thungris, hoc Oppertricht/ id est, superius Traiectum, & syncoptôs, Optricht vocarunt, è quo Obtrincense oppidum, Marcellinus fecit: Illud Wterstricht/, id est, exterius Traiectum, & concise; Wtricht/ nominarunt. De Traiecto ad Mosam à quibusdam annotatum est, eius adolescentes præcoci quidem esse ingenio, sed raro ad litterariam frugem peruenire. De diuturna huius oppidi obsidione, & quonã pacto, Illustrissimo Parmensi Duce, belli præfecto, tandem expugnatum fuerit, alio quandoq́ loco, dicetur.

7. TRIDENTVM, ciuitas in finibus Venetiæ Prouinciæ, inter montes in planicie posita est, muris vallata lapideis, quam ex Septentrione abluit Athesis fluuius, ambitu miliaris Italici. In ea vias latas & lapidibus structas, domos verò ita honorificas cernas, vt nouam, non veterem ciuitatem præ se ferat. Templa satis pulchra conspicias, sed in omnibus ijs parũ structuræ. Arcem habet conspicuam, vt domum auream dicas potius, & quam possint, & Imperatores, & Reges percommodè inhabitare, à Bernardo Clesio Tridentino Præside auctam & illustratam, non multos ante hac annos. Influit placide in vrbem per muros ab Oriente aquæ riuus, super quo ædificia fericea, & molæ frumentariæ multæ sunt, vnde item plurimi riuuli deducuntur per medias vias in vsum, & publicam cõmoditatem. Super Athesim ad portam quæ dicitur S. Laurentij, Pontem habet magnificum, sed ligneum, centum & quadraginta passuum longitudinis. Montes circum se habet niuibus continue obsitos, scopulosos, inaccessos, præcipites, & ita pręaltos, vt dicas, cœlum summa montium cacumina contingere. Fauces habet duas, quarum altera vergit ad Septentrionẽ, altera verò ducit Veronam. Planitiem admodum paruam, sed ridentem, & arborib. & vitibus mirum in modum consitam, quam Athesis circuit, & lambit vndequaq́. Promiscua habitantibus lingua, scilicet, Theutonica & Itala, sed Itali omnes etiam, cum placet, Theutonicè loquuntur. Tridentum Germanorum sentina, Italorum verò refugiũ est, cùm quid infortunij illis occurrit. Parum frumenti, sed plurimum vini, persuaue habent, album & subrubeum. Per æstatem cœlũ temperatum est, diebus autem canicularibus, sol apprime feruens. Hyberno verò tempore, propter niuium & glacierum ingentes horrores, vix huiusmodi regio habitari potest: neq́ satis sunt hominibus hypocausta ad depellenda frigora, quæ eo tempore tam magna sunt, vt nõ sinant aquas in terram descendere, sed statim venientes, conuertant in niueis. Et, quod datur miraculo, vt putei ipsius ciuitatis, per tempus id, aquis omnino careant. Boues & vaccas pro mulis, asellis, & equis onerarijs habent, cum eorum plaustris, tam ad res conuehẽdas facilibus, vt ad montium cacumina sic properent, ac si essent in planitie, à viarumq́ publicarum curatoribus ita iuga aptata sunt, vt vsq́ ad culmẽ accessibile, quorumcunq́ montium ab eisdem iri possit. Nunc demum ciuitas ista & opulenta & clara effecta est propter Concilium, quod in ea fuit per plurimos annos. Nam hîc conuenère quinq́ primum Cardinales Præsidentes & Legati Concilij pro Pio IIII. Pont. Opt. Max. Duo similiter Cardinales, Lotharingus & Madrutius, Patriarchæ tres. Archiepiscopi XXXIII. Episcopi CCXXXV. Abbates VII. Ordinum Generales VII. cum Theologis CXLVI. & vltra, Ferdinandiqúe Cæsaris, Regis Galliæ, Hispaniarum, Portugalliæ, Hungariæ, Bohemiæ, Poloniæ, Venetiarum, Septem Cantonum, Heluetiorum, Bauariæ, Sabaudiæ, Florentiæ, & aliorum Principum Ecclesiasticorum Oratores.

56 TRIPERGVLANA BALNEA.

56. Trituli Balneum, in sinu Baiano, Ciceronianum est, nõ solum ex opinione vulgi, verum etiam ex Bocatij sententia. Enimuerò, Cicerone viuo, nondum hos fontes, apertos haud ignoramus. namq́ post eius excessum, Antistio villam possidente, primum erupisse, carmineq́ Tullij Laureæ Ciceronis liberti, celebratos, Plinius auctor est. Locus elegantiam miram habet, cryptaque mirabili artificio in saxum excauata est, vbi & imagines erant, manus ad affecta loca corporis tenentes, quibus aquæ facultas auxiliatur: nunc autem maiori ex parte disiecta sunt omnia, nobilissimorum tamen colorum, quibus ædificiũ depictum fuit, adhuc argumenta supersunt. Fõs interdiu semel, ac item noctu, cum occasu exortuq́ Lunæ, calidam ac fumantem aquam in balnei lacum emittit, quo impleto, pars in mare, quodam riuulo defluit, pars ad fontem reuertitur. Supra balneum Ciceronianum eadem in rupe graduum aliquot ascensu, crypta reperitur, opere excisa, altitudine pedum VI. latitudine V. sed in longum sinuoso anfractu plurimum extensa, suauem & iucundum exhalans odorem, quam si quis erectus ingrediatur, repente ferè sudabit, si pronus, & ad solum inflexus, refrigescet. Vlterius, ad dextrã vergenti,

genti, aqua purisſima, ſed pene feruens, ex tacti vix innoxia, offertur: quam plerique credunt in infimum baneum occultis vijs diffluere. Ad eam acceſſus huiuſmodi eſtDuobus tantum ad læuam paſsibus emenſis, in dextram declinādum eſt, quo itinere lapis ingens offenditur, quem Caballum nuncupant: eo tranſito calidus puluis calcatur, vſque ad cryptæ finē. Redeundum inde eò, quà in hāc cryptæ parten eſt introitus, ibiq; lacuna profunda lataq; cernitur. In propinquo apparet ſpecus ad meridiem vergēs, ingreſſu vitandus: quippe, ſi quis aliquantum in intima procedat, abſq; caloris vel frigoris exceſſu, abſque vento, vel motu aeris, vertigine concideret mortuus, caloreq; ſurſum exæſtuante ſimul cera candelæ deliqueſcet, ſimul lumen ſponte deficiet. Sudatorium hoc, quod deſcripſimus, humores purgat, capiti ac ventriculo auxiliatur, rheumata curat, pituitam educit, corpus alleut, hydropicis & podagricis vehementer cōfert. Ad dextram ſpiracula quædam apparent, vnde craſsi cum æſtu vapores, exhalantur fumi modo feruentis aheni. Priſcis huiuſcemodi thermæ vehementer probabantur, quia ſudorē ſine quouis alio adminiculo prouocabant, &, vt quibuſdam placet, frictoria dicebantur, quod etiam in ijs ſudor elici fricatoribus ſoleret. Alia præterea ſunt hoc tractu balnea, Baiana dicta, quæ nunc omittimus. Omnia memorat Strabo, cum apud Baias aquarum calidarum fontes, nō ſolum affectę valetudini multifariam auxiliantes, ſed etiam voluptati atq; delitijs oportunos erumpere perhibet.

Tuſcum mare, vide Tyrrhenum in Indic.

52. TYBVR, ſiue Tyburtum, vrbs Latij eſt i Italia, ſedecim millibus paſſuum diſtans ab vrbe Roma, Tiyris Stephano, Tiuoli hodie, olim, Polyſtephanō vocatamdem Stephanus prodit, quam teſte Solino, ex auctoritate Catonis Catilina Arcas, præfectus claſsis Euandri, condidit. Qod etiam ſenſit Seruius. De Græcia (inquit) tres fratres venerunt ad Italiam. Catillus, Coras, Tybur vel Tyburnus. Hi ſimul omnes vnam fecerunt ciuitatem, & eam de fratris maioris nomine, Tybur appellauerunt, licet & alias fecerint ſinguli. Hactenus Seruius lib. Aeneid. 7. Tybur autem Virgilio dicitur Superbum: id eſt, nobile, inquit Seruius: aut per trāſitum tetigit illud, quod aliquando quum auxilia à Senatu poſcerent Tyburtes, ſub cōmemoratione beneficiorum, hoc tantum à Senatu reſpōſum acceperunt: Superbi eſtis. Hæc Seruius, explicans illud Vergilij lib. Aeneid. 7.

Quinq; adeò magnæ poſitis incudibus vrbes
Tela nouant, Atina potens, Tyburq; ſuprbum,
Ardea, Cruſtumeriq; & turrigeræ Antimæ.

56. Tyrrhenum mare, quod Plinio auctor Tuſcum, Notiū, & Inferum etiam vocatur, Liburnum Ciceo, Toſco Leāder; vocat, quia Tuſciam nobiliſsimam Italiæ regionē alluit, quæ Seruio auctore, quondam ſit cognominata Tyrrhenia, hinc eam appellationem ſortitum exiſtimāt. vel à Tyrrhenis nautis, qui ſe in hoc mare præcipitauerunt. hoc nimque habet fabula: Dormientem in littore Liberum patrem, puerum nautas abſtuliſſe Tyrrhenos, qui cùm eſſet experrectus in naui, quo duceretur, interrogauit. Reſpōderunt, quo vellet. Liber ait: Ad Naxum, inſulam ſibi ſacratam, ſed, cum alio vela deflecterent, iratum numen, tigres ſibi ſacratas, viribus eorum obiecit, quo terrore ſe illi in fluctus dedere præcipites. Hæc Seruius in lib. 1. Aeneid.

V.

25. VALLENCENAE, elegans Hannoniæ vrbs, Trullæ fluuiolo inſidens, medium regionis fere occupat. Admodum munita, atq; aduerſus hoſtium inſultus tutiſsima. Plebs opulenta, plerumque rem faciens ex telę quodam genere, quod vernaculè Sayam appellant, cuius ingens ibi copia conficitur.

53. VELITRAE, perantiquum Latij oppidum, Liuio, Belitra, Leandro & alijs Belitre; quibuſdam etiam Blitri, ſitu eſt in colle periucundo, vnde pleræque Thyrreni maris inſulæ, Pōtia, nimirum & Palmarola, ſcriptorum monumentis celebres, iucundiſsimo oculorum intuitu, conſpici poſſunt.

17. VENLONVM, oppidum Geldriæ ad Moſam flumen mūnitiſsimum, bellica gloria, iam olim nobile, vbi anno Salutis M.D.XLIII. certis conditionibus pax facta eſt, inter Carolum V. & Guilielmum Cliuiæ Ducem.

49. VERONAM, inter vrbes Italicas non minimam fuiſſe, videre quidem, vel hoc tempore licet ex ijs, quæ adhuc extant, & quaſi viuunt, partim ex ijs quæ temporum, & bellorum iniuria quodammodo interiere, hiſtoriarum autem monumentis, etiamnum recondita, adſeruantur. Cōmendandi autem merito veniunt, qui tam oportunam, maximę futuræ vrbi ſedem, delegerūt, vbi amœniſsimus latè labitur Atheſis: colles placidiſsimi adiacent, fœcundiſsimi latè ſe campi protendunt. Primi autem conditores quinam fuerint, diuerſa grauiſsimorum ſcriptorum auctoritate diſputatur. Alijs eius originem Gallis, alijs verò Thuſcis concedentibus. Illi, Liuij, Trogi, & Iuſtini ſeſe verbis tuentur, lib. xx. His autem Gallis (dicentis) cauſa in Italiam veniendi, ſedesq; nouas quærendi, inteſtina diſcordia, & aſsiduæ domus diſſenſiones fuêre: quarum tædio, cùm in Italiam veniſſent, ſedibus Thuſcos expulerunt, & Mediolanum, Comum, Brixiam, Bergomum, Tridentum, Veronam, Vincentiamq; condiderunt. Thuſci quoq; Duce Rheto, auitis ſedibus amiſsis, alpes occupauêre, & nomine Ducis, gentem, Rhetos, appellauêre: Alij, Catonis, & Sempronij innituntur ſententiæ, quorū ille, de originibus libro, Alpes omnes, inquit, Italiæ, Colonias Thuſcorum fuiſſe, incolæ aſſerunt, & ab ipſis vel Ducibus, vel capitibus originum nomina gentibus, & locis indita, vt Rhetij à Rheto Rege Lydorum, & Veronenſes, à Vera, Thuſcorum Colonia. Sempronius autem ſimiliter ſcribit: Hinc circa Larium Lacum, à Principibus dicta Vallis Vulturena, & Verona à Vera Thuſcorū familia. At grauiſsimi iſti ſcriptores, etſi verbis diſsidere videantur, re tamen ipſa, Cato cum Sempronio, & Trogus cum Iuſtino non diſsidere, comprobari poterit, ſi res tota cōſideretur. Illud itaq; in primis conſtare debet, Tranſpadanam omnem regionem antiquiſsimorum Thuſcorū ſedem fuiſſe, quod & Sēpronius affirmat his verbis. Et quidē omnem Tranſpadanam regionem Thuſcorum prolem fuiſſe, inter omnes auctores conuenit, manentq; veſtigia, vrbs Mantua, & reliqua. Cato quoq;, ita de hac re ſcribit, omnia ſub Alpibus Tranſpadana loca priſci conuenæ Thuſci miſsis colonis tenuere, ab hisq; multa loca nomina retinent, plura deleuerunt Galli, & reliqua. Idem & Liuius, idem & Plinius affirmant. Veronenſem autem agrum Thuſcorum ſedem fuiſſe, multa præter prædicta monumenta confirmant. nam & Catullus Benacum Lydium vocat, id eſt, Thuſcū, Circa Benacum porro oppida ſunt adhuc, quę nomina Thuſcorum ſeruant, vt Thuſculanum, & Vergilius, Oenum filiū Mantos fuiſſe, & Thuſci amnis, id eſt Benaci, tametſi nonnulli ſint, qui de Ayno flumine, id intelligant. ſunt & adhuc vina Rhetica, in agro noſtro, nomen antiequum ſeruantia à Rhetis, qui à Gallis pulſi, montana incolure, de quibus ita Iuſtinus ſcribit. Thuſci quoq;, Duce Rheto, amiſsis auitis ſedibus Alpes occupauere. Plinius præterea, de Verona inquit, Rhetorum & Euganeorum Verona. Hæc igitur ita ſtatuenda ſunt, quibus, ſi alterū illud addas, quod Cato dicebat, plura deleuerunt Galli, facile fortaſſe erit videre, quomodo tam Cato, & Sempronius, quàm Trogus, & Iuſtinus vera dicant. nihil enim prohibet & Veronam & Brixiam, & Mediolanum, antiquiſsimas vrbes, à Gallis dirutas fuiſſe, ijs dico, qui primi Alpes tranſcendere, mox ab alijs, Duce Breno, eaſdem inſtauratas fuiſſe, quas conditas, Iuſtinus ſcribit: More ſcilicet veterum, qui condendi verbum, pro reſtaurando, vel augendo, de vrbibus vſurparunt. Atq; hæc quidem de Veronenſium origine dicta ſufficiant. Nunc porrò interiora vrbis penitus introſpiciamus. Vbi inter quam plurima vetuſtatis indicia, habent etiam curioſi, quod admirentur, cellulas, & habitationes ſubterraneas frequentes in montibus exiſtere, eum omnino ad modum confectas, vt eo tempore videantur paratæ, quo homines aureo ſæculo, in montibus habitantes, caſas ſibi, & ſpeluncas foderant, quam cōſuetudinem Vitruuius lib. 2. cap. 1. explicat, & Lucretius:

Sed nemora (inquit) *atq; cauos montes, ſyluasq; colebant,*
Et frutices inter condebant ſqualida membra.

Iuuenalis inſuper idem confirmans, ait:

Credo pudicitiam Saturno Rege moratam
In terris, viſamq; diu, dum frigida paruas
Præberet ſpelunca domos, ignemq;, laremq;,
Et pecus, & dominos communi clauderet vmbra.
Syluestrem montana torum conſterneret vxor
Frondibus, &c.

Quin etiam & illud multo maiorem admirationem præbet, quod in montibus Veronæ Echini marini, cocleæ, & ſimilia in lapides diuturnitate temporis cōcreta, inueniantur. Tum etiam, quonā pacto hæc, ſi viua quandoque fuere, in hos montes aut delata fuerint, aut enata. Sunt, qui diluuio adſcribant. Verùm alij, rationibus moti, hanc ſententiam improbant, tū,

quod aquæ, quæ exuperarunt montes, non fuerint maria, sed inundationes è cœlo, tum quod oporteret videri conchas, & id genus alia, in verticibus montium, aut, si super excreuisset terra, videri saltem certo solum tractu, qua tum vertices mõtium erant: quod certè nõ liquido constat, quando erutis mõtibus, in quibus sunt hæc, non vna solum parte apparent, sed etiam in medijs, & in imis, & vbique. Alia sententia est dicentium, in montibus esse humorem quendam, & alicubi salsum & varium, à quo sæpe vera animalia maritima fiunt, & quodammodo generantur, vt est in Dactylis videre, qui in medijs saxis nascuntur, & inde excauantur. Interdum non vera animalia fieri, sed quæ imitantur vera. nam, quemadmodum & natura imitatur species terrestrium in mari, ita in montibus non veras conchas fieri viuentes, sed consimile quiddam, quod mox lapidescit ob frigiditatem circumambientis loci. Cuius signum affirmant esse, quod conchæ, quantum ad id, quod intra est, non plane animal referunt. sed hanc quoq; sententiam alij repudiant, quoniam lapidea hæc, aut vnquam vixere, animantiaq; extitere, aut non: Si quidem olim vixere, non iam iocatur natura & imitatur, sed verum animal facit, quale in mari gignitur. At verò, in montibus inter saxa esse eã vim genitricem, quæ in mari, non satis rationabile videtur, præsertim in grandioribus animalibus, quæ multa poscunt. Cui rei addi & illud potest, quod si olim genita fuissent, oporteret & nunc alicubi gigni, & erui è montibus viuentia hæc animalia, quemadmodum & Dactyli. Si verò nunquam vixere, sed imitationes tantum fuere verorum animantium: hoc certe contra sensum est. Eruuntur enim conchæ non paucæ, quorum pars iam in lapidem concreuit, pars nondum mutata est, sed veræ conchæ rationem habet, & teneritatem, & cum reliquis mollitudinem. Quare videre est illas olim veras fuisse conchas. quod si id, quod intra est, in quibusdam nõ plane concham refert, causa est, quod caro, quæ ex se mollis erat, & contrahi nata, multa terra circumtecta, mox in lapidem coiuit. At Hieronymus Fracastorius peritissimus Philosophus & Medicus, hæc olim vera animantia fuisse existimat, iactata illuc à mari, & in mari enata: sed hæc pẽdere ex maiori cognitione. Montes enim omnes è mari factos fuisse asseuerabat, primum iactata arena in cumulos, fuisseq; olim mare, vbi nũc montes extant, mox eodem recedente, detectos fuisse montes, & insulas, quod & indies videtur fieri, quando & Aegyptus tota mari olim obruta fuit, & in littoribus etiam Italiæ, vt circa Rauennam apparet, vbi longo abest mare ab eo, quod olim fuerat passuum C.

Iam etiam diu multisq; in diuersæ, & mutatæ gubernationis Veronensis commemoratione hærere possemus, sed, quia ea omnia primùm Torellus, tum Leander, in Marchiæ Taruisinæ descriptione persequutus est, idcirco, breuitatis amore, eò Lectorem relegamus. Hoc autem tempore, in Venetorum potestate versatur Verona, qui maximis sane operibus, continuoq; studio, vsq; adeò eam muniunt, vt inter munitissimas totius Europæ referri, hercule queat. Homines etiam claros & illustres, partim, qui doctrinarum studijs, partim qui rerũ bellicarum administratione præcelluerũt, tam multos etiam Verona edidit, vt non nisi prolixissima oratione recẽseri queant. Eorum autem accuratissima commemoratione, elegãtissimi iam dicti auctores, Lectoribus abunde satis facient.

54. Via Appia.

59. VILNA, Lithuaniæ Ducatus Metropolis, vrbs copiosa, ampla, & celeberrimi nominis, ciues habet ignauos & desides, ob natiuum, agrestem & rusticum credo eius patriæ genium, & incredibilem agri vicini bonitatem: quàm minimo siquidem hîc viuitur. Ager tanto fœnore creditum sibi semẽtum reddit, vt magnam frumenti vim Dantiscum & in Pintemiam, secundo flumine, deferant, quod per totam Ostlandiam, in Belgio, & in ipsis Hispanijs, atq; potissimum Olisipone in Lusitania distrahitur. Regio feras & armenta alit plurima, vnde lactis, casei, carnis altilis, atq; ferinæ, auiũ permagna copia. vitem nõ habet, nec suauioris fructus arborem. Maxima verò messis in cera, canabe, & melle consistit. Cùm mense Septembri mellitos apium fauos in agris rescindunt, nullum, qualiscunq; etiam extraneus fuerit, transire istac permittunt, cui non demessi faui partem communicent, remotissimos etiam ad se inuitant, aut ad eos, cum agresti hoc munere excurrunt, rati, & firma sibi fide persuadentes, ni alijs, de melle sibi diuinitus dato, liberaliter communicent, messem se non tam vberem habituros. Eadem etiam sunt in vrbe liberalitate. Oppidani namq; in vniuersum omnes, Magistratu tantum excepto, hospites sunt, cereuisiam, medonem, aut vinum adustũ propinantes: aliberum cuiq; permittunt, ædes suas tuto intrare, sedere ad focum, & vnum, de quocunque liquore velit, haustũ gratis bibere, atq; deinde exire. Verùm vltro si bibat, si prandium aut cœnam cum hospite sumat, tum pretiũ quoq; soluat necesse est, quod tamẽ perexiguum est, cùm certum sit, robustissimum etiam virum quatuor obulis, tantum sibi panis comparare posse, quantum vno die cõmode ipsi sufficiat.

58. VVLCANI FORVM, vide Forum Vulcani.

27. VVALCORT.

37. VVARBVRGVM, Vvestphaliæ ad Dimulam flum. opp.

42. VVINMARIA, lautum & peramœnum Turingiæ oppidum, Comitatu quondam titulo celebre. Sed anno partę salutis M.CCC.XII. ob morosam Comitis Hermanni de Orlamunda, & obsteperam erga Herum suum Fridericum Seuerum Turingiæ landgrauium, & Misniæ Marckgrauium, inobedientiam, primum iure belli, tum iustis transactionibus Comitatus VVinmariensis, ad Landtgrauiatum Turingię peruenit. Et proinde anno salutis M. CCC. LXXVII. Balthasar Turingiæ Landtgrauius, titulum suum, salutatione Comitatus de Orlamunda, adauxit. Dum in istius oppidi descriptione versamur, Doctissimus vir Ioãnes Vvolffius, aliam multo luculentiorem, quàm quæ nobis erat, topographicam VVeinmarię picturam, operi nostro inserendam, cum hac, ad dulcissimæ patriæ suæ ciues paręnesi, transmittit.

Quam natus patriam, pietate ornare studeto,
Et vita sancta, moribus atq; bonis.
His aldas artes, vitæ quarum indiget vsus,
Sic ornas Spartam, ciuis amice tuam.
Hæc decori exuperant arces, turresq; stupendas,
Hinc florent vrbes, hinc regio ipsa nitet.
Nempe domum dominus debet decorare nitendo,
Nec tantum dominum, quàm tenet ipse domus.
Si tamen ambo simul decora hæc iungantur in vno,
Et domus & dominus nomina digna feret.

ERRATA QVAEDAM SIC RESTITVUNTVR.

Pagina 2. linea 5. pro annis, lege, amnis. Pag. 3. lin. 13. pro Decia *flu. lege,* Deua *flu. Pag. 6. lin. antepenul. pro inito, lege, irrito. Pag. 9. lin. 35. pro, aut nulla, lege, vt nulla. Pag. 15. lin. 12. pro* Tuthemio, *lege,* Trithemio. *Pag. 19 lin. 6. pro, ac, lege, at. Pag. 22. lin. à fine 18. pro induria, lege, industria. Pag. 26. lin. 1. pro angustum, lege, augustum. Pag. 29. lin. 43. leg. M. D. XXXVI. Pag. 30. lin. 1 pro, Etsi si magna, leg. Etsi non magna. Et li. 21. pro natura, leg naturæ. Et circa finem pro Staeloners, Et Stalonerica, lege Staelouers, Et, Stalouerica. Pag. 31. lin. 12. pro, Et amantissimus, leg. Et virtutis amantissimus. Pag. 36. lin. 24. pro Antonium, leg. Antoninum Et, lin penul. pro, progressis, leg. progressi. Pag. 38. paulo vltra medium, pro Hannonis, leg. Hammonis. Pg. 40. lin. penult. pro Steltium, leg. Steelium. Pag. 43. lin. 2. pro, vt eu, leg. vt eum li. 19 pro sepultura, le. sepulturæ. li. 27. pro* Wagenschortt / *leg.* Wagenschott *Et lin. 40. pro habita, leg. habiti. Pag. 44. lin. 45. pro Stumtius, leg. Stumpfius. Pag. 48. lin. 4. pro icuitas, leg. ciuitas. lin. 43. pro aggressi, leg. egressi. Pag. 55. lin. penult. pro vrbis, leg. vrbs. Pag. 59. lin. 35. pro coninx, leg. coniunx. Et lin. 38 pro ciuiliter, leg. ciuilior. lin. 49. pro capentis, leg. carpentis.*